

DEL I

BAKGRUNN: INNLEDENDE PRESENTASJON OG TILNÆRMING TIL

OPPGAVEN	6
<u>1. Kapittel: Innledende presentasjon</u>	7
1.0 Innledning	7
1.1 Inspirasjonskilden: Centro Italiano di Solidarietà og Progetto Uomo	7
1.2 Behandlingsmodellen eksporteres til Spania	9
1.3 Proyecto Hombre-sentrene - frivillige organisasjoner?	10
1.4 Sentrene på Mallorca	11
1.5 Behandlingsprogrammet	12
1.5.1 Fasene	12
1.5.2 Familieterapi	13
1.6 Terapeutiske virkemidler	13
1.6.1 Konfrontering	13
1.6.2 Selvhjelpsgrupper/konfrontasjonsgrupper	14
1.6.3 Coloquio	15
1.7 Begrepsavklaringer	15
1.7.1 Den lønnede staben	15
1.7.2 Ansatte ved administrasjonen	16
1.7.3 Terapeuter	16
1.7.4 Den ulønnede staben	18
1.7.4.1 Områder for frivillig arbeid	19
1.7.4.2 Antall frivillige	20
1.7.4.3 Koordinering	21
1.7.4.4 Rekrutteringsrutiner	22
1.7.4.5 Krav til nye medarbeidere	22
1.7.4.6 Opplæring	23
1.8 Brukerne av institusjonene	24
1.9 Oversikt over den videre fremstilling og positiv avgrensning	26
1.9.1 Negativ avgrensning	27
<u>2. Kapittel: Metode</u>	29
2. 0 Innledning	29
2.1. Datamaterialet	29
2.1.1 Observasjonsarenaer	29
2.1.2 Innblikk i et lukket system	32
2.2 Intervjumateriale/Utvalg	33
2.2.1 Skjevt utvalg	33
2.2.2 Frivillige	34
2.2.3 Terapeuter	35
2.2.4 Ansatte ved administrasjonen	35

2.2.5 Gruppeintervju	36
2.2.6 Nedtegning av data	38
2.3 Samtaler	40
2.4 Dagbok	40
2.5 Fiktive navn	40
2.6 Observatøren	41
2.6.1 Språk	41
2.6.2 Rolle og kontrolleffekt	41
2.6.3 Paff og målløs tilskuer	44
2.6.4 For distansert?	47
2.6.5 Gjenspeiling	48
2.6.6 Kjønn	49
2.7 Inntrykk	52
2.8 Nærsynt og negativ under analysen av dataene?	53
Sammenfatning	54
DEL II	
TO FORMER FOR OPPFØLGING -	
EN LØNNET OG EN ULØNNET	56
<u>3. Kapittel: PHs leiligheter - totale institusjoner?</u>	57
3.0 Innledning	57
3.1 Oppholds- og arbeidssted	59
3.2 Likestilte mennesker	60
3.3 Innelukket tilværelse	63
3.4 Fiktiv frivillighet?	65
3.4.1 Primærkontroll	65
3.4.2 Sekundærkontroll	66
3.5 Identitetsendring/ Rolleran	67
3.6 Eiendeler	72
3.7 Ideologisk frasering	75
3.8 Fengsel eller PH?	75
3.9 PH - en disiplineringsinstitusjon?	78
Sammenfatning	80
<u>4. Kapittel: Ulike relasjoner</u>	81
4.0 Innledning	81

4.1 Profesjonell og uprofesjonell	81
4.1.1 Opplæring	82
4.2 Sunt bondevett	86
4.3 Beslutningsmyndighet versus hygge	88
4.4 Om respekt og redsel	92
Sammenfatning	94
4.5 Forsvarsposisjon kontra tillit	95
4.6 Røverhistorier	99
4.7 Manipulering	101
4.7.1 Manipulerte foreldre	103
4.8 Vennskap	105
Sammenfatning	111
<u>5. Kapittel Overtredelse av uskrevne regler</u>	112
5.0 Innledning	112
5.1 Frivillige kontrollører	112
5.2 Liksom terapeut	116
5.3 “Man slår ikke hånden som gir”	118
5.4 Avskjedigelse	121
Sammenfatning	125
<u>6. Kapittel: Kontroll</u>	126
6.0 Innledning	126
6.1 Sosial kontroll	126
6.2 Uformell sekundærkontroll	127
6.3 Er de frivilliges tilstedeværelse virkningsfull?	130
6.4 Vurdering av kontrollens karakter	133
DEL III	
HVORFOR FRIVILLIG?	136
<u>7. Kapittel: Teoretisk tilnærming til del III</u>	137
7.0 Innledning	137
7.1 Tilbake til utgangspunktet	138

7.2 Blau, Homans og Mauss	139
7.3 Grunnlagsproblemer	141
7.4 Positivism og bytteteori	143
7.4.1 Positivismebatten	144
7.4.2 To vitenskapsfilosofiske posisjoner	145
7.5 Utgangspunkt for det følgende	147
<u>8. Kapittel: Hvorfor begynne som frivillig?</u>	148
8.1 Tre utslagsgivende faktorer	148
8.2 Tolkninger av begrunnelsene	150
Sammenfatning	152
<u>9. Kapittel: Ansatte og frivillige</u>	153
9.0 Innledning	153
9.1 Forholdet frivillige og terapeuter imellom	153
9.2 Altfor lite	160
9.3 Frivillige og administrasjonen	162
9.4 Er ansattes oppmerksomhet viktig for frivillige generelt?	165
<u>10. Kapittel: Beboere og frivillige</u>	167
10.0 Innledning	167
10.1 Høyt verdsatt	167
10.2 Noen tviler, andre er overbeviste	168
10.3 Gjeld?	172
10.4 Egoistisk fase	173
Sammenfatning	175
<u>11. Kapittel: De frivilliges begrunnelser</u>	176
11.1 Beboernes syn på hvorfor man er frivillig	176
11.2 Frivillig gjenytelse eller tvungen innsats?	177
11.3 Takknemlighet	181
11.4 Ikke bare takknemlighet	183
11.5 Ordinære frivilliges begrunnelser	185
11.6 Hekta	187

11.7 Å føle seg spesielt nyttig	191
Sammenfatning	192
<u>12. Kapittel: Oppsummerende diskusjon om de frivilliges motivasjonsgrunner</u>	193
12.0 Innledning	193
12.1 Bare egoisme?	194
12.2 “Relativ altruisme”	196
12.3 Solidaritet	197
Sammenfatning	199
<u>13. Kapittel: Makt</u>	200
13.0 Innledning	200
13.1 Et maktspørsmål	200
13.2 Teoretisk tilnærming til analysen av maktforhold	202
13.2.1 Mektig eller likevektig?	203
Sammenfatning	208
DEL IV	
AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER OG OPPSUMMERING	210
<u>14. Kapittel: Betydningsfull frivillighet</u>	211
14.0 Innledning	211
14.1 Hva betyr de frivillige for PH?	211
14.1.1 Innsats som ikke kan lønnes	212
14.1.2 Viktige for institusjonen	214
14.1.3 Avkreftelse av stereotype fordommer	215
14.2 Oppsummering /Avslutning	216
Litteraturliste	218
Vedlegg	233
Epilog	235

DEL I

**BAKGRUNN: INNLEDENDE
PRESENTASJON OG TILNÆRMING TIL
OPPGAVEN**

1. Kapittel: Innledende presentasjon

1.0 Innledning

Som nevnt i prologen, skal jeg rette fokus mot frivillige ubetalte hjelpere på Proyecto Hombre-sentrene som befinner seg på Mallorca. For at leseren skal få et inntrykk av sentrene, ser jeg det hensiktsmessig med et historisk tilbakeblikk og vil derfor vende blikket mot Italia. Dernest vil jeg redegjøre for behandlingen som utføres ved sentrene. Når dette er gjort, vil jeg foreta en begrepsavklaring. Endelig vil jeg gi en oversikt over den videre fremstilling, hvor jeg presenterer problemstillingene som skal drøftes i det påfølgende og avgrensninger jeg har sett meg nødt til å foreta.

1.1 Inspirasjonskilden: Centro Italiano di Solidarietà og Progetto Uomo

I 1968 begynner den italienske presten ved navn Don Mario Picchi å bygge det man kan betegne som hans livsverk. Med støtte fra den katolske kirke starter han Centro Italiano di Solidarietà¹ (heretter Ce.I.S.), et nettverk av behandlingstilbud for narkomane. Han står også bak behandlingsprogrammet Progetto Uomo, som følges ved sentrene (Kampmann 1995). Filosofien som ligger til grunn for behandlingen samsvarer med den såkalte symptomteorien, der stoffbruk anses for å være et *“symptom på dype, grunnfestede problemer.”* (Finstad 1990:34)². Ce.I.S. anser disse problemene for å være forankret i tre dimensjoner; i individet, i familien og i miljøet. Filosofien kan oppsummeres slik: Det er ikke stoffene som er problemet, men personen (Kampmann 1995). Følgelig rettes fokus mot personen og ikke mot stoffene. Med andre ord tar man først fatt i *“(…) selve mennesket bag misbrugerens, og giver dette mennesket forståelse av problemet (...), værdighet og respekt for sig selv, hvilket siden bruges som verktøj til at bekæmpe selve misbruget.”* (Palmi Bendiktsson, sitert i Kampmann og Mortensen 1994:78). I tråd med denne filosofien vil rusen være overflødig dersom narkobrukeren får bukt med egne problemer, gitt at det

---

¹ Direkte oversatt betyr det Italiensk Solidaritets Senter.

² Se forøvrig Pedersen (1996), som anvender dette utgangspunktet når han ser på sammenhengen mellom rusmisbruk og seksuelle overgrep.

verken er rusfølelsen eller abstinensene som gjør at mennesker ruser seg. Følgelig deles det ikke ut andre former for rusmidler, som metadon³, ved Ce.I.S sentrene.

Progetto Uomo består av tre faser (Mottaksfase, Bofellesskap og Utslusningsfase) og strekker seg over en periode på tre år. I følge Kampmann (1995) er behandlingsprogrammets terapeutiske virkemidler hentet fra ulike amerikanske psykoterapeutiske modeller, hvilket underbygges i følgende uttalelse:

“Selv om Ce.I.S.’ metode bygger på de amerikanske erfaringer fra Synanon⁴ formidlet gjennom Daytop i New York, har de oprinderlige metoder gjennomgået mange forandringer. En kombination af de klassiske Synanon-prinsipper og andre metoder fra psykiatri og psykologi har produceret et system, der er af bemærkelsesværdig effektivitet.” Lewis Yablonsky, amerikansk psykolog og sosiolog (siteret i op.cit.:117)

Selv om behandlingen henter inspirasjon fra mange hold, vil jeg fremheve at kognitive behandlingsmodeller, der den som behandles skal læres opp til å beherske situasjoner gjennom å få kontakt med egne følelser, for å deretter forandre atferden (Strømmen 1998), har en sentral plass. Dette manifesterer seg ved at behandlingen som tilbys går innunder tittelen “oppdragelsesprogram” og underbygges i følgende sitat: *“Alt går ud på, at de unge skal blive selvstændige og ansvarsbevidste, alt hvad man arbejder med har det formål.”* Andrea Piloni, terapeut ved Ce.I.S. (siteret i Kampmann 1995:179).

Et distinkt trekk ved Ce.I.S. er staben, som er sammensatt av mennesker med ulike erfaringsbakgrunn, levesett, oppfatninger og kunnskaper. Om staben sier en ansatt ved Ce.I.S. følgende:

“Her er professionelle, eksmisbrugere, militærnegtere, frivillig arbejdskraft, alle sammen væsentlige medlemmer av behandlergruppen” Juan Corelli (siteret i op.cit:138)

---

³ Metadon ble fremstilt som smertelindrende medikament i 1940 årene, og er et syntetisk opiat. Virkningen ligner på øvrige opiater (heroin, morfin) men virker langsommere og lengre. Metadon brukes i behandling av opiatmisbrukere. Når det gjelder klienter tilknyttet Ullvin i Oslo, har man valgt å definere dem som rusfrie til tross for at de inntar metadon (Biong 1998). Dette avviker fra det synet Ce.I.S har, da de anser metadon for å være et rusmiddel på linje med andre opiater.

⁴ Synnanon, den første foreningen av Anonyme Alkoholikere, ble startet i 1958 av den forhenværende alkoholikeren Cuck Dederick, og fungerte som foregangsmodell for behandling av stoffmisbrukere ved sentre som Daytop og Phoenix House (Kampmann 1995).

At staben ikke utelukkende består av profesjonelle, gjenspeiler arven fra Synnanon, hvor profesjonelle i begynnelsen var ekskludert fra behandlergruppa fordi man ikke anså dem som egnete til å hjelpe stoffbrukere mot en rusfri tilværelse (op.cit.). Senere fant man ut at det var hensiktsmessig med variasjon, og i løpet av de siste tiårene er man vitne til en utjevning mellom eksmisbrukere og fagutdannede ved avleggere fra Synnanon (Furuholmen og Schanche Andresen 1993). Et siste distinkt trekk som er verdt å nevne, er at behandlingen på Ce.I.S. sentrene er vederlagsfri for brukerne. Dette skyldes hovedsakelig at frivillige ulønnede hjelpere utfører en hel rekke viktige oppgaver, og at den fast ansatte staben er lavtlønnet.

1.2 Behandlingsmodellen eksporteres til Spania

Don Mario Picchis Progetto Uomo har fått mye oppmerksomhet bl. a. fordi sentrene kan vise til oppsiktsvekkende bra resultater, hvilket fremgår klart herunder:

“En undersøgelse over fem år omkring Ce.I.S.-programmets resultater viser, at ut af 100 vil 80 have klaret det, 20 klarer det ikke, men 10 af disse kommer senere tilbage i modtagelsen og kommer til at klare det. 5, måske 10, går tabt.” Andrea Pilloni, leder av Ce.I.S utslusningsfase i Italia (sitert i Kampmann1995:140)

Det står imidlertid ikke noe sted hvordan disse resultatene beregnes, men det faktum at sentrene viser til slike tall, kan være en av grunnene til at noen spanjoler søkte inspirasjon i nabolandet da det såkalte “heroin boomet” herjet som verst i Spania (Gamella 1997, *Memoria 1994* (1995)). I 1986, ble det følgelig holdt et møte ledet av Don Mario Picchi. Deltakerne var de som senere skulle bli grunnleggerne av Den Spanske Føderasjon av de terapeutiske behandlingsopplegg Proyecto Hombre. De ble enige om et stiftelsesskrift, som fungerer som retningslinjer for behandlingssentrene som ønsker å tilknytte seg føderasjonen. De er som følger:

- “- Proyecto Hombres behandlingsprogram har ikke lukrative hensikter.*
- Behandlingsprogrammet forholder seg nøytralt til religion.*
- Behandlingsprogrammet er partipolitisk nøytralt.*
- Behandlingsprogrammet er åpent for alle som måtte ønske behandling.*
- Behandlingsprogrammet avviser all form for voldelig atferd.*

- *Behandlingsprogrammet inkorporerer også familiene*” (*Memoria 1990* (1991:17), min oversettelse)

På det nåværende tidspunkt står Proyecto Hombre-føderasjonen i forbindelse med cirka 100 behandlingstilstander som er juridisk, økonomisk og administrativt uavhengige av hverandre. Samlet sett gjennomføres omlag 25 ulike behandlingsprogrammer, eksempelvis behandling av ludopati (spillegalskap), forebyggende tiltak for ungdom og tilbud til fengslede. Alle behandlingsprogrammene forholder seg til de ovenfor refererte punktene fra stiftelsesskriftet.

1.3 Proyecto Hombre-sentrene - frivillige organisasjoner?

Lorentzen (1988) setter spørsmålsteget ved meningsinnholdet i begrepet “frivillig”, og hevder at man kan anvende det på organisasjons-⁵ og aktørnivå. På organisasjonsnivå kan man skjelne mellom organisasjoner som er frivillig oppstått (medlemsskap), som mottar støtte eller er frikopledd fra det offentlige. Det er imidlertid problematisk å avgrense frivillige organisasjoner mot organisasjoner som mottar offentlig støtte. Dette skyldes det faktum at såvel den økonomiske som den organisatoriske sammenflettingen gjør det vanskelig å operere med to gjensidig utelukkende kategorier, der man på den ene siden har det offentlige og på den andre siden har det private. Lorentzen (1988) skriver også at termen anvendes om organisasjoner med frivillig medlemsskap, og utelukker organisasjoner der medlemsskapet er tvunget. Endelig nevner han organisasjoner som har innslag av frivillig arbeidskraft, hvilket innebærer at man benytter ulønnet arbeidsinnsats. Blant de før nevnte organisasjonene, regnes vanligvis ikke organisasjoner som “*er innrettet mot å skaffe fram fortjeneste til sine eiere*” (op.cit.:33).

Sentrene som er tilknyttet Proyecto Hombre-føderasjonen er avhengige av såvel det offentlige som av det private. Når det gjelder sentrene på Mallorca, utgjorde økonomiske tilskudd fra det offentlige 46% av det totale innkomne beløp i 1996 (For ytterligere redegjørelse se *Projecte*

---

⁵ I følge Etzioni (1966) defineres begrepet organisasjon på følgende vis: “*Organisationer är sociala enheter (eller mänskliga gruppbildningar) som avsiktligt konstrueras och rekonstrueras för att uppnå speciella mål. Korporationer, arméer, skolor, sjukhus, kyrkor och fängelser hör dit ...*” (Etzioni 1966:9). Følgelig vil ordet organisasjon kunne anvendes som betegnelse på behandlingssentrene.

Home 10 anys, 1997). Videre fremgår det av stiftelsesskriftet at behandlingstilstandene “ikke har lukrative hensikter”, hvilket sammenfaller med øvrige organisasjoner som går under betegnelsen frivillige organisasjoner.

1.4 Sentrene på Mallorca

Selv om det som nevnt overfor gjennomføres forskjellige behandlingsopplegg i regi av sentrene tilknyttet Proyecto Hombre-føderasjonen, dominerer Mario Picchis trefaseprogram myntet på langtkomne opiatbrukere som selv er inneforstått med at de har et problem. Behandlingsprogrammet betegnes som det “tradisjonelle behandlingsprogrammet”. Her må det imidlertid bemerkes at det kun er trefasestrukturen som er tradisjonell, regler brukerne skal følge (Jf. Vedlegg) og terapeutiske virkemidler endrer seg stadig fordi PH prøver å forme seg etter behovene (*Memoria 1990* (1991)).

Før jeg redegjør nærmere for behandlingen, ser jeg det hensiktsmessig å presisere at sentrene som følger det tradisjonelle behandlingsprogrammet på Mallorca, går under betegnelsen Proyecto Hombre (heretter PH). Det dreier seg om tre sentre, henholdsvis et senter for hver fase: Mottaksfase, Bokollektiv og Utslutsningsfase. Foruten disse er to andre sentre tilknyttet føderasjonen: Projecte Jove og Puig Dels Bous.⁶ Førstnevnte ble opprettet i 1996, for å tilby behandling til unge stoffbrukere mellom 13 og 18 år, som hovedsakelig bruker andre stoffer enn heroin, vesentlig oppkvikkende stoffer (kokain, extasy og amfetamin). Inntil Projecte Joves opprettelse var man vitne til stadig flere forespørsler på vegne av denne målgruppen, uten å ha kapasitet til å ta dem i mot. I motsetning til PHs brukere, er de ikke selv inneforstått med at de har et stoffproblem. Siden målgruppen er vesentlig forskjellig fra PHs, er behandlingsopplegget annerledes. Jeg ser det ikke relevant å utdype dette nærmere, da det ikke vil ha betydning for innholdet i oppgaven. Derimot er Puig dels Bous målgruppe identisk med PHs. Puig dels Bous er et bokollektiv og inngår som et ledd i den behandling kommunen tilbyr, og består følgelig kun av en fase. Senteret drives i henhold til PHs filosofi (jf. stiftelsesskriftet). Forskjellen er imidlertid at behandlingen ikke kan betraktes som medikamentfri idet flere misbrukere i behandling ved Puig dels Bous inntar metadon.

---

⁶ Informasjonen om sentrene stammer fra samtaler med mennesker som jobber ved dem.

I det følgende vil jeg gi en noe komprimert redegjørelse av det tradisjonelle behandlingsprogrammet. Først av de tre fasene, dernest av familierapien. Endelig vil jeg redegjøre for metodene som konstituerer bærebjelkene i programmet.

1.5 Behandlingsprogrammet

1.5.1 Fasene

I første fase, Mottaksfasen, stifter rusbruker kjennskap med behandlingen. Stoffbrukerne kommer kun på dagtid, men har en rekke regler de må følge etter de har forlatt sentret (jf. vedlegg). Dette fordrer at de har familie som ofrer sin fritid og stiller opp hundre prosent for dem. Stoffbrukerne skal aldri være alene i første fase. Personen(e) som hjelper kalles for “følge”. De som mot formodning ikke har, eller av andre grunner ikke kan bo sammen med familiene sine, blir innlosjert i leiligheter som disponeres av PH. Deres “følge” er frivillige mennesker. (For ytterligere redegjørelse av organisasjonen i leilighetene se avsnitt 1.7.4.1). Når narkobrukeren har fulgt behandlingen i Mottaksfasen over en periode på mellom 8 og 12 måneder, overføres vedkommende til andre fase, som er et bofellesskap. I bofellesskapet etterstrebes det hovedsakelig at stoffbrukeren finner sin egen identitet (*Memoria 1993* (1994)). Nøkkelordet her er *følelser*. Man hjelpes til å få kontakt med egne reaksjonsmønstre, f.eks. forsvarsmekanismer. Det kreves mye av den enkelte, ikke bare i forhold til det å uttrykke følelser. I landlige omgivelser på Mallorca holder brukerne en hel gård i drift, så alle må jobbe hardt fysisk. Tiden er nøye planlagt, og det er få minutters margin mellom ulike gjøremål. Etter en periode på 8-12 måneder i bofellesskapet overføres stoffbrukeren til tredje fase, den såkalte Utslusingsfasen. Denne siste fasen tar ikke sikte på å evaluere de tidligere, men ønsker heller å ta et nytt skritt i forhold til den personlige veksten. I motsetning til tidligere faser der blikket er rettet innover mot den enkelte bruker, rettes det nå utover mot samfunnet ved å jobbe med å få nye venner, arbeid, hobbyer osv. (op.cit.). Med andre ord planlegges fremtiden. Dette skjer i mindre beskyttende omgivelser, nærmere bestemt midt i Palma sentrum. Alt i alt tar programmet fra to til tre år, i likhet med den italienske forløperen.

På Mallorca var det i 1997 gjennomsnittlig 179 narkobrukere fordelt på de tre fasene, herav 99 i Mottaksfasen, 41 i Bofellesskapet og 39 i Utslusingsfasen. Av disse var 79% menn og 21% kvinner (*Projecte Home 10 anys*, 1997).

1.5.2 Familieterapi

Parallelt med de tre fasene, gjennomføres familieterapi. Så fremt det er mulig dras brukernes familier inn som aktive støttespillere i behandlingen. Det begrunnes med at det ikke er tilstrekkelig å “levere” sønnen/datteren på Dagsenteret (Mottaksfasen) og senere hente ham/henne som om det dreide seg om et objekt. Det er nødvendig å innlemme familien i behandlingsmottakerens utvikling, slik at de også opptar verdier som ærlighet, ansvarlighet, solidaritet med videre (*Memoria 1990* (1991)). Dersom resten av familien ikke forstår hva som foregår med behandlingsmottakeren, kan det oppstå problemer, eksempelvis at pårørende lar vedkommende forlate behandlingen, eller at familien blir frustrert og misunnelig på at behandlingen lykkes i det de selv forgjeves har forsøkt å oppnå (Kampmann 1995). Videre fremgår det at PHs stab har erfart at narkobrukere ofte kommer fra familier der kommunikasjonen familiemedlemmene imellom er dårlig, og at mange sliter med vonde familieminner. Staben mener at behandlingen de tilbyr kan bidra til å bedre familierelasjonene ved å “*analysere familiestrukturene, kvaliteten på relasjonene og hvilke holdninger og verdier som har blitt overført av familien.*” (<<*Fenomeno de las drogodependencias.*>> 3. avsnitt). De ovennevnte synspunktene stemmer overens med familieterapiens grunnprinsipp, der et avvikende familiemedlem betraktes som et symptom på dysfunksjonelle familierelasjoner (Schmidbauer 1986). Følgelig kan man si at PH legger til grunn en symptomteori på primærgruppenivå, og former behandlingen deretter ved å tilby familieterapi.

1.6 Terapeutiske virkemidler

1.6.1 Konfrontering

Et av PHs mest sentrale terapeutiske virkemidler/behandlingsmetoder er å konfrontere. Jeg ser meg nødt til å la en ansatt på PH på Mallorca komme til orde for å forklare hva det innebærer, da det ikke foreligger litteratur på området. Han forklarer:

“Det er å lansere et spørsmål, for å hjelpe den narkomane til å tenke på en handling, en holdning eller idé som er gal eller negativ som han eller hun har begått eller gitt uttrykk for. Og han må stoppe opp for å tenke over det han har sagt eller gjort. (...) Gjennom ett spørsmål hjelper du en annen til å reflektere” (Tino)

Deretter eksemplifiserer han hvordan en konfrontering skal forløpe seg:

“Hvorfor kaster du en sneip i bakgården?” Vedkommende må stoppe opp og tenke over det. Det finnes ulike svar alternativer:

- fordi han ikke var oppmerksom

- fordi han var glemsom

- fordi han ga blaffen.

Det er med andre ord to muligheter: At vedkommende gjorde det bevisst eller ubevisst. Den som konfronterer hjelper til refleksjon. Det er for å rette opp. For å korrigere.” (Tino)

Ut fra det siterte ser man at det dreier seg om en metode for å få mennesker i behandling til å forandre vanene og livsstilen sin. Malen på hva som er riktig og galt står nedfelt i en hel rekke regler brukerne skal forholde seg til (se mer om reglene i kapittel 3 og i Vedlegg). Videre sier han at det å konfrontere ikke er ensbetydende med: *“(…) kjeft, det er ikke for å irritere eller være drittsekk. Det er å få en til å tenke.”* (Tino). Følgelig er konfronteringene ment å være et hjelpemiddel. I *Den betalte familie* (1990) nevnes også begrepet konfrontering. Finstad (1990) oversetter begrepet til “dagligtale” med kjeft, hvilket strider med den tiltenkte og påkrevde praksis på PH-sentrene.

1.6.2 Selvhjelpsgrupper/konfrontasjonsgrupper

Et annet viktig terapeutisk virkemiddel er selvhjelpsgruppene, hvor størsteparten av det bevisstgjørende og psykoterapeutiske arbeidet foregår. I følge Lorentzen og Stang (1990) innebærer selvhjelp at mennesker som befinner seg i samme livssituasjon møtes for å sette ord på sine personlige erfaringer. Målsettingen er at deltakerne i gruppene skal hjelpe hverandre, hvilket innebærer at såkalte fagfolk som kun *gir* hjelp er fraværende. Når en person har eksponert problemene sine, diskuteres de i fellesskap. Øvrige deltakere kan komme med råd,

men det er opp til hver enkelt å følge dem. En selvhjelpsgruppe teller som regel relativt få personer, sjelden mer enn 10 stykker (op.cit.).⁷

Fremgangsmåten i behandlingen som tilbys ved PH-sentrene er den samme som nevnt ovenfor, med unntak av at terapeuter⁸ (fagpersoner) er tilstede. I gruppene fremlegger de narkomane ting som opptar dem, i tillegg til at de konfronteres av og konfronterer øvrige deltakere.

1.6.3 Coloquio

Dersom en narkoman tilkjennegir mangel på motivasjon, ved å f.eks. ruse seg eller vise annen atferd som strider med behandlingens prinsipper, f.eks. vold, uten at dette løses i gruppene, tas vedkommende ut av gruppene for å ha “coloquio” med en terapeut. Det innebærer at terapeuten og den narkomane sitter sammen og samtaler. Ofte kan disse samtaler være meget sterke og følelsesladde, fordi terapeuten går i dybden. Terapeuten konfronterer og gir seg ikke før temaet etter sistnevntes skjønn er tilstrekkelig utbrodert.

Før jeg går videre, ser jeg det hensiktsmessig å klargjøre hva jeg legger i de mest sentrale begrepene som skal anvendes i oppgaven, nemlig termene som anvendes om *personene* tilknyttet PH-sentrene. Først for staben ved sentrene; ansatte ved administrasjonen, terapeuter og frivillige. Deretter vil jeg begrunne hvilke begreper jeg velger å anvende om behandlingsmottakerne.

1.7 Begrepsavklaringer

1.7.1 Den lønnede staben

Som mange klientrettede frivillige organisasjoner, er størsteparten av dagarbeiderne ved PH-sentrene fast ansatte lønnsarbeidere, mens resten av vaktene dekkes takket være frivillige medarbeidere (se f.eks. Morken 1990). Når det gjelder lønnsarbeidere ved PH-sentrene på

---

⁷ For en utfyllende gjennomgang se forøvrig *Rus og Avhengighet* nr 5/1998 s. 17-32 og Soave (1994).

⁸ Se definisjon under avsnitt 1.7.3.

Mallorca, kan man dele dem inn i to grupper: Den første innbefatter dem som tar seg av det administrative, mens den andre innbefatter dem som tar seg av det rent terapeutiske.

1.7.2 Ansatte ved administrasjonen

Når jeg senere skriver “ansatte ved administrasjonen”, sikter jeg til mennesker som er arbeider ved seksjonen som blir kalt Unidad Sección Extraterapeutica (heretter USE), altså seksjonen for det utenomterapeutiske arbeidet som utføres ved sentrene. Følgende seksjoner sorterer under USE:

- Koordinering av den frivillige staben.
- Sekretariatet, der det jobber en rekke sekretærer som tar seg av papirarbeid.
- Juridisk seksjon, hvor det tilveiebringes juridiske dokumenter og gis ut informasjon til straffeapparatet slik at det skal virke inn på straffeutmålingen, eksempelvis ytre ønske om at mennesker skal få sone såkalt 3er grado på PH. 3er grado er mer eller mindre ensbetydende med §12 soning⁹.
- Medisinsk seksjon, hvor det sørges for at behandlingsmottakerne får legetilsyn.
- Forskningsavdelingen, hvor det utarbeides nye prosjekter som presenteres for ulike institusjoner. Prosjektene tjener til å få bevilget midler fra offentlige organ.
- Tidsskriftsredaksjonen som utgir tidsskriftet Proyecto.

Hver seksjon har en sjef, som står ansvarlig for driften. Tilsammen er det ansatt 7 lønnsarbeidende ved USE på Mallorca (*Projecte Home 10 anys, 1997*).

1.7.3 Terapeuter

De dagarbeiderne som ikke er ansatt ved administrasjonen, men som jobber direkte med dem som er i behandling, kalles terapeuter. I *Fremmedord* (1993) defineres terapeut på følgende vis: “*person som driver terapi*” (op.cit.:353). Litt lenger ned står det å lese: “*terapeuti kk, en, læren om behandling av sykdommer*” (op.cit.:353). Herav kan man kanskje si at en terapeut er

---

⁹ Å sone etter fengselslovens §12 er ensbetydende med å sone enten hele eller deler av straffen på en behandlingsinstitusjon. Fanger som soner etter fengselslovens §12 er som regel rusmisbrukere (*Fangehåndboka 1993*).

en som gir behandling og som har kompetanse innenfor et fag som tar sikte på å behandle ulike sykdommer. Når det gjelder PH, kan det imidlertid diskuteres hvorvidt målgruppen kan anses for å være bærere av en sykdom. Narkomani har i visse tilfeller blitt definert som sådan (se bl.a. Bejerot i Indahl 1995 og Furuholmen og Schanche Andresen 1993), men jeg velger her å unnlate denne diskusjonen. Likevel er det på det rene at PH, i motsetning til andre institusjoner, ikke stiller krav om utdanning på universitets- eller høyskole nivå for å kunne fungere som terapeut¹⁰. Riktignok er en hel rekke av dem som jobber som terapeuter psykologer, pedagoger, sosionomer og lignende, men staben inneholder også et betydelig innslag av mennesker uten utdanning som til gjengjeld har gjennomført behandlingen selv. Dersom en ønsker å bli terapeut ved PH-sentrene, må en fungere som frivillig en viss tid (som regel 8 måneder). I denne perioden går man under betegnelsen “precursista”¹¹, man gjør de samme oppgavene som terapeutene og regnes følgelig som terapeuter av brukerne. Etter å ha fullført perioden som “precursista”, drar man til Madrid og tar et seks uker langt kurs. Bestått kurset, er man for terapeut å regne.

Det skal her bemerkes at terapeutene tidligere også gikk under betegnelsen “frivillige”, bl.a. fordi lønningene er meget lave. En terapeut sier følgende om dette:

“Terapeuten må også ha frivillighetsinnstilling. Det innebærer at man ikke har fast arbeidstid. Man må alltid være disponibel dersom det skulle skje noe. Det er et krav som settes til en terapeut. Frivillighetsinnstilling og profesjonalitet, det er det grunnleggende.” (Tony)

Av sitatet fremgår det at arbeidstiden ikke er fastsatt - er det mye å gjøre, jobber terapeutene overtid. Og det er det nesten bestandig. Det er imidlertid lite trolig at terapeutene jobber på PH av økonomiske årsaker, de lave lønningene og ubetalt overtid taler for at det er andre kriterier som ligger til grunn for valg av arbeidsplass. Det er nærliggende å anta at de som jobber ved PH, hovedsakelig gjør det av idealistiske motiver, i likhet med dem som jobber ved f.eks. krisesentre. I følge Lorentzen (1993) har man tatt i bruk betegnelsen “frivillig lønnsarbeid” på

---

¹⁰ I følge Furuholmen og Schanche Andresen (1993) er de aller fleste behandlere innenfor rusmiddelomsorgen i Norge i besittelse av utdanning på området. Etter det jeg har fått opplyst forholder det seg likeledes i Spania.

¹¹ Direkte oversatt er “precursista” ensbetydende med praktikant.

frivillig rekrutterte medlemmer som arbeider mot betaling (Jonassen 1987 i Lorentzen 1993). Betegnelsen reflekterer en ny og annerledes betydning av termen “frivillig arbeid” i den forstand at den omfatter ideelt motivert innsats som lønnes økonomisk. I stedet for å omtale terapeutene som lønnsarbeidere, kunne man kanskje anse dem for å være “frivillige lønnsarbeidere”, da terapeutenes arbeidsvilkår sammenfaller med det Lorentzen (1993) betegner for “frivillig lønnsarbeid”.

Når termen terapeut eller “staff”¹² benyttes senere i oppgaven, sikter jeg til mennesker som har gjennomført seksukerskurset, som er ansatt ved PH og som mottar økonomisk vederlag i form av månedslønn for å bedrive behandling av narkomani ved PH-sentrene. Det kan hertil tillegges at det i juni 1997 var ansatt 33 terapeuter for å ta seg av de 179 brukerne i behandling ved sentrene (*Projecte Home 10 anys*, 1997).

1.7.4 Den ulønnede staben

På aktørnivå knytter frivillighetstermen seg som regel til arbeidsinnsats som *ikke* godtgjøres i form av økonomisk kompensasjon (Lorentzen 1988). Dette innebærer at innsatsen er selvvalgt og ikke utføres på grunn av ytre press eller tvang (Lorentzen 1993). Videre produseres tjenestene innenfor en frivillig organisasjon og retter seg mot “*medlemmer eller mot almenheten, med den hensikt å tilføre medlemmene et avgrenset gode*” (Lorentzen 1989 i Haugland 1992:12). Det ovenfor nevnte sammenfaller med de frivillige enkeltpersoners engasjement ved PH-sentrene: De gjør en innsats på fritiden uten å motta økonomisk kompensasjon for det, slik at PH kan tilby behandling, som igjen kan regnes for å være et avgrenset gode. De enkelte frivillige tilknyttet PH, utgjør en del av den frivillige staben ved sentrene.

Her er det viktig å merke seg at den lønnede staben skiller mellom det de kaller ordinære frivillige og supportere. Supportere er betegnelsen på dem som enten har eller har hatt et

---

¹² Narkomane i behandling ved PH kaller terapeutene for staff. På spørsmål om hvorfor, var den ingen som visste helt. Det var imidlertid flere som mente at termen ble brukt til å omtale terapeuter ved et terapeutisk samfunn i USA, og at PH hadde adoptert termen.

familiemedlem i behandling, mens ordinære frivillige er betegnelsen på dem som ikke har en slik tilknytning til PH. Det hadde imidlertid vært interessant å vite fordelingen mellom henholdsvis supportere og ordinære frivillige innenfor den frivillige staben, men det foreligger intet tallmateriale om dette. Jeg vil derfor ikke vie plass til ytterligere diskusjon herom, men gjør leseren oppmerksom på at jeg i det følgende kun vil ta i bruk betegnelsene når jeg drøfter aspekter der jeg anser det relevant å sondre, eller når jeg skriver om spesielle frivillige.

Siden jeg i denne oppgaven retter fokus mot de frivillige ved PH-sentrene på Mallorca, vil jeg herunder begrunne hva jeg mener når jeg senere skriver om den frivillige staben. Følgelig vil jeg gi noen faktaopplysninger, som hvilke oppgaver de frivillige utfører, antall frivillige tilknyttet sentrene, organisering/koordinering av den frivillige staben, hvilke krav som stilles til nye medarbeidere, samt rekrutterings- og opplæringsrutiner.

1.7.4.1 Områder for frivillig arbeid

I følge sjefen for USE, José Maria, arbeider de frivillige tilknyttet Mottaksfasen innunder følgende 8 hovedområder:

- 1) **Undervisning:** De frivillige er lærere.
- 2) **Fritid:** De frivillige organiserer eksempelvis keramikk, tegne- og maleverksteder.
- 3) **Administrasjonen:** De frivillige hjelper de ansatte ved administrasjonen med kontorarbeid.
- 4) **Selvhjelpsgrupper:** De frivillige leder selvhjelpsgrupper for familiene (jf. definisjon under punkt 1.6.2).
- 5) **Seminar, konferanser:** Frivillige blir invitert til å holde seminar.
- 6) **Kommunikasjonsgrupper:** De frivillige leder foreldregrupper. Dette innebærer å veilede familiemedlemmer til stoffbrukerne når de kommer til Dagsenteret for å samtale og søke veiledning vedrørende deres respektive familiemedlem. Den frivillige fungerer som bindeledd mellom de pårørende og PH som institusjon.
- 7) **Fengsel:** To menn med terapeututdanning (seksukerskurset) vier egen fritid til å gå på ukentlige fengselsbesøk. Besøkene er en form for “coloquio” (jf. definisjon under punkt 1.6.3) hvor de frivillige samtaler og konfronterer innsatte som følger behandlingen fra fengsel. Det overordnede målet er å jobbe med den innsattes motivasjon slik at vedkommende kan fullføre

behandlingsprosessen etter løslatelse eller få innvilget åpen soning, slik at han/hun kan sone/fullføre behandlingen på PH-sentrene¹³.

8) **Leiligheter:** Narkobrukere som ikke har, eller av ulike grunner ikke kan bo sammen med familien sin, blir innlosjert i en av de to leilighetene PH disponerer. Det bor cirka åtte menn i hver av dem¹⁴. De frivillige tilknyttet dette området fungerer som en erstatningsfamilie, i det de har samme funksjon som familiene til de øvrige i behandling.

Når stoffbrukerne er tilstede, er leilighetene bestandig bemannet av frivillige. Det finnes tre vakter å velge mellom, henholdsvis dagvakt (9-15), kveldsvakt (15-21) og nattevakt (21-9). (Det er bare behov for dagvakt i helgene og i sykdomstilfeller.) De fleste frivillige har faste vakter, det vil si at de har en bestemt vakt i uken. Det finnes også frivillige som tar flere vakter i uken. I tillegg til de som har "faste vakter", disponerer PH en stab med ekstravakter.

Det skal her bemerkes at det ikke er tilknyttet noe frivillig stab til de øvrige fasene. Ved behov benyttes frivillige, men det hører til sjeldenhetene.

1.7.4.2 Antall frivillige

Sjefen for USE, José Maria, har ikke fullstendig oversikt over hvor mange frivillige PH disponerer per dags dato. Nedenfor vil jeg likevel forsøke å skissere et antall på bakgrunn av de data som foreligger.

Fram til 1995 ble frivillige som henvendte seg til PH bedt om å fylle ut et skjema hvor de oppga personalia, under hvilket område de ønsket å arbeide samt hvor ofte de var disponible. Skjemaene ble arkivert og brukt hver gang man trengte en frivillig. Jeg gikk selv gjennom skjemaene og fant ut at det i tidsrommet 1988 - 1995 meldte seg 410 frivillige til PH. Av disse var 129 menn og 281 kvinner. At flertallet var kvinner, sammenfaller med de funn Lorentzen og Rogstad (1994) fremlegger i en landsomfattende undersøkelse av frivillige i Norge. De skriver:

---

¹³ I løpet av 1997 fulgte gjennomsnittlig 18 innsatte behandlingen fra fengsel.

“(...) en betydelig større andel av kvinnene utfører omsorgsoppgaver enn det menn gjør. (...) frivillighetsentralene [er] til en viss grad (...) bærere av tradisjonell kjønnsfordeling av arbeidsoppgavene: Kvinnene står i hovedsak for omsorgen, mens mennene tar seg av det praktiske.” (op.cit.:32-33)

Da de frivilliges arbeidsoppgaver hovedsakelig sammenfaller med dem som normalt utføres av mennesker med omsorgsyrker ansatt i helse- og sosialsektoren, hvor flertallet av de ansatte er kvinner (Wærness 1984 i Ericsson 1996), er det kanskje logisk at frivillige menn er underrepresentert på PH.

I følge siste brosyre som er utgitt av PH, disponerer de en frivillig stab på 170 stykker (*Projecte Home 10 anys, 1997*). Sjefen for USE, José Maria hevder at staben teller mellom 70 og 80 “aktive” frivillige, det vil si frivillige som kommer en eller flere ganger i uken for å gjøre en innsats. Videre bekrefter han at kvinneandelen er overveiende høy, hvilket stemmer overens med skjemaene jeg behandlet ovenfor.

1.7.4.3 Koordinering

José Maria (sjefen for USE), skal egentlig koordinere de frivillige innenfor de ulike områdene. Selv hevder han at han ikke har kapasitet til det, så han delegerer oppgaven til enkelte frivillige koordinatorene, som har lang erfaring som frivillige. Sistnevnte står følgelig ansvarlig for at oppgavene innenfor “sine” ansvarsområder blir gjort. Under et møte med ulike ansatte ved administrasjonen ble det hevdet at sjefene for de ulike områdene (inkludert sjefen for USE) ikke hadde innsikt i koordinatorenes gjøremål. På bakgrunn av dette ville det trolig blitt meget vanskelig for sjefene å administrere de ulike ansvarsområdene dersom koordinatorene hadde avsluttet vervene sine ved PH, både fordi sjefene har lite kunnskap om det praktiske arbeidet som utføres og fordi de trolig ikke hadde hatt kapasitet til å gjøre det selv.

---

¹⁴ PH disponerer ingen leilighet myntet på kvinner i behandling, fordi det viser seg at svært få kvinner ikke kan bo sammen med familien sin. De få det imidlertid gjelder, innlosjeres på et natthjem drevet av nonner.

1.7.4.4 Rekrutteringsrutiner

Det fremgikk under punkt 1.7.4.2 at rekrutteringsrutinene frem til 1995 besto i å fylle ut et skjema. På det daværende tidspunkt fantes en frivillig som arbeidet fulltid med å koordinere den frivillige staben, i tillegg til de frivillige koordinatorene. Foruten å dele ut skjemaene intervjuet hun potensielle frivillige. Men etterhvert måtte hun av økonomiske årsaker si opp vervet til fordel for å ta seg lønnet arbeid et annet sted. Heretter hersker det tvil om hvilke rekrutteringsrutiner man følger ved sentrene. På den ene siden hevder José Maria (sjefen for USE) at han foretar et førstegangsintervju med potensielle frivillige og deretter legger inn personalia samt hva de ønsker å gjøre på en datamaskin. På den andre siden sier såvel andre ansatte ved administrasjonen som frivillige koordinatører at José Maria kun foretar førstegangsintervju av frivillige *de* sender videre til ham, hvilket kun gjøres i tilfelle den nye medarbeideren ikke ønsker/kan jobbe innenfor deres område. Det forekommer åpenbart sjelden, da José Maria kun har lagt inn tre stykker på datamaskinen sin i løpet av det siste halvannet året. Han unnskylder dette ved å si at omorganisering er “på gang”. Han har bl.a. ambisjoner om å få fullstendig oversikt over hvor mange frivillige PH disponerer og å oppdatere det gamle kartoteket på pc.

1.7.4.5 Krav til nye medarbeidere

På spørsmål om hvilke krav som stilles til nye frivillige medarbeidere, svarer en terapeut følgende:

“Av de frivillige kreves det ingenting, bortsett fra at de tar ansvar. Det settes ingen krav til utdanning eller, religion, men vedkommende må være disponibel og gi noe av seg selv til andre” (Tony)

Dette ble senere bekreftet av sjefen for USE. At det ikke stilles krav til de frivillige i forhold til personlige kvalifikasjoner eller personlighet, står i motsetning til andre organisasjoner som benytter frivillig arbeidskraft, eksempelvis Kirkens SOS. I tillegg til å kreve at de frivillige skal være “bekjennende kristne”, er praksisen ved Kirkens SOS som følger:

“Personer som er midt oppi store kriser, f.eks. sorg, skilsmisse eller andre opprivende forhold får beskjed om å vente med å begynne som frivillig til problemene er mer avklart.” (Haugland 1992:22)

Selv om Kirkens SOS setter de før nevnte betingelser, hevder Haugland (1992) at en ikke må være “perfekt” for å få innpass. Likevel kan man ikke se bort fra at nye medarbeidere må være langt mer “perfekte” for å gå inn i et frivillig engasjement i Kirkens SOS enn på PH. Selv om sistnevnte ikke krever formelle kvalifikasjoner eller favoriserer visse personlige egenskaper hos en fremtidig frivillig, ble jeg spurt om mitt forhold til narkotiske stoffer. Hadde jeg brukt narkotiske stoffer ville jeg etter alt å dømme ikke kunnet forske ved PH-sentrene på Mallorca. Jeg antar det samme gjelder for mennesker som melder seg til frivillig innsats. Følgelig stilles det iallfall ett krav: De frivillige skal ikke bruke stoff. Kanskje finnes det andre? Ingen av dataene mine peker i den retning, men det kan hende at enkelte frivillige, av ulike årsaker, blir avvist når de melder interesse for å fungere som frivillig.

1.7.4.6 Opplæring

Under et møte med administrasjonen, avholdt den 12. mai 1997, kom det frem at de frivillige på det daværende tidspunkt ikke fikk opplæring/kurs. Det ble hevdet at “erfarne frivillige” tok seg av nye, og lærte dem opp innenfor de ulike feltene. Følgelig kan man anta at det fungerer en form for “uformell kursing”, hvilket vil behandles ytterligere i kapittel 4, punkt 4.1.1.

Oppsummerende teller den frivillige staben omlag 75 stykker, hvorav den overveiende andelen er kvinner. Videre fordeles de frivillige innenfor ulike arbeidsområder som koordineres av koordinatorene som også er frivillige medarbeidere. Endelig følges det ingen standardisert mal i forbindelse med rekruttering og opplæring av nye medarbeidere.

1.8 Brukerne av institusjonene

Hittil har jeg anvendt termer som narkoman, narkobruker og stoffbruker for å betegne behandlingsmottakerne. Her er det nærliggende å presentere hvilke termer staben på PH benytter og hvilke termer jeg velger å bruke i det følgende.

Av såvel den lønnede som den ulønnede staben blir behandlingsmottakerne på PH blir kaldt “chicos”. Det er flertallsformen for henholdsvis “chica” (jente) og “chico” (gutt)¹⁵. Direkte oversatt til norsk, blir det “gutt”, “jente”, eller “ungdom”. Trolig er dette en vanlig måte å omtale institusjonaliserte mennesker på, eksempelvis kan nevnes at betjentene ved Bredtveit kvinnefengsel sier “jentene” i stedet for innsatte, mens man på Evangeliesenteret skiller mellom “gutte”- og “jenteavdelinger”. Man kan spørre seg om termene er valgt bevisst eller ubevisst. Trolig skyldes ordvalget en vegring mot å anvende termer med negative konnotasjoner som brukes i media og på folkemunne, eksempelvis sprøytenarkoman og stoffmisbruker. Spørsmålet er imidlertid om “gutt”, “jente” eller “ungdom” er uproblematisk betegnelse på behandlingsmottakerne.

Noen vil hevde at det er respektløst å kalle godt voksne mennesker “gutter” og “jenter”, fordi det gir assosiasjoner til forhold mellom voksen og barn, der barnet er umyndig, hjelpeløst, underdanig og mer eller mindre tvunget til å yte den ansvarlige voksne respekt. Den etymologiske betydningen av ordet “chico” forsterker en slik forestilling ytterligere: Ordet stammer fra latin [ciccum...] og dets opprinnelige betydning er “*bagatel, lille, uanserlig*” (*Spansk Dansk Ordbog* 1982). I tråd med dette vil det å omtale mennesker som for lengst har passert tenårene for henholdsvis “gutta” og “jentene” kunne tolkes dithen at menneskene i behandling klassifiseres som irrasjonelle og uten selvbestemmelsesrett. På den andre siden kan bruk av termene gjenspeile aksept og nærhet. Når middelaldrende mennesker sier at de skal i “jenteklubb” eller på “guttetur”, vitner det om samværsformer gode venner imellom. Følgelig kan det hende at termene ble valgt for å yte menneskene i behandling respekt. Uansett vil mange mene at ordvalget var mislykket, fordi det kan oppfattes som ironisk og tilslørende. Dette fordi det uttales av mennesker som er satt til å kontrollere og hjelpe

---

¹⁵ På spansk blir flertallsformen hannkjønn, selv om det dreier seg om en gruppe på hundre kvinner og en mann.

behandlingsmottakerne, i motsetning til situasjoner der venner gjensidig definerer hverandre som “gutter” og “jenter”. Viktig å bemerke i denne sammenheng er at det er mulig begrepene ble innført i en tid der det hovedsakelig var ungdommer i behandling ved PH-sentrene, og at ordvalget var presist og dekkende for datidens behandlingsmottakerne. Det kan forklare bruken på den tiden, men kan det forsvare at mennesker på langt over førti år blir omtalt på denne måten i dag? Det må riktignok tilføyes at man normalt ikke anvender termene når man snakker til eller om bestemte personer godt oppe i årene.

Hvilke termer er korrekte? Noen vil kanskje mene at det er ukorrekt å omtale mennesker i behandling for stoffbrukere, fordi de som regel ikke bruker stoff *mens* de er i behandling. Men er det galt? Vedkommende er i behandling for stoffbruk, og anses ikke for å være kvitt problemet før utskrivningsdatoen. Følgelig vil det ikke være feilaktig å anvende termer som f.eks. stoffbruker. Problemet som melder seg i dette henseende er at disse ordene som regel tillegges negative konnotasjoner fordi de, som bl.a. Boger (1995) påpeker, favner om en stigmatisert gruppe som man forbinder med prostitusjon og kriminalitet. Derfor ville noen kanskje innvende at det hadde vært mer adekvat å anvende ordet “bruker”, da behandlingsmottakerne er *brukere* av institusjonene. Her kan man innvende at de aller fleste vil assosiere ordet “bruker” i en slik kontekst til “misbruker”. “Bruker” blir i dette henseende kun en språklig forfining av “stoffmisbruker”. Jeg er tilbøyelig til å mene at uansett hvilke termer man anvender om denne gruppen, til og med hvis en innfører et nytt begrep, vil man stå i fare for at det før eller siden kan komme til å bli negativt ladete ord. Derfor velger jeg bevisst å benytte meg av termer som narkoman, narkobruker, stoffbruker og stoffmisbruker. Jeg anser det for å være en smakssak hvordan jeg velger å definere informantene fordi man bestandig vil kunne ha noe å utsette på ordvalg. Selv mener jeg termene jeg anvender ikke er fordømmende, fordi jeg rett og slett ikke har negative assosiasjoner til dem. Likevel vil noen hevde at respektløst å formulere meg på et slikt ikke-tilslørende vis fordi de kan *virke* fordømmende - og at jeg heller burde anvende “brukere” eller “gutter og “jenter”. Men, slik jeg ser det yter jeg ikke behandlingsmottakerne respekt ved å anvende begrepene “gutter” og “jenter” (bortsett fra når jeg siterer informantene). Dette fordi jeg ikke anser dem for å være mine venner, og vi ville etter alt å dømme ikke gjensidig definere hverandre slik. Videre ser

jeg det av fremstillingstekniske hensyn hensiktsmessig å sondre mellom beboere i PHs leiligheter og øvrige i behandling. Derfor vil jeg i det følgende omtale dem som bor i leilighetene for *beboere*.

1.9 Oversikt over den videre fremstilling og positiv avgrensning

Oppgaven er delt inn i fire deler. Del I vil fungere som en innledende del.

Tidligere i dette kapittelet redegjorde jeg for PH, deriblant for sentrenes historikk, behandlingstilbud, stab og målgruppe.

I kapittel 2 (del I) vil det redegjøres for oppgavens metodiske tilnærming.

Del II handler hovedsakelig om frivillighetsrollen og sosial kontroll.

I kapittel 3 vil det foretas en drøftelse av ulike aspekter ved behandlingen som tilbys på PH. Grunnen til at jeg har valgt å problematisere og presentere dette, er at jeg ønsker å sette PH inn i en videre ramme, slik at leseren får et inntrykk av hva slags institusjon de frivillige jobber ved og av hvordan behandlingen arter seg for narkobrukerne. Den overordnede problemstillingen er hvorvidt PHs leiligheter kan anses for å være det Goffman (1967) begrepsfester som “totale institusjoner”. Aspektene som behandles er relevante fordi de sier noe om kontrollen som utøves på PH, og fordi de tjener som bakgrunnsstoff for de påfølgende kapitlene.

Deretter, i kapitlene 4 og 5, vil jeg analysere de mellommenneskelige relasjonene på sentrene: Relasjonene mellom terapeuter og narkobrukere, og relasjonen mellom frivillige og narkobrukere vil problematiseres. Herav kommer distinktive trekk ved frivilligrollen frem, eksempelvis hvilke retningslinjer de frivillige forholder seg til.

Avslutningsvis i denne delen, vil jeg i kapittel 6 samle trådene og si noe om den sosiale kontrollen som utøves ved PH-sentrene.

I del III vil jeg fortsette å reise problemstillinger vedrørende det frivillige virket. Her vil jeg imidlertid prøve å si noe om *hvorfor* man er frivillig. Dermed er den overordnede problemstillingen som følger: Hva motiverer mennesker til å gå inn/fortsette i et ikke-lønnet engasjement på PH? Problemstillingene vil drøftes i lys av bytteteori. Og siden et slikt teoretisk angrepssett ofte brukes i forbindelse med maktanalyser (Grønmo 1997), vil jeg avslutningsvis i kapittel 13 si noe om makt i forhold til det frivillige virket.

Del IV er den avsluttende delen, hvor jeg i kapittel 14 oppsummerer og kommer med noen betraktninger på hvilken betydning de frivillige har for PH.

1.9.1 Negativ avgrensning

Oppgavens metodiske tilnærming er kvalitativ. Som en avgrensning av oppgaven velger jeg å ikke redegjøre for denne tradisjonen (for oversiktlige fremstillinger se f.eks. Hughes og Månsson 1988 og Morén 1998). Videre er jeg klar over at det har vært rettet kritikk mot disse metodene. Det hevdes blant annet at de er for subjektive og personavhengige, se mer om dette f.eks. i *Kvalitative metoder i samfunnsforskning* (1996), som inneholder flere artikler som tar sikte på å klargjøre ulike problemstillinger tilknyttet bruk av kvalitative metoder. Ellers redegjør såvel Hammersley og Atkinson (1996) som Wadel (1991) utførlig for feltmetodikk og Kvale (1997) for det kvalitative forskningsintervju. For mindre brukte eller nyere metoder som minnearbeid se f.eks. Widerberg (1994).

Dernest velger jeg, som en avgrensning, å utelate en redegjørelse av arbeidsbegrepet. For redegjørelser av dette begrepet se f.eks. Christie (1989), Haugland (1992) og Wadel (1990). Det er flere grunner til dette. Jeg fokuserte ikke på det frivillige virket i forhold til lønnsarbeid under datainnhenting, og har dermed ikke data på dette punkt. Forøvrig var informantene mine, med unntak av en, ikke i lønnsarbeid. Følgelig ser jeg det lite relevant å sette informantenes virke opp mot lønnsarbeid. Det som imidlertid kunne vært interessant, er å redegjøre for forskjeller frivillige og lønnsarbeidere imellom med utgangspunkt i studier av lønnsarbeidere, men jeg utelater dette bl.a. for at ikke oppgaven skal få flere dimensjoner og bli for lang. Likevel vil oppgaven kunne være av interesse for andre som

studerer lønnsarbeidere og se om de frivilliges motivasjon sammenfaller med lønnsarbeideres.

Videre kommer jeg ikke til å redegjøre ytterligere for andre områder enn “leiligheter” (jf. definisjonen under punkt 1.7.4.1). Selv om det hadde vært meget interessant å se på alle de ulike områdene hvor de frivillige yter en innsats og intervjuer noen fra de respektive, var det ikke praktisk gjennomførbart. Dette var blant annet fordi frivillige fra en rekke områder var på ferie i det tidsrommet jeg befant meg på Mallorca (se mer om dette i kapittel 2, punkt 2.2.1). Likevel finnes det frivillige fra øvrige områder blant informantene mine, hvilket vil prege oppgaven.

Endelig velger jeg ikke å redegjøre for hvilke psykoterapeutiske modeller behandlingen ved PH-sentrene bygger på og hvordan disse manifesterer seg. Som det fremgår under punkt 1.1 bygger PH på ulike modeller, hvilket også fremgår tydelig her: “*Her hos Ce.I.S. tager vi det, vi kan bruge fra mange forskellige psykoterapier (...) Vi bruger dem som en salat, og salat kan være godt*” (Juan Corelli ansatt ved Ce.I.S sitert i Kampmann 1995:97). Det ville opptatt mye plass å redegjøre for de ulike retningene som benyttes og drøfte disse utførlig, og siden det strengt tatt ikke har noe med PHs frivillige å gjøre, anser jeg det lite relevant.

2. Kapittel: Metode

2. 0 Innledning

I det følgende vil jeg redegjøre for oppgavens metodiske tilnærming som er kvalitativ. Jeg har benyttet de to mest brukte variantene av den kvalitative metode, henholdsvis deltakende observasjon og intervju (Holter 1996). Først vil jeg redegjøre for datamaterialet, deretter vil egen rolle, kontrolleffekt og gjenspeiling på det foreliggende materialet problematiseres.

2.1. Datamaterialet

2.1.1 Observasjonsarenaer

I perioden mai - september 1997 oppholdt jeg meg på Mallorca for å innhente dataen som ligger til grunn for oppgaven.

Selv om jeg hadde lest en del om PH før ankomst, fant jeg det hensiktsmessig å se hvordan behandlingen som tilbys arter seg i praksis, for å nærme meg de frivillige. Jeg bestemte meg derfor for å være observatør ved de tre fasene samt ved familierapiseksjonen. I tillegg var jeg observatør ved to andre sentre tilknyttet PH føderasjonen; henholdsvis Projecte Jove og Puig Dels Bous (jf. definisjon i kapittel 1, punkt 1.4)

I observasjonsperioden overvar jeg terapeutenes morgen- og kveldsmøter på de ulike sentrene. Resten av dagen gikk jeg rundt og pratet og observerte brukerne mens de gjorde ulike aktiviteter, eksempelvis arbeid i åkeren, i vaskeriet, med vedlikehold av bygningene, osv.

I tillegg overvar jeg to ulike selvhjelpsgrupper (en i Mottaksfasen og en i Bokollektivet). I gruppene snakker stoffbrukerne om meget personlige ting. Ofte uttrykker de sine innerste følelser. Jeg valgte bevisst å ikke delta mer enn disse to gangene. Det som ble sagt vedkom strengt tatt ikke min oppgave. Riktignok kom det fram en hel rekke ting om behandlingen,

men de snakket ikke om de frivillige. Jeg fant det derfor etisk betenkelig og faglig irrelevant å fortsette og delta. Følgende utsnitt fra dagboken min kan sette ord på hva jeg følte:

«Var med på gruppe, det var en sterk opplevelse. De fortalte ting som var meget personlige og veldig tøffe for meg å ta sånn på sparket. Følte meg som en malplassert nysgjerrig kikker. Morbid og jævlig liten vestkantfrøken som alltid har fått alt rett i hendene. Det er vel vanlig for forskere. Det var en lærepenge. Det er hardt å gå inn i folks liv og realiteter som man ikke har noe med. Kanskje jeg følte det slik fordi jeg ikke direkte skriver om terapien i PH, og derfor at det ikke var nødvendig at jeg var der.» (Feltdagbok 14/5-97)

Siden brukerne utleverer seg i gruppene, anså jeg det nødvendig å presisere at de måtte si fra dersom min tilstedeværelse plaget dem. De forsikret at mitt nærvær ikke gjorde dem noe - tvert imot - de synes det var merkelig at jeg i det hele tatt tok det opp. Noen vil kanskje anta at de narkomane kjente meg, og følgelig ikke brød seg om min tilstedeværelse. Det medfører ikke riktighet. Selv om jeg hadde snakket med de aller fleste, hadde jeg bare vært på sentrene ett par dager før jeg tok del i gruppene. De var åpenbart vant til at forskere og praktikanter fra Sosialhøyskolen eller Universitetet bare kom og satte seg ned for å høre på. Dette sier kanskje noe om misbrukernes syn på eget privatliv, eller hva de må innfinne seg med når de følger behandling ved PH. Er det faktum at de aksepterer at nær sagt hvem som helst skal ta del i deres innerste tanker ensbetydende med at de betrakter eget privatliv som allemannseie? En kan også stille seg spørrende til hvorvidt de *virkelig* deler sine innerste tanker i slike sammenhenger. En del sosialklienter blir etterhvert «flinke» til å fortelle egen livshistorie, etter utallige oppfordringer fra det offentlige hjelpeapparat. Men det behøver ikke å bety at de forteller det som virkelig tynger dem ved livshistorien eller tilværelsen sin. På den andre siden kan en tenke seg at de blottlegger ting som er vanskelige for dem, men de har opparbeidet seg en viss distanse i forhold til egne tunge opplevelser siden de kanskje har blitt oppfordret til å gjenta det utallige ganger. Det blir kanskje som å fortelle en annens historie. I så måte blir man profesjonelle eller rutinerte fortellere. I forhold til PHs brukere ville det kanskje være mer dekkende å kalle dem rutinerte forskningsobjekt, siden de til stadighet blir gjort til gjenstand for observasjon av kommende akademikere. Her skal det bemerkes at PHs brukere trolig ikke har opparbeidet seg noe distanse i forhold til egen livshistorie, i forhold til det sosiale hjelpeapparat, da kun 2% av de innskrevne i 1997 oppga at de hadde mottatt

støtte fra det offentlige (*Projecte Home 10 anys*, 1997). Det får stå som et åpent spørsmål hvorvidt de har hatt kontakt med det sosiale hjelpeapparatet på et tidligere tidspunkt.

Et annet viktig spørsmål i denne sammenheng er hvordan personvernet virker i forhold til narkomane i behandling på PH. Jeg fikk ikke på noe tidspunkt informasjon vedrørende taushetsplikt, og signerte aldri noe taushetserklæring. Om dette er en «glipp» fra PHs side, eller hvorvidt det sier noe om hvordan personvernet fungerer overfor mennesker i behandling i Spania generelt, er ikke godt å si. Antakeligvis ble det ikke begått ett feiltrinn i forhold til meg, i og med at ingen andre frivillige (så vidt meg bekjent) hadde signert taushetserklæring. Men de deltar til gjengjeld ikke i gruppene, og får følgelig ikke tilgang på så privat informasjon. Her i Norge ville det derimot være utenkelig at en utenforstående deltok i institusjonsliv uten å ha undertegnet taushetsløfter. I de fleste tilfeller måtte man nok også ha målgruppens samtykke.

“Rundreisen” mellom de ulike institusjonene tok fem uker. Jeg var en uke på hvert sted. Når jeg var ferdig med «rundreisen», skulle jeg fungere som frivillig. Jeg meldte min interesse i forhold til å være «følge» i leilighetene. Jeg fungerte som frivillig i leilighetene kun tre ganger - langt mindre enn jeg hadde ønsket. Tidspunktet var nok ikke gunstig, grunnet ferieavvikling sto leilighetene tomme i helgene. Det medførte at de vaktene som oftest er ledige (fra fredag ettermiddag til mandag morgen) bortfalt. I tillegg til dette hendte det at jeg ikke kunne møte, fordi jeg var opptatt med intervjuer, eller var i fengselet (se mer om dette under punktene 2.1.2 og 2.2 og følgende). Jeg ble ikke forespurt om å utføre andre frivillige gjøremål knyttet direkte mot stoffbrukerne, eksempelvis å følge til lege, i retten eller til andre offentlige instanser. Grunnen til dette er nok først og fremst at jeg ikke disponerte bil. Dessuten var det trolig mindre aktivitet i sommerferien som medførte redusert behov for frivillige. Selv om jeg ikke fungerte ofte som frivillig, fortsatte jeg jevnlig å være innom Dagsentret (Mottaksfasen). Dette fordi det som nevnt i kapittel 1, punkt 1.7.4.1, er den eneste fasen hvor det er tilknyttet en frivillig stab. Det ble det arrangert noen møter og fester for de frivillige som jeg deltok på. Følgelig foreligger det langt mer data om Mottaksfasen enn om de øvrige fasene.

2.1.2 Innblikk i et lukket system

Hver onsdag over en periode på seks uker var jeg med de frivillige i fengsel. Denne delen av feltarbeidet gjorde størst inntrykk på meg, fordi det var spesielt å være innenfor et så lukket system, blant mennesker som overhodet ikke var vant til å se utenforstående. Fengselet på Mallorca er overfylt, det finnes 750 fanger i et fengsel dimensjonert for 200¹⁶. Det er ikke lenge til et nytt fengsel er bygget ferdig, og forhåpentligvis bedres de materielle forholdene. Fangene vil få mer privatliv. Om dette er ønskelig eller ei fra fangenes side, er et helt annet spørsmål, som jeg ikke vil gå nærmere inn på. Hvorvidt den knappe plassen er et karaktertrekk ved spanske fengsler, er ikke godt å si, men det er trolig ikke bare på Mallorca at man soner «tett inntil hverandre». Hovedgrunnen til dette er kanskje Spanias høye fangetall. Faktisk kan de skilte med den største fangebefolkningen i EU, med 120 innsatte per 100 000. Til sammenlikning finnes det i Norge 62 innsatte per 100 000 (Christie 1997[a]).

Også i fengselet var jeg vitne til svært personlige samtaler. Jeg så ikke noe etisk betenkelig ved egen tilstedeværelse, fordi samhandlingen var relevant for oppgaven. For å få inntrykk av hva behandlingen innenfor fengselsmurene innebar, var jeg nødt til å observere. Likevel var jeg meget opptatt av å spørre de innsatte om jeg kunne være med. I ett tilfelle hadde en innsatt ytret ønske om at jeg skulle holdes utenfor, fordi hun følte at jeg hemmet samtalen. Denne personen kjente meg fra før, fordi hun hadde vært i behandling på dagsenteret mens jeg observerte der, og synes det var flaut at jeg så hvordan hun hadde «rotet til livet sitt». De frivillige på sin side mente at det kun var et påskudd, en form for unnskyldning. De mente at hun bevisst sa det for å få færre mennesker å forholde seg til, fordi det er lettere å manipulere færre personer. På tross av at de synes jeg skulle være med, motsatte jeg meg det bestemt.

Oppsummeringsvis fikk jeg anledning til å observere ved sentrene på Mallorca samt i fengselet. Jeg fikk i denne sammenheng sett nærmere på interaksjonen de tre gruppene imellom. I tillegg til dette fungerte jeg som følge i leilighetene noen få ganger. Viktig å

merke seg at jeg tilbragte mest tid ved Mottaksfasen (Dagsenteret), som dermed kan betraktes som hovedarena for datainnhenting.

2.2 Intervjumateriale/Utvalg

Intervjumaterialet som ligger til grunn for oppgaven, omfatter til sammen 14 intervjuer. Jeg intervjuet åtte frivillige, to ansatte i administrasjonen og tre terapeuter. I tillegg foretok jeg ett gruppeintervju med fire stoffbrukere.

2.2.1 Skjevt utvalg

For å ikke få et skjevt utvalg, vurderte jeg å trekke ut et tilfeldig utvalg fra kartoteket over frivillige. Det er flere grunner til at det ikke ble gjort. For det første benyttet ikke kartoteket lenger, og det er derfor ikke oppdatert (jf. kapittel 1, punkt 1.7.4.2). For det andre bestemte jeg meg for å intervjuer på slutten av oppholdet, så jeg hadde ikke mye tid til rådighet. Og for det tredje sammenfalt tidspunktet med fellesferien. Sannsynligvis ville mange være bortreist. På bakgrunn av dette ville jeg trolig brukt mye tid og ressurser på å ringe mennesker som har avsluttet sitt verv som frivillig, kanskje til ingen nytte - det er ikke sikkert mennesker som har avsluttet vervene sine ville satt av tid til å snakke med en ukjent student. Det er ikke dermed sagt at forhenværende frivillige ikke kunne gitt meg interessant informasjon som kunne bidratt til fruktbare drøftinger. Burde jeg forsøkt å kontakte dem og brukt tid og ressurser på det? Imidlertid valgte jeg å ikke gjøre det, også fordi jeg på det angjeldende tidspunkt var redd for å ikke få informanter i det hele tatt.

For enkelhets skyld valgte jeg ut åtte frivillige jeg kjente til. Svakheten er imidlertid at de utvalgte tilhører de mest aktive, og de er trolig de mest motiverte i staben. Dermed kan bildet de gir ikke sies å representere *alle* de frivillige - utvalget kan i høyeste grad sies å være skjevt. Kanskje sitter jeg igjen med et utvalg som glorifiserer PH. De som er på PH ofte er sannsynligvis fornøyde med institusjonen. På den andre siden er det de aktive som kjenner institusjonen best, og vil derfor ha kjennskap til "skyggesidene". Likevel er det viktig å gjøre

---

¹⁶ Opplysningen stammer fra Underdirektør Jesús del Rio ved fengselet på Mallorca.

leseren oppmerksom på at utvalget muligens egner seg dårlig til å si noe om hvordan frivillige *generelt* opplever engasjementet og blir behandlet på PH.

2.2.2 Frivillige

Jeg passet ettertrykkelig på å få variasjonsbredde i utvalget med hensyn til alder, sosial status, sivil status, yrke og innfallsvinkler til frivillig arbeid på PH. Dette for å unngå for ensidig informasjon. Herunder kommer en kort beskrivelse av utvalget, slik at leseren kan danne seg et inntrykk av de intervjuede informantene¹⁷:

- 1) Dolores er en husmor i femtiårene, som har hatt to familiemedlemmer i behandling på PH-sentrene. Varighet som frivillig: 2-3 år.
- 2) Manolo er i midten av trettiårene og har fullført behandlingen selv. Varighet som frivillig: 2 år.
- 3) Sabine er tysk og i begynnelsen av tjuårene. Hun deltar i et internasjonalt utvekslingsprogram og lønnes av en organisasjon i Tyskland. Hun får kost og losji gratis på PH, mot at hun fungerer som frivillig. Varighet som frivillig: 10 måneder.
- 4) José Manuel er en prest i femtiårene. Varighet som frivillig: 9 år.
- 5) Victoria er en nonne i førtiårene. Varighet som frivillig: Cirka 9 år.
- 6) Antonio er en student i tjuårene, som avtjente sivilteneste på PH, og fortsatte å komme etter han var ferdig med det. Varighet som frivillig: Cirka 1 og et halvt år.
- 7) Ricardo er en offentlig embetsmann i trettiårene. Varighet som frivillig: Cirka 2 år.
- 8) Cristina er en velhavende frue i femtiårene. Varighet som frivillig: 9 år. Det skal bemerkes at Cristina ikke hadde anledning til å la seg intervju ansikt-til-ansikt. Hun fikk intervjuguiden tilsendt per brev. Følgelig er hennes bidrag mindre detaljert, i og med at det ikke var anledning til å stille og besvare oppfølgingsspørsmål.

---

¹⁷ Jeg vil i det følgende kalle alle studiesubjektene for informanter, selv om jeg er klar over at man skiller mellom informanter som snakker om større sosiale sammenhenger de er del av og respondenter som kun snakker om seg selv (Holter 1996). Dette fordi de jeg var i kontakt med snakket både om seg selv og om Proyecto Hombre.

Verdt å merke seg er at kun Ricardo har ordinært lønnsarbeid, hvilket kan være en medvirkende årsak til at mine informanter er blant de mest aktive i staben.

2.2.3 Terapeuter

Da jeg ringte til de forskjellige sentrene var det ulike terapeuter som tok telefonen. Jeg ytret ønske om å foreta intervju med en terapeut fra hvert senter. Tilfeldigvis ville alle terapeutene på den andre siden av linjen la seg intervjuet. Da jeg ikke hadde sett meg ut noen spesielle informanter blant terapeutene, regnet jeg med at de som lot seg intervjuet ikke satt inne med noen annen informasjon enn andre terapeuter. Dette kan nok diskuteres. Det foreligger en mulighet for at de lot seg intervjuet nettopp fordi de anså seg selv for å ha «rett» informasjon i forhold til å presentere et ønsket bilde av relasjonen med de frivillige. Det skal hertil tilføyes at alle terapeutene som lot seg intervjuet hadde lang erfaring som sådanne.

2.2.4 Ansatte ved administrasjonen

Før jeg begynte feltarbeidet, hadde jeg en rekke samtaler med en representant fra administrasjonen, Tino, som informerte meg om PH. I løpet av feltarbeidet var jeg ved flere anledninger på hans kontor og fikk opplysninger. Selv om det ikke dreide seg om avtalte intervjuer regner jeg disse samtalene for å være ensbetydende med et intervju, da han var klar over at informasjonen som fremkom under samtalene senere skulle brukes under utarbeidelsen av oppgaven. Den andre representanten fra administrasjonen som ble intervjuet var José Maria, sjefen for USE.

De enkelte intervjuer med frivillige, terapeuter og ansatte ved administrasjonen varte gjennomsnittlig en time.

2.2.5 Gruppeintervju

Jeg ytret ønske til terapeutene om å foreta et gruppeintervju¹⁸ av tidligere innsatte som hadde hatt kontakt med de frivillige som driver behandling i fengsel. Jeg ønsket å snakke med representanter fra denne gruppa fordi de har førstehåndskunnskap om behandlingen bak murene og dagliglivet i leilighetene. Dette fordi alle som blir overført fra fengsel må innom leilighetene en viss periode før de eventuelt kan fortsette behandling fra eget hjem (se mer om dette i neste kapittel punkt 3.0). Terapeutene tok kontakt med representanter fra denne gruppa. Fire stykker stilte opp. To av dem var på daværende tidspunkt innlosjert i leiligheter. Samlet sett hadde de bodd gjennomsnittlig 10 måneder i leilighetene.

Gruppeintervjuet varte i overkant av to timer, og diskusjonen var flytende og livlig hele tiden. I følge Brandth (1996) og Hoel og Hvinden (i Repstad 1987), er fordelene med gruppeintervju at gruppemedlemmene ofte kommer på ting de ikke ville kommet på ellers, siden det oppstår en synergieffekt. Faren ved denne metoden er åpenbar: Mange vil ha vanskeligheter med å uttrykke det de mener dersom de tror det ikke stemmer overens med de øvrige gruppedeltakernes meninger. Jeg stiller meg tvilende til om dette forekom i forbindelse med mitt intervju. På den ene siden oppsto hissig diskusjon der åpenbare uenigheter kom til syne i forbindelse med mange av spørsmålene. Det virket ikke som om de hadde noen interesse av å være enige om alt. Det er verdt å merke seg at de hadde ulike erfaringer, fordi de har bodd i leilighetene på ulike tidspunkt. Noen har bodd sammen, andre har det ikke. Kanskje hadde jeg fått mer entydige svar dersom gruppa kun hadde bestått av daværende beboere? Kanskje hadde de vaktet seg for å si ting som ikke stemte overens med de øvrige i gruppa dersom de hadde bodd der på samme tid, i frykt for å si ting som andre ville karakterisere som løgn? På den andre siden kan det hende at det på tross av åpenbare uenigheter gruppemedlemmene imellom, ble ytret kun det som informantene mente kunne presenteres offentlig. Repstad (1987) mener det er ett sentralt problem ved gruppeintervju som metode. Man kan spørre seg om det gjelder mine informanter. En synes for eksempel synes det var dumt at dataene skulle anonymiseres. Han ville gjerne fremstå med fullt navn.

---

¹⁸ Gruppeintervju kan defineres på følgende vis: «(...) en kvalitativ forskningsmetode som går ut på at flere mennesker sammen diskuterer et tema med en forsker som leder og ordstyrer.» (Brandth 1996:145)

De andre nikket bekræftende, uten at de eksplisitt sa seg enige. Modifiserte de meningene sine? Eller mente de rett og slett at det ikke var noe å legge skjul på i forhold til relasjonene de frivillige, terapeutene og dem imellom? Det kan tillegges at intervjuet ikke var noen entydig hyllest til verken frivillige eller terapeuter.

En fordel med denne metoden er at diskusjonen blir ført på informantenes premisser, de «får økt makt nettopp fordi de er mange. Det gjør dem til forskersubjekter...» (Brandth 1996:158). Det er informantene som sitter med kunnskapen, forskeren har ikke førstehånds kjennskap til det de forteller om. Det så ut til at informantene likte denne rollen som «eksperter». De var ikke utålmodige, noe de som regel pleide å være etter ganske kort tid uten nikotinintak. På slutten av samtalen, da jeg takket for oppmøtet, svarte de: «Det er ingen ting å takke for! Det var en fornøyelse.»

Trolig hadde informantene i liten grad tenkt på det jeg spurte dem om på forhånd. Det er to grunner til denne mistanken. For det første fikk jeg følelsen av at informantene ikke fikk beskjed om at de skulle intervjues i god tid på forhånd. Terapeuten som skulle formidle kontakt, hadde overlatt det til en annen, som ikke så ut til å være ordentlig underrettet. For det andre kan svar som: «Det har jeg ikke tenkt på» indikere at temaene kom uventet på informantene. Man kan dermed anta at den informasjonen jeg fikk var preget av spontanitet. Det kan være fordelaktig, for de har ikke hatt tid til å innøve tilslørende formuleringer vedrørende forholdet frivillig/terapeut og beboer. På den andre siden kan det hende at langt mer gjennomtenkt informasjon ville avdekket andre, interessante aspekt.

Man kan spørre seg om informantene følte seg presset til å være med på gruppeintervjuet. På den ene siden kunne de gått umiddelbart etter jeg presiserte at det var frivillig, dvs. de kunne gå dersom de ikke hadde lyst. Likevel er det ingen garanti for at de ikke skulle føle seg presset. PH er et gratis behandlingstilbud. Dermed kan en spørre seg om ikke stoffbrukerne føler en form for forpliktelse, eller en måte å «gjengjelde» gratis behandling ved å stille opp for dem som driver institusjonen, i dette tilfelle forskningsrelatert arbeide. Dessuten kan det tenkes at en av dem følte seg forpliktet til å stille opp fordi han kjente meg. Jeg hadde

fungert som følge i den leiligheten han bodde i. Kanskje følte han at han skylte meg det? Dette er kun spekulasjoner fra min side. En annen kjente meg fra fengselet, men var såpass ny på Dagsentret (Mottaksfasen) at jeg går ut fra at han ikke visste at det var meg som skulle intervju ham, eller at jeg fungerte som frivillig i leilighetene. De øvrige hadde jeg bare hilst på. De bodde ikke i leilighetene på det daværende tidspunkt.

Son nevnt ovenfor spurte jeg dem innstendig om de virkelig ville være med, og opplyste dem om deres fulle rett å gå når de ville. Dessuten opplyste jeg om at det ikke var obligatorisk å svare på alle spørsmålene. Jeg mener derfor at det ikke er gjort noe form for etisk betenkelig forskning her, idet de kravene om samtykke i henhold til NESH (1996) sine retningslinjer ble overholdt.

Det hadde det vært interessant å foreta et intervju etter ett visst tidsrom for å se om jeg ville fått annen, kanskje mer gjennomarbeidet informasjon, men tidspresset gjorde det ikke mulig.

2.2.6 Nedtegning av data

Utallige metodeforfattere presiserer fordelene ved å bruke båndopptaker når man intervjuer. Eksempelvis nevnes at en ikke bestandig kan stole på hukommelsen, at man senere kan referere til eksakte uttalelser, at det ligger interessant informasjon i tonefall og nøling, og at intervjueren står friere og følgelig kan konsentrere seg om oppfølgingsspørsmålene (Hammersley og Atkinson 1996, Repstad 1987). På den andre siden har en rekke kriminologer bevisst valgt å notere under intervjuene, fordi de mener at det både er hensiktsmessig og mer fruktbart. Hensiktsmessig fordi informantene ofte er mennesker som er redde for at den informasjonen de kommer med skal tas opp, grunnet redsel for politi eller frykt for at båndene skal komme på avveie (Johansen 1973, Prieur 1990, Repstad 1987, Sollund 1994), fruktbart fordi tiden der intervjueren noterer ofte fungerer som tenkepauser, der intervjuobjektet kommer på relevante ting. Dessuten viser notattaking at det som fremkommer er interessant, og er i så måte en nøytral respons, uten at intervjueren gir uttrykk for enig eller uenighet (Prieur 1990).

Jeg valgte bevisst å ikke benytte båndopptaker i forbindelse med intervjuene. Når det gjelder intervju med enkeltpersoner, støtter jeg meg til fordelene referert ovenfor fra Johansen (1973), Prieur (1990) og Sollund (1994).

Terapeuter og de ansatte ved administrasjonen ble intervjuet på arbeidsplassene sine. De øvrige intervjuene ble foretatt på ulike barer i Palma. Atmosfæren var rolig og avslappet. Man kunne selvsagt ha valgt andre steder, der det var mulig å foreta opptak, eksempelvis i et rom på Dagsenteret (Mottaksfasen). Da ville nok materialet hatt flere gode formuleringer. På den annen side kan det hende at det ikke hadde kommet så mange utfyllende og personlige svar dersom jeg hadde valgt andre steder og brukt båndopptaker. Det er i alle fall sikkert at det ikke hadde vært mulig å ta opp samtalene i den formen jeg valgte. En kan bare spekulere i om dataene hadde blitt bedre eller dårligere dersom omstendighetene hadde vært annerledes. Jeg ble etterhvert flinkere til å notere kroppsspråk, pauser og nøling. Jeg må innrømme at jeg i begynnelsen ikke var påpasselig med det.

Det forholder seg annerledes i forhold til gruppeintervjuet. I ettertid ser jeg at jeg begikk en feil ved å ikke benytte båndopptaker. Jeg skulle *gjærne* hatt intervjuet på bånd! Det er ikke tvil om at jeg ville fått med meg langt mer ved bruk av båndopptaker. Når en intervjuer flere mennesker samtidig, snakkes det konstant, hvilket medfører at en ikke kan få notert alt. Ofte måtte vi stoppe opp fordi jeg ville notere. Det sier seg selv at en del interessant informasjon må ha gått til spille. Likevel kan det hende at informantene ikke hadde følt seg komfortable med båndopptaker. Kanskje hadde de ikke tillatt meg å ta opp? Dette er særlig nærliggende å anta siden informantene har fengsels erfaring. Skulle det ha forholdt seg slik, ville kanskje levningene fra intervjuet vært mer mangelfulle enn hva det er i dag.

Samtlige intervju ble umiddelbart ført inn på pc etter gjennomførelse. Det er nok fordelaktig fordi informasjonen er fersk; man forstår sin egen håndskrift og enkeltstående stikkord er lette å sette i større sammenheng.

2.3 Samtaler

I tillegg til observasjoner og intervjuer stammer en god del av informasjonen referert i oppgaven fra uformelle samtaler med mennesker tilknyttet PH: Rusbrukeres familie, venner, terapeuter, frivillige og ansatte ved sentrene. Det kan tilføyes at alle ble underrettet om hva jeg drev med.

2.4 Dagbok

Jeg hadde med meg en notisblokk overalt. I denne noterte jeg observasjoner og følelser. De fleste inntrykk ble riktignok notert i ettertid. Jeg hadde nemlig ikke bestandig mulighet til å sette meg ned å skrive utfyllende beskrivelser. Det gjorde jeg imidlertid med en gang jeg kom hjem etter å ha vært på PH.

Jeg var nøye med å skrive ned alle gangene jeg følte noe spesielt. Disse inntrykkene har hjulpet meg å analysere materialet i ettertid. De beskriver stemningene. Den er et personlig dokument, fordi jeg det inneholder mange refleksjoner over egen rolle og over samtaler med mennesker tilknyttet PH. Dessuten inneholder den mye fakta om behandlingen, frivillige, brukerne og terapeuter.

2.5 Fiktive navn

Alle egennavn på personer som refereres til i oppgaven er fiktive av anonymitetshensyn. I de tilfeller navn ikke figurerer, skyldes det ikke at jeg har glemt å skrive dem. Det skyldes simpelthen at jeg av ulike årsaker ikke har nedtegnet deres reelle navn i feltdagboken. Jeg tar ikke sjansen på å finne opp navn, i tilfelle disse skulle vise seg å være identiske med deres egne. De ulike årsakene til at jeg ikke noterte meg alle navnene, er for det første at jeg ikke kunne huske hva alle het, gitt at jeg hilste på mange mennesker hver dag, noen fikk jeg kun hilst på en gang. For det andre kan det betraktes som en "nybegynnerfeil" - jeg anså det ikke som viktig å skrive ned hva informanter som jeg kun vekslet noen få ord med i forbifarten het.

2.6 Observatøren

2.6.1 Språk

Enkelte grupper har sjargonger som utenforstående har problemer med å skjønne, og en kunne følgelig tenke seg at det ville være problematisk for en norsk student å kommunisere med de spansktalende på PH. Det var imidlertid ikke problematisk i forhold til kastejansk. Jeg er halvt spansk og snakker språket flytende. I tillegg til å ha spansk mellomfag, har jeg bodd i Spania i lengre perioder. Dessuten har jeg løpende kontakt med jevnaldrende og yngre familiemedlemmer som stadig oppdaterer meg på ord og uttrykk som anvendes innenfor ulike ungdomsmiljø. Følgelig har jeg ingen problemer med å forstå “slang”. Det stiller seg imidlertid annerledes i forhold til mallorkinsk¹⁹. Jeg har riktignok hørt dialekten regelmessig siden jeg ble født, men behersker den ikke. Terapeutene snakker mallorkinsk seg imellom på rapportmøtene, og jeg hadde, særlig i begynnelsen, problemer med å følge med. Dette gjaldt særlig når flere mennesker snakket om ukjente temaer. Jeg må medgi at jeg ikke var flink til å si ifra på de første vaktene, men etterhvert gjorde jeg folk oppmerksom på at jeg ikke var innfødt, og at det hadde vært ønskelig om de tok hensyn. Til dette er å si at mine ønsker til en viss grad ble innfridd. Terapeutene prøvde så godt de kunne, men det var åpenbart vanskelig for dem å snakke kastejansk seg imellom, spesielt når de ble ivrige. Jeg antar at jeg mistet en del informasjon som kunne vært nyttig som følge av mine manglende mallorkinskunnskaper og deres vanskeligheter med å kommunisere seg imellom på kastejansk.

2.6.2 Rolle og kontrolleffekt

Goffman (1992) beskriver det sosiale mellommenneskelige samkvem som et teater, der alle innehar roller. Såvel enkeltmennesker som grupper spiller de roller en til enhver tid føler at gir et fordelaktig bilde av seg selv. Han skiller mellom “fasade - område” og “bak kulissene” (frontregion og backregion). I “fasadeområdet” vises det offisielle selvbildet, mens det mer private jeget vises “bak kulissene”. I tråd med dette kan en spørre seg hvilken rolle mine informanter spilte for meg. Det er i prinsippet det samme spørsmål mange samfunnsforskere

---

¹⁹ På Mallorca snakkes det en variant av katalansk, som er dialekten som snakkes i Cataluna. Mange innfødte har mallorkinsk som morsmål, og snakker følgelig språket seg imellom.

stiller seg: Snakker informantene sant? (se f.eks. Finstad og Gjetvik 1990:14, Prieur 1990:6, Finstad 1990). Dette spørsmålet kan ses i relasjon til hvilken rolle informantene tildelte meg.

I likhet med andre forskere opplevde jeg det vanskelig å definere meg selv og å bli definert av informantene. Når det gjelder vanskeligheter ved det å defineres av informantene, skriver Hammersley og Atkinson (1996:109) at det skyldes det faktum at de søker å plassere feltforskeren i forhold til egne referanserammer. I motsetning til andre institusjoner der det der det kun sondres mellom to ulike grupper, ansatt/innsatt pleier/syk, voksen/ungdom (se mer om dette i Binder 1974, Finstad 1990, Løchen 1976, Solberg 1996), sondres det på PH mellom tre: Narkobrukere, terapeuter og frivillige. Jeg ble som oftest umiddelbart plassert i de frivilliges «bås», både fordi jeg fungerte som frivillig i leilighetene og fordi mange trolig ikke forsto hva jeg drev med. Det virket som om «frivillig» var det eneste ordet de festet seg ved, når jeg iherdig forsøkte å forklare at jeg var der for å foreta en studie *av* de frivillige. Hermed antar jeg at det var problematisk for dem å definere en som både forsket på PH og fungerte som frivillig, fordi sammenblandingen av roller ikke lot seg kategorisere innenfor deres referanserammer.

Å bli puttet i kategorien «frivillig», var ikke ensbetydende med ett problemfritt forhold til egen rolle. Jeg ville helst ikke defineres som en frivillig! For det første fordi jeg strengt tatt ikke var det, for det andre fordi det kunne gjøre at jeg mistet tilgang på en del informasjon, eksempelvis negativt ladete utsagn vedrørende de frivillige. Jeg antar nemlig at man ikke snakker nedlatende om frivillige generelt til en som selv er frivillig. Det er derfor nærliggende å anta at mange «pyntet» informasjonen de ga meg, rett og slett fordi de anså meg for å være en av de frivillige. Men selv om jeg trolig mistet noe informasjon som følge av å bli definert som frivillig, fikk jeg mye informasjon ved å fungere som frivillig. Om jeg vant eller tapte på det er umulig å si. Selv er jeg tilbøyelig til å mene at jeg fikk verdifull informasjon da jeg var følge i leilighetene, men jeg vil aldri få svar på om jeg ville fått mer verdifull informasjon hvis jeg hadde latt være.

Det er sterk sannsynlighet for at jeg ville utøvd kontrolleffekt²⁰ dersom jeg ikke hadde fungert som frivillig også, simpelthen fordi de som observeres etter alt å dømme blir påvirket av å iakttas av forskere. I tråd med dette skriver Hammersley og Atkinson (1996) følgende:

“Selv om forskeren overhodet ikke deltar i å utforme beretningen, kan man faktisk aldri være sikker på at hans eller hennes tilstedeværelse ikke er en viktig påvirkningsfaktor. Dersom forskeren for eksempel ikke deltar i handlingen, men bare er innenfor hørevidde, vil allikevel det at han eller hun er tilstede påvirke hendelsen.» (Hammersley og Atkinson 1996:157)

Jeg kan ikke komme på noen konkrete situasjoner der jeg bestemt mener å ha fått spesiell informasjon som følge av søken etter data, men er overbevist om at jeg som de aller fleste andre forskere, har utløst en form for kontrolleffekt i forhold til mine informanter. Imidlertid spekulerer jeg på om mange var ute etter å «male et solskinnsbilde» av PH. Mange frivillige uttrykte et ønske om at jeg skulle få et fint inntrykk av PH, slik at de i Norge kunne se hvordan det fungerte. En av de mest aktive ildsjelene uttrykte følgende:

«Å, det er et dumt øyeblikk å studere de frivillige! Alt er kaos om dagen.» (Cristina)

Interessant i denne sammenheng er Cristinas åpenbare redsel for at jeg skulle finne noe som ikke utelukkende var positivt. Utsagnet «alt er kaos om dagen», forutsetter enten at ting har vært bedre før, eller at nye prosjekter er i gang. Jeg kan med rimelig grad av sikkerhet si at det ikke medførte riktighet, i det hun på et senere tidspunkt beklaget seg over at det ikke hadde vært foretatt endringer de siste årene. Følgelig kan man slutte at hun ville underkommunisere det som kunne blitt gjenstand for kritikk. En annen frivillig, Victoria, sa seg ikke villig til å kommentere visse aspekter. Hun ønsket ikke å omtale sider ved PH i negative ordelag. Et illustrerende eksempel er det svaret jeg fikk da jeg spurte hva hun syntes om koordineringen av den frivillige staben:

---

²⁰ “Kontrolleffekt kaller man, innen metodelæren, det forhold at personer og fenomen forandres som følge av at de studeres. Forskningsobjektet forandrer seg i og med forskerens nærvær. Derfor er ikke forskeren vitne til hvordan en person eller et fenomen vanligvis er. (...)Kontrolleffekten gjør seg sterkt gjeldende når forskerens planer er kjente, og særlig hvis hans forskning er omstridt.”(Johansen 1973:23).

“Jeg vil ikke kommentere det. Jeg vil ikke gå inn på det, det lønner seg ikke.” (Victoria)

Det skal hertil tillegges at hun ble meget brydd og smilte unnskyldende. Derimot var hun meget raus når det gjaldt lovordene. Herav foreligger det muligheter for at noen ikke har vært helt ærlige i sine kommentarer, særlig i begynnelsen. I tråd med dette skriver Johansen (1973):

«Det er vanlig innen vår kultur å bruke tid på å prøve ut medmennesker før vi er åpne og umiddelbare. Man er ikke helt oppriktig før man er trygg på den annen part.»
(op.cit.:44)

Som det fremgår av sitatet, får man sannsynligvis andre inntrykk etterhvert som tiden går. Det gjorde jeg også - informantene ble etterhvert mer tilbøyelige til å gi meg andre syn på det jeg spurte om. Flere ytret etterhvert kritiske synspunkter på behandlingen og uttrykte seg i negative ordelag om enkelte frivillige. Etterhvert forsto antakeligvis flere informanter at jeg ikke «sladret» om det de fortalte meg. Det skal hertil bemerkes at de som ytret noe negativt i forhold til enkelte frivillige, var klar over at jeg var der for å *studere* de frivillige. Følgelig antar jeg at materialet mitt vært noe annerledes dersom jeg ikke på noe som helst tidspunkt hadde fungert som frivillig, fordi alle ville ansett meg for å være en student. Når det gjelder enkelte frivillige, fantes det aspekt de ikke ble villigere til å snakke om (jf. Victorias utsagn sitert ovenfor), men det var ikke de aspektene jeg hadde valgt å fokusere på, eksempelvis hvordan de frivillige koordineres.

2.6.3 Paff og målløs tilskuer

I begynnelsen var alle meget opptatt av hvem jeg var og hva jeg drev med. De var spesielt nysgjerrige på om jeg var ny i behandling. Imidlertid forundret det mange fordi de ikke kjente meg fra «gata». Særlig en gang ble jeg oppfattet som «en av dem». Det hendte på Projecte Jove. Jeg befant meg i aktivitetsrommet sammen med ungdommene²¹ som var i behandling. Følgende utdrag fra dagboken min illustrerer episoden:

---

²¹ Når det gjelder brukerne på PJ, er de som nevnt i 1. kapittel, punkt 1.4, mellom 13-18 år, og jeg anser det følgelig korrekt å anse dem for å være ungdommer.

«Med en gang det ikke var staff tilstede, begynte de å snakke om fortiden. Ikke om det negative, nedverdiggende eller vonde, nei! Det som var kult eller imponerende ble fremhevet. Det virker som om de prøvde å overgå hverandre med hva de hadde gjort av «kjeltringstreker». Det virket som om det var kult å kjenne de som hadde gjort mest lovstridige ting. De snakket om dyre stjålede biler og motorsykler, dop, politi osv.... Det hele minnet om et fengsel, og ikke om et senter der man skulle prøve å få bukt med narkotikaproblemer. Mulig at de tøffet seg for meg, fordi en spurte på slutten av samtalen: «Du, hvem er du, er du ny, eller?...» Helt tydelig er det at de ikke identifiserte meg med en staff iallfall!» (Feltdagbok 17/6-98)

Kanskje betraktet de meg som en frivillig, for etter hva jeg har fått opplyst pleier brukerne å prøve ut nye frivillige ved å fortelle «røverhistoiene», hvilket utdypes nærmere i kapittel 4, punkt 4.6. Det skal tilføyes at det var mennesker i forsamlingen som visste hva jeg drev med, men det så ikke ut som om de brydde seg om det - snarere tvert imot! Det betyr kanskje at jeg, bortsett fra av de som trodde jeg var «ny», ble oppfattet som det jeg var, en hovedfagsstudent som var der for å innhente materiale. Dette bringer oss over på spørsmålet om hvilke følelser jeg fikk i interaksjonen med menneskene på PH.

Det er på en måte legitimt at samfunnsforskeren stiller personlige spørsmål innenfor rimelighetens grenser. Forskeren er strengt tatt nødt til det for å kunne formidle gruppers livsstil og holdninger. Derimot var jeg overhodet ikke forberedt på at de skulle være «(...) mer opptatt av hva slags person forskeren er, enn av selve forskningen.» (Hammersley og Atkinson 1996:112). Følgende episode illustrerer dette: Jeg befant meg på en buss sammen med en hel gjeng fra Utslusningsfasen. Vi satt og pratet om løst og fast. Jeg snakket med en sterk, hardt belastet kvinnelig narkoman, som jeg - etter mitt skjønn - hadde fått ganske god kontakt med. Hun visste at jeg hadde skilte foreldre, og at jeg hadde bodd hos moren min etter skilsmissen. Plutselig lente hun seg frem, så meg i øynene og sa med dyp stemme så alle kunne høre det:

«Isabel, hvilket forhold har du egentlig til faren din?» (Catalina)

Det følte som om alle med ett ble stille og så på meg. Jeg ble paff og målløs. Spørsmålet var så personlig. Så direkte. Så vanskelig å svare på. Men mest av alt - så *uventet*. Riktignok

hadde jeg vært gjenstand for mye oppmerksomhet og blitt stilt mange spørsmål, men aldri så personlige som dette. Spørsmålet har fått meg til å tenke mye, særlig i ettertid. Jeg kan ikke komme på hva vi snakket om før hun spurte, men mener bestemt at det ikke hadde noe med familieforhold å gjøre. Likevel har jeg spekulert på om hun oppfattet meg som for pågående, slik at hun ville «ta igjen», vise meg hvordan det føles og få personlige spørsmål av “fremmede”. På den annen side kan det hende at spørsmålet var helt uten baktanker, at hun bare spurte fordi hun lurte på det. Kanskje er jeg mer lukket enn spanjoler flest og følgelig opplever et slikt spørsmål som for privat? Eller oppfattet hun meg som en venninne, som hun kunne være fortrolig med? Det er mulig at de som er i Utslusningsfasen har blitt så vant til å snakke om personlige forhold, at de ikke tenker at andre mennesker vanligvis ikke snakker om slike ting med mindre man kjenner hverandre veldig godt. Episoden viser uansett at jeg var helt uforberedt på å utgi meg selv, bortsett fra overfladiske ting som hva jeg studerte, at jeg bodde i Norge - et kalt land i nord osv. Jeg hadde åpenbart inntatt en rolle som observatør og intervjuer. Jeg hadde helt ubevisst lagt opp til å skape ett enveisforhold, der de gjerne kunne fortelle meg om sine problemer, selv om jeg ikke oppfordret til det. Dette gikk opp for meg etterhvert, fordi jeg rett og slett opplevde det problematisk når brukerne «trakk meg for nære». Særlig gjorde det seg gjeldende på Projecte Jove. At de kommenterte utseendet mitt og spurte om jeg hadde kjæreste, kan skyldes at de trodde at jeg var mye yngre enn jeg faktisk er, følgelig oppførte seg som de vanligvis gjorde i forhold til jevnaldrende jenter. Men at de til stadighet insisterte på at jeg skulle utlevere holdninger og meninger, kan skyldes at jeg (på tross at iherdige forsøk på å være nøytral) signaliserte at jeg verken var medlem av pinsemenigheten eller avholdsbevegelsen. Og at jeg heller ikke delte institusjonenes syn på narkotikaproblematikk i alle henseender. Derfor var de kanskje særlig interesserte i mitt forhold til narkotika. Det var ikke bestandig like lett å svare adekvat, hvis det å svare adekvat er det samme som å ubetinget dele PHs syn på narkotika. Det er nærliggende å anta at ungdommene var de eneste som virkelig betraktet meg som en utenforstående, altså verken frivillig eller terapeut, i og med at de hele tiden søkte å verifisere om jeg delte PHs holdninger. Dette bringer oss inn på temaet om hvorvidt jeg opptok PHs filosofi, som er tema i neste avsnitt.

2.6.4 For distansert?

Mang en forsker som befinner seg på ukjent sted, savner det å kunne være seg selv, og kunne nyte den anerkjennelsen man vanligvis har (se f.eks. Christie 1989:16). Dette fordi en i tillegg til å være milevis hjemmefra har problemer med språket og vanene. Det blir vanskelig å atskille det sosiale og faglige «jeget», og man opplever at man konstant er under observasjon samtidig som man observerer. Jeg hadde imidlertid ikke så store problemer i dette henseende, trolig fordi jeg ikke var så bundet til PH. I motsetning til andre studenter, bodde jeg ikke i PHs regi. PH og fritid var adskilt. Selv om såvel frivillige, terapeuter som narkobrukere (menn), ba meg ut privat, ble jeg kun med to ganger. Skjørten (1994) skriver at en del forskere ser på informanter som informanter, mens informantene ser på forskeren som en venn. Dette sammenfaller med den følelsen jeg satt igjen med etter å ha vært ute med henholdsvis en terapeut og en gutt i behandling. Jeg var opptatt av å snakke om PH *generelt* og *hvordan de så på institusjonen*, mens de var mer opptatt av å bli kjent med meg, og fortelle om andre ting ved seg selv, som ikke hadde noe med PH å gjøre. Jeg fant fort ut at det ikke var hensiktsmessig. Ikke fordi de ikke var interessante personer, men fordi de ønsket noe som jeg verken var villig til eller følte var riktig å gi. Jeg ville ikke gi inntrykk av å være en venninne, mens jeg i realiteten bare var på jakt etter data. Følgelig anså jeg kontakten jeg hadde med dem på PH for å være tilstrekkelig. Dessuten ønsket jeg ikke å komme opp i situasjoner der jeg så meg forpliktet til å fremlegge egne synspunkter på behandlingen, eller «lyve» om disse. Jeg ønsket som tidligere nevnt å fremtre som «nøytral». En annen grunn til at jeg ikke ville tilbringe fritiden sammen med mennesker tilknyttet PH var at jeg sannsynligvis ville stå i fare for å adoptere disses perspektiver i alle henseender. Å involvere seg 24 timer i døgnet ville innebære «fullstendig fordypelse», som i visse tilfeller virker forlokkende. Man kan fordype seg i alle aktiviteter og få innsyn i det meste. På den andre siden kan det virke sterkt begrensende (Hammersley og Atkinson 1996). Dette fordi «*for stor nærhet kan skape nærsynthet*» (Finstad 1990:214). Det vil si at man sosialiseres inn i det systemet som man studerer, og tar opp systemets normer. Dette innebærer « (...) *att man har upphört att vara observatör.*» (Hughes og Månsson 1988:74).²² Forskeren vil ikke kunne opprettholde den ideelle akademiske distansen. Det å balansere mellom nærhet (slik at man

---

²² I antropologien kalles det «to go native». «Å bli innfødt er å overta deltakernes perspektiv helt, uten å ha noe nytt å tilføre» (Finstad 1997:65)

forstår det som foregår på informantenes premisser) og avstand (for å kunne opprettholde den analytiske evnen), utgjør de kvalitative metoders paradoks. Og i dette paradokset ligger metodenes muligheter og begrensninger (Hughes og Månsson 1988, Hammersley og Atkinson 1996). Hermed tvinger et sentralt spørsmål seg frem: Var jeg for “distansert”, slik at jeg fikk begrenset informasjon?

Det ble kommentert at jeg ikke deltok i private sosiale aktiviteter i like stor grad som andre studenter. Det er liten tvil om at jeg hadde fått *mer* data om jeg hadde tilbragt mer tid ved PH eller med ansatte og frivillige utenom arbeidstid. Men det spørres om de ville være kvalitativt *bedre*. Det er imidlertid umulig å gi et fasitsvar på hvor mye man skal oppholde seg på et sted for å få en passe mengde data, som er passe god. En vil uansett komme frem til at de valg en foretar har sine tap og sine gevinster. Selv mener jeg at det i dette konkrete tilfellet var fordelaktig å holde en viss avstand på det private plan, slik at jeg fikk tid til å tenke og analysere inntrykkene underveis. Dette strider med Solbergs (1996) synspunkt. Hun mener det er viktigere å analysere egen subjektivitet i ettertid, enn å disiplinere den underveis.

2.6.5 Gjenspeiling

Det faktum at måten observasjoner tolkes avhenger av observatøren, gjør at kvalitativ samfunnsforskning alltid vil være preget av forskeren (Ericsson 1991:40, Finstad 1990:218, Finstad 1991:34 og 36, Fog 1996, Hellevik 1994:35, Holme og Krohn Solvang 1996:33, Hughes og Månsson 1988, Høigård og Finstad 1986:21, Johansen 1973:98, Repstad 1987, Said 1994, Sollund 1999:30). Følgelig vil observatøren bak denne oppgaven ha mye å si for hvorledes dataene tolkes og formidles. Hermed er det er to aspekter jeg anser nødvendige å presisere. For det første har jeg aldri vært til stede i noen behandlingsinstitusjon tidligere. Det kan ha sine fordeler. Man sammenlikner ikke med andre institusjoner, og henger seg derfor ikke opp i «hvordan ting burde gjøres i forhold til ...». Man fokuserer heller på hvordan ting fungerer. På den annen side kunne det ha vært til hjelp, om det ikke hadde vært en nødvendig forutsetning, dersom oppgavens vinkling hadde vært utelukkende organisasjonssosiologisk eller behandlingssosiologisk. I og med at jeg ikke har valgt å sette hovedfokus på disse aspektene, er neppe den manglende kjennskap til andre

behandlingsinstitusjoner og deres respektive metoder, noe stort tap. Kanskje det var en fordel, da jeg fra første stund konsentrerte meg om de frivillige?

For det andre er jeg en kvinne. Det vil tas opp i følgende avsnitt.

2.6.6 Kjønn

Widerberg påpeker at all kunnskap preges av kjønn, fordi såvel forståelse av kjønn som forståelse av andre tema oppstår i kjønnsrelasjoner (Widerberg 1994). Som ung kvinnelig student gjennomførte jeg et feltarbeid, hovedsakelig blant menn. Spørsmålet i denne sammenheng er hvordan det har virket inn på datamaterialet som ligger til grunn for denne oppgaven.

I forbindelse med feltforskning kan forskerens kjønn både virke fremmende og hemmende. Det finnes arenaer der forskeren ikke får tilgang grunnet sitt kjønn. Dette gjør seg særlig gjeldende i forhold til sosialantropologiske feltarbeid i kulturer der kjønns skillet er skarpt (Hammersley og Atkinson 1996, Wikan 1995). Likeledes finnes det temaer som ikke like lett lar seg avdekke dersom forsker og informant er av ulikt kjønn. Finstad (1995) hevder at det vil være vanskelig for en kvinnelig forsker å samle data om «guttepraten» i en politibil, slik den vanligvis utspiller seg. Dataene vil gjennomsyres av forskerens tilstedeværelse. Med andre ord: Kontrolleffekten vil være stor grunnet forskerens motsatte kjønn. På den andre siden kan en spørre seg om det ikke kontrolleffekten er like stor i forhold til mindre kjønnsspesifikke tema. Vil kontrolleffekten være større dersom en kvinne forsker på interaksjonen politimenn imellom enn om en mannlig forsker gjør det? Kanskje vil politimennene slite med fordommer knyttet til forskere generelt, og la seg påvirke vel så mye av det, som av forskerens motsatte kjønn. Eller er det lettere for en mann å sosialiseres inn i systemet etter hvert som tiden går, og politimennene vender seg til og blir kjent med forskeren? Mange vil hevde at det finnes visse temaer som blir bedre avdekket dersom forsker og informant er av samme kjønn, eksempelvis Almås (i Indahl 1995).

Det ser ut til at forskere har en tendens til å trekke frem eget kjønn som en positiv ressurs i forskningsprosessen. Deres kjønn fremstilles som et fordelaktig aspekt i forbindelse med datainnhenting. De får med andre ord tilgang til spesiell informasjon fordi de enten er menn eller kvinner (Ljøkjell 1994, Prieur 1990, Prieur 1994, Skjørten 1994). En fordel er at kjønn kan fungere som konstruktiv distanse for begge parter når forsker og informant er av ulikt kjønn. Forskeren slipper å identifisere seg med informanten, grunnet likt kjønn, og slipper følgelig følelsesmessige reaksjoner som følge av identifisering. Dette kan imidlertid problematiseres: Identifiserer en kvinne seg nødvendigvis med en annen kvinne bare fordi hun er kvinne? Kan man ikke bli følelsesmessig involvert i samme grad dersom en informant med motsatt kjønn har store problemer? I Høigård og Finstad (1986) skrives det at de, grunnet likt kjønn som informantene, tok innover seg sistnevntes problemer og følgelig identifiserte seg med dem. De pådro seg meget belastende personlige erfaringer, i motsetning til tidligere forskningsarbeider, der informantene hovedsakelig hadde vært menn (f.eks. Finstad og Gjetvik 1990). I forhold til dette kan man spørre seg om det ikke finnes andre grunner til problemene, enn identifikasjon grunnet likt kjønn. Kanskje ble det en belastning fordi de stiftet ekte vennskap med informantene? Kanskje ble det belastende grunnet langvarig kontakt med de prostituertes verden? Jeg synes det er rimelig å stille disse spørsmålene fordi andre forskere (f.eks. Ljøkjell 1994), til tross for å være av motsatt kjønn, også gjorde seg belastende personlige erfaringer i forbindelse med sin hovedoppgave om prostituerte tilknyttet PRO senteret, skjønt de muligens ikke er av så omfattende karakter som det skrevne i *Bakgater* (1986), hvilket igjen kanskje kan skyldes at han ikke gikk inn i en så nær og langvarig relasjon med informantene (se mer om dette i Cardona Kristiansen 1998).

Beboerne spurte meg om hvordan det føltes å være så langt hjemmefra og hvor jeg bodde i Palma. To naturlige spørsmål, i og med at de fleste andre utenlandske frivillige eller studenter ble innlosjert på dagsentret. Jeg svarte at jeg bodde sammen med kjæresten min, hvilket var en medvirkende årsak til at jeg ikke hadde spesielt hjemmelengsel. Min alder sammenfalt med gjennomsnittsalderen for menneskene i behandling på PH (26 år). Hadde jeg ikke vært samboer kan det hende at de ville sett annerledes på meg, som igjen kunne ha

virket inn på det innsamlede materialet. Å være bevisst egen rolle ved å presisere at jeg var samboer, kan ha vært en årsak til at jeg ikke ble sett på som en potensiell kjæreste eller flørt (iallfall etter egen oppfatning). Kanskje fikk jeg tilgang på informasjon om hvordan de hadde det, som jeg ellers ikke ville fått dersom jeg hadde blitt ansett for å være et jevnaldrende “sjekkeobjekt”. På den andre siden kan det hende at jeg ville fått en helt annen informasjon dersom jeg var mann, hvilket jeg stiller meg noe tvilende til. Jeg tror nemlig ikke en mannlig student nødvendigvis ville fått noe kvalitativt annerledes materiale dersom han hadde foretatt samme studie bare fordi vedkommende hadde vært mann. Dette fordi jeg mener mellommenneskelig kommunikasjon ikke bare handler om kjønn, men også om personlighet; evne til innlevelse, interesse og utstråling. Jeg tror kjønn er av lavere betydning enn personligheten når det gjelder å få kontakt med andre mennesker, så lenge man ikke bevisst utfordrer den andre part ved å flørte og komme med seksuelle tilnærmelser og kan følgelig verken vise til positive eller negative sider ved at jeg som kvinnelig student deltok i behandlingsprosessen og intervjuet frivillige tilknyttet PH. Jeg ser f.eks. ingen indikasjoner på at jeg fikk bedre kontakt med. kvinnene.

Likevel kan jeg med sikkerhet si at jeg ville fått bedre innsikt i hvordan livet i leilighetene forløper seg, dersom jeg hadde vært mann. Dette fordi jeg etter alt å dømme, ikke ville takket nei til å ta nattvakter. Jeg hadde store kvaler og diskusjoner med meg selv (og familien min) om hvorvidt jeg skulle ta nattvakter. Hvorfor grep jeg ikke sjansen? Andre jenter på min alder sover der. Følgende sitat fra et brev sendt til mine venninner fungerer som illustrasjon:

«Jeg har sagt at jeg ikke ønsker å ta nattvakter. Det er unødvendig, jeg får jo ikke noe materiale om natten. Dessuten er jeg ikke spesielt trygg, det er ikke bare bare å sove sammen med syv karer. Ikke det at jeg tror at narkomane er verre enn andre, jeg ville sikkert vært like pysete i forhold til syv politikere. Jeg stoler med andre ord ikke spesielt på mange menn sammen med en dame. Kanskje er det hysteri, vet ikke...»
(Brev av 14/7-97)

Som det fremgår av sitatet begrunner jeg manglende lyst til å ta nattvakter med at jeg ikke ville få inn materiale om natten. I ettertid kan jeg bekrefte at det var en unnskyldning. Det er

klart at jeg ville fått innblikk i hvordan de levde på en helt annen måte ved å være der noen timer før de la seg, og tilbringe morgenene med dem! Men grunnet mitt kjønn, og frykt for fremmede menn generelt, valgte jeg å avstå. Her ser vi at kjønn virker begrensende. Min personlige historie farger beslutningene som tas, og jeg ville ikke sove godt med 7 relativt ukjente menn vegg i vegg. At de var narkomane i en rehabiliteringsprosess, spilte ingen rolle. Det avgjørende var kjønnets deres.

Oppsummeringsvis ser jeg ikke nevneverdige grunner til at mitt kjønn har hatt stor betydning for det innsamlede materialet. Det kan imidlertid hende at jeg ville fått mer og noe annerledes informasjon dersom jeg hadde vært mann, fordi jeg hadde tatt nattvakter. Likevel vil jeg, i motsetning til andre forskere (f.eks. Ljøkjell 1994, Prieur 1990 og Prieur 1994), ikke hevde at forsker og informanternes motsatte kjønn har virket fremmede for forskningsprosessen. Riktignok vil det være rimelig å anta at kjønnsrelasjoner har virket inn på det innsamlede materialet, men jeg hevder at min personlighet snarere enn kjønn (selv om det ikke kan atskilles fullt og helt) vil være av langt større betydning for det innsamlede materiale, og tolkning av dette.

2.7 Inntrykk

Den observante leser vil kanskje stusse over at jeg under problematisering av egen rolle nesten utelukkende refererer til situasjoner jeg hadde med brukerne. Dette kan imidlertid synes noe underlig gitt at hovedfokuset rettes mot de frivillige i denne oppgaven. Forklaringene på dette kan være mange, men slik jeg ser det skyldes det hovedsakelig tre faktorer. For det første fordi jeg valgte å tilnærme meg de frivillige via brukerne, ved å observere ved de ulike sentrene. Jeg samhandlet følgelig langt mer med brukerne enn med de frivillige. For det andre gjorde de kanskje større inntrykk på meg, hvilket igjen kan ha mange grunner. En av dem kan være at de, i motsetning til de frivillige, stadig søkte å sette meg på prøve. En annen kan være at jeg ble sløvere etterhvert som feltarbeidet utspilte seg, og at jeg ikke var like mottakelig for sanseintrykk i intervjuperioden som i begynnelsen av oppholdet. En tredje grunn kan være at de frivillige ble formelt intervjuet, og relasjonen bar mindre preg av spontanitet enn relasjonen til brukerne. For det fjerde kan det simpelthen

hende at brukerne gjorde mer inntrykk på meg fordi deres beretninger om fortid og presens festet seg mer på netthinnen min enn det de frivilliges gjorde, gitt at førstnevntes liv og leven avvek mer fra mitt eget.

2.8 Nærsynt og negativ under analysen av dataene?

Under punkt 2.6.4 problematiserte jeg hvorvidt jeg oppholdt meg for lite på PH, og om jeg derfor fikk begrenset informasjon. I ettertid ser jeg klare indikasjoner på at jeg til en viss grad ble litt for «nærsynt», uten at det nødvendigvis kom av at jeg var der for mye. Etterhvert som jeg analyserte materialet etter hjemkomsten, så jeg en hel rekke aspekter jeg ikke hadde reflektert over under feltarbeidet. Jeg hadde ukritisk godtatt sider jeg senere opplevde som problematiske. Eksempelvis synets jeg under oppholdet at noen av reglene (jf. Vedlegg og drøftelse i neste kapittel) var helt logiske. Tvilen som manifesterte seg etterhvert, bevitner at jeg senere opplevde egen refleksjon (eller mangel på refleksjon) under feltarbeidet som irrasjonell, som et produkt av «nærsynthet». Men dette vil ikke si at jeg blindt godtok alle sider ved PHs filosofi under feltarbeidet. Hadde jeg gjort det, ville en rekke situasjoner vært enklere, spesielt med tanke på de «nysgjerrige» ungdommene som til stadighet var ute etter å høre mine erfaringer med og meninger om narkotika.

I løpet av høsten 1997/vinteren 1998, gikk jeg rundt og funderte mens jeg formelig “slukte” mengder med litteratur - mye kriminologisk litteratur. Plutselig begynte jeg å føle et stadig større ubehag. Minnene fra PH; all gleden, håpet, smilene - alt det positive - ble gradvis forvandlet til å bli negative, gjennomsyret av maktovergrep, kontroll og ydmykelse. Er kriminologisk litteratur fokusert mot det negative? Eller foraktet jeg bare meg selv som ikke hadde gjennomskuet negative sider ved PH under feltarbeidet? På bakgrunn av det jeg opplevde som “nærsynthet” og den vonde voksende klumpen jeg fikk i magen, så jeg det hensiktsmessig å vende tilbake. Jeg hadde ingen illusjon om å rekonstruere fortiden. Man vil møte nye mennesker tilknyttet institusjonen, med andre syn på det de er en del av. Dessuten vil kanskje mennesker man har stiftet kjennskap til modifisere utsagnene sine, og komme med begrunnelser som avviker fra det de tidligere har sagt. Grunnen til at jeg valgte å vende tilbake, var for å få begrunnet enkelte aspekter ved behandlingen og innhente

begrepsavklaringer på ord som sto ubegrunnet og ikke var tilstrekkelig problematisert i dagboken. Eksempelvis begrunnelsene for de ulike reglene, hvilken modell PH-føderasjonen bygger på i sitt syn på rusbruk, samt begrepsavklaringer på de terapeutiske virkemidlene de benytter - spesielt “coloquio” og “konfronteringer” som ikke står forklart i noe skriftlig materiale. Dessuten ville jeg se PH med “nye øyne”. Jeg var derfor en uke i Palma i månedsskiftet februar/mars 1998. I løpet av uken hadde jeg to intervjusamtaler med frivillige (Ricardo og Antonio) og en lengre intervjusamtale med en representant fra administrasjonen (Tino), hvor de ga meg sine synspunkt på aspektene jeg hadde grublet på. Jeg var også med en arbeidsdag i fengsel og deltok på en fest i PHs regi. I disse sammenhengene hadde jeg en rekke uformelle samtaler med stoffbrukere jeg kjente fra før. Det var en positiv opplevelse. Igjen så jeg hvor forventningsfulle og fornøyde mange av stoffbrukerne var, og hvordan de frivillige tilfreds avså deler av sin fritid. Jeg tror unektelig oppholdet bidro til et mer balansert syn på PH, og at skriveprosessen/analysen ble lettere å gjennomføre.

Sammenfatning

Oppsummeringsvis er det i dette kapittelet blitt redegjort for metoden anvendt i oppgaven. Det dreier seg om kvalitative metoder; observasjon i de ulike institusjonene, i leiligheter og i fengsel - alt nedtegnet i en feltdagbok. I tillegg ble det under feltarbeidet foretatt til sammen fjorten intervjuer med frivillige (hvorav ett i brevform), terapeuter og stoffbrukere, og foretatt utallige uformelle samtaler med disse og øvrige tilknyttet PH. I tillegg vendte jeg tilbake på et senere tidspunkt og gjennomførte ytterligere tre intervjusamtaler.

DEL II

TO FORMER FOR OPPFØLGING - EN LØNNET OG EN ULØNNET

3. Kapittel: PHs leiligheter - totale institusjoner?

3.0 Innledning

Tidligere (i kapittel 1, punkt 1.7.4.1 og kapittel 2, punkt 2.2.5) var jeg inne på at det går an å sone på PH. Noen narkobrukere med uoppgjorte straffesaker påbegynner behandlingsprosessen og dømmes til å sone på PH når saken kommer for retten. Andre blir overført fra fengsel, som følge av å ha vært i kontakt med PHs frivillige “fengselsteam”. Sistnevnte må innom leilighetene. Enkelte er der kun en avgrenset periode, før de fortsetter behandlingen fra eget hjem. Øvrige forblir i leiligheten inntil de flytter til Bokollektivet, eller til dommen er sonet ferdig. PHs leiligheter er følgelig et alternativ til fengsel. For å belyse likheter og forskjeller mellom fengsel og PHs leiligheter og illustrere sider ved PH ideologi, ser jeg det hensiktsmessig ta utgangspunkt i Goffmans (1967) definisjon av totale institusjoner. Den er som følger:

«Et opholds- og arbeidssted, hvor et større antal ligestillede individer sammen fører en indelukket, formelt administreret tilværelse, afskåret fra samfundet udenfor i en længere periode.» (op.cit.:9)

I følge Goffman (1967) innebærer de ulike aspektene ved totale institusjoner en umyndiggjøring som krenker klientenes personlighet: Berøvelse av personlige eiendeler, kroppsvisitasjoner, tildeling av kallenavn eller nummer, hårklipp, måling, veiing, tildeling av uniformer, brev- og besøkssensur, blottleggelse av personlige opplysninger osv. Mer ekstreme tiltak som lemlesting og brennemerking nevnes også. Summen av alle krenkelsene fører til at personene går gjennom en krenkelsesprosess (op.cit.).

I hvilken grad kan PHs leiligheter sies å være totale institusjoner? Går PHs behandlingsmottakere gjennom en krenkelsesprosess? I så fall, hvordan oppleves den? For å belyse og drøfte disse problemstillingene, vil jeg som nevnt ovenfor ta utgangspunkt i Goffmans *Anstalt og menneske* (1967) og anvende det som teoretisk rammeverk, selv om jeg er klar over at det har vært rettet en del kritikk mot verket. Goffman kritiseres blant annet for å være partisk og kun se negative aspekter ved institusjoner (se f.eks. Sundin 1972, Repstad

1995, Jones og Fowles 1984). I de to sistnevnte verker står det å lese at Goffmans fremstilling er idealtypisk. I følge Møen (1997) er idealtypen:

“(...) en teoretisk konstruksjon som skal skape størst mulig begrepsmessig klarhet fra en spesiell synsvinkel, og den er ikke en konkret empirisk representasjon av virkeligheten ..” (op.cit.:123)

Følgelig vil Goffmans beskrivelse være idealtypisk, fordi den rendyrker en spesiell synsvinkel (han ser fra de tvangsplassertes side), og skaper en teoretisk konstruksjon. På den andre siden kan det hevdes at verket nettopp en konkret empirisk representasjon, av forholdene ved St. Elisabeth hospital - selv om Jones og Fowles (1984) skriver at det er en misforståelse å betrakte verket som en beskrivelse av realiteten. Dette fordi det empiriske materialet angivelig er meget fattig og ensidig, fordi Goffman hele tiden søkte å finne likheter mellom ulike institusjoner mens forskjellene uteble. Kildene han anvender om øvrige institusjoner er skrevet av “outsidere”, altså mennesker som ikke har passet inn i de systemer de skriver om. Følgelig kan man se at Goffman bevisst søker å underbygge dataene han besitter i forhold til St. Elisabeth hospital og som støtter idealtypen han skisserer av totale institusjoner (Jones og Fowles 1984). Hermed kan man slutte at formålet snarere var å skape en modell som virkeligheten kan måles opp mot, enn et empirisk verk. Følgelig vil *bruk* av Goffmans teoretiske begreper, altså å anvende dem som idealtyper, være et fruktbart utgangspunkt.

Som indikert i forrige kapittel, valgte jeg å fokusere på første del av behandlingen under datainnhenting, slik at data vedrørende Bokollektivet og Utslusningsfasen foreligger i langt mindre grad. Følgelig anvender jeg nesten utelukkende data fra Mottaksfasen i dette kapitlet. Bokollektivet vil i langt høyere grad kunne anses for å være en totalinstitusjon, da bokollektivet oppfyller så godt som alle trekk av Goffmans (1967) definisjon. Utslusningsfasen er mer uklar. Jeg vil ikke utdype dette nærmere fordi jeg som en avgrensning velger å ikke drøfte inngående disse fasene av behandlingen.

3.1 Oppholds- og arbeidssted

Goffman (1967) hevder at det sentrale kjennetegnet ved en total institusjon er at man bor, jobber, og tilbringer fritiden på ett og samme sted, med de samme menneskene. I forhold til beboerne i PHs leiligheter kan det diskuteres hvorvidt barrierene mellom de tre arenaer (eller «livssfærer») eksisterer eller ikke.

Beboerne i Mottaksfasen veksler mellom Dagsenteret (som kan sies å være et arbeidssted) og leilighetene (som kan sies å være et oppholdssted), som er geografisk adskilte. Det innebærer skifte i sted, hvilket avviker fra Goffmans (1967) avgrensning.

Det varierer hva beboerne tar seg til om kvelden. De er ikke utelukkende i leilighetene. Eksempelvis spiller de fotball, drar på stranden eller drar på kino sammen med den frivillige som fungerer som følge. Dessuten er det mange som er sammen med andre mennesker, venner, egen eller andre stoffbrukeres familie. Dette innebærer at de i motsetning til beboere i det Goffman (1967) betegner som totale institusjoner kan *dra* på besøk. Goffman (1967) hevder at fanger og pasienter ved psykiatriske sykehus ikke kan unngå å møte pårørende under ydmykende omstendigheter eller i uvante omgivelser som bevoktede besøksrom, fordi de kun kan *få* besøk av sine nærmeste. I tråd med dette nevnte en fange at han ikke ønsket besøk av familien sin i fengsel, fordi han synes det var forferdelig å møte dem med en vindusrute imellom. Selv om han savnet familien sin, og gjerne ville se dem, valgte han kun å ha brev- og telefonkontakt med familie og venner mens han satt inne. Dermed vil trolig beboerne i PHs leiligheter oppleve besøksordningen som langt mindre krenkende, særlig i forhold til lukkede fengsel, hvor man må være fysisk adskilt fra sine nærmeste under besøket.

For å kunne foreta seg ulike ting på kveldstid, må beboerne skrive en form for søknad, en fritidssysselforespørsel til terapeutene. Ofte innvilges ikke disse. Det oppleves krenkende. Mange føler at de har mistet selvbestemmelsesretten, og at de ikke blir stolt på. Eksempelvis kan nevnes Marco som intenst ønsket å gå på konsert med favorittbandet sitt. Forespørselen ble avslått, med begrunnelse om at det var for mye narkotika der, og at han

ikke var moden til å takle det enda. Det ble ord mot ord. I likhet med en fengselsledelse som står overfor en fange som ønsker permisjon og ikke har sonet ¼ av dommen, fikk terapeutene det siste ordet - Marco gikk ikke på konsert. Forskjellen er imidlertid at fangene har et formelt regelverk å holde seg til. De skal ha sonet ¼ av dommen før de får permisjon. I mangel av et formelt regelverk, vil mennesker i behandling ved PH sentrene aldri vite når de blir vurdert sterke nok til å delta på ulike sosiale aktiviteter. På den andre siden er PH frivillig, så Marco kunne trosset terapeutenes avslag, hvilket en fange umulig kunne ha gjort dersom han ble nektet permisjon.

På bakgrunn av det som har fremkommet hittil, ser man at beboerne i leilighetene ikke utelukkende oppholder seg på samme sted med de samme menneskene. Likevel er det rimelig å anta at beboerne *hovedsakelig* tilbringer kveldene i leilighetene sammen med hverandre og den frivillige. Og selv om de når som helst kan be om tillatelse til å ha sosialt samvær med mennesker utenfor PH, er det opp til terapeutene å avgjøre det, hvilket innebærer at det er andre som setter begrensninger for hvem de skal omgås og hva de skal foreta seg. Følgelig vil beboernes tilværelse kunne karakteriseres som *liknende* med øvrige såkalte totale institusjoner, men siden det faktisk eksisterer barrierer mellom "livssfærene", og beboere ikke isoleres helt fra samfunnet forøvrig, er det antakeligvis riktig å fastslå at leilighetene for en stor del ikke er av total karakter på dette punkt.

3.2 Likestilte mennesker

Det som ofte kjennetegner en institusjon er at en rekke mennesker tilbringer hverdagen sammen. De betraktes som regel som likesinnede, og behandles følgelig likt. De er med andre ord likestilte. Men selv om det for omverden dreier seg om likestilte mennesker, er det ikke sikkert gruppen det gjelder er enige. Eksempelvis er det tvilsomt om innsatte ved et fengsel; f.eks. moderne og tradisjonelle lovbrøyttere²³, ville føle det rettferdig å behandles på

---

²³ Mathiesen (1995) definerer tradisjonell kriminalitet på følgende vis: «(...) vanlig vinningskriminalitet, gatepreget voldskriminalitet, narkotikarelatert kriminalitet.» (Mathiesen 1995:109). Moderne kriminalitet er det som innbefatter det meget vide begrepet økonomisk kriminalitet. Traskman definerer det på følgende vis: «økonomisk kriminalitet er lovbrudd begått i forbindelse med næringsvirksomhet som forøvrig er legal.» (Traskman i Haagensen og Johansen 1991:39). Her kan det bemerkes at Johansen (1998) sier at det er forvirrende å si at moderne kriminalitet er ensbetydende med økonomisk kriminalitet fordi økonomisk kriminalitet langt fra er et nytt fenomen.

lik måte, som følge av å kategoriseres som likestilte. Eksempelvis hevder Haugsgjerds (1992) informanter, innsatte på Bredtveit kvinnefengsel, at de sonderer mellom det å være utenlandsk og ta inn stoff til Norge, og det å være misbruker og selge stoff til eget bruk. Med andre ord identifiserer ikke medlemmene av de to gruppene seg med hverandre, selv om omverden skjærer alle over en kam og betegner dem som «kriminelle», «fanger» eller «narkodømte» (op.cit.). Fangene har fått et offisielt avviksstempel av domstolene, og det vil følgelig for omverden fungere som deres hovedstatus (Hughes 1945 i Hauge 1990). I tråd med dette, vil menneskene i behandling ved PH sentrenes hovedstatus være «narkomane». Til tross for ulikt kjønn, alder, sosial status, sivil status og personlighetstrekk vil de behandles som likestilte, rett og slett fordi de har et problem i forhold til rusbruk.

Mye tyder på at stoffbrukere ved PH var meget forarget over hvordan denne «hovedstatusen» gjorde seg gjeldende. Dette fordi de var meget opptatt av å fortelle særegne ting om seg selv som skilte dem fra de øvrige. Eksempelvis var de som ikke hadde et kriminelt rulleblad opptatt av å presisere det. Likeledes insisterte de som ikke tok heroin intravenøst på at de kun røykte stoffet. Man kan spørre seg om de som tar heroinsprøyter har mindre status enn de som røyker heroinet på gata? De som tar heroin i sprøyter blir kalt «junkere», som direkte oversatt betyr «søppel, skrot», hvilket kan indikere den lave statusen de har blant allmennheten og trolig også blant narkomane for øvrig. Eller kanskje de ønsket å si det slik at jeg ikke skulle være redd for at de hadde sykdommer som smitter via blod, som hepatitt eller hiv? Dessuten understreket mange at de ikke var heroinister, men at de hadde vært avhengige av kokain. I følge O. Gil og C. Martínez (1994) er kokain ett narkotisk stoff som:

«...hittil har hatt ett «positivt» sosialt image, kokainbruk har vært forbundet med rike og suksessfulle «rollemodeller»; den høye prisen gjør at stoffet kan presenteres som ett stoff for bestemte sosiale sjikt, etc.» (op.cit.:4, min oversettelse)

Hvis brukerne deler denne oppfatningen av stoffet, er det nærliggende å tro at de bevisst sier de har vært avhengige av kokain, for å gi ett bilde av seg selv som avviker fra det en vanligvis forbinder med den «typiske narkomane» (opiatbrukere) - som i tillegg til å ha lav

sosial anseelse, forbindes med narkotikalovbrudd og «vanligvis også er tyv, ransmann eller i hvert fall en prostituert», slik det fremgår i kapittelet «Bildene av fienden» i verket *Den gode fiende* (1996:68). I tråd med dette fremgår det av flere artikler i *Rusmidler og Veivalg* (1996)²⁴ at sprøytebrukere i all hovedsak er fattige mennesker med problemer - iallfall de brukerne man får fremstilt i media og trolig også dem forskningen får kjennskap til. Dermed vil denne forestillingen om narkomane være gjeldende for såvel menigmann som for forskere, med unntak av Christie og Bruun (1996) som hevder at bildet i «all hovedsak er falskt». Jeg vil imidlertid ikke bestride at forestillingen/bildet på den «typiske narkomane» stemmer overens med realiteten for mange narkomane. Likevel kan man ikke se bort fra at det finnes en hel rekke avvik fra dette «elendighetsbildet». Hva gjelder Norge, anslås antall sprøytebrukere i 1996 til 12 213 (Hauge og Østby 1998). Det er på det rene at det finnes mørketall. Dessuten faller trolig ikke alle de omlag 12 000 innunder kategorien «fattige mennesker med problemer». Jeg antar at det samme gjelder for Spania. Interessant i denne sammenheng er at mange av PHs brukere søkte å fremheve distinktive karaktertrekk ved seg selv som var bedre ansett enn dem som vanligvis ble forbundet med PHs brukere (og narkomane generelt). De antok åpenbart at jeg som utenforstående student umiddelbart hadde kategorisert dem som «kriminelle heroinister». At de til stadighet ønsket å fremstå som annerledes enn de øvrige, kan tyde på at det virket ydmykende at det ikke ble sondret mellom dem som personer med ulike problem. Selv mente de åpenbart at det eneste de hadde felles med de øvrige var narkotikabruken. I mange tilfeller mente de også at eget narkotikabruk var annerledes enn de øvriges. En parallell til dette skildres i Sollund (1996), der mennesker fra ulike kulturer får tildelt hovedstatusen «asylsøker» i det de ankommer Norge. Hun skriver:

“Flyktningene må forholde seg til mennesker med annen kulturell og religiøs bakgrunn enn de selv har når de er i asylmottaket. De blir også definert (og plassert) i samme bås, som asylsøkere. Deri ligger deres nye rolle, hovedsakelig. Og noe av grunnen til det er, at de i liten grad gis anledning til å gjøre noe i mottak, noe som kunne opprettholde den identitet de har fra før, for eksempel i forhold til et yrke.” (op.cit.:23)

---

²⁴ *Rusmidler og Veivalg* (1996) er et verk bestående av artikler skrevet av ulike forskere eller mennesker som deltar i

Ut fra sitatet ser vi at flyktingene i likhet med PHs brukere blir skåret over en kam, fordi de har en ting felles, nemlig å forlate hjemlandet for å søke asyl i Norge.

I parentes kan nevnes en pengesterk alkoholiker og kokainbruker i førtiårene, som i følge ham selv ved første øyekast ble forskrekket over klientellet på PH. Han mente han ikke hadde noe felles med de andre brukerne i begynnelsen. Men etterhvert som tiden gikk, gikk det opp for ham at han slet med nøyaktig de samme problemene, selv om han verken hadde misbrukt de samme stoffene eller ført en livsstil på samfunnets skyggeside. Gitt at de aller fleste jeg snakket med var i Mottaksfasen, er det mulig at de etterhvert ikke ville plages av å bli sammenlignet med andre narkobrukere, fordi det sammensatte ved de øvrige etterhvert ville komme til syne for dem. Det er kanskje ikke tyngende å være likestilt med andre som man har et personlig forhold til. Dette kan indikere at en sosialiseres inn i ett system, og føler seg kanskje etterhvert lik alle andre rundt seg. Kanskje opptar man det synet institusjonen har på en, altså at ens hovedstatus er «narkoman» og følgelig ikke tar seg nær av å bli behandlet på samme måten som de andre? Dette vil samsvare med en av tilpasningsstrategiene Goffman (1967) skisserer: “Omvendelse”. Denne strategien går ut på at pasienten/klienten/fangen eller lignende overtar det offisielle synet på seg selv. Foruten omvendelse lister Goffman (1967) opp psykoselignende tilstand, kolonisering, sabotering, og “dobbeltspill”. Jeg har ikke valgt å fokusere på disse aspektene, og vier derfor ikke mer plass til dem.

På den andre siden må det bemerkes at såvel narkobrukere i Bokollektivet som i Utslusningsfasen også understreket, dog ikke i like stor grad, at de i motsetning til andre narkomane ikke hadde vært i fengsel eller injisert heroin. At det ikke ble understreket i like stor grad, kan f.eks. skyldes at jeg oppholdt meg langt mindre ved disse fasene.

3.3 Innelukket tilværelse

I Goffmans (1967) definisjon av totale institusjoner inngår det at menneskene lever en innelukket tilværelse. Hvis man visuelt skal beskrive en slik, vil mange tenke seg en

---

den narkotikapolitiske debatten.

bygning, gjerne med beliggenhet i avsidesliggende strøk, godt beskyttet av fysiske skillelinjer som murer og piggtrådgjerder. For å tiltre eller fratre området kreves det spesielle tillatelser. For å forsikre seg mot rømninger låses utgangsdører, inne i anstalten låses ofte dørene til de ulike rommene eller cellene. Forøvrig sikres vinduene.

Ved første øyekast avviker leilighetene PH disponerer radikalt med totale institusjoner. Leilighetene befinner seg midt i Palma sentrum. Fysiske skillelinjer eksisterer ikke. Om dagen står utgangsdøren alltid åpen, men den låses om natten av hensyn til innbruddstyver. Når det gjelder dørene inne i leiligheten, låste man ikke den frivilliges soveromsdør i den perioden jeg var på feltarbeid. Da jeg kom tilbake i mars 1998, fortalte en frivillig meg:

«Nå har de imidlertid begynt å låse den frivilliges rom med hengelås. Dette fordi det viste seg at misbrukerne rappa tranquillamides (beroligende middel, min anm.) o.l. fra rommet» (Antonio)

En annen frivillig sa følgende:

«Det var en av gutta som tok med seg en stein inn. (Han sa det var hasj, men jeg er ikke sikker på om han mente heroin. Min anm.) Når man ikke kan stole på dem, går det ikke å ha åpne dører. De gikk inn til den frivilliges rom og tok sprøyter. Det var sprøyter der, fordi en av gutta var diabetiker. » (Ricardo)

Til tross for åpen utgangsdør, slippes ikke hvem som helst inn i leilighetene - i tråd med praksisen ved øvrige såkalte totale institusjoner, eksempelvis lukkede fengsel hvor det kreves spesielle tillatelser for å komme inn i og for å forlate leilighetene. Den frivillige får beskjed fra terapeutene dersom noen skal på besøk til beboerne. Det samme gjelder for beboerne - uten innvilget fritidssysselforespørsel, har ingen beboerne lov til å forlate leiligheten, med mindre den frivillige er med. Drar en beboer fra leiligheten, kommer vedkommende ikke inn igjen. Da må han henvende seg til dagsenteret, for å fortsette behandlingen etter et visst tidsrom.

At utgangsdøren ikke låses og at vinduene ikke sikres, skyldes at det forutsettes at beboerne er der på frivillig basis. I neste avsnitt vil jeg imidlertid åpne en parentes og problematisere

hvorvidt innskrivelse og gjennomføring av behandlingen *virkelig* er frivillig sett fra de narkomanes synsvinkel. Dette fordi jeg mener det er av en viss relevans i forhold til hva slags institusjon de frivillige gjør en innsats på.

3.4 Fiktiv frivillighet?

I stiftelsesskriftet fremgår det at PH er åpen for enhver som *ønsker* å underlegge seg behandling. Behandlingen skal være frivillig fra den narkomanes side. PH ser ikke det hensiktsmessige med tvangsbehandling. Dette viser seg i form av at dørene bestandig står åpne og at ingen holder igjen en som måtte ønske å forlate. Det tas heller ikke urinprøver. Likevel kan man ikke se bort i fra at det for mange handler om en form for “frivillig tvang”. Denne formen for frivillighet fortøner seg ulikt fra individ til individ, men grovt kan man si at den antar to hovedformer. Det ene som følge av press fra sine nærmeste, den andre som følge av dom avsagt av det formelle kontrollapparat. En kan kanskje si at det i det første tilfellet dreier seg om primærkontroll, som i følge Christie (1982) består av:

«...alle de former for belønninger og straffer som springer ut av og er bygget inn i det vanlige samvær. Den primære kontroll finner sted gjennom handlinger som er en del av det vanlige samvær.» (op.cit:29)²⁵

Og i det andre tilfellet som en følge av sekundærkontroll, en form for kontroll som utøves av profesjonelle med adferdskontroll som yrke (op.cit.).

3.4.1 Primærkontroll

Flesteparten av brukerne jeg snakket med på PH, hadde blitt stilt overfor et ultimatum av foreldre eller andre familiemedlemmer. De hadde valget mellom å underkaste seg behandling eller å kutte kontakt med familien sin. Dersom stoffbrukeren valgte det første alternativet, er det nærliggende å se på den frivillige innskrivelsen i PH som en form for tvang (idet man er stilt overfor et ultimatum). Et klart flertall, spesielt blant de unge guttene mellom 20 og 25 år,

---

²⁵ I likhet med Christie (1982), sonderer også Østerberg (1994) og Balvig (1992) mellom disse formene for sosial kontroll, men anvender ulike betegnelser. Primær- og sekundærkontroll er ensbetydende med uformell og formell sosial kontroll.

hadde blitt stilt overfor valget, og så ingen annen utvei enn å søke hjelp ved PH. De kunne ikke tenke seg å bo på gata. Det er viktig å ha i mente at Spania stiller seg meget annerledes enn Norge i forhold til sosial hjelp. Uten å gå inn i noen drøftelse om hvorvidt rett til tak over hodet blir ivaretatt i Norge overfor marginaliserte grupper, tar jeg for gitt at det i mindre grad ivaretas i Spania. Dermed har en spansk stoffbruker trolig langt færre muligheter til å greie seg på egenhånd uten familien enn en norsk. På landsbasis (det vil si ved alle PH-sentrene i hele Spania) viste det seg at hele 78,7% av de innskrevne i 1996 bodde sammen med familiemedlemmer.²⁶ Det er hermed rimelig å anta at denne formen for «frivillig tvang» gjør seg gjeldende i forhold til en del stoffbrukere i behandling ved PH på Mallorca. På den andre siden kan det være feilaktig å trekke den konklusjon at det å bo sammen med familien er ensbetydende med at man føler seg presset til å søke behandling, selv om det var mange som ytret det til meg. Mange vil av andre årsaker ønske avrusning. Eksempelvis redsel for å dø etter overdose, utmattelse av eller frykt for å begynne å begå kriminelle handlinger eller for å prostituere seg.

3.4.2 Sekundærkontroll

Narkomane som velger å følge PHs behandlingsopplegg fra fengsel, kan få innvilget såkalt 3er grado²⁷, etter å ha sonet ¾ av dommen. Disse personene har trolig valgt PH som resultat av å måtte velge mellom det som for dem vil representere to onder; innesperring i fengsel, eller «innesperring på PH». I motsetning til øvrige i behandling, vil dem det gjelder være reelt innesperret på PH. Dette fordi de raskt vil bli hentet inn av myndighetene for å så bli innelåst på lukket anstalt, dersom de forlater PH. Hva angår denne gruppens omfang, er det rimelig å anta at de 3,6% som kom fra fengsel (*Memoria 1996 (1997)*), har stått overfor dette valget. I tillegg var det mange på Mallorca som gikk til behandling før domfellelse, eller før avsagt dom trådte i kraft. For dem dette gjaldt, ville dommeren avsi en dom hvor det fremgikk at misbrukeren fikk anledning til å sone på PH. Eller de fikk gjort om dommene sine, slik at de

---

²⁶ I årsberetningene henvises det til en undersøkelse over stoffbrukerne i behandling ved de ulike sentrene tilknyttet PHstiftelsen i Spania. I *Memoria 1996 (1997)*, fremgår det at henholdsvis 45,7% av stoffbrukere som skrev seg inn bodde sammen med foreldrene sine, 22,9% bodde sammen med partner, 6,8% bodde sammen med foreldre og partner og 3,3% bodde sammen med andre familiemedlem. Det utgjør 78,7% av dem som hadde besvart. N=1755 (Av totalt 4996 innskrevne på de ulike PH-sentrene på landsbasis.) (*Memoria 1996 (1997)*).

²⁷ 3er grado er mer eller mindre ensbetydende med §12 soning (Jf kapittel 1, punkt 1.7.2)

kunne sone i PH. Det er hovedsakelig en frivillig som jobber med juridiske problemstillinger. Om dette temaet sier hun følgende:

«Hadde det ikke vært for den jobben jeg gjør, ville femti stykker av de som er i behandling, være i fengsel på det nåværende tidspunkt.» (Victoria)

Mange av dem som soner på PH, fullbyrder dommen før behandlingen er gjennomført. En skulle kanskje tro at disse utelukkende forlater sentret. Det medfører ikke riktighet, de aller fleste blir. Riktignok er det mange som ikke fullfører behandlingen, men man ser ingen sammenheng mellom det å forlate og det å avslutte frihetsberøvelse. Selv snakket jeg med flere som sonet, og som ikke ønsket å forlate PH når dommen var sonet ferdig. Det kan imidlertid stille seg annerledes den dagen de fullbyrder dommen.

3.5 Identitetsendring/ Rolleran

Vi så under punktene 3.1 og 3.3 at beboerne i PHs leiligheter ikke fører en innelukket tilværelse på samme måte som f.eks. i fengsel. Det kan likevel stilles spørsmål om hvorvidt beboerne har noe privatliv, og i hvilken grad den enkeltes individualitet og selvbestemmelsesrett ivaretas.

I likhet med beboere ved andre såkalte totale institusjoner, eksempelvis lukkede fengsel, kan ikke stoffbrukere i behandling ved PH gå ut på egenhånd, handle, ta telefonen, lukke opp døren, eller omgås hvem de vil (jf. Vedlegg). Dette innebærer en bemerkelsesverdig innskrenkelse av privatlivet, eller «rolleberøvelse» som Goffman (1967) kaller det. Vi skal i det følgende se begrunnelsene for disse innskrenkende reglene, og hvordan brukerne opplever denne form for kontroll.

Goffman (1967) skriver:

«Den nyankomne træder ind i institutionen med et forestillingsbillede af sig selv, som er muliggjort af visse, stabile sociale forhold i det hjemlige miljø. Ved ankomsten bliver han omgående berøvet den støtte, som disse forhold har givet ham.» (op.cit.:19)

Dette sitatet er meget relevant i forhold til dem som velger å underlegge seg behandling i PH regi. Beboerne blir regelrett pålagt å kutte kontakten med mennesker utenfra som tilhører eller er tilknyttet narkotikamiljøet. En sentral del av prosessen er å si klart fra til mennesker som tilhører disse miljøene at man har sluttet med stoff, og derfor ikke ønsker å opprettholde kontakt med dem. Dette innebærer det Goffman (1967) betegner som «rolleberøvelse» - man berøves den støtte «*som disse forhold har givet ham*» (op.cit.:19) - når man fratras muligheten til å omgås andre som har en positiv oppfatning av denne rollen. Hvorvidt mennesker tilhørende narkotikamiljøet har gitt dem støtte, og om denne er positiv, vil avhenge av øynene som ser. Jeg vil følgelig ikke diskutere det. Smith-Solbakken og Tungland (1996) tar opp det de kaller kulturøkonomisk avhengighet (inntekter, forbruk og ferdigheter tilknyttet ulovlige rusmidler) til drøfting, og kommer fram til at de fleste rusbrukere er mer avhengig av miljøet de tilhører enn de er av selve stoffet. Dette fordi de kjenner kodene for å kunne hevde seg i miljøet, selv om de sier at de fleste ikke er for venner å regne i og med at stoffet går foran vennskapet. Men narkotikamiljøet representerer under alle omstendigheter en form for støtte, fordi narkobrukere føler en tilhørighet til dette miljøet.

Når de begynner i behandling, får de aller fleste langt bedre kontakt med familie og gamle venner enn de har hatt på lang tid. Strengt tatt representerer disse personene «stabile og hjemlige miljø», skjønt det kanskje ikke har fungert som sådan de siste årene. I så måte er de som følger behandling ikke totalt avskåret fra samfunnet omkring dem (som ved øvrige totale institusjoner), skjønt de er det fra den delen av samfunnet de formodentlig tilhørte før innskrivelse.

Såvel institusjonens lønnede personale, frivillige som stoffbrukerne bruker betegnelsen «negativos» (negative) om mennesker tilknyttet eller tilhørende narkotikamiljøer. Dette indikerer at de *ikke* ser på relasjonen som støttende eller positiv. Ut fra mitt materiale oppleves denne delen av prosessen som svært krenkende og vanskelig. Mange uttrykte sterk sorg over å måtte bryte med nære venner. Jørge sa det slik:

«Det var fryktelig å si til Juan at jeg ikke ville ha mer kontakt. Også til ham, da, som bestandig har hjulpet meg ut av klemmer.» (Jorge)

Det er åpenbart ikke naturlig for Jorge å kutte kontakten med vennen. Han følte seg «råtten» for å gjengjelde en som alltid hadde støttet ham, med en såpass bastant avvisning.

Som tidligere nevnt, kan de som bor i leilighetene av ulike årsaker ikke bo sammen med egen familie. Det er rimelig å anta at det er ekstra krenkende ikke kunne omgås egen familie, grunnet familiemedlemmers stoffbruk eller innblanding i narkotikaomsetning. Jeg møtte en del mennesker som hadde søsken som var narkomane. De aller fleste bodde hjemme sammen med disse. Det stiller seg annerledes når foreldrene er stoffbrukere, for da har den som måtte ønske behandling, ikke noen som kan fungere som følge. Da ser de seg nødt til å bo i leilighetene. Jeg har ingen tall på hvor mange av informantene hvis foreldre enten var innblandet i narkotikahandel eller var narkobrukere selv. Som nevnt ovenfor bor noen hjemme sammen med søsken som ruser seg. Disse blir oppfordret til å ta avstand fra søsknene sine. I en gruppe fortalte Nacho at han måtte avvise broren. Til tross for Nachos tilsynelatende tøffe image, begynte han å gråte etterhvert som han redegjorde for hva han følte i forhold til broren. Man så at han var fortvilet og oppriktig lei seg. Nacho fortalte at det var vondt å avvise broren som alltid hadde stilt opp for ham. For å illustrere dette fortalte han at broren hadde tilbudt ham en brukerdose heroin, da han begynte i behandling og led av abstinenssmerter. For (kynisk) utenforstående er det lett å si at broren ikke er adekvat selskap for en som prøver å få bukt med et rusproblem. Derimot betraktet Nacho brorens forsøk på å lindre hans fysiske ubehag som et bevis på at han var «snill» og «real» og brydde seg om ham. Derfor føltes det ikke legitimt å avvise broren. I samme gruppe fortalte Alvaro at han hadde brutt kontakten med sine to brødre. Såvel Nacho som Alvaro sa at de *visste* det ikke var hensiktsmessig for dem å omgås brødrene, grunnet sistnevntes narkotikabruk. Likevel så man tydelig at følelsene kjempet mot fornuften. I likhet med Jorge, synes de det var vondt å måtte brutalt avvise mennesker som ikke hadde gjort dem noe vondt. Grunnen til at de skulle avvise dem var at de representerte en fortid de ønsket å kutte med. Miguel kommenterte at det var vanskelig å si at man ikke *bare* ønsket å kutte kontakten for en viss periode. Fremtidsperspektivet var vanskelig å forholde seg til. Det er

åpenbart lettere å si: «Jeg kan ikke ha kontakt med deg *nå*, fordi jeg vil slutte med dop», enn «Siden jeg skal slutte med dop, vil jeg *aldri* mer ha kontakt med deg» (med mindre du også slutter med narkotika). Miguel mente han var nødt til å bryte kontakten for godt, da han gjentatte ganger etter endte behandlingsopphold hadde søkt tilbake til det gamle miljøet. Hvis han ikke avviste dem bestemt, ville det være mye lettere å vende tilbake, fordi han ikke måtte kjempe for å få innpass i det gamle miljøet igjen. Om dette temaet sier en frivillig:

«De fleste sier ikke direkte til «negativos» at de selv ikke ønsker å ha mer kontakt. De sier heller; PH lar meg ikke ha kontakt med deg mer...» (Antonio)

Antonio uttrykker at mange unngår å si at de *selv* ikke ønsker å opprettholde kontakten. På den ene siden kan man tenke seg at det er lettere å si at de er pålagt å kutte kontakten. Det fungerer som unnskyldning. De gir PH skylden for noe de selv ønsker. På den andre siden kan man tenke seg at de snakker sant når de sier at PH ikke lar dem ha kontakt med «negativos». De avviser vennene fordi de er pålagt det og ikke fordi de ønsker det selv, iallfall i begynnelsen. Dette følger logisk av sitatene gjengitt før i avsnittet, hvor Jorge, Nacho og Miguel ytrer at de synes det er vanskelig å bryte kontakten med venner eller familie som tilhører narkotikamiljøet. I og med at de er på PH på frivillig basis (iallfall i teorien jf. punkt 3.4), vil man kunne hevde at det er feigt eller løgnaktig å si at de ikke kan ha kontakt fordi de er pålagt det, siden de selv har besluttet å underlegge seg behandling. Likevel kan man ta valget om å følge behandling, uten å dele PHs syn på å distansere seg fra dem som tilhører narkotikamiljøene og andre enkeltstående regler. I tråd med dette hevder Skau (1996) at klient og hjelper kan ha samme mål, men være uenige om midlene. Her vil rusfrihet trolig være målet for begge parter, selv om det er på det rene at noen av narkobrukerne ikke synes metodene er adekvate i alle henseender. Et relevant spørsmål i denne sammenheng er hvorvidt det er motstridende å ville bli stoffri og det å kutte kontakt med gamle kjente? Dersom det er motstridende og uforenelige tilstander, vil det være løgnaktig å si at de er pålagt det. Er det derimot ikke slik, vil de snakke sant dersom de hevder at de føler seg tvunget til å distansere seg.

En kan spørre seg om det er rimelig at PH pålegger dem å ikke ha kontakt med såkalte «negativos». På den ene siden virker det meget autoritært, nærmest som et maktovergrep, at en institusjons ideologi skal være å bryte med familie eller mennesker man er glad i. Særlig når man ser hvordan stoffbrukerne sliter med å avvise omgangskretsen sin. På den andre siden kan man tenke seg at PH har gode grunner til å gjøre det. En ansatt ved administrasjonen gir følgende begrunnelse:

"Filosofien er at man skal leve uten narkotika. Regelen gjelder når den narkomane begynner prosessen, da må de kutte kontakten med disse menneskene. Det dreier seg om mennesker som er svake, usikre, lett bytte for manipulasjoner. Det terapeutiske teamet mener at de må distansere seg fra de "negative". I Utslutsningsfasen begynner de å møte mennesker som ikke er "positive" igjen. Men da har de ikke lenger et narkotikaproblem. Det dreier seg om midlertidige regler. " (Tino, min uth.)

I følge Tino anser PH personene i behandling for å være "svake, usikre og lett bytte for manipulasjoner". Disse karakteristikkenes sammenfaller med de fellestrekk De Leon hevder å ha funnet ved stoffmisbrukere innlagt ved Phoenix House i New York. Han gjengir bl.a. følgende karaktertrekk:

*«(...) Lav selvfølelse
Problemer med ansvar
Dårlig impuls kontroll
Uærlige, manipulerende, selvbedragerske,
Skyldfølelse overfor seg selv, andre og samfunn (...)».* (De Leon i Furuholmen og Schanche Andresen 1993:50)

Selv om begge de foregående sitatene er lite nyanserte, idet såvel den ansatte ved PH som De Leon peker på fellestrekk som kan virke kategoriserende og åpenbart ikke vil være dekkende for en stor del av rusbrukerne, vil erfaringen etter alt å dømme vise at mennesker i behandling ikke er sterke nok til å motstå fristelser i forhold til narkotika. Man kan for eksempel tenke seg at Nacho, som ble tilbudt heroin av broren, ville sprekke dersom han «fikk lov» til å ha kontakt med broren. Likeledes ville de andre, dersom de fritt hadde omgått vennene sine, kanskje fortsatt å bruke narkotika. PH hevder at vennskapene narkomane imellom hovedsakelig dreier seg om stoff - samvær dem imellom uten rus er utenkelig. En innvending kan være at søsken antakeligvis har mer felles enn pulver og sprøyter.

Det er viktig å merke seg at reglene er midlertidige. De er ikke retningsgivende for hvordan den narkomane skal leve etter endt behandling. I forhold til søskenrelasjoner sier den ansatte ved administrasjonen følgende:

"Det dreier seg om en midlertidig atskillelse. Etter å ha gjennomgått prosessen, begynner man å omgås igjen. Det er til og med mange som har kommet med søsken senere, slik at de kunne begynne i behandling." (Tino)

Noen vil kanskje innvende at man ikke har noe i behandling å gjøre dersom man ikke er motivert. Er man umotivert, vil man trolig kun holde seg unna narkotika den tiden man er kontrollert, for å fortsette bruken med en gang de blir utskrevet. Såvel Nacho som de øvrige omtalt under dette avsnittet vil kanskje falle innunder kategorien «umotiverte», idet de ønsker samvær med andre narkomane. Andre vil si at en narkoman aldri greier å slutte med narkotika på egen hånd, og at det derfor er nødvendig å kontrollere vedkommende den første tiden. Kanskje er det slik at de før omtalte guttene etterhvert ønsker å kutte kontakten med venner og familie tilknyttet narkotikamiljøer? PH mener nok at de på et senere tidspunkt vil takke dem for at de hjalp dem på vei. Jeg siterer en fra administrasjonen:

*"Reglene er til **hjelp** for menneskene som er i behandling. De er fleksible, de hjelper personen til personlig vekst." (Tino, min uth.)*

Ut fra sitatet ser man at PH begrunner de ulike reglenes eksistens med at de er til hjelp for brukerne. Ser PH at reglene ikke hjelper dem som er i behandling, forandres de. Opp gjennom årene har en hel rekke regler blitt forandret. I det følgende skal jeg trekke frem noen eksempler.

3.6 Eiendeler

Vanligvis må klienten kvitte seg med store deler av personlige eiendeler ved inntredelse i institusjon (Goffman 1967). Slik er det også for PHs brukere. Gjenstander som minner mye om stoffbruk, elimineres. Dette kan være alt fra piper til klær og musikk. Det er individuelt hva den enkelte forbinder med stoffbruk (*Foredrag, familias 15.5.97*). En ansatt ved administrasjonen sier:

"De skal ikke ha ting som koster mer enn 250 kroner, en klokke for eksempel. De kan komme til å bytte dem bort. " (Tino)

Eksempelvis kan nevnes at det kom en person til PH med et gullkjede. Få timer etter ble det kommentert på terapeutenes kveldsmøte. Da hadde en av dem allerede funnet ut at gullkjedet var uekte. Grunnen til at de er oppmerksomme på verdifulle ting, er at stoffbrukere vil være fristet til å omsette dem for å få tak i stoff. Det er lettere å holde muligheten åpen dersom stoffbrukeren hele tiden ser ting av verdi. Motsatt må stoffbrukeren gjøre en innsats for å få tak i penger til stoff. Det medfører at vedkommende får tid til å tenke seg om. På denne tiden kan mange «sprekker» redde. Likevel kan det virke krenkende å ikke få ha på seg smykker en alltid har hatt. På den andre siden er det nærliggende å tro at en narkoman sjelden er i besittelse av verdisaker, idet de som regel bytter ut alt av verdi mot stoff.

Det er nærliggende å tro at det oppleves krenkende å ikke kunne ha befatning med gjenstander av verdi, særlig i vår kultur hvor selvbildet vårt støtter seg, i større eller mindre grad, på materielle goder. Sykes (1958) skriver:

«Now in modern Western culture, material possessions are so large part of the individual's conception of himself that to be stripped of them is to be attacked at the deepest layers of personality.... » (op.cit.:69)

At stoffbrukeren ikke får beholde eiendelene sine er et signal på at man ikke stoler på vedkommende, han/hun er med andre ord til en viss grad umyndiggjort. Goffman (1967) kaller denne form for umyndiggjøring for «civil død». Bildet på stoffbrukeren gitt under forrige avsnitt, som svak, usikker og lett bytte for manipulasjoner forsterkes. Også symboler fratras på PH. En ved administrasjonen sier:

"Man skal f.eks. ikke bruke nazisymboler. Det er en regel. Man ber dem om å kutte med livet som narkoman. Utvendige symboler forsterker det imaget de hadde på gata. Man inviterer dem til å leve i ett samfunn. Reglene er der for at de skal huske på at de skal glemme det livet." (Tino)

Det dreier seg altså om å endre image og livsstil. Påminnelser om fortiden fjernes fysisk slik at de senere, sakte men sikkert, viskes ut fra personens hjerne. I tråd med dette skriver Goffman (1967) at pasienters image blir angrepet ved at man tvinger individet til å innta holdninger som samsvarer med institusjonens regler. Dette gjøres også ved andre institusjoner som for eksempel Veksthuset²⁸. Følgende sitat illustrerer dette:

«*"Er det sant at vi må klippe håret og ikke får gå i freakerklær?"*
"Det stemmer. Begge deler er en del av det gamle imaget ditt. Poenget er å starte på skrattsj, og bli kjent med hvem du sjøl er bak den gamle maska di."» (Furuholmen 1987:49).

Tidligere måtte man også klippe håret før man kunne flytte til Bokollektivet ved PH:

"Før måtte man klippe håret når man skulle til Bokollektivet. Det var for å kutte ut ett image. Man ble mye mer usikker og mottakelig, når man var barbert på hodet. I dag gjøres ikke det. I dag er det mote med kort hår, så det ville nok ikke ha samme effekt. Det kan til og med være ett nazisymbol. Det gjøres imidlertid enda i USA. " (Tino)

I likhet med Tino kommenterer Goffman (1967) at det å måtte klippe håret er et ledd i krenkelsesprosessen institusjonaliserte mennesker må gjennom. Det er tydelig at hårklippen hadde et bestemt siktepunkt: Å få personene rusfrie ved å gjøre dem usikre (hvilket er til hjelp for brukerne). I og med at mange ikke ville oppleve det som en krenkelse i dag, anser PH det som lite hensiktsmessig å barbere folk på hodet, gitt at det ikke vil hjelpe dem. Dette er et eksempel på en regel som har forandret seg. Tino formulerer det slik: *"Personen er et vesen som forandrer seg. Reglene forandrer seg i forhold til nye realiteter"*²⁹. Følgelig er ikke reglene absolutte, men foreldes med jevne mellomrom, når de ikke lenger kan anses for å være til hjelp for brukerne. Med andre ord anser ikke PH at hårklipp lenger gjør brukerne sårbare og usikre, og det er følgelig lite hensiktsmessig å gjøre det.

Det som har fremkommet under dette avsnittet, viser at PH har likhetstrekk med et fengselsregime: De som er i behandling blir " (...) ribbet for sin vanlige, ydre fremtoning og

---

²⁸ "Veksthuset er en spesialinstitusjon for hardt belastede stoffmisbrukere." (Furuholmen 1987:13). For ytterligere redegjørelse se forøvrig Furuholmen og Schanche Andresen (1993).

²⁹ Kampmann (1995) skriver akkurat det samme i forhold til den italienske foregangsmodellen.

for de genstande samt faciliteter, hvormed man opretholder denne..” (Goffman 1967:23). Selv om reglene forandrer seg noe, består de på en måte uforandret med henblikk på at personene fratas gjenstander og fasiliteter, som Goffman (1967) skriver, som på det tidspunkt narkobrukeren er i behandling forbindes med stoffbruk. Så til tross for enkelte forandringer, blir kjernen den samme: Å gjøre stoffbrukeren sårbar og usikker.

3.7 Ideologisk frasering

I de foregående avsnittene har jeg sett nærmere på de ulike reglene og begrunnelsene for deres anvendelse. Binder (1974) skriver at en ofte ved institusjoner som driver behandlingsvirksomhet rettferdiggjør de fleste tiltak som settes i verk overfor klienter, ut fra en ideologisk forankring, hvilket Goffman kaller «ideologisk frasering»: En formynderholdning blir legitimert ut fra troen på at det er til klientens eget beste og gis følgelig en rasjonell forklaring (Sundin 1972). Et klart eksempel er hvordan PH regelrett pålegger brukerne å bryte kontakt med mennesker som har befatning med narkotika, fordi de kan «sprekke» dersom de omgås dem og fordi de representerer en fortid som anses for å være negativ. Her er det viktig å merke seg at ordet ideologi ikke anvendes i marxistisk betydning³⁰. Begrepsbruken av ideologi er her den Repstad (1995) anvender, som et sett forestillinger om hvordan virkeligheten er og bør være. Her vil rusfrihet stå sentralt, som det høyest ønskede mål. Reglene som ble presentert i de foregående avsnittene, er ment å være hjelpemidler til å slutte med stoff, ut fra den sentrale tanke om at stoffrihet er til det beste for brukerne. Man rettferdiggjør fratagelse av selvbestemmelsesrett, forvaltning av egen økonomi og innskrenkelse av materielle eiendeler med ideologiske begrunnelser. Med andre ord helliger målet midlene som anvendes.

3.8 Fengsel eller PH?

Mange med fengsels erfaring synes det er fantastisk å få muligheten til å sone ved PH. Eksempelvis svarer en beboer følgende på spørsmål om hva det betød for ham å ha kontakt med de frivillige mens han satt inne:

---

³⁰ I følge såvel Østerberg (1994) som Repstad (1995) innebærer ideologi i marxismen en legitimering og rettferdiggjøring ved sider av samfunnsordenen, gjerne i forhold til makt og undertrykningsforhold. Se forøvrig *Sosiologisk leksikon* (1997).

“Det er en skatt, fordi det ender med at du kan fortsette å sone på PH.” (Beboer)

Ut fra sitatet ser man at informanten verdsetter det å kunne være ved PH. En annen informant sier at tilværelsen i fengsel karakteriseres ved å overleve, å holde seg levende, i motsetning til å leve:

«Du lever ikke når du er i fengsel.» (Lorenzo)

Han mener åpenbart at han lever når han soner ved PH. For disse informantene vil PH representere et positivt alternativ til fengsel. Likeledes hevder en frivillig at :

“De sier at det er mye mer glede her enn i fengsel. Dessuten kan de forlate PH når de måtte ønske det³¹. Miljøet er mye bedre. I fengsel har alle nok med seg selv.” (Antonio)

På den andre siden finnes det stoffbrukere som velger fengsel fremfor å sone på PH. Videre sier den frivillige:

«Noen drar og velger i så måte å gå tilbake til fengselet. Hvorfor? Fordi de er junkere, de gir blaffen i alt. Det eneste de vil er å dope seg. » (Antonio)

En annen frivillig, Ricardo, begrunner det slik:

«Noen foretrekker fengsel. Der er det ikke noen regler å følge. Du spiser, og henger og slenger - det er det. Der blir du ikke rehabilitert. Noen synes PH er for hardt, særlig de som er oppvokst på gata, uten noe form for struktur.» (Ricardo)

Trolig finnes det også andre grunner til at noen velger fengsel fremfor å sone ved PH sentrene. For å illustrere dette kan nevnes at Karim ikke fikk ha kontakt med familien sin, grunnet deres innblanding i narkotikatrafikk, og derfor vurderte å dra tilbake til lukket fengsel. Dersom han fortsatte soningen i fengsel, ville han ha muligheter å se familie eller

---

³¹ For dem som soner på PH vil det ikke fortone seg slik. De kan ikke forlate uten at de blir fanget opp av rettsapparatet for å fortsette å sone i fengsel. Så de kan riktignok forlate PH når de vil, men de kan ikke nyte friheten særlig lenge.

venner som på PH ble ansett for å være «negativos», i besøkstider og under permisjoner. Med andre ord ville han ha en annen form for frihet. I følge “Morten”, som har sittet 10 år av sitt liv i fengsel, er frihet:

*“(...) først og fremst å få være sammen med **de man er glad i**. Frihet er også å gjøre det man har lyst til uten at anstalten bestemmer det...”* (Landstein Hamsund 1995:17, min utheving) .

Trolig deler Karim “Mortens” oppfatning av hva frihet er og synes det er mer frihet innenfor fengselsmurene enn på PH. Til tross for strengt regime, kan man velge hvem man vil omgås når man har permisjon, samt disponere penger når man har perm. Stoffbrukere i behandling ved PH skal nemlig aldri ha penger på seg. Riktignok begynner brukerne å forvalte egen økonomi til en viss grad i Utslusningsfasen. Det inngår i løsrivningsprosessen fra PH. Men før man kommer så langt, opplever mange det krenkende å ikke ha penger. Det gir assosiasjoner om barn og snyltere. Flere uttrykte en følelse av enorm maktesløshet i forhold til å bestandig bli spandert på uten mulighet til å gjøre opp for seg. Blau (1996) hevder at Simmel har bemerket at det er krenkende for en venn eller en fattig slektning å få noe som er nødvendig. Dette fordi gaven ikke har noe affeksjonsverdi, det understreker at personen blir behandlet som et trengende individ. Simmels observasjon kan være relevant i forhold til PHs beboere. En mulig tolkning av hvorfor de opplever det krenkende å ta imot er at det føles ubehagelig å ikke kunne gi noe tilbake. Antakeligvis gjør denne problemstillingen seg ikke gjeldende i like stor grad for narkomane som bor sammen med og omgås egen familie. Man føler ikke samme form for gjeldsfølelse overfor sine «egne» som overfor fremmede, det være seg frivillige eller andre narkobrukeres familier. Eksempelvis synes Karim det var nedverdiggende å alltid være med hjem til en annen familie. Særlig fordi de spanderte på ham, noe han (i allfall foreløpig) ikke hadde mulighet for å gjengjelde. Han hadde heller foretrukket å være hjemme sammen med sin egen familie, til tross for at han kjente “vertsfamilien” relativt godt på forhånd, og kom godt overens med dem. Man kan lure på hvordan det fortoner seg for en som ikke kjenner familien han er hos i helgene, og/eller ikke liker den? Jeg hørte ingen si at de mislikte familiene de var med hjem i helgene, hvilket kan tyde på at de fleste var tilfredse med vertsfamiliene. På den andre siden kan det hende at de

ikke følte det riktig å baksnakke familier som var gjestfrie mot dem, fordi det ville innebære å være utakknemlig. (Om takknemlighet og gjengjeldelse se forøvrig Kapittel 5, punkt 5.3 og kapittel 10, punkt 10.3.).

Oppsummeringsvis kan man si at noen ønsker seg tilbake til fengsel, fordi PH stiller andre krav til dem. At noen gjør det kan indikere at PHs regime oppleves som meget strengt, eller krenkende fordi man er avhengig av andres velvilje. Følgelig velger de heller å sone i fengsel.

3.9 PH - en disiplineringsinstitusjon?

I *Overvåkning og straff* (1994) skriver Foucault at det fra og med Opplysningstiden oppsto to motstridende fenomen: Friheten og disiplinen. Med disiplin mener han maktstrukturer som manifesterer seg i alle samfunnsinstitusjonene - fra arbeidsplasser som f.eks. fabrikker til fengsler. Makten fremstår som ikke-lokalisert, det vil si at maktstrukturer ikke kan tilbakeføres til bestemte personer eller institusjoner. Han benekter ikke at makten kan tilbakeføres til noe eller noen, men hovedpoenget er at vi i den moderne tid lever i en form for panoptisk samfunn³², der til og med tanken er disiplinert. Dermed fremstår makten som noe iboende og uhåndgripelig, men like fullt reellt og omnipresent. Det skal bemerkes at Foucault har vært kritisert og hyllet for sin bruk av maktbegrepet (se f.eks. Garland 1990 og Cohen 1994), uten at jeg vier plass til presentasjon av kritikkene. I hvilken grad kan PH sies å være en disiplineringsinstitusjon på linje med øvrige (fengsel, sykehus, fabrikker osv.)?

På den ene siden kan PHs behandlingssystem føyes til i rekken av moderne disiplineringsinstitusjoner, fordi PH-sentrene, som vist før i kapittelet, har en hel rekke likheter med øvrige totale institusjoner. Dette fordi reglene brukerne må følge er en form for disiplinering slik at de skal bli såkalte normale borgere. På den andre siden legges det til grunn at brukerne er der på frivillig basis, slik at disiplineringen ikke inneholder tvangselementer.

---

³² Panoptisk er et begrep Foucault henter fra den britiske straffeteoretikeren Jeremy Bentham (Mathiesen i Foucault 1994). For ytterligere redegjørelse av begrepet se Foucault (1994, s. 179 og følgende).

I forhold til det motstridende begrepsparet frihet og disiplinering, er det verdt å spørre seg om og hvorvidt de gjør seg gjeldende med henblikk på PHs behandlingsmodell. Ut fra det som er vist tidligere er det kanskje rimelig å si at begrepsparet kan anvendes for å analysere PHs virke. Disiplinen manifesterer seg relativt klart i bruken av reglene: Alle, uansett alder, kjønn, narkobruk, sosial - og sivilstatus må følge de fastsatte reglene. Gjør de ikke det, vil de ikke kunne gjennomføre behandlingen. Alle brukerne må føye seg etter et mønster, og de er nøye «overvåket» av en relativt liten gruppe personale. I så måte er det noe “panoptisk” over institusjonen, ved at de få ser de mange, og holder nøye oppsyn med dem. På den andre siden ser man at begrunnelsen for anvendelse av reglene er for å hjelpe brukerne slik at de skal fri seg fra narkotikabruken og det som følger i kjølvannet av den (prostitusjon, kriminalitet osv.). Tanken er at mennesker hvis livsmønster preges av narkotikabruk ikke er frie individ. Det vil i praksis si at brukerne gjennom behandlingen disiplineres til å bli frie individ. Selv om behandlingen er av en meget autoritær karakter, er målet et selvstendig og uavhengig individ. Heri ligger det Sørhaug (i Repstad 1995) benevner som «det terapeutiske paradoks»: Man gjør folk fullt og helt avhengige, ved at de ikke får være alene eller ta egne beslutninger i en to til tre års periode, for at vedkommende siden skal bli selvstendig og uavhengig. Selv om det virker paradoksalt, er det i følge PH virkningsfullt og hensiktsmessig for dem som gjennomfører behandlingen. Her skal det bemerkes at 86% av dem som har gjennomført *hele* behandlingsprogrammet “*ikke faller tilbake i misbrukets klør*” (<*Proyecto Hombre: “Los voluntarios son un modelo para los toxicómanos”*> 2.avsnitt.). Jeg har ikke kunnet oppdrive noe tall som viser hvor mange som har fulgt behandlingen en viss tid og sprukket. Den eneste informasjonen jeg er i besittelse av i dette henseende er at “... *det er mange som blir igjen på halvveien i en av de ulike fasene.*” (op.cit.). Det er derfor nærliggende å anta at mange faller fra og at 86% (som er et meget høyt tall) beregnes ut fra en langt mindre gruppe enn dem som innskrives på PH. Uansett finnes det en del eksempler på vellykkede behandlingsopphold ved PH - noen fortsetter som frivillige og terapeuter. Likevel er det vanskelig å ikke uroe seg for dem som avbryter behandlingen - vil et mislykket opphold gjøre livet vanskeligere enn det i utgangspunktet var før innskrivelse?

Sammenfatning

For kort å oppsummere kapittelets innhold, finnes mange av de trekk Goffman (1967) lister opp som nedverdiggende og krenkende også i PHs behandlingsopplegg. Dermed er det rimelig å kunne slutte at narkobrukerne går gjennom en form for krenkelsesprosess. Under punktene 3.1 og 3.3 ser vi to ting som står i skarp kontrast til hva man vanligvis ville forbinde med en innelukket tilværelse i såkalte totale institusjoner: Den arkitektoniske rammen og det faktum at beboerne tilbringer mye tid i arenaer der folk flest ferdes. Likevel sammenfaller tilværelsen i Mottaksfasen med den som leves i totale institusjoner flest, i den forstand at *andre* (terapeuter) setter begrensningene, som forøvrig ikke er nedfelt i et formelt standardisert regelverk. Følgelig kan man konkludere med at brukerne fører en tilværelse som langt på vei er likeartet med øvrige totale institusjoner, og dermed kan PHs leiligheter sies å være en institusjon av total karakter, som føyer seg inn i rekken av moderne disiplineringsinstitusjoner. Dette gjelder i større grad i forhold til beboerne i leilighetene enn for øvrige i behandling på Dagsenteret. Kanskje skjuler den tilsynelatende friheten, eksempelvis den arkitektoniske rammen, en virkelighet som langt på vei likner, og i noen henseender overgår, fengselsregime?

4. Kapittel: Ulike relasjoner

4.0 Innledning

Følger en behandling i PH, skal en altså *konstant* oppfølges, hvilket innebærer at stoffbrukeren bestandig er: «...*indenfor synsvidde og ofte også hørevidde, om ikke af andre så af sine egne medklienter.*» (Goffman 1967:26). For stoffbrukerne innebærer dette at de lever i det Goffman (1967) kaller «en formelt administrert tilværelse» hvilket fordrer at noen administrerer eller følger dem opp. Dette bringer oss inn på temaet om sosial kontroll - hvilket ligger implisitt i hele del II. Jeg vil imidlertid ikke foreta noen helhetlig drøftelse av disse aspektene før i kapittel 6. Først vil jeg se nærmere på de ulike “oppfølgerne” og deres roller; hvordan de oppfatter seg selv og hvordan de blir oppfattet av stoffbrukerne. De sentrale problemstillinger som vil belyses i dette kapittelet er som følger: Hva er egentlig den frivilliges oppgave? Hva er forskjellen på en terapeut og en frivillig? Oppfører stoffbrukerne seg annerledes overfor terapeuter enn det de gjør overfor de frivillige?

4.1 Profesjonell og uprofesjonell

Det finnes en innlysende forskjell på den frivillige og terapeuten. Førstnevnte kommer til PH på fritiden, mens det er sistnevntes arbeidsplass. Når det gjelder forholdet mellom terapeut og stoffbruker, er premissene for samhandlingen hovedsakelig satt på forhånd. Terapeutens oppgave er bl.a. å samtale om følelser, reaksjonsmønstre, såvel individuelt som i grupper. En sentral del av terapeutenes oppgave er å forvalte personlig informasjon: Stoffbrukernes livshistorier og hvordan behandlingsprosessen forløper seg. I tillegg til dette konfronterer en terapeut bestandig dersom han ser ytre tegn som kan tyde på mangel på motivasjon eller på at stoffbrukeren ikke har det bra med seg selv, som f.eks. slurv med arbeidsoppgaver, kasting av ferdigrøkte sigaretter utenfor askebegeret, "gatespråk" etc. Som nevnt tidligere, gjennomføres det som kalles “coloquio”³³ i tilfeller der det enten foreligger

---

³³ Jf definisjon i kapittel 1, punkt 1.6.3.

mistanke om eller påvisning av at en behandlingsmottaker har ruset seg, eller viser en form for oppførsel som tilsier at vedkommende ikke følger behandlingen på ønskelig vis.

For å kunne utføre behandling kreves det at terapeuten har et offentlig garantert minstemål av kompetanse på området, hvilket omfatter kriteriet Skau (1996) lister opp som nødvendig for at man skal kunne betegnes som profesjonell hjelper. Unntaksvis er riktignok også frivillige i besittelse av relevant kompetanse, eksempelvis finnes det psykologer, pedagoger og sosionomer blant de frivillige, men de har i motsetning til terapeutene ikke gjennomgått terapeututdanningen (seksukerskurset) som man må gjennomgå for å ansettes som terapeut ved PH sentrene. Hermed er det interessant å gå nærmere inn på hvordan de frivillige opplæres.

4.1.1 Opplæring

Under et møte med administrasjonen, kom det frem at de frivillige på det daværende tidspunkt ikke fikk opplæring/kurs (jf. kapittel 1, punkt 1.7.4.6), utover informasjon vedrørende de ulike reglene de måtte forholde seg til i leilighetene. De viktigste er som følger:

- Ingen utenforstående kan komme inn i leiligheten.
- Ingen kan forlate den, med mindre den frivillige er med.
- Går en beboer, skal vedkommende ikke slippes inn igjen etterpå.
- Ingen beboere skal være i befatning med penger eller nøkler.
- Ingen beboere skal åpne opp døren, eller ta telefonen.
- Beboerne har ikke lov til å gå inn på den frivilliges rom, med mindre annet er foreskrevet av en terapeut.

Herunder følger et sitat fra dagboken min fra møtet med administrasjonen:

“Det ble diskutert hvorvidt man hadde noen form for kurs for de frivillige. Det er uklart om og hvilke former for kurs som har vært holdt. De sier at det har vært holdt en del kurs i Madrid.” (Sitat fra feltdagboken, 12/5-97)

På bakgrunn av administrasjonens manglende kjennskap til opplæring av de frivillige, spurte jeg de frivillige direkte. En frivillig svarer følgende på spørsmål om han fikk noe opplæring:

*«Jeg fikk ikke noe særlig opplæring, men jeg går ut fra at det er fordi jeg har studert psykologi. Men jeg har hørt om andre frivillige som har fått **skikkelig** opplæring. Noen har fått kurs, det har ikke jeg.»* (Antonio, min utheving)

Antonio er den eneste informanten som har hørt at frivillige har fått “skikkelig opplæring”. Med dette mener han at de har deltatt på kurs. Verken Antonio eller andre kunne fortelle hva som ble formidlet på disse kursene, så det er vanskelig å si noe mer om dem.

Noen frivillige fungerer som ansvarlige for opplæring av de nye, ved at nye blir med som “lærlinger” i leilighetene. Ricardo skildrer sin første vakt slik:

«Da jeg begynte kjente jeg overhodet ikke til narkomane eller hvordan man skulle gjøre det i leilighetene... Første gang jeg var i en av leilighetene, var det kaotisk. Jeg var tilbakeholden og sjenert. Det var en del sterke konfrontasjoner. Jeg tenkte i mitt stille sinn; spør om de kommer til å begynne å sloss, her? Men etter som jeg var der to eller tre ganger sammen med en rutinert frivillig, som lærling, lærte jeg hva som skulle gjøres.» (Ricardo)

Ricardo hadde ikke kjennskap til narkomane, og var ikke informert om hvordan livet i leilighetene forløper seg. Ut fra det han sier, kan man spore et snev av redsel. Sabine uttrykker også at hun var litt redd i begynnelsen. I likhet med Ricardo hadde hun ingen kjennskap til narkomane før hun kom til PH, og den opplæringen hun fikk var å være med den forrige jenta som var med i samme utvekslingsprogram på vakt. Grunnen til at de fikk opplæring, var trolig at de ikke hadde kjennskap til narkomane eller PH på forhånd. Dette fordi mennesker som besitter denne form for kunnskap ikke blir med andre på vakt i begynnelsen. Selv fikk jeg ikke noe opplæring, utover informasjon vedrørende de ulike reglene. Det tok cirka ti minutter. Muligens anså terapeutene meg for å være godt kjent med

PH, etter å ha observert i omlag en måned. Men jeg hadde i likhet med de fleste supportere³⁴ eller frivillige som studerer f.eks. psykologi, *ikke satt mine ben innenfor leilighetene* inntil jeg fungerte som frivillig første gang. I likhet med terapeutene tar supportere trolig for gitt at man kjenner til rutinene dersom man har kjennskap til PH, eksempelvis sier Manolo:

«(...) *Jeg har jo vært i behandling selv, så jeg vet hva det går ut på*» (Manolo)

Hvilket samsvarer med følgende utsagn:

«(...) *Men jeg kjenner jo behandlingen godt, i og med at jeg har hatt en sønn og en svoger her.*» (Dolores)

Selv om man har hatt familie i behandling eller vært det selv, vil det fortone seg annerledes å måtte forholde seg til syv ukjente (iallfall i begynnelsen) misbrukere. I følge en terapeut er det ikke bestandig like enkelt som å forholde seg til én enkelt:

« (...) *i perioder hvor det er mange gutter i leilighetene, det er kanskje 15 stykker³⁵ i en leilighet, og en frivillig som har ansvaret. Det ville være vanskelig selv for en profesjonell (...) Fem junkere er fem junkere, og det er masse.*» (Maria Teresa)

I likhet med henne hevder en frivillig prest at man «(...) *må ha i mente at den frivillige har med syv eller åtte mennesker som er syke. For det er det de er. Noen har aids, andre hepatitt osv. Det er et ansvar, og de må ha medisiner.*» (Claudio)

På bakgrunn av sitatene kan man ikke uten videre fastslå at supportere ikke trenger opplæring, hvilket underbygges i følgende sitat:

---

³⁴ Jeg minner om at det er betegnelsen PHs ansatte anvender om frivillige som enten har eller har hatt familiemedlemmer i behandling.

³⁵ Det ble foretatt en omstrukturering av leilighetene i perioden jeg befant meg på Mallorca. I stedet for å ha 15 beboere i en leilighet, fordelte de beboerne i to leiligheter. Grunnen til dette var at det ville bli koseligere for såvel beboere som frivillige å ikke ha så mange å forholde seg til på en gang. Det kan også tenkes at det ligger kontrollhensyn bak beslutningen, uten at det ble sagt eksplisitt.

*«Man tror kanskje at de som har et familiemedlem til behandling kjenner reglene ut og inn. Det er imidlertid ikke riktig. Familiene er enten for strenge eller for slappe.»
(Antonio)*

Ut fra foregående sitat er det ikke noen selvfølge at familiene kjenner reglene til fingerspissene; reglene forandrer seg stadig. Imidlertid hersker det mye tvil vedrørende de regler som ikke kan sies å utgjøre de helt grunnleggende. Det kom klart fram under møtene jeg var vitne til mellom de narkomanes foreldre og frivillige som ledet kommunikasjonsgrupper, den uken jeg var ved familieseksjonen. Likeledes når det gjaldt møter mellom frivillige som fungerte som følge i leilighetene og terapeutene. I forhold til regler som kun gjør seg gjeldende i leilighetene ble det diskutert hvorvidt det var tillatt at den frivillige tok med seg mat eller andre ting til beboerne. I følge terapeutene skal det ikke forekomme, men etter sigende forekommer det at frivillige tar med seg ingredienser for å sette en ekstra “piff” på middagen.

Dersom det forholder seg slik at de aller færreste får opplæring, er det betimelig å anta at det forekommer at frivillige kommer totalt uforberedte. Dette bekreftes av en frivillig:

«...det er på det rene at det kommer mennesker til leilighetene uten å ha noe kjennskap til verken narkomane eller hvordan det skal være i leilighetene. Det finnes ikke noen form for opplæring av de frivillige.... Da jeg kom en dag, fikk jeg plutselig øye på en gammel dame. Jeg tenkte; hva gjør bestemor her?...Det viktigste redskapet vi benytter er å konfrontere. Det kommer faktisk mennesker som ikke engang vet hva det innebærer...» (Manolo)

Det er åpenbart at Manolo stiller seg kritisk i forhold til at mennesker som ikke har hatt noe som helst befatning med narkomane, kommer inn og fungerer som frivillige. Han mener åpenbart at det er viktig at de frivillige har en viss kjennskap til narkomani og hvordan man skal gå frem i forhold til mennesker med rusproblemer, og at de kjenner behandlingsmetodene PH benytter. Men dette kan også sees på motsatt vis. De frivillige skal jo utfylle den funksjonen familiene vanligvis har. Vi så ovenfor at familiene ofte har manglende kunnskap om reglene. Ville det ikke bli “urettferdig” for beboerne dersom de måtte forholde seg til skolerte frivillige som kjente reglene langt bedre enn familiene? I

motsetning til en profesjonell vil bestemor i langt større grad kunne sammenliknes med familiemedlemmer. Dette fordi hun ikke har kompetanse på feltet. Bestemor vil ikke kjenne teorien, men hun vil kanskje bidra med noe verdifullt i praksis. Uansett vil hun være en mer realistisk familiesubstitutt enn en psykologi-, sosionom- eller medisinerutdannet i yrkesaktiv alder.

Noen vil hevde at det er betenkelig at mennesker går inn og fyller en slik funksjon uten noe form for kompetanse. Det dreier seg om å være sammen med mennesker som har problemer, eller som Hildeng (1989 i Kokkinn 1998) formulerer det: Arbeid med mennesker i nød. I vårt samfunn pleier man å måtte inneha en viss form for kompetanse for å utføre slike hjelpefunksjoner. Et spørsmål som tvinger seg frem i denne sammenheng er hvorvidt man trenger kompetanse for å være seg selv i samhandling med andre, når man ikke skal utføre terapeutisk arbeid. Kanskje er det nettopp her skillet mellom en profesjonell og uprofesjonell går. Det ville kanskje ikke fungert dersom man påla de frivillige å følge kurs i etikk, rusproblematikk, psykologi etc. Vervet deres bygger på at de gjør noe av fri vilje på fritiden. På den andre siden vil et betimelig motargument være at den frivillige ikke kun er seg selv i samhandling med andre fordi vedkommende innehar et ansvar for beboerne, og følgelig kommer i embets medfør: Å påse at alt foregår i tråd med behandlingens fastlagte kriterier.

Oppsummeringsvis får de frivillige generelt ikke mye opplæring. En logisk følge av dette er at det foreligger få retningslinjer for hvordan vedkommende skal opptre. Aktørene har med andre ord valgfrihet i forhold til hvordan samhandlingen skal utspille seg. I de følgende avsnitt skal jeg se nærmere på uklarheten i forhold til dette.

4.2 Sunt bondevett

En kan spørre seg hvorledes de frivillige finner ut hvordan de skal opptre i ulike situasjoner, gitt at det i liten grad gis opplæring. En sier følgende:

«Man lærer reglene etterhvert av de narkomane. Og hvis en ikke kjenner en regel, er det bare å bruke sunt bondevett... Reglene gjør seg ikke gjeldende i alle situasjoner. Det kommer med erfaringen...» (Ricardo)

Det ser ut til at PH stoler på at den frivillige «bruker sunn fornuft» og ikke handler i strid med reglene eller på annet uønsket vis (sett fra PHs side), når det oppstår uforutsigbare situasjoner. Med uforutsigbare situasjoner sikter jeg til tilfeller der det ikke finnes anvendbare regler eller disse står i konflikt. I motsatt fall ville PH etter alt å dømme gitt mer opplæring. Her kan man imidlertid innvende at PH ikke har økonomiske ressurser til å gjennomføre en standardisert opplæring, da budsjettet er lite, som nevnt i Prologen. Uansett - enten PH ikke gir mer opplæring grunnet lit til de frivillige, eller på grunn av manglende ressurser, forekommer det at det oppstår uforutsigbare situasjoner. For å illustrere en slik, vil jeg trekke frem en episode fra første gang jeg selv fungerte som følge og handlet i strid med regelen om å ikke forlate leiligheten uten at *alle* beboerne er med. Følgende sitat fra feltdagboken beskriver hendelsen:

«Da vi kom var det en frivillig dame der, som hadde kommet for å henge opp gardiner. Hun ba dem om å hjelpe seg. Da ble det misstemning, fordi de hadde fått innvilget tillatelse til å spille fotball. Flere ytret at det ikke var rettferdig at de skulle være igjen, når de hadde blitt lovet fotball. Særlig José uttrykte forargelse, han synes det var som et fengsel å være inne i leiligheten hele ettermiddagen. Jeg ble ikke møtt med forståelse når jeg prøvde å si at damen tok av egen fritid for å gjøre det koselig i hjemmet deres. José hevdet følgende:

«Vi er blitt fortalt at hun skulle komme hele uken, og har holdt oss hjemme på grunn av det, og nå når vi ikke ventet henne, og hadde gledet oss til fotballen, kommer hun...»

Det er ikke fritt for at jeg ble usikker, og redd for å gjøre feil. Jeg følte med begge parter, og sto midt mellom dem... Til slutt ble to av dem igjen sammen med den frivillige. Resten ble med meg for å spille. Senere, da vi kom tilbake, rant det kaldt nedover ryggen på meg. Plutselig trodde jeg at jeg hadde brutt en regel. Jeg hadde jo fått beskjed om å aldri forlate leiligheten uten at alle var med. Det falt meg ikke inn å tenke på den regelen før på kvelden, sikkert fordi de resterende ble igjen med en annen frivillig som etter alt å dømme var like kapabel som meg til å ta hånd om dem.» (Sitat fra feltdagbok 7/7-97)

Kanskje hadde det vært urettferdig å bli igjen i leiligheten med alle sammen, i stedet for å spille fotball, som de hadde gledet seg til? Særlig med tanke på at de hadde holdt seg inne flere dager, i påvente av den frivillige. Trolig ville noen av dem bare vært i veien for dem som satt opp gardinene, fordi den frivillige kun trengte en håndlanger. Og det ville neppe fått dem som ønsket å spille fotball i bedre humør. Dessuten ville jeg gått mot en regel, nemlig å innfri fritidssysselforespørselen som hadde fått positivt svar fra terapeutene. For det første illustrerer episoden at man ikke nødvendigvis gjør noe galt dersom man unnlater å følge reglene slavisk, fordi måten jeg handlet på ikke ble kommentert senere av terapeutene. Dessuten samtykket den frivillige damen (som har lang fartstid som frivillig) i min avgjørelse. For det andre illustrerer den at det er opp til den *enkelte frivillige* å beslutte hva som skal gjøres dersom det ikke finnes anvendbare regler, eller disse står i konflikt.

4.3 Beslutningsmyndighet versus hygge

I og med at det ikke finnes noen klare retningslinjer på hvordan den frivillige skal opptre, er det rimelig å anta at beboerne har ulike oppfatninger på dette punkt. Og det har de, hvilket kan illustreres ved følgende utdrag av gruppeintervjuet med fire tidligere innsatte:

"-Alexandro: «Det er enkelte som ikke kjenner behandlingen, de kommer og er der simpelthen.»

- Karim: «Det er egentlig det som er deres funksjon, de er der kun for å være der, ikke for noe annet.»

- Lorenzo: «Nei, det er ikke riktig. De skal jo involvere seg litt, da.»

- Karim: «Nei det er ikke sånn!»

- Alexandro: «Okay. Begge deler er bra, enten den frivillige involverer seg eller ikke. Begge deler er korrekt.»"

Essensen av gruppesamtalen stemmer overens med følgende terapeuts utsagn:

«Den frivillige involverer seg ikke, eller involverer seg så mye han vil...» (Maria Teresa)

Følgelig involverer noen seg, mens andre *«kjenner [ikke] behandlingen, de kommer og er der simpelthen.»* (Alexandro). Noen beboere mener at det er i orden, andre synes det er

kritikkverdig. Her ser man nok engang at premissene for samhandlingen ikke er forutbestemt: Ut fra såvel beboeres som terapeutens uttalelser, ser vi at den frivillige selv kan bestemme hvor mye vedkommende ønsker å engasjere seg. Følgelig kan man anta at den frivilliges engasjement vil avhenge av to komponenter: For det første av hvor mye vedkommende selv er villig til å involvere seg, og for det andre av hvor mye de narkomane lar vedkommende komme inn på seg. Imidlertid blander få frivillige seg inn når konfliktfylte situasjoner oppstår, hvilket underbygges i følgende utsagn:

“Det er visse ting de frivillige ikke gjør. Hvis noen diskuterer, er det f.eks. mange frivillige som ikke går inn og avbryter. Det kan oppstå situasjoner som er sterke for den frivillige. Har derimot den frivillige kjennskap til rusmisbruk, er det nærliggende å tro at vedkommende er mer frempå.” (Tony)

Av sitatet fremgår det at det beror på hvem den frivillige er i forhold til å gripe inn i konflikter. Noen av beboerne synes det er dumt at frivillige ikke bestandig blander seg inn, de mener at de frivillige er alt for tilbakeholdne, at de aksepterer ting, selv om de ser at det er galt. Karim sier:

«De frivillige er for tilbakeholdene. Man ser at de holder kjeft om ting de ikke liker.»
(Karim)

Dette er samsvarer med følgende utsagn fra en frivillig:

«Jeg kunne gjøre mye mer enn det jeg gjør. Men, jeg har ingen interesse av å være terapeut. Jeg ser ting, men later som om jeg ikke ser det. Det blir for mye noen ganger.» (Manolo)

Den frivillige skisserer en vesentlig forskjell mellom eget virke og terapeutens. Terapeuten er forpliktet til å si fra dersom ting ikke er som de skal. Han derimot, har muligheten til å late som om han ikke ser det. Det er ikke pålagt den frivillige å reagere i forhold til mer bagatellmessige ting. Selvfølgelig er det visse ting en frivillig ikke kan akseptere, som rusing, å slippe inn en som har forlatt behandlingen o l. Grunnen til at den frivillige kan unnlate å slå ned på ting er at de i motsetning til terapeutene ikke står ansvarlige for brukernes behandlingsprosesser. En terapeut definerer dette slik:

"Terapeutene er viktige for prosessens fremdrift som helhet. De frivillige er viktige for de aktiviteter som gjør at prosessen går fremover. Det er terapeuten som har ansvar når det oppstår større konflikter..."(Felix)

En annen sier følgende: *"Det er stor forskjell i forhold til å ha ansvar for den narkomane.."* (Maria Teresa). Med ansvar sikter terapeutene også til at de har en form for beslutningsmyndighet over beboerne, bl.a. ved å innvilge fritidssysselforespørsler. Videre om forskjellene de to gruppene imellom sier en tredje terapeut:

*"Den frivillige kommer for å ha en **hyggelig** stund med de narkomane. Det er en helt annen form for samvær enn den vi, terapeutene, har."*(Tony)

At de frivillige har en annen samværsform enn terapeutene har med de narkomane utdyper samme terapeut i følgende utsagn:

*«Ofte er det fint at en frivillig kommer etter en konfrontasjon, for da får de den **kjærligheten** de trenger.»* (Tony, min utheving)

Terapeuten antyder en grunnleggende forskjell mellom eget yrke og de frivilliges virkemåte. Selv konfronterer han, noe som kan oppleves såpass sterkt at man har behov for kjærlighet og støtte etterpå. Og det er åpenbart ikke terapeutens anliggende, idet han mener de frivillige kan gi den narkomane «den kjærligheten» han måtte trenge. Her ser vi klare indikasjoner på at den frivillige engasjerer seg som person, mens terapeuten holder egen personlighet, i form av å vise omsorg, tilbake. Dermed vil trolig samværet den frivillige og den narkomane imellom være mer preget av omsorg. Relevant i denne sammenheng er en frivillig, Antonio, som senere var «precursista»³⁶ sitt utsagn. Han sa illustrerende at interaksjonen mellom terapeuten og den narkomane er preget av *distanse*. De kjenner hverandre ikke som hele personer, men som "terapeut" og "narkoman", eller som "hjelper" og "en som trenger hjelp". Han sier:

---

³⁶ Som nevnt i 1. kapittel, punkt 1.7.3, er man praktikant ved sentrene før man har gjennomført seksukerskurset. Man gjør de samme oppgavene som terapeutene, og regnes som terapeuter av narkobrukerne.

*"...De frivillige fungerer ikke på samme måten (som terapeutene, min anm.)...**De er mer personlige.** Bruker seg selv mer. Terapeuten går mer på det generelle. Han holder seg selv utenfor. ..Terapeuten gjør behandlingen, følger behandlingen."*
(Antonio, min utheving)

Terapeutene og stoffbrukerne ser hverandre langt mindre enn beboere og frivillige. De er riktignok på samme sted, Dagsenteret (Mottaksfasen), hele formiddagen, men det er ikke hver dag de snakker sammen ansikt til ansikt. Enten ser de hverandre i en gruppesituasjon, eller så har det oppstått situasjoner som gir grunnlag for "coloquio". Det er ikke omstendigheter for opprettelse av spesielt positive relasjoner, verken fra stoffbrukerens side - vedkommende blir konfrontert med adferd eller holdning som anses for å være negativ - eller fra terapeutens side, fordi han/hun møter en stoffbruker med dårlig samvittighet, eller med problemer. Det gir med andre ord ikke grunnlag for den kontakt man vanligvis søker å få når man møter mennesker, som i følge Goffman (1992) kjennetegnes ved at man alltid forsøker vi å gi best mulig inntrykk av seg selv. Det er innlysende at den narkomane føler det krenkende å møte terapeuten på de før skisserte premisser: Han kan ikke spille rollen som vellykket. Terapeuten går bak fasaden, og søker etter det virkelige jeget. Kontakten blir meget personlig, men på den andre siden meget upersonlig, fordi man ikke møtes som hele personer, men som terapeut og klient for å samtale om konkrete situasjoner. Dette kan muligens forklare at stoffbrukere sa de følte at terapeutene var mer "ute etter dem" enn de frivillige var, i løpet av perioden jeg observerte i Bokollektivet. I dagboken står det å lese:

"Snakket en hel del med narkomane om deres erfaringer med de frivillige. (...)Det kom fram at de ikke hadde samme forhold til staff som til de frivillige.(...) De mente at staff var mer «ute» etter dem." (Feltdagbok 5/6-97)

Men, dataene peker ikke entydig i den retning. I motsetning til foregående sitat, sier en terapeut følgende:

«Det finnes imidlertid frivillige som har vært kjempestrengt og hatt hard disiplin»
(Tony)

Det skal riktignok bemerkes at det sannsynligvis hører til sjeldenhetene, i og med at det ble bemerket av svært få informanter. Likevel vil jeg i neste kapittel drøfte dette aspektet nærmere. Det vil i praksis si at de aller fleste ser ut til å finne «balansen», og oppfører seg verken for strengt eller for slapt.

4.4 Om respekt og redsel

Nær sagt alle frivillige og terapeuter jeg snakket med hevdet at brukerne generelt oppfører seg ulikt overfor henholdsvis frivillige og terapeuter. Vi skal i det følgende se nærmere på hvordan de begrunner dette. En frivillig forklarer det slik:

«Det er jo tross alt staff som skal sende dem til Bofellesskapet, så det er derfor de kanskje oppfører seg annerledes.» (Antonio)

I Mottaksfasen higer de som er i behandling etter å komme videre i prosessen. Det er på bakgrunn av dette Antonio begrunner ulik oppførsel overfor de forskjellige gruppene. Siden terapeutene er ansvarlige for prosessens fremdrift, vil det ta lengre tid før en bruker overføres til Bokollektivet, dersom det kommer terapeutene for øret at vedkommendes utvikling ikke kan anses for å være positiv. Interessant i denne sammenheng er det faktum at de frivillige skal rapportere om de ulike beboernes oppførsel til terapeutene. I motsetning til praksisen ved andre såkalte totale institusjoner, skjer det ikke skriftlig ved bruk av kardex. Terapeutene er bestandig meget opptatt om morgenen, så de har sjelden eller aldri anledning til å sette seg ned sammen med den frivillige for å diskutere gårsdagens hendelser eller enkelte beboeres behandlingsprosess. Som regel utveksles noen kommentarer i forbifarten mens den frivillige som har hatt nattevakt leverer nøklene til leiligheten. En frivillig bekrefter dette med følgende utsagn:

«På rapportene sier man som regel bare; bra bra! At alt har gått fint. Kanskje forteller man noen få detaljer. Men i det store og hele, sier man ikke stort.» (Antonio, min utheving)

På et tidligere tidspunkt ytret samme frivillige:

«De virket likegyldige når jeg ga rapporter...» (Antonio)

Dette samsvarer med en annen frivillig sin mening:

«Man spør seg ofte: Hvorfor gi rapport, hvis **ingen hører på**, eller vet hva som skjer?» (Ricardo, min utheving)

Men i og med at et slikt rapportsystem eksisterer, skulle man kanskje tro at stoffbrukerne oppførte seg likt overfor henholdsvis frivillige og terapeuter. Dette fordi terapeutene, i alle fall i teorien, skulle bli underrettet om regelbrudd, som f.eks. kunne komme til å forsinke behandlingsprosessen. Men gitt at rapportene angivelig har en formell og ikke en reell funksjon, siden det de frivillige rapporterer (iallfall etter sistnevntes skjønn) sjelden tas i betraktning, kan det hende at beboerne er fullstendig underrettet om dette og følgelig oppfører seg ulikt overfor de frivillige.

Noen frivillige og noen terapeuter hevder at beboerne har mer *respekt* for terapeutene. Eksempelvis hevder Manolo at han “(...) *tror de har mer **respekt** for terapeutene. Det er mange situasjoner som ikke ville oppstått dersom det hadde vært en terapeut tilstede*” (min utheving). Videre om hvorfor brukerne antakeligvis respekterer terapeutene mer, sier en terapeut følgende:

«Det er terapeutene som har kontakt med familien, derfor er det kanskje nærliggende å tro at de er **reddere** eller har mer *respekt* for dem.» (Min utheving.) (Felix)

Det fremgår av sitatet at det er «nærliggende å tro at de er *reddere*» for terapeutene. Her er vi kanskje ved kjernen. Muligens har ikke beboerne mer respekt for terapeutene enn for de frivillige, som de ovenfor siterte hevder. Det er kanskje snakk om en *annen form* for respekt, en form for redsel. Kanskje nyter terapeutene en form for respekt som vises ved at folk gjør som vedkommende sier, slik at de får goder som f.eks. tillatelse til å gå på konsert. I tråd med dette hevder en frivillig:

«Terapeutene kan kaste dem på dør. Dessuten kan terapeutene ta opp temaer i gruppene. Det kan ikke de frivillige. De kan bestandig si at det de frivillige sier ikke er riktig.» (Antonio)

Med dette mener Antonio trolig at det en frivillig skulle komme til å rapportere kan bortforklares ved at den frivillige har misforstått. En form for kontradiksjonsprinsipp vil her gjøre seg gjeldende. Utsagnet til en frivillig kan dermed betviles, i motsetning til det en terapeut selv oppdager, som kan blottlegges for de øvrige brukerne i gruppesammenheng eller medføre utkastelse.

At terapeutene tilsynelatende blir mer respekterte, er antakeligvis ikke ensbetydende med at de blir satt mer pris på eller respektert som menneske, hvilket underbygges i følgende sitat:

“Jeg tror de har mer respekt for den frivillige enn for terapeuten. Den frivillige gjør dem en tjeneste. Ikke en jobb.” (Antonio)

Det er nærliggende å anta at grunnen til at frivillige ikke nyter samme form for respekt som terapeutene ligger i at samværet frivillige og beboere imellom er av mer uformell karakter, samtidig som det utspiller seg i en hjemligere atmosfære. Dette kan bidra til at den frivilliges fremtoning ikke kan sies å «være ute etter en».

Sammenfatning

Oppsummeringsvis foreligger det ikke klare fastlagte regler på hvordan den frivillige skal opptre i alle situasjoner, og følgelig er det opp til den enkelte frivillige å avgjøre store deler av hvordan samværet skal være. Videre er beboerne ikke enstemmige i forhold til hvor mye de frivillige skal involvere seg. Når det gjelder terapeutene er samhandlingen i høyere grad forutsigbar - de har beslutningsmyndighet og står ansvarlige for brukernes behandlingsprosess. Dataene peker i retning av at brukerne sondrer mellom de to gruppene, og oppfører seg ulikt overfor dem. I de følgende avsnitt skal jeg se nærmere på aspekter ved interaksjonen som underbygger at beboerne opptrer ulikt overfor henholdsvis frivillige og terapeuter.

4.5 Forsvarsposisjon kontra tillit

Som tidligere nevnt er terapeutene og de frivilliges roller vesensforskjellige. I tråd med dette sier Antonio:

"Den frivillige gir hjelp fra menneske til menneske, mens terapeuten gir hjelp fra behandlingssystem til menneske. (...) Egoet viser mer motstand i forhold til en terapeut. Dette fordi den frivillige er mer personlig med den narkomane. Det er annerledes." (Antonio, min utheving)

At "egoet" viser motstand i forhold til terapeuten, illustreres i artikkelen *Deltakar og Tilskodar* (1974), hvor Skjervheim skriver at man generelt inntar en form for forsvarsposisjon i forhold til psykologer, eller andre mennesker som spesialiserer seg på menneskesinnet. Skjervheim (1974) problematiserer det faktum at folk generelt mener man stiller seg i en forsvarsposisjon, og sier at vi kanskje heller inntar en form for *angrepsholdning*. Hvorvidt man inntar henholdsvis angreps- eller forsvarsposisjon, er etter mitt skjønn det samme: Nekter jeg for eksempel å åpne meg for en psykolog, angriper jeg henne ved å ikke la henne utføre jobben hennes, samtidig som jeg forsvarer meg selv ved å ikke utgi meg. På den andre siden kan det anses som et angrep på meg selv, ved at jeg ikke lar meg hjelpe, og følgelig ikke får hjelp, mens jeg forsvarer psykologen i den forstand at hun blir skånet for mine problemer. Hvorvidt man sier angrepsposisjon eller forsvarsposisjon, vil dermed være likegyldig. På bakgrunn av dette velger jeg i det følgende å benytte meg av den allmenne termen forsvarsposisjon for å ikke forvirre leseren.

Videre i artikkelen skriver Skjervheim (1974) at vi søker å få herredømmet over denne form for fagpersoner, ved å vise dem at vi ikke lar dem komme inn på oss. Herunder følger et konkret eksempel som peker i den retning:

«Jeg merket forskjellen på en terapeut og en frivillig, særlig etter at jeg selv begynte som "precursista". En dag satt jeg meg på en benk ved siden av en gutt. Han reiste seg opp og gikk. Det fikk meg til å tenke. Det hadde aldri hendt meg før, som frivillig. Det ville heller ikke hende en frivillig.» (Antonio)

I følge dette sitatet er det fundamentalt forskjellig å være terapeut og frivillig. Relasjonen mellom frivillig og rusbruker skiller seg fra relasjonen mellom terapeut og rusbruker ved at terapeuten regelrett kan bli avvist av en narkobruker. En kan spørre seg hvorfor Antonio hevder dette ikke ville hendt en frivillig. Forsvarer vedkommende som forlater benken seg idet Antonio kommer fordi han har gjort noe som strider med behandlingen, og vet at en terapeut ville konfrontere ham? Har han såpass distansert forhold til terapeuter generelt at han ikke makter å sitte ved siden av en av dem på en benk? Hvorfor ville ikke dette kunne hendt en frivillig? Man kan tolke det ulikt: Enten vil den narkomane bli sittende, av ren høflighet, av takknemlighet overfor en frivillig som gjør det mulig at han/hun kan gjennomføre behandlingen. Ikke fordi vedkommende føler at det er interessant, eller føler reell sympati for den frivillige. Det vil da dreie seg om en form for plikt. Eller er det slik at de narkomane generelt oppriktig føler for å sitte sammen med de frivillige, fordi de frivillige er mennesker de setter pris på og ønsker å konversere med. Det vil her dreie seg om en reell lyst til å sitte sammen med den frivillige. (Se forøvrig mer om takknemlighet og plikt i kapittel 5, punkt 5.3 og kapittel 10, punkt 10.3). Det kan uansett være interessant at denne informanten registrerte en forskjell, som i følge ham var av svært fremtredende karakter.

Likeledes skildrer José Manuel et hendelsesforløp med en fange som tidligere hadde vært i behandling ved PH. Han hadde avbrutt behandlingen og begynt å ruse seg igjen. Han befant seg på det angjeldende tidspunkt i fengsel. José Manuel forteller:

“Roberto var kjempehard og tøff mot oss et helt år. Hver gang han så oss sa han:

«jasså, staff er dere kommet hit for å frelse folk? Jeg skulle likt å se dere her hvis dere ikke tjente penger på det.»

Det gikk lang tid før han spurte om jeg skulle spandere en kaffe på ham, og jeg sa at han heller kunne spandere en på meg. Det ville han imidlertid ikke, jeg var jo der, og tjente penger på det. Da fortalte jeg ham at jeg ikke var der fordi jeg fikk betalt for det, men fordi jeg var frivillig, og at jeg heller aldri hadde fått betalt for det jeg

gjorde for PH. Det fikk ham åpenbart til å tenke, for han begynte å skrive til oss³⁷."
(José Manuel)

I følge José Manuel kalte Roberto de frivillige som driver behandling fra fengsel de "grusomste ting, fordi han var bitter på PH". Hans synspunkt endret seg åpenbart idet det gikk opp for ham at såvel José Manuel som Pablo ikke var lønnede terapeuter i fengsel, men var der på frivillig basis. I likhet med hendelsen Antonio skildret tidligere viser José Manuels erfaring det som ble antydnet før i avsnittet i forhold til Skjervheim (1974): Egoet viser motstand i forhold til eksperter. I lys av denne tolkningen vil man anta at narkobrukerne inntar en forsvarsposisjon overfor terapeutene fordi de behandler dem som "kasus", de objektiviserer. Dette samsvarer med det før nevnte om terapeutenes møte med dem i behandling. På den ene siden ser vi terapeutenes hang til å generalisere, og ikke involvere egen person i forholdet til rusbrukeren, slik Antonio hevder i sitatet gjengitt i begynnelsen av dette avsnittet. På den andre siden ser vi stoffbrukeres reaksjon på dette, å avvise eller sjikanere terapeutene. Følgelig kan kontakten terapeut - stoffbruker imellom ikke anses å være av personlig karakter. Forholdet er preget av distanse, hvilket sammenfaller med relasjonen mellom ansatte og asylsøkere, fanger og fengselsbetjenter eller pasienter og psykiatere ved øvrige institusjoner som kan karakteriseres som totale (Se f.eks. Sollund 1996, Sykes 1958, Løchen 1976).

Man kan også se de to gjenfortalte hendelsene i forhold til Goffman (1967). Sistnevnte anser det faktum at det finnes en kløft mellom klient og profesjonell for å være et sentralt trekk ved totale institusjoner. Denne kløften manifesterer seg bl.a. ved at klientell og personell har fiendtlige og stereotype holdninger til hverandre (op.cit.), hvilket går klart frem av de to siterte episodene gjengitt tidligere i avsnittet. Men det foreligger ikke ytterligere data som bekrefter stereotype fiendtlige holdninger hos menneskene ved PH, så denne tolkningen kan være av begrenset verdi i forhold til relasjonene mellom terapeuter og stoffbrukere *generelt*. Det gjør likevel ikke de to hendelsene mindre interessante i forhold til at narkobrukeren

---

³⁷ I likhet med all annen behandling som gjennomføres i PHs regi, er behandlingstilbudet innenfor fengselsmurene frivillig. Dermed oppsøker de to frivillige ingen innsatte. Det er opp til den enkelte innsatte å oppsøke dem, hvilket gjøres via brev. De innsatte skriver brev cirka hver tiende dag - og brevene fungerer som bevis på at de fortsatt er

åpenbart har stereotype og fiendtlige holdninger overfor José Manuel, Pablo og Antonio *fordi de fremstår som terapeuter og ikke som frivillige*. I relasjon til dette sier en beboer:

«Vi stoler mer på en frivillig. Vi er mer sammen med de frivillige.» (Karim)

Dette utsagnet kan tolkes på to måter. For det første kan man se setningene isolert. Man kan fastslå at informanten mener at man stoler mer på de frivillige generelt. Kanskje fordi relasjonen til de frivillige er mindre preget av distanse? Det er nærliggende å anta at samværet beboere og frivillige imellom gir mer grobunn for avslappede og nærere relasjoner, gitt at de er sammen i det som fungerer som førstnevntes hjem på fritiden. En slik tolkning samsvarer med det som har kommet frem før i avsnittet. Når man kommer nærmere hverandre trer det sammensatte ved individene fram, hvilket kan medføre avkreftelse eller bekreftelse av stereotype forestillinger om mennesker. Ofte vil et abstrakt begrep ikke være dekkende for individene det betegner ettersom man blir kjent med dem (se mer om dette i f.eks. Cardona Kristiansen 1998). En eksempel på dette illustreres av Christie (1982) når han gjengir et brev skrevet av en jugoslavisk konsentrasjonsleirfange. I brevet fremgår det at fangen, grunnet sin evne til å kunne kommunisere med fangevokterne på norsk, ble sett på som et medmenneske og ikke et objektivt, klassifisert individ innenfor kategorien “fange”.

Eller man kan se setningene i sammenheng med hverandre. Dermed vil man fastslå at beboerne stoler mer på de frivillige *fordi* de er mer sammen med dem. Det er her kun snakk om frivillige som beboerne omgås mer enn hva de gjør med terapeuter, og ikke frivillige generelt. I tråd med dette til dette sier en terapeut følgende:

«(...) forholdet mellom enten frivillig og narkoman eller terapeut og narkoman varierer ettersom hvordan kjemien stemmer mellom personene og ikke mellom dem i forhold til hvilken rolle de har. Det er med andre ord likegyldig om man er frivillig eller terapeut for forholdet og kontakten. Noen har bedre og mer kontakt med de

---

interessert i å ha kontakt med PHs team. At Roberto begynte å skrive brev, bevitnet følgelig at han ønsket å gjenopprette kontakten med PH.

*frivillige, andre har mer kontakt med terapeutene. **Rollen har ikke noe å si.**» (Felix, min utheving)*

På den ene siden har kanskje terapeuten rett i at det varierer om beboerne differensierer mellom frivillige og terapeuter. På den andre siden kan dette diskuteres. Skal vi tro Antonios og José Manuels hendelsesbeskrivelser gjengitt før i avsnittet, vil Felix uttalelse ikke medføre riktighet. Antonios og José Manuels uttalelser indikerer at det nettopp kommer an på rollene. Likeledes hevder såvel frivillige som terapeuter hovedsakelig at de narkomane oppfører seg ulikt i forhold til de respektive, som følge av hvilken rolle de har. Likevel er det interessant at Felix, som er terapeut, ikke har samme syn som andre frivillige og beboere. Det indikerer kanskje at han ikke ser på seg selv som en narkobrukerne nærmest frykter og at han ikke fanger opp avvisninger. Viktig å merke seg er at Felix arbeidet ved Projecte Jove da han ble intervjuet, og siden forholdet beboere og terapeuter er annerledes der både fordi det er færre stoffbrukere og reglene er mindre rigide, har han kanskje glemt hvordan det forholdt seg mens han var ansatt som terapeut ved PH.

Vi skal i det følgende fortsette å se på samhandlingen mellom narkomane og terapeuter på den ene side, og frivillige og narkomane på den andre.

4.6 Røverhistorier

At brukerne sonderer mellom terapeuter og frivillige manifesterer seg tydelig ved at brukerne noen ganger forteller «røverhistorier» til de frivillige. Med «røverhistorier» sikter jeg til utgreiinger eller fortellinger fra fortiden - kriminelle handlinger eller handlinger knyttet til rusbruk - i positive ordelag. Med andre ord tillegges det PH anser for å være negativt, positiv konnotasjon. Sett fra PHs synsvinkel, er det ikke bra å fortelle disse historiene på denne måten fordi handlingene tilhører en fortid PH inviterer (eller pålegger alt ettersom hvordan man tolker) brukerne til å ta avstand fra. Som nevnt i forrige kapittel, er et sentralt ledd i behandlingsprosessen å viske ut elementer ved denne livsførselen. Om dette sier en frivillig:

«De kan ikke snakke om kjeltringsstreker. Den frivillige må skjære igjennom og få en slutt på det når de begynner. De vil alltid forsøke, og får de det til, vil de bestandig

prøve ut og se hvor langt de kan gå. I begynnelsen lot jeg dem snakke. José skrøt av at han i løpet av en sommer hadde brutt seg inn i mer enn seks hundre biler.» (Antonio)

Selv om de frivillige ikke får beskjed om å slå hardt ned på denne form for adferd, ser vi at Antonio etterhvert gjør det, fordi det fra PHs side ikke anses hensiktsmessig, og fordi det forsterker et image behandlingen søker å få bukt med. I tråd med Antonios erfaring, svarer en annen frivillig følgende på direkte spørsmål om beboerne forteller ham om «kjeltringsstreker»:

«Nei, de forteller meg ikke kjeltringhistorier. De forteller riktignok noen ganger om handlinger de har begått, men ser jeg at de forteller det med en positiv undertone, avbryter jeg dem kontant. De er nødt til å se at det ikke er bra for dem. Jeg sier til dem: «Ser du hvordan du holder på?». Jeg får dem til å se det.» (Ricardo)

I likhet med Antonio reagerer Ricardo når beboerne forteller røverhistorier i positive ordelag. Dette fordi «det ikke er bra for dem». Dette kan oppleves vanskelig sett fra brukernes synsvinkel. Under gruppeintervjuet sa Karim at han hadde positive minner fra et fengselsopphold. Det ble straks diskusjon - de andre konfronterte ham og sa at det ikke var bra at han glorifiserte en negativ fortid. Her ser man at de øvrige hadde tilegnet seg et syn på det å anse deler av fortiden som positiv, for å være uhørt. I likhet med Karim hevdet Nacho (som bodde i Bofellsskapet) at han opplevde det vanskelig å se på *alt* han hadde erfart i fortiden som negativt. Nacho hevdet at han siden tidlig i tenårene hadde hatt befatning med narkotika. På en eller annen måte forbandt han alt han hadde foretatt seg i ungdomstiden med narkobruk. Han hadde mange positive minner, men de skulle ikke snakkes om som sådanne. Et spørsmål man kan stille seg i denne sammenheng er hvorvidt det er hensiktsmessig av PH å tillegge alt som kan assosieres med rusbruk for å være negativt.

Av det ovennevnte skisseres nok en forskjell mellom terapeuter og frivillige. Terapeuter blir ikke fortalt «kjeltringhistorier» på samme vis som de frivillige. Dette fordi brukerne vet hvordan terapeutene takler det: Enten blir de konfrontert med en gang, det tas opp i gruppesammenheng, forsinker prosessen, eller det gir grunnlag for mer drastiske tiltak som “coloqios” og utkastelse. Ut fra de frivilliges utsagn blir de særlig fortalt disse historiene i

begynnelsen av engasjementet fordi såvel Antonio som Ricardo hevder at de ikke lenger blir fortalt historiene på samme måte. Men dersom den frivillige lar dem fortelle historiene i positive ordelag, vil brukerne trolig fortsette med det selv om den frivillige har fungert som sådan over en lengre periode.

4.7 Manipulering

I Mottaksfasen går stoffbrukeren gjennom en abstinensfase. Han/hun er som regel meget ambivalent. Humøret og motivasjonen svinger veldig. I det ene øyeblikket står en rusfri tilværelse øverst på ønskelisten. I neste øyeblikk tar stoffsuget overhånd, og det eneste som står i hodet er å tilveiebringe narkotika. Det medfører at interaksjonen mellom misbruker og terapeut eller frivillig, enten det er i fengsel eller i leiligheter, bærer preg av å være en konstant utprøving av grenser. Denne utprøvingen karakteriseres ved å forsøke å få ting på egen måte, og kalles manipulering. I likhet med Binder (1974) observerte jeg at:

«Ett dominerende trekk ved personalets forestilling om klientene, var at de følte de hadde visse manipulerende adferdsmønstre. De hadde inntrykk av at klientene alltid forsøkte å få sine synspunkter gjennomført, forsøkte å rive til seg fordeler eller alltid forsøkte å finne muligheter til å lure personalet slik at de kunne få tak i rusmidler.»
(op.cit.:48)

Mange på PH hevder at stoffbrukerne oppfører seg annerledes når de er sammen med de frivillige, fordi det er lettere å manipulere dem. Det har nok sin logiske forklaring. Det forutsettes at enhver terapeut kjenner reglene til fingerspissene, i motsetning til de frivillige, som i liten grad gis opplæring. Følgende utsagn underbygger dette:

«I generelle termer tror jeg de differensierer sterkt (...) de prøver seg, og til tider får de manipulert følget...» (Antonio)

Eller:

«I begynnelsen prøvde de å manipulere meg, noe de ikke ville gjort dersom jeg var terapeut.» (Sabine)

De frivillige informantene svarte nesten utelukkende³⁸ at de hadde vært utsatt for manipulasjoner eller forsøk. Følgende fire utsagn illustrerer dette:

«Jeg gir dem ikke mulighet til å manipulere, jeg vet hvor de vil, og stopper dem før de når for langt. Jeg kjenner dem, jeg har jo vært gjennom det før.» (Dolores)

«(...) I begynnelsen prøvde de å manipulere meg(...) De prøvde å få mer røyk³⁹ enn de skulle for eksempel. Nå lar jeg dem ikke manipulere mer...» (Sabine)

«(...) jeg har vært der utrolig mye(...)De prøver seg, og til tider får de manipulert følget. Meg er det vanskelig å manipulere, jeg kjenner alle triksene(...)» (Antonio)

«I begynnelsen prøvde de å manipulere meg, men nå vet de at de ikke kommer noen vei. Jeg kommer dem alltid i forkjøpet. Jeg er klar og streng.» (Ricardo)

Ved en senere anledning modifiserer Ricardo den bastante holdningen på at han aldri manipuleres lenger:

"De utnytter de som er nye, eller ekstravakter som ikke er der så ofte. De kjenner ikke reglene. De (beboerne, min anm.) er artister. I begynnelsen manipulerte de meg veldig ofte. Nå er det veldig vanskelig. Kan hende det finnes noen som er så lure at de greier det av og til enda, men jo lenger du har vært der, jo vanskeligere bytte blir en for manipulasjoner. Alle blir manipulert en gang". (Ricardo)

"(...) de manipulerer meg veldig." (Victoria)

Med unntak av en, hevder de før siterte frivillige at manipulasjonene hører fortiden til. Det kan nesten virke som om det går «sport» i å ikke la seg manipulere. Det slående er at det er Victoria som hevder at hun til stadighet blir manipulert. Hun er koordinator for leilighetene i tillegg til at hun utfører en rekke andre oppgaver som blant annet å stå ansvarlig for det

---

³⁸ Verken Manolo, José Manuel eller Cristina sa noe om dette. Det skal hertil tillegges at informantene ikke ble spurt eksplisitt om de ble manipulert av beboerne. Det var noe som kom frem når de besvarte spørsmål om hvilket forhold de hadde til dem som er i behandling. At verken José Manuel eller Manolo legger vekt på manipulering kan enten skyldes at de avviker fra øvrige frivillige: Førstnevnte fordi han driver terapi i fengselet, og sistnevnte fordi han har gjennomført behandlingen selv. Eller det kan skyldes andre faktorer, som at de ikke mener det er en sentral del av forholdet de har til narkobrukere. At Cristina ikke nevner dette aspektet kan imidlertid skyldes to faktorer: For det første ble hun intervjuet pr brev. Det foreligger en mulighet for at manipulering ville kommet frem dersom jeg hadde samtalt med henne. Men det kan hende at dette aspektet ikke forekommer i hennes virke som frivillig, i og med at hun er lærer og relasjonen til stoffbrukerne utspiller seg under andre omstendigheter.

³⁹ En regel er at stoffbrukerne skal begrense sigarettøking til 20 pr dag. De som bor i leilighetene, får utdelt det antall sigaretter de røker om dagen, av den frivillige som har hatt nattevakt.

juridiske, hvilket innebærer å ha løpende kontakt med dommere og forsvarere. Mye av stoffbrukernes skjebner er lagt i hennes hender. Hun slåss for å få folk ut av fengslene, og er kjent over hele byen for sin innsats. I tillegg er hun en meget oppofrende dame, som bruker all sin fritid på PH. Hun besøker til og med fanger i fengselet på søndager og har knyttet personlige relasjoner med utallige stoffbrukere i tidens løp. At nettopp hun mener å bli lurt konstant, er en tankevekker. Kanskje de blir det alle sammen? Er det logisk at hun i motsetning til øvrige frivillige ikke kommer brukerne i forkjøpet? Eller er det slik at hun av mange blir sett på som en terapeut, og ikke som frivillig og dermed er utsatt for mer manipulasjoner? Det vil i så fall avvike fra informantenes uttalelser som peker i retning av at terapeuter nyter langt mer respekt i form av at de ikke blir utsatt for manipulasjoner. Men hun er jo ikke terapeut, og i så måte kan man anta at hun ikke konfronterer hver gang noe ikke ser ut til å stemme, eller har muligheten til å ta opp ting i grupper. På dette punkt vil hun likne mer på frivillige flest. På andre punkt, eksempelvis nærhet over tid i den "private sfæren", avviker hun fra øvrige frivillige. Grunnene til at hun formodentlig, i alle fall etter eget utsagn, blir manipulert til tross for å ha vært frivillig i en årrekke, kan være mange. Interessant er det uansett at hun sitter med en radikalt ulik erfaring enn frivillige som fungerer som følge i leilighetene.

4.7.1 Manipulerte foreldre

De som formodentlig manipuleres mest, er familiene. Som tidligere nevnt tilbringer noen beboere helgene hos andre stoffbrukere. Det varierer om de trives med det. Mange uttrykker at de føler det som fritid i langt høyere grad enn å være i leilighetene. Det er tilsynelatende tre grunner til det. For det første får de en avveksling fra de fysiske omgivelsene. For det andre treffer de andre mennesker enn dem de vanligvis deler hverdagen med. Og for det tredje sies det at det er «slappere» å være hjemme hos folk. Det hevdes at familiemedlem er lettere å manipulere enn de frivillige. Ikke fordi familiemedlemmene ønsker at det skal være slik, men rett og slett fordi de ikke vet bedre. En frivillig sier følgende om dette:

"Foreldrene får en rekke regler de må forholde seg til hjemme, men de lar seg manipulere. Det er ikke så lett, gitt at de kanskje bestandig er blitt manipulert. Det er

til og med foreldre som synes det er ok at de (narkobrukerne, min anm.) forlater PH. Foreldrene er inne i deres dynamikk.” (Antonio)

I tråd med dette sier en terapeut:

”De som er supportere, identifiserer seg for mye med den narkomane. De greier ikke si nei, de er fortsatt svake.” (Maria Teresa)

Ut fra sitatet kan man se at såvel Maria Teresa som Antonio mener familiene er inne i et mønster som er vanskelig å forandre. Relasjonen er trolig mye nærmere. Foreldrene håper antakeligvis sterkt at sønnen eller datteren skal bli stoffri og er følelsesmessig sterkt involvert i prosessen. Derfor er det rimelig å anta at den narkomane kjenner foreldrenes “svake punkter” og utnytter seg av denne kjennskapet for å bryte regler. I slike tilfeller er det nok lett å manipulere foreldrene til å gi etter. Dessuten er det mange foreldre som synes behandlingen er streng, hvilket Antonio insinuerer når han hevder at det finnes foreldre som støtter sønnen/datteren hvis vedkommende ønsker å slutte i behandling. Videre har foreldrene i motsetning til de frivillige bare en person å forholde seg til. I en leilighet med åtte beboere og en frivillig, vil det alltid være en som kjenner reglene, eller som sier i fra dersom noe ikke gjøres korrekt. Følgende uttalelse kan illustrere dette:

”Jeg har sett dem når de møter folk på gata. Når jeg senere spør om det var en ”negativo”, svarer de ofte nei. Men da begynner andre i leiligheten å si at de kjenner vedkommende, og det kommer for en dag at det dreier seg om en ”negativo”.”(Ricardo)

Hadde rusbrukerne kun vært sammen med foreldrene sine, ville de antakeligvis ikke merket at det dreide seg om en ”negativo”. I likhet med Ricardo, ville de kanskje spurt, og slått seg til ro med det narkobrukeren svarer. Det er med andre ord nærliggende å anta at det er lettere å manipulere foreldrene i slike situasjoner. Følgende uttalelse underbygger dette:

«Jeg tror vi som er frivillige uten å ha ett familiemedlem i behandling er vanskeligere å manipulere enn de som har det. Det sier mange av gutta som ikke har familie og er med andre hjem i helgene. Det er mange som hopper over reglene da.» (Ricardo)

Mye taler for at den primære kontrollen, som Skjørten (1994) betegner som langt mer effektiv enn den sekundære⁴⁰, er langt mindre effektiv i dette henseende. Noen vil kanskje hevde at den kontrollen den frivillige og de øvrige beboerne utøver er av like primær karakter som et familiemedlems, siden de frivillige fungerer som familiesubstitutter. Jeg vil i denne sammenheng se litt nærmere på dette aspektet, og drøfte hvorvidt de frivillige anses, eller anser seg selv, for å være venner av beboerne.

4.8 Vennskap

I de foregående avsnittene så vi at beboerne differensierer mellom terapeuter og frivillige. Det ville kanskje være nærliggende å tro at de frivillige ble ansett, og anså seg selv, for å være venner av beboerne. Dette fordi deres oppgaver er ulike terapeutenes i tillegg til at de velger å tilbringe fritiden sin med beboerne, noe man som regel gjør med venner eller familie. Om relasjonen til beboerne sier en frivillig:

«Jeg er mer som en til av dem. Jeg integrerer meg. Jeg er som en venn, også. Vi snakker sammen og gjør kommentarer om ting. Jeg er ingen fjern profesjonell i forhold til dem.» (Ricardo)

Det er kanskje verdt å merke seg at Ricardo tar i bruk konjunksjonen *som* før substantivet venn. Denne uttrykksformen går igjen i materialet. Kanskje det er fruktbart å tolke informantene dithen at de mener de er venner *med* dem, det vil si det motsatte av å være fremmede eller fiender. Det er imidlertid ikke ensbetydende med å *være en venn*, altså at frivillige og beboere oppretter reelle vennskap. Hva kjennetegner et reelt vennskap? I *Larousses Dictionnaire analogique* (1991) defineres vennskap på følgende vis: “*gjensidig følelse av affekt mellom to mennesker.*” (Dictionnaire analogique 1991:21, min oversettelse). Videre følger en hel rekke beskrivende ord som *sympati*, *samhold*, *intimitet*, *forståelse*, *kameratskap*, *gjensidighet*, *trofasthet* osv. I følge Blau (1996) er likhet i sosial status en forutsetning for at en relasjon skal betegnes som vennskap. Det innebærer

---

⁴⁰ Skjørten (1994) skriver at den primære kontrollen blir vurdert som langt mer effektiv enn den sekundære. Hun underbygger dette postulatet med å henvise til følgende forfattere: Aubert (1979), Helster og Eglin (1992), Elster (1990).

gjensidighet og jevn maktfordeling mellom partene. I forhold til det som tidligere er nevnt kan man kanskje si at de frivillige mener at forholdet de har til beboerne kan sammenliknes med vennskap fordi de opptrer som venner, uten å være det i henhold til Blaus (1996) forutsetning. Følgende utsagn illustrerer at forholdet ikke er likevektig:

«Jeg snakker med dem om mitt privatliv, men jeg forteller dem ikke om mine problemer, de har nok med sine egne.» (Antonio)

En annen frivillig sier det slik:

«Noen av dem ser på meg som en venn, men de stoler ikke så veldig på meg. Det er jeg som må begynne dra i gang samtalen, det er jeg som må spørre. Det er sjelden de betror seg.» (Manolo)

Dette er i tråd med følgende utsagn fra en av beboerne:

«Jeg har hatt fin kontakt med dem (de frivillige, min anm.), men jeg deler ikke det jeg tenker og føler med dem» (Lorenzo)

Utsagnene vitner om en form for distanse. Man omgås, men forholdet bærer ikke preg av gjensidighet. Mye tyder på at relasjonene enten er ubalanserte, der den ene taler fritt, mens den andre sensurerer, eller balanserte i den forstand at begge er selektive med hvilke tanker og følelser som uttrykkes verbalt. I sistnevnte tilfelle vil man kunne betegne relasjonen som gjensidig.

Det ser ut til at de frivillige generelt vil være venner, ikke profesjonelle. Unntaket (som kanskje bekrefter regelen?) uttrykkes av en frivillig på følgende måte:

*«Jeg tror ikke de ser på meg som en venninne. Jeg vil heller **ikke** være en venninne. Jeg trenger å ha en viss distanse til dem.» (Sabine, min utheving)*

Grunnen til at Sabine vil ha distanse til beboerne er at hun ikke vil involvere seg følelsesmessig i forhold til dem. Sabine synes det ville være slitsomt å bli lei seg hver gang

noen forlater behandlingen. På den andre siden finnes det noen få tilfeller der frivillige anses for å være ekte venner av beboerne. Det gjør seg ikke gjeldende i like stor grad i løpet av Mottaksfasen. I ettertid uttrykker imidlertid mange hvilken pris de setter på de frivillige. Særlig når beboerne kommer til Utslusningsfasen, er det vanlig at de frivillige får telefoner. De gjør avtaler og møtes, og mimrer om den tiden de delte i leiligheten. Først da innleder man ofte et varig vennskap. En frivillig sier:

«Noen av dem som er i Utslusningsfasen ringer meg for å høre hvordan jeg har det, og om vi kan sees. Vi avtaler å møtes, og de forteller anekdoter fra den gangen de var i leiligheten sammen med meg, vi mimrer...» (Ricardo)

Men som antydnet ovenfor er det faktisk noen som finner tonen mye tidligere. En frivillig uttrykker sitt forhold til en beboer på følgende vis:

«For Karim er jeg hele behandlingen. Han ser på meg som den som han kan snakke mest med.» (Antonio)

Det er den umiddelbare kjemien som stemmer mellom disse. Beboeren på sin side uttrykker følgende om relasjonen:

«Det finnes en frivillig blant de andre.» (Karim)

Videre utdyper han dette:

“Det er som på gata, du har en hel rekke bekjente, men det er kun noen få du virkelig føler at du “når fram” til. Det er kun noen du stoler på” (Karim)

Karim mener at det er en frivillig, Antonio, som stikker seg ut i positiv retning: Antonio er unik for Karim. Denne relasjonen kan kanskje ses på som et vennskap, de trives i hverandres selskap, kan snakke sammen og forstå hverandre, og har respekt for hverandre. Likevel er forholdet etter alt å dømme ikke hundre prosent likevektig, med tanke på at Antonio uttalt «hjelper» Karim. Dermed er det nærliggende å anta at det samme kan hende i relasjonen mellom betalte hjelpere og narkomane også. Dette vil sammenfalle med

terapeutens utsagn (Felix) under punkt 4.5, hvor det hevdes at det ikke er rollen det kommer an på, men menneskene bak dem, i forhold til de mellommenneskelige relasjonene. Men på bakgrunn av det vi har sett under de foregående avsnittene er det nærliggende å tro at de narkomane kommer bedre overens med en frivillig enn med en terapeut, idet de omgås mer, og på en annen måte. Når det gjelder de mer varige relasjonene som knyttes etter at stoffbrukerne har flyttet ut av leilighetene, er det sannsynlig å anta at dette gjør seg gjeldende i større grad i forhold til frivillige enn til terapeutene. Jeg antar at det ikke er vanlig at terapeuter blir oppringt privat, for å være sammen med stoffbrukere på fritiden sin. Her skal det bemerkes at det stiller seg noe annerledes i forhold til dem som har fullført behandlingen. Da jeg observerte i Utslusningsfasen kom det en jente som var utskrevet fra PH ett år i forveien. Hun hadde tydeligvis innledet et vennskapsforhold med en av terapeutene, fordi jeg observerte at de snakket om å dra ut på kafé og prate en dag etter arbeidstid. Likeledes hevder Manolo at han etterhvert som han avsluttet behandlingen gradvis anså terapeutene for å være venner av ham. Nå hevder han at de er venner. Med andre ord vil terapeutene kun være "fjerne profesjonelle" mens stoffbrukeren gjennomfører behandlingen, mens de etter avsluttet behandling skifter rolle. Det vil selvfølgelig være meget bombastisk å si at alle som har gjennomført behandlingen blir venner med terapeutene. Faktum er vel snarere at *noen* innleder (nære) vennskapsrelasjoner. På dette punkt ser PH ut til å avvike fra øvrige institusjoner. Repstad (1995) skriver at institusjonspersonell "*stort sett mister kontakten med de som utskrives og det går bra for.*" (op.cit:135). Slik jeg forsto det, holder derimot de utskrevne stort sett kontakten med PH-enten som frivillige, terapeuter eller som venner av noen som regelmessig er på PH sentrene. Dessuten arrangeres det sammenkomster for dem som har avsluttet behandlingen med jevne mellomrom, hvilket bidrar til at man ikke mister kontakten.

Mye av forskjellen mellom frivillige og terapeuter ligger nettopp i overskridelsen privat - jobb. Selv om den frivillige i og for seg utfører en jobb, er det *ikke* jobben (les: yrket, lønnsarbeidet) deres. Det er noe den frivillige gjør på fritiden, som en form for fritidssyssele. Og det kan gi vennskap fotfeste. Christie (1989) mener åpenbart at dette er feilaktig, han skriver:

«Hva som er typisk for det vanlige sosiale liv er uklarheten når det gjelder rettigheter og forpliktelser mellom partene. I kontrast til dette er profesjonelle og deres frivillige hjelpere opplært til å trekke grenser og å klargjøre forpliktelsene. For de profesjonelle som uavbrutt blir kontaktet av nye mennesker som trenger hjelp, er det åpenbart viktig å sette grenser og å klargjøre forpliktelser. Regler settes for hvor nær hjelpemottakeren tillates å komme, og hvordan en skal opprettholde barrierer mot for nær kontakt, og om grenser for hvor mye tid og krefter som kan brukes på hver enkelt person.» (op.cit.:117 , min utheving)

Det som tidligere har fremkommet i avsnittet, strider altså til dels med Christiesitatet. Viktig å bemerke seg i forhold til PHs frivillige, er at de i motsetning til de frivillige Christie (1989) refererer til ikke forholder seg til instruksjer, og er i så måte ikke *«opplært til å trekke grenser og å klargjøre forpliktelsene»*. Dette avviker fra profesjonelle ansatte i f.eks. Oslo Kommune Rusmiddelstaten. I “Instruks for forhold mellom klient/pasient og ansatt i rusmiddelstaten” (1998) fremgår det en rekke forhåndsregler ansatte *“må forholde seg til”* (op.cit:1). Derimot finnes det ingen nedskrevne regler for hvor nær hjelpemottakeren skal komme den frivillige engasjerte ved PH sentrene.

Vil mangel på formelle instruksjer gjøre at relasjonene vil kunne sammenliknes med naturlige vennskapsforhold? En innvending mot å betrakte relasjonen beboer/frivillig for vennskapsforhold vil være at de frivillige er PHs representanter, eller *«frivillige hjelpere under overoppsyn av heltidshjelpere»* (Christie 1989:117) i leilighetene, og følger PHs regler. Den frivillige skal med andre ord ivareta PHs interesser, samværet er som tidligere nevnt hovedsakelig regulert av terapeutene: Det er de som bestemmer hva beboerne skal foreta seg når de ikke er på dagsenteret. Dermed vil de frivillige i likhet med ansatte i Rusmiddelstaten forholde seg til følgende regel: *“ansatte skal ikke ha omgang med klienter/pasienter utover det som er gitt i arbeidssituasjonen...”* (op.cit:1). Terapeutene har hele tiden mulighet til å kontrollere hva beboerne foretar seg og med hvem, hvilket i praksis vil si at de frivillige ikke har omgang med beboerne utover samværet terapeutene tillater - altså *“arbeidssituasjonen”*. Mer dekkende betegnelse for arbeidssituasjonen vil her være *“engasjementsituasjonen”*.

Det er normalt ikke tvil om hvor den frivilliges lojalitet ligger, den ligger primært hos PH. At de frivilliges lojalitet ligger hos PH, kan kanskje misforstås. Det er ikke slik at de frivillige og beboerne i utgangspunktet har motstridende interesser. Målet med samværet er å arbeide mot en rusfri tilværelse i henhold til PHs regler. Det gjelder for såvel frivillige som beboere. Men dersom beboeren f.eks. ønsker å ruse seg (hvilket forekommer ofte i Mottaksfasen), er det liten tvil om at den frivillige vil handle lojalt i forhold til PH. Det er lite trolig at en frivillig vil fortsette å omgås en tidligere beboer dersom vedkommende ruser seg. Om dette sier en frivillig:

“Møter jeg en som har forlatt PH, hilser de som regel ikke på meg. Det er forståelig, de er vel flau over seg selv. Jeg tar selvsagt ikke kontakt. Det er en av PHs hovedregler/filosofi på sitt sterkeste; de skal selv be om hjelp.” (Ricardo)

Ut fra sitatet ser man at kontakten ikke opprettholdes, og heller ikke bør opprettholdes, i de tilfeller en beboer avbryter behandlingen. Hadde den frivillige vært en venn, ville det kanskje vært nærliggende å ta kontakt i slike situasjoner. I slike situasjoner likner relasjonen frivillig og narkoman i høyeste grad et hvilket som helst forhold betalt hjelper og klient imellom. Det som imidlertid avviker fra ett forhold mellom en betalt hjelper og klient er at det forekommer relativt ofte at beboerne opprettholder kontakt med de frivillige etter de har avsluttet Mottaksfasen av behandlingen. For noen vil man kanskje kunne forklare denne kontakten ved at de fortsatt er i behandling (i Bofellesskapet eller Utslusningsfasen), og trenger et sosialt nettverk, og at det i så måte ikke er et reelt vennskap, men ett vennskap som opprettholdes fordi man er i behandling. Men det vil ikke gjelde for dem som stifter varig vennskap etter endt behandling. Ideelt sett kan man si at vennskap bygger på:

«...gjensidig samspill og tilpasning, ofte over lang tid, og knytte enten til felles bakgrunn.... eller til felles prosjekter...» (Repstad 1984:173)

Da vennskapene som stiftes kan sies å være av en slik karakter, vil de kunne betegnes for reelle vennsksapsrelasjoner. Hva angår beboerne i Mottaksfasen derimot, så vi at relasjonene frivillige og beboere imellom bar preg av å være lite balanserte, idet begge parter var påpasselige med hvilke tanker og følelser som ble uttrykt verbalt. Så selv om forholdene i

noen sammenhenger kan ses på som vennskap, vil det kanskje være mer dekkende å kalle dem for vennskapelige, eller vennskapsliknende? Man vil kanskje kunne si at denne formen for vennskapelighet vil være noe annerledes enn den som finnes i relasjoner betalte hjelpere og klienter imellom, i den forstand at den betalte formen er preget av fastlagte retningslinjer for interaksjonen, i tillegg til at overskridelse mellom det private og det arbeidsmessige sjelden forekommer. Dermed kan man ikke anse de frivillige for å være “primærkontrollører” på lik linje med familie og venner, hvilket kan være en mulig forklaring på at familiemedlemmer manipuleres mer enn de frivillige.

Sammenfatning

Oppsummeringsvis er hovedtendensen i materialet mitt at de narkomane oppfører seg ulikt overfor henholdsvis frivillige og terapeuter som følge av at de respektives virkemåte er vesensforskjellige. Skjematisk og forenklet kan forskjellene fremstilles slik:

FRIVILLIGE	TERAPEUTER
Familiesubstitutter	Behandlere
I liten grad opplærte	Kompetanse
PH=Fritidssysse	PH=Arbeidsplass
Valgfrihet i forhold til hvordan interaksjonen skal utspille seg - må ikke påpeke regelbrudd	Interaksjonen er relativt forutbestemt: Forpliktet til å påpeke regelbrudd.
Hygge/nærhet: Bli imøtegått av brukerne	Distanse/redsel: Kan avvises/sjikaneres av brukerne
Manipuleres mer	Manipuleres mindre

Videre er det blitt pekt på en rekke aspekter som viser at det ikke foreligger noen standardiserte retningslinjer for hvordan de frivillige skal opptre. Hermed kan man spørre seg om det finnes eksempler på overtredelse av uskrevne regler. Det er neste kapitels problemstilling. Forøvrig taler mye i retning av at den frivilliges rolle ligger i kryssningspunktet mellom profesjonell og privat. Hermed tvinger et essensielt spørsmål seg frem: Hvilken form for kontroll utøves av de frivillige? Dette vil drøftes i kapittel 6.

5. Kapittel Overtredelse av uskrevne regler

5.0 Innledning

I det følgende kapittel skal vi se at det til tross for de frivilliges frie tøyler i forhold til fremtreden, finnes klare eksempler på overtredelse av uskrevne regler. Først skal vi se eksempler på oppførsel beboerne reagerer på. Dernest på hvorvidt beboerne klager på de frivillige. Til slutt skal vi se på overtramp som har ført til avskjedigelse fra PH.

5.1 Frivillige kontrollører

Det finnes frivillige som, i følge beboerne, oppfører seg kritikkverdig. Angivelig kommer disse frivillige inn og opptre som rene «politiet». De bryr seg med ting de ikke burde, eksempelvis å gå gjennom beboernes private eiendeler, eller å gå over flatene for å se om det er tørket tilstrekkelig med støv. Det skal riktignok bemerkes at det finnes frivillige som har fått i oppdrag av PH å ha ansvar for leilighetene. Dette innebærer å se til at leilighetene er rene og ryddige, at de vedlikeholdes og ikke forfaller. For å ha en viss kontinuitet over det, har de inspeksjoner med jevne mellomrom. Selv sier en av dem at han som regel gir beboerne et hint om at tiden er inne for å foreta en inspeksjon. Han gir dem med andre ord en forvarsel. Videre sier han:

*"Jeg sier ikke hvilken dag jeg kommer, for at det **ikke skal gå rutine** i det, og de kan forberede seg." (Ricardo, min utheving)*

Det fremgår av sitatet at han ikke ønsker at de skal være forberedte, at det skal foreligge en viss usikkerhet over de såkalte inspeksjonene. Selv om han *"tilbyr dem all sin kjærlighet"*, skal man ikke se bort fra at det kan oppleves krenkende at en frivillig har en slik kontrollfunksjon. Selv sier han at noen av beboerne misliker det fordi:

"Jeg ser alle intimitetene deres. Noen tar det tungt andre ikke. En hadde røkelse og ble rasende når jeg konfronterte ham. Han spurte hvorfor, og jeg svarte at det ikke skulle være der. De kunne jo røyke hasj, uten at den frivillige ville merke det... Det er staff som setter grenser. De lager reglene, ikke jeg." (Ricardo)

Selv om det er terapeutene som står for reglene, er det ikke fritt for at frivillige som kontrollerer, enten fordi de har påtatt seg det, og/eller fordi de liker å kommandere, blir negativt bemerket av beboerne. En sier det slik:

«Det er noen som er så fulle av komplekser at de avskyr sitt eget speilbilde. De hevder seg blant oss, de kan sjefe. De kommer hit bare for å tilfredsstille seg selv.»
(Fransisco, min utheving)

Det er åpenlyst at de misliker denne form for kontroll utført av frivillige. Ricardo skildrer en episode der beboerne viste lite respekt i forhold til ham da han var på inspeksjon slik:

«Jeg hadde en situasjon med en her om dagen. Han respekterte meg ikke. (...) Jeg så i skapet hans, og så at alt lå hulter til bulter, det var ikke bra. Han sa: «Jeg behøver ikke å holde ut hvem som helst», hvilket ville si at han ikke holdt meg ut, eller tålte trynet på meg. En annen fiklet med vekkerklokken, slik at den ringte ustanselig, for å irritere meg.» (Ricardo)

Handlingene som gjenfortelles i sitatet viser helt klare tegn på at beboerne regelrett saboterer inspeksjonen. Det er nærliggende å tolke denne oppførselen dithen at beboerne føler seg krenket. Her kan man spørre seg hvorfor det oppleves krenkende at personen som har fått i oppdrag av PH å ha jevnlig inspeksjoner i leilighetene, gjennomfører disse. En mulig forklaring kan være at beboerne ikke er inneforstått med at visse frivillige har fått tildelt denne kontrollfunksjonen. Særlig trolig er det at de opplever det som overdrivelse av den frivilliges oppgave dersom den frivillige foretar inspeksjoner i tilknytning til egne vakter. En annen tolkning kan være at det ikke oppleves som *legitimt* at en frivillig, som de omgås ellers, skal se over deres private eiendeler. Er det snakk om en sammenblanding av roller? Kanskje er det ikke behagelig at en frivillig utøver denne form for kontroll, fordi det strider mot det bildet man har av den frivillige generelt. De frivillige har som vi tidligere har sett, ikke noen form for formell beslutningsmyndighet overfor beboerne, og samværet preges i større grad av omsorg. Den frivillige sitter som sagt med ansvaret for misbrukerne, når vedkommende er på vakt. Dette er derimot ikke det samme som å ha inspeksjon. Å inspisere ligner kanskje mer på terapeutenes oppgaver. En tredje tolkning kan være at inspeksjoner representerer det Goffman (1967) karakteriserer som en krenkelse av den

personlige integritet, enten den utføres av en frivillig eller av en terapeut. I lys av denne tolkningen vil det være likegyldig hvem som inspiserer.

En annen frivillig sier følgende om hvordan de frivillige burde opptre:

«Det beste er å være der som en av de andre, ikke som en overlegen. Mange frivillige kommer dit og tror de skal sjefe. Mange er husmødre og gjør ikke et slag hele dagen⁴¹, og når de kommer til leilighetene begynner de å kommandere skikkelig.» (Antonio)

I likhet med Fransiscos utsagn tidligere i avsnittet, insinuerer Antonio i det forutgående utsagnet at det finnes frivillige som kun kommer i ett henseende: For å hevde seg, for å få ut aggresjon eller for å bøte på dårlig selvbilde. Det dreier seg om mennesker som ønsker å utøve kontroll, men som verken har faglig kompetanse til å gjøre det i arbeidslivet, eller makt til å kontrollere på hjemmebane. Kanskje sammenfaller dette med Miller og Gwynes (1972) antakelse at institusjoner som tar seg av hjelpeløse mennesker, tiltrekker seg mennesker som ikke har avklart forhold til avhengighet, og at de søker situasjoner der de selv blir nødvendige, slik at de får bekreftet egen overlegenhet. Dette standpunktet sammenfattes i følgende illustrerende sitat: *«I de blindes land er den enøyde mannen konge»* (op.cit.:131). Man skal ikke se bort fra at frivillige har en unik mulighet til å realisere en slik trang overfor stoffbrukerne. Kanskje er dette den største faren PH står overfor ved å stole på frivilliges innsats uten at det er andre tilstede for å opplære, veilede og kontrollere dem. Siden det ikke foreligger *konkrete* retningslinjer for den frivilliges oppgaver, vil man ha mulighet til å skjule seg bak utsagn som «Jeg visste ikke bedre, det er ingen regler som sier at det er forbudt å opptre slik eller sånn...». At frivillige går ut over rollen sin og opptrer som «politi», forekommer etter hva jeg fikk opplyst meget sjelden. Kanskje forekommer det kun når det inspiseres?

---

⁴¹ Jeg velger å se bort fra denne kvinnekriminerende kommentaren. I 1997 er det vel på det rene at det å være hjemmeværende husmor ikke er ensbetydende med å ikke gjøre noe hele formiddagen. På den andre siden kan det hende at informanten tenker på rike kvinner som har tjenere, og følgelig ikke «gjør et slag» hjemme. Dette er lite trolig, for det første fordi jeg ikke fikk inntrykk av at slike kvinner var medlemmer av den frivillige staben, og det ble meg fortalt at det ikke fantes mange pengesterke frivillige. Dessuten fremgår det av *Memoria 1990* (1991) at de frivillige tilknyttet PH i det vesentligste ikke er medlemmer av de «*mektige sosiale klasser*» (op.cit:13).

Man kan jo tenke seg at beboere som synes at de frivillige generelt inntar en kontrollerende holdning, forlater PHs leiligheter etter kort tid, uten at jeg fikk anledning til å samtale med noen av dem. Det kan være av betydning at Fransisco, mannen bak utsagnet: «*Det er noen frivillige som er så fulle av kompleksser..*», aldri hadde vært på institusjon før han flyttet i en av PHs leiligheter. Muligens kan frivillige ha en nedlatende holdning, uten at dette blir kommentert - eller registrert for den saks skyld - nettopp fordi det i alle tilfeller ikke vil kunne sammenliknes med den fremferd de vanligvis forbinder med «voktere», eksempelvis polititjenestemenn/kvinner og fengselsbetjenter. Men dersom noen frivillige kommer inn og kommanderer uten å ha grunnlag for det, er det bekymringsverdig. På den andre siden, er dette en problemstilling som ikke utelukkende vil gjelde frivillige hjelpere. Man har ingen garanti for at betalte hjelpere ikke skal gå utover rollen sin, ved å f.eks. begå maktovergrep. Som Skau (1996) påpeker, har man siden opprettelsen av anstalter for omsorg, tukt og oppdragelse for fattige og foreldreløse barn, frem til dagens moderne institusjoner, sett utallige eksempler på overgrep begått av såkalte profesjonelle, ansvarshavende hjelpere⁴². Derfor kan man ikke se bort fra at det forholder seg på samme måte i forhold til profesjonelle som hankses med voksne “klienter”. Forøvrig gir psykiatriens historie skrekkelige eksempler til ettertanke (se f.eks. Tranøy 1993). Selv om profesjonelle pleier å være flere på jobb samtidig, hvilket kanskje minsker sjansen for overgrep, kan det ikke dermed ubetinget fungere som noen garanti.

Likevel vil mange hevde at utdanning er en garanti. Dette fordi en sosial og helsefaglig utdanning fokuserer mye på etikk og menneskesyn. Men fundamentet for PHs leiligheter er at beboerne skal føre en tilnærmet lik tilværelse som øvrige narkobrukere som følger behandlingen fra eget hjem. Og i de aller flestes hjem opptrer man til tider i strid med fastsatte retningslinjer for en relasjon mellom klient og hjelper. Dersom de frivillige kun opptrer som øvrige familiemedlem, vil jeg påstå at det er fordelaktig at de ikke er utdannet. Dette fordi relasjonene blir mer naturlige og avslappede, og mindre fremmedgjorte (jf. forrige kapittel, punkt 4.5).

---

⁴² Hun belegger dette ved å henvise til bl.a. Apenes (1988), Hanssen (1990), Nicolaisen (1983).

Jeg er tilbøyelig til å mene at en institusjon som benytter seg av mennesker uten spesiell kompetanse i "hjelp" ikke står overfor en større risiko i forhold til maktovergrep på klienter, idet det like gjerne kunne hende dersom de hadde hatt utdanning på feltet. Noen vil imidlertid bestride denne påstanden, ved å si at mennesker med utdanning ikke vil ha mulighet til å begå feilgrep i like stor skala. På den andre siden vil det nok snarere bero på personlige egenskaper enn på kompetanse, siden man ved institusjoner bemannet av lønnet profesjonelt personale ser eksempler på maktovergrep.

5.2 Liksom terapeut

Leilighetene anses ikke for å være behandlingsarenaer i samme forstand som dagsenteret. Det er meningen at leilighetene skal være som et hjem. De frivillige er ikke terapeuter, og skal ikke fungere som sådanne. En frivillig uttrykker:

*«(...) Det er mange situasjoner som ikke ville oppstått dersom det hadde vært en terapeut til stede. Du ser jo hvordan de oppfører seg i en gruppe når det er staff tilstede⁴³. **Jeg hadde en form for gruppe med gutta her om dagen, og det var helt mislykket. Alle snakket i munnen på hverandre, og man konfronterte ikke.»** (Manolo, min utheving)*

Med gruppe henviser han til selvhjelpsgruppene som utgjør en sentral del av behandlingsredskapene PH benytter (jf. kapittel 1, punkt 1.6.2). Gruppene kan anses for å være det Goffman (1967) betegner som «skriftemålssceremonier», der klienten skal «*blotlægge kendsgerninger og følelser angående sig selv over for en ny slags publikum*» (op.cit.:25). Den frivillige knyttet denne mangelen på respekt og lyst til å gjennomføre gruppen, til at det ikke var terapeuter tilstede. Man kan også se det på andre måter. Siden de frivillige ikke har en terapeutisk rolle, kan det hende at det oppleves som unaturlig å snakke om de innerste følelsene, slik man ofte gjør i gruppene. Dermed ble det kanskje oppfattet som krenkende å måtte utlevere seg til en som ikke er profesjonell? En annen grunn kan være at de ikke synes gruppene passer i deres «private sfære». Om sfæren kan anses for å være privat eller ikke, kan riktignok diskuteres. Det kan hevdes at den ikke privat, idet den

---

⁴³ Han visste at jeg hadde assistert grupper, derfor sier han «du ser jo hvordan de oppfører seg når det er staff tilstede», underforstått at man respekterer andre, og konfronterer.

deles med andre stoffbrukere i en leilighet som tilhører PH. Likevel er den privat i den forstand at det normalt ikke utføres noe behandling der, slik som på Dagsenteret (Mottaksfasen). Dessuten har beboerne sine private eiendeler der. De deler denne sfæren med andre stoffbrukere, som i de fleste tilfeller ikke har vært like lenge i behandling. Det innebærer at de ikke er på samme grupper på dagsenteret. Det kan være en grunn til at det ikke fungerte å gjøre en gruppe, uavhengig av at det var en frivillig og ikke en terapeut som dro det igang. Kanskje synes de nettopp det ikke passer å legge ut om indre følelser til dem de deler fritiden sin med. Det er i tråd med Goffmans (1967) argumentasjon vedrørende krenkende aspekter ved gruppeterapi. Han skriver at *“En ny gruppe mennesker får her kendskab til beskæmmende facts, som ellers var skjult, ...”* (op.cit.:26). Kanskje ønsker de å fremstå som sterke overfor hverandre, i og med at de bor så tett innpå hverandre? En annen måte å se det på er at de ikke ønsker at deres tilværelse skal avvike fra øvrige i behandling. Hadde de frivillige til stadighet opptrådt som terapeuter, ved å ha gruppesamtaler og liknende, ville beboerne i motsetning til øvrige behandlingsmottakere være *“i behandling hele døgnet”*, hvilket kunne blitt slitsomt for beboerne. Samtidig ville det være urettferdig i forhold til øvrige stoffbrukere ved dagsentret, som tilbringer ettermiddagene sammen med familien sin. Familiene utfører trolig ingen form for bevisst terapi. Endelig kan det hende at samtalegruppene oppleves krenkende *uansett*. I følge Goffman (1967) inngår denne form for terapi som et ledd i krenkelsesprosessen, fordi det er en *“krænkelse af individets ret til at forbeholde oplysninger om sig selv”* (op.cit.:25). Han sier at et av de mest iøynefallende eksempler på denne form for *“skriftemålssceremonier”* er bl.a. *“culpa - møder”* ved katolske ordener. Det slående er at man i gruppene spør narkobrukerne om de har nettopp *“culpas”* (skyld) å formidle siden forrige gruppesamtale inntraff. I så henseende vil PHs gruppeterapi ha visse likhetstrekk med mer ekstreme former for totale institusjoner som f.eks. strenge klosterregimer.

Samlende kan man si at episoden indikerer klart at de frivillige ikke skal blande seg for mye med beboerne, dersom beboerne ikke selv oppfordrer til det. Så til tross for uklare retningslinjer vedrørende hvordan den frivillige skal opptre, peker den ovennevnte episode i retning av at frivillige som opptrer som terapeuter overtrer uskrevne retningslinjer. Man kan også spørre seg

om det finnes noen “uskrevne retningslinjer” beboerne forholder seg til - nærmere bestemt i forhold til å klage på de frivillige. Det vil tas opp til drøfting i neste avsnitt.

5.3 “Man slår ikke hånden som gir”

Vi har alle opplevd å få en gave vi synes er aldeles heslig, av en vi kanskje ikke kjenner så godt. Hva gjør vi etter å ha pakket opp og sett innholdet? De aller fleste av oss har smilt falskt og takket pent. Noen er bedre skuespillere enn andre, og legger ut om hvor fin den grusomme tingen er. Andre nøyer seg med å takke så pent de kan. Nesten ingen ser giveren inn i øynene og sier: «Det er det styggeste gaven jeg har fått på det jeg kan huske! Hvordan i all verden kunne du finne på å kjøpe noe så forferdelig? Kan du gå og bytte den i noe finere?». Og selv om en gave ikke har falt i smak, gir vi kanskje en tilbake, for å være høflige.

Vi kan tenke oss at den frivillige kommer og gir en gave til beboerne. Han eller hun gir noen timer av sin fritid, slik at beboerne får følge og kan gjennomføre behandlingen på lik linje med øvrige. Faller bestandig gaven i smak? I denne sammenheng er det betimelig å spørre hvordan beboerne snakker om de frivillige seg imellom. En frivillig svarer følgende på spørsmål om beboerne snakker om de frivillige seg imellom:

“Om de gjør! Alle sammen er satt i bås! De vet akkurat hvem som er lette å manipulere, hvem som er vanskelige å ha med å gjøre osv. De har til og med kallenavn på noen.” (Manolo)

I likhet med det Manolo hevder, kommer det fram under gruppeintervjuet med fire forhenværende og daværende beboere at de snakker om de frivillige. Men i motsetning til Manolos utsagn, understreker de at de ikke tolererer at noen kritiserer de frivillige. Likevel begynner de å le når vi snakker om det. De hvisker litt, med påfølgende fnising. Det dreier seg åpenbart om interne spøker, siden de ikke ønsker å repetere det de ler av for meg. Jeg får fornemmelsen av at de refererer til konkrete frivillige. Etter å ha insistert på å få fortalt det jeg gikk glipp av, sier en:

«Det har hendt at vi har kritisert noen, vi kalte en for Mr. Proper⁴⁴(...).» (Karim)

Med ett blir de helt alvorlige. Som om de har forbrutt seg. En sier: «*Dette er ikke pent gjort*». De andre nikker. Det er helt tydelig at vi er inne på et tabutema, og at jeg ikke kommer igjennom, i motsetning til Manolo, som forteller det som den største selvfølgelighet. Kanskje har han kjennskap til spøkene siden han selv har gjennomført behandlingen og følgelig oppfattes som annerledes enn øvrige frivillige? Uansett er dette et tema de ikke akkurat er henrykte over å snakke med meg om. I tråd med dette sier en beboer:

«*Vi snakker ikke negativt om de frivillige oss imellom. Det er ikke riktig. Vi har ingen rett til å klage på dem, de kommer jo bare for å være snille. Det ligger i luften, som en uskrevet regel at vi skal være takknemlige. Det skulle bare mangle at vi klagde på dem.*» (Fransisco, min utheving)

Beboeren uttrykker direkte at de ikke snakker negativt om de frivillige og at det føles illegitimt klage på dem, ved at det finnes en “uskrevet regel” som tilsier at man ikke skal gjøre det. Dette fordi de frivillige kommer av fri vilje for å gjøre dem en tjeneste, eller “for å være snille” (Fransisco). I tråd med dette sier en annen:

«*Vi pleier å si det til dem dersom de gjør noe vi ikke liker.*» (Karim)

Det er mulig at de uttrykker ting de misliker direkte til de frivillige, men skal man tro Manolo og det som kom frem under gruppeintervjuet medfører det ikke bestandig riktighet. Det foreligger en mulighet for at det er ulik praksis ettersom hvilket tidspunkt man bor i leiligheten. Kanskje er det slik at man i noen perioder sier ifra dersom noe plager en, mens man i andre perioder tier stille?

På spørsmål om de ville klage til terapeutene eller administrasjonen i tilfelle en frivillig ikke holdt mål i forhold til de betingelser institusjonen har satt, eller dersom de ikke liker den frivilliges fremferd, er de enige i at de ikke ville gjøre det. Herunder følger to illustrerende sitat:

---

⁴⁴ Mr. Proper er et vaskemiddel, som hyppig figurerer i spanske reklamefilmer. Jeg antar at vedkommende fikk dette kallenavnet grunnet overdreven vektlegging av renslighet etter beboernes skjønn.

«Nei, jeg ville ikke klage. Det er personer som vi ikke liker, men vi klager ikke.»
(Lorenzo)

«Det var en person vi alle var misfornøyde med, og jeg ville si det til terapeutene, men ingen ville. Jeg flyttet ut, så det ble ikke noe mer ut av det.» (Alexandro)

Grunnen til at de ikke klager er etter alt å dømme angitt av Fransisco i sitatet tidligere i avsnittet der han hevder «Det skulle bare mangle at vi klagde på dem». Videre ser det ikke ut som det er lett å få med seg øvrige beboere dersom man ønsker å klage til terapeutene, og det til tross for at alle er enige i at vedkommende ikke holder mål. Med andre ord skal mye til for å si ifra til terapeutene, hvilket bekreftes i følgende sitat:

*«Det må være **skikkelig ille** for å klage.»* (Karim, min utheving)

Men hva er skikkelig ille? Det er vanskelig å svare på. Foreløpig ser det ikke ut som det har vært «skikkelig» ille, verken terapeuter eller beboere kan gi eksempler på at frivillige har blitt klaget på. På den andre siden kan det hende at det har forekommet at frivillige ikke har oppført seg bra, men siden den frivillige ikke blir betalt, er det mulig at definisjonen av hva som er «skikkelig ille» (uakseptabelt) er annerledes enn hva som ville falle innunder en slik kategori i forhold til betalte hjelpere. Relevant i denne sammenheng er følgende svar fra en beboer om spørsmål om de ville forandre på noe i forhold til de frivillige som fungerer som følge i leilighetene:

«De gjør allerede mer enn hva man kan forvente av dem.» (Lorenzo)

Kanskje gjør de frivillige mye mer enn forventet. Kanskje forventes det svært lite av en frivillig i og med at den økonomiske kompensasjonen er fraværende. Hva hadde hendt dersom beboerne hadde klaget på de frivillige? I og med at det, så vidt meg bekjent, ikke har skjedd enda, er det vanskelig å forfølge denne tolkningen videre.

Innledningsvis i avsnittet, skisserte jeg en situasjon de aller fleste av oss har opplevd: Å takke pent for en gave som ikke faller i smak. Det er uoppdragent å ikke sette pris på noe en får, når det gis med gode intensjoner. Denne allmenngyldige normen om gjengjeldelse, tas

opp til diskusjon i Mauss' berømte verk *Gaven utvekslingens form og årsak i det arkaiske samfunn* (1995). Ved hjelp av et omfattende etnografisk materiale om ulike kulturers praksis vedrørende tjenesteyting og gaver, finner Mauss følgende fellestrekk ved samfunnene: Plikten til å gi, plikten til å ta imot og plikten til å gjengjelde (Mauss 1995), hvilket han samler i kjernebegrepet «totale ytelser». Mottaker forplikter seg overfor giver på et eller annet vis. Dette underbygger han ved å vise at giveren har et tak på mottaker, fordi mottaker tar imot en del av givers sjel. Å nekte å ta imot eller gjengjelde er det samme som å erklære krig. Blau (1996) oppsummerer denne form for gjensidighet på følgende vis:

«Reciprocity is an equilibrating force, the assumption being that every social action is balanced by some appropriate counteraction. Individuals who receive needed benefits from others are obligated, lest the supply of benefits cease, to reciprocate in some form, whether through expressions of gratitude, approval, material rewards, services, or compliance.» (op.cit.:336)

Det er kanskje fruktbart å tolke det faktum at beboerne ikke ønsker å snakke stygt om de frivillige (iallfall får beboerne dårlig samvittighet når dette gjøres) eller klage på dem til terapeutene, selv om de måtte mene noe negativt om de frivillige, i visse sammenhenger dithen at de frivillige (giveren) har en form for «tak» på mottakeren (beboerne). Man kan kanskje si at klaging innebærer å nekte å ta imot tjenesten og at det er ensbetydende med å erklære en form for krig, for å si det med Mauss (1995). Følgelig er det kanskje logisk at de ikke klager, og at jeg som utenforstående i liten grad er i besittelse av materiale som peker i retning av at de frivillige klages på eller snakkes stygt om.

5.4 Avskjedigelse

Det forekommer meget sjelden at PH oppfordrer frivillige til å forlate engasjementet. Temaet avskjedigelse er åpenbart “tabustemplet”, idet de aller færreste ønsket å snakke om det. Det viste seg klart ved at folk rødmet og insinuerte. Det tok tid før de kom til saken. Grunnen til dette er kanskje at de ikke ønsket å stille noen frivillige i dårlig lys, da dette kunne gå ut over de øvrige. En annen grunn kan være at tilfeller der frivillige har blitt bedt om å gå, betraktes som grove overtramp. Om de frivilliges tilstedeværelse sier en terapeut følgende:

«Den frivillige kommer for å ha en hyggelig stund med de narkomane (...) De frivillige er ansvarlige, de har et enormt ansvar. De kommer ikke for å more seg, for å feste. Det er alvorlig.» (Tony, min utheving)

Her ser vi at den frivilliges funksjon er å ha det hyggelig, men ikke *for hyggelig*. Flere snakket om en jente som angivelig hadde hatt det for hyggelig, og derfor hadde «gått over streken». En frivillig forklarer det slik:

«Det var en jente som ikke forsto «gamet» helt. Hun var der (i leiligheten, min anm.) for å ha det moro, og lære gutta å danse lambada» (Antonio)

En av stoffbrukerne fortalte at jenta hadde satt igang «*et skikkelig haraball*» med full musikk og masse latter. Da han hadde kommet inn i leiligheten, hadde de angivelig danset lambada. Derimot sa en frivillig at han hadde *hørt* av en annen frivillig at vedkommende hadde overhørt at jenta *lovet* stoffbrukerne undervisning i lambada, under et vaktskifte. Så det er ikke godt å vite om hun *virkelig* danset lambada og lagde fest, eller om det *kun* dreier seg om et løfte som ikke ble holdt. Det er ikke fritt for at det dreier seg om en vandrehistorie, der en fjær kan ha blitt til ti høns. Dersom det kun lå en løs kommentar til grunn for avskjedigelsen, overdrev kanskje PH. Men jeg antar at det var flere episoder som ble brukt som begrunnelse for avskjedigelsen. Særlig fordi flere referer til episoden. Et spørsmål som tvinger seg frem her er hvorfor det å danse eller lære bort en dans er såpass graverende at det medfører avskjedigelse. I kristne miljøer er dans bannlyst fordi det kan vekke seksuell lyst. Kanskje er det argumentasjonen? Forholder det seg slik, vil man på PH, til tross for å ha nedfelt i stiftelsesskriftet at institusjonene skal være religiøst nøytrale, kunne skimte religiøse ideer. Det hadde imidlertid ikke vært forunderlig i og med at sjefen for PH på Mallorca er en prest, i likhet med “designeren” av behandlingsprogrammet, Don Mario Picchi. Dessuten finnes det såvel nonner som prester blant de frivillige. Men jeg tror heller avskjedigelsen har sin rot i brudd på hva som forventes av frivillige som fungerer som følge i leilighetene. Den frivillige kommer inn og står ansvarlig for leiligheten - det skal herske en viss orden. Dans er ofte forbundet med alkohol eller andre rusmidler, og kan følgelig anses som en tilbakevending til det de narkomane skal bryte med. Slik jeg ser det er

det umulig å vite hva som er den primære årsaken til at denne jenta gikk over streken: Feiltolkning av frivilligrollen, om PH til en viss grad representerer en religiøs tankegang eller om dans anses for å være skadelig fordi det kan assosieres til rusbruk. Kanskje er argumentasjonen en sammenblanding av disse tre tolkningene?

Andre jenter har forelsket seg i beboerne i årenes løp. En terapeut uttrykker det slik:

«Det har f.eks. hendt at jenter har forelsket seg i gutta som er i leilighetene, og at de har innledet seksuelle relasjoner» (Tony)

En annen sier:

«Det har forekommet at de frivillige har hatt relasjoner med de narkomane» (Maria Teresa)

Jeg antar at Maria Teresa sikter til relasjoner som overskrider det som betegnes for vanlige relasjoner frivillige og beboere imellom. Videre forteller Maria Teresa om en frivillig som snakket nedlatende om PHs behandlingsmåte til beboerne. Det er i følge Maria Teresa å gå for langt. Det er mulig at flere frivillige stiller seg negativt til PHs regler, og følgelig deler kritiske synspunkter herom med beboerne, men det har såvidt meg bekjent kun forekommet denne ene gangen at en frivillig åpenlyst har kritisert eller motsagt terapeuter foran såvel stoffbrukere, som lønnet personale. Personen ble pent bedt om å ikke komme tilbake. Om temaet sier terapeuten følgende:

*«At slike ting har forekommet er et faktum, men det har kanskje skjedd to ganger i løpet av ti år. Det er bare det at man husker det så altfor godt (...) Det har hendt at vi har måttet be noen om å slutte, fordi de søker å erstatte noe de selv mangler ved å være frivillige (...) Men det er veldig få tilfeller, det dreier seg om mennesker som går rett fra PH til psykiatriske institusjoner. **Det er vanskelig å forholde seg til disse menneskene.** Men som sagt, det dreier seg om ytterst få tilfeller.» (Min utheving) (Maria Teresa)*

Interessant i denne sammenheng er det at terapeuten synes det er *vanskelig* å forholde seg til uegnete og uønskede frivillige. Det er verdt å spørre seg om *hvorfor* det er vanskelig. Det er

innlysende at det er komplisert å forholde seg til mennesker som er på randen av ett sammenbrudd, som i løpet av kort tid vurderes som såpass syke at de innlegges ved psykiatriske institusjoner. Ligger det andre årsaker til grunn for at terapeuten synes det er *vanskelig*? Trolig er det ikke like lett å avskjedige en som kommer frivillig, som en ansatt, fordi vedkommende ikke krever lønn for vervet, det er noe vedkommende i teorien gir med gode intensjoner. I lys av denne tolkningen vil Mauss (1995) kjernebegrep “total ytelse” omtalt i forrige avsnitt være relevant. Følgelig vil det for terapeutene være vanskelig å hankes med frivillige som gir av sin tid, nettopp fordi det føles naturlig å gjengjelde tjenesten med f.eks. takknemlighet eller anerkjennelse. Ved å gjengjelde den med avvisning, viser PH at de ikke verdsetter den. Dermed vil terapeutenes fremferd kanskje oppfattes som fiendtlig.

Hvis det er vanskelig å avskjedige mennesker som begår det man kan betegne for grove overtramp, er det nærliggende å anta at det er nær sagt umulig å forholde seg til de andre. Hva hender med mindre overtramp? Jeg er dessverre ikke i besittelse av data vedrørende mindre overtramp. Enten fordi mindre overtramp ikke forekommer, eller det ikke kommer terapeutene for øret. Igjen er det som ble behandlet forrige avsnitt relevant: En beboer sa det måtte være “skikkelig ille” før han ville klaget på en frivillig. I lys av dette er det rimelig å anta at mindre overtramp ikke vil komme verken terapeuter eller meg for øret, og det er følgelig logisk at jeg ikke har noe data på dette punkt.

I det foregående er det redegjort for tre tilfeller der de frivillige har blitt bedt om å forlate vervene. Dette viser at det går an å «gå over streken», selv om det foreligger få formelle retningslinjer. For terapeutene fremstår overtrampene som meget klare. En kan spørre seg hvorfor. Selv om den frivillige kommer dit på fritiden, frivillig, forutsettes det at vedkommende ikke involverer seg på samme måte som med en venn eller en venninne, eksempelvis ved å danse lambada eller innlede seksuelle relasjoner. Skillet er i så måte klart, den frivillige har et ansvar, et verv, som går ut på å følge opp stoffbrukere. Det er med andre ord retningslinjer for hvordan relasjonen skal være, selv om disse ikke er nedtegnet. I likhet med betalte hjelpere ansatt i Oslo Kommune Rusmiddelstaten er det på det rene at de

frivillige skal forholde seg til første punkt av «Instruks for forhold mellom klient/pasient og ansatt i Rusmiddeletaten» (1998). Der står det å lese: “*seksuell omgang mellom klient/pasient og ansatt skal ikke forekomme*”. Dette fordi det bryter med etiske retningslinjer. Til tross for å *ikke* bli informert om dette, er det like fullt en regel som må etterfølges - gjøres det ikke, er konsekvensen at den frivillige avskjediges. Her skal det bemerkes at noen frivillige *kanskje* blir informert av mer erfarne frivillige som “lærer dem opp”, men i og med at det ikke finnes noe standardisert opplæring, og faktum er at mange ikke får noe opplæring i det hele tatt, gitt at det forutsettes at de kjenner “gangen i det hele”, vil jeg hevde at de aller fleste ikke blir informert om hvordan man skal forholde seg.

Sammenfatning

I dette kapittelet har jeg trukket frem noen eksempler som viser at det går an å bryte regler, til tross for at disse er uskrevne. For det første viser beboerne motstand mot frivillige som utviser kontrollerende oppførsel, eller handler som terapeuter. Men de (be)klager (seg) ikke høylydt av den grunn, trolig fordi de også forholder seg til uskrevne regler som tilsier at det ikke er riktig å klage på de frivillige. For det andre har jeg pekt på ulike aspekter som medfører avskjedigelse, og vist at det dreier seg om tilfeller som strider mot regler nedfelt for betalte hjelpere, eksempelvis seksuelle relasjoner med brukerne.

6. Kapittel: Kontroll

6.0 Innledning

Vi har i de foregående kapitlene i denne delen sett på ulike aspekter som kan betegnes som kontrollerende ved PHs behandlingsopplegg: De ulike reglene, begrunnelser for disse, hvordan brukerne opplever noen av dem, samt relasjonene mellom stoffbrukere på den ene siden og “kontrollørene” - frivillige og terapeuter - på den andre. Jeg vil i det følgende forsøke å trekke sammen trådene og si noe mer generelt om den kontrollen som utøves ved PH-sentrene. Men før det, vil kontrollbegrepet analyseres.

6.1 Sosial kontroll

Mathiesen (1989) gir følgende definisjon av begrepet “sosial kontroll”:

“Helt generelt kan “kontroll” i sosial forstand defineres som bruk av sanksjoner - belønninger og avstraffelser - i den hensikt å skape stabilitet eller endring i adferd.” (op.cit.:178)

I tråd med sitatet hevder Balvig (1992) at det i sin opprinnelse ble anvendt om reguleringsmekanismer i samfunnet og i sosiale relasjoner. Videre skriver han:

“I vore dage er en snæver definition af social kontrol udbredt, hvor begrebet sidestilles med bevidste tvangsprægede forsøg på at håndhæve konformitet, ofte koncentreret til det strafferetlige system.” (op.cit.:262)

Som det fremgår av sitatet, finnes det flere definisjoner av “sosial kontroll”. Cohen (1994) hevder at betydningen man tillegger begrepet avhenger av hvem som anvender det:

“I sociologiske lærebøger fremstår det som et neutralt begreb, der dækker alle sociale processer med henblik på opnåelse af konformitet (...) I den kritiske teori og retorik er det blevet et negativt begreb, der ikke blot dækker statens indlysende tvangsapparat, men også det formodet skjulte element i enhver statsstøttet socialpolitik, hvad enten den handler om sundhet, uddannelse eller velfærd. Historikere og politologer inskrænker begrebet til undertrykkelse af politisk opposition, mens sociologer, psykologer og antropologer altid formulerer seg i et

bredere, ikke-politisk sprog. I dagligsproget har begrebet slet ikke nogen klar eller gjennomgående betydning.” (op.cit.:15)

I følge sitatet fremstår “sosial kontroll” som et nøytralt begrep i sosiologiske lærebøker. Jeg vil her innvende at det trolig ikke finnes noen begreper som anvendes nøytralt. I tråd med det hermeneutiske vitenskapsideal, kommer tolkninger an på den som tolker (se bl.a. Andersson 1982, Gilje og Grimen 1995), og følgelig vil det ikke være mulig, eller ønskelig for den saks skyld, med nøytralitet. Selv om Mathiesen (1989) hevder at belønninger er en form for sosial kontroll, kan man ikke se bort fra at definisjonen inneholder en overrepresentasjon av mer negativt ladede tiltak (sanksjoner, avstraffelser). Dette forsterkes ved at den etymologiske betydningen av idiomet kontroll (fra contra-roll) er «*noe som ruller i motsatt retning. En motbølge, motstand*» (Christie 1997[b]:91). I sin opprinnelse henviser begrepet altså til noe som er imot en, hvilket innebærer at det per definisjon har en negativ konnotasjon, uansett hvor nøytralt man ønsker å definere det. At begrepet har negativ konnotasjon, er selvsagt ikke ensbetydende med at sosial kontroll er negativt. Noen vil hevde at tvang, avstraffelser og sanksjoner er positivt. Jeg skal senere se nærmere på hvorvidt kontroll bestandig er imot en av de impliserte parter, og hvordan det stiller seg i forhold til PH. Men først skal jeg drøfte hva slags form for sosial kontroll de frivillige utøver.

6.2 Uformell sekundærkontroll

I følge Skjørten (1994) sondres det i kriminologien mellom to former for sosial kontroll: Den primære og den sekundære. Definisjonene skriver seg til *Hvor tett et samfunn?* (1982). Christie problematiserer denne idealtypiske inndelingen i artikkelen «Sosial Kontroll» (1997[b]). Her hevder han at primærkontroll ikke bestandig er uformell. Likeledes er ikke sekundærkontroll utelukkende formell. Eksempelvis vil en fengselsbetjents kontroll av en fange være formell, til tross for at de lever side om side, kjenner hverandre, og kanskje knytter varige bånd. Trolig vil ikke en politislektnings kontroll være helt uformell hvis vedkommende oppdager lovstridige handlinger i familieselskapet. Christie (1997[b]:95) sier at overgangene er flytende, og eksemplifiserer dette ved hjelp av følgende modell:

	<i>Uformell</i>	<i>Formell</i>
<i>Primær</i>	Familiemiddagen	Arvesammenkomst
<i>Sekundær</i>	Fangen og betjenten i samtale om tippekupongen	Børsen Rettsalen

Modellen kan være til hjelp for å illustrere de frivilliges kontrollfunksjon. På bakgrunn av det som har fremkommet i de foregående kapitlene, vil jeg påstå at de frivillige utøver en form for uformell sekundærkontroll. Uformell fordi de frivillige, i motsetning til andre yrkesgrupper som anses for å være såkalte “sekundærkontrollører”, ikke har adferdskontroll som yrke⁴⁵ og ikke får lønn for engasjementet. De benytter langt mer skjønn enn ansatte hjelpere (eller kontrollører alt etter hvem som definerer). Videre tilbringer beboere og frivillige mye tid sammen, hvilket medfører at de i langt større grad blir kjent med hverandre som hele personer - relasjonen bærer ikke preg av distanse i samme grad som relasjonen stoffbrukere og terapeuter imellom, og selv om man skimter en viss avstand mellom frivillige og beboere generelt, regnes *noen* frivillige for å være venner av beboerne. Dessuten foretar de seg ting sammen med beboerne i deres “private sfære”, hvilket vil si at samværet kan sammenliknes med det øvrige narkobrukere har med egne familier. Endelig setter det faktum at de frivillige ikke har beslutningsmyndighet over beboerne et uformelt preg over samværet. Selv om samværet til en viss grad er forutbestemt av formelle kriterier, er det ikke de frivillige som bestemmer. Samværet er til syvende og sist kontrollert av terapeutene, slik det forholder seg for andre behandlingsmottakeres familiemedlemmer.

Kontrollen kan betegnes som “sekundær” fordi de i begynnelsen er fremmede for stoffbrukerne. Følgelig springer kontrollen ikke ut av det vanlige samværet mellom mennesker som har valgt å omgås, eller er biologisk beslektet. Dessuten er interaksjonen frivillige og beboere imellom “*skapt for å gi grunnlag for kontroll*”, samtidig som store

⁴⁵ Som nevnt i avsnitt 4.1 finnes det enkelte frivillige som har langt høyere utdannelse i forhold til å jobbe med brukerne enn terapeutene. Men de har ikke gjennomført terapeututdanningen som kreves for å være terapeut ved PH-sentrene, og anses dermed ikke som yrkesutøvere på PH.

del av den er *“bevisst og planlagt”* (Christie 1982:29), hvilket viser seg ved at de må forholde seg til uskrevne og skrevne regler behandlingen har satt (f.eks. ikke innlede seksuelle relasjoner til brukerne, medbringe mat til leilighetene, innta kveldsmat klokken 21 osv.). Så selv om den frivillige ikke er profesjonell vil han/hun regnes for å være det i noen sammenhenger, rett og slett fordi vedkommende skal fremstå som en profesjonell, dvs er ansvarshavende i leilighetene, til tross for at han/hun er der frivillig på fritiden. Den frivillige kommer inn og skal gjøre det samme som familiene til øvrige stoffbrukere i Mottaksfasen gjør. De skal være familiesubstitutter. I så henseende kan den frivillige anses for å være en sekundærkontrollør, siden det ikke er uvanlig at sosionomer eller andre spesialister kommer inn og fungerer som familie i forbindelse med behandling av narkomane (se f.eks. Finstad 1990). Likevel er det indikasjoner som viser at den frivillige i større grad enn Finstads (1990) informanter befinner seg i skjæringspunktet mellom familiær og profesjonell. Dette fordi de frivillige kommer som privatpersoner på fritiden, blir ikke lønnet og er som regel ikke i besittelse av relevant utdanning. At den frivillige ikke anses for å være profesjonell i samme grad som andre såkalte sekundærkontrollører, manifesterer seg ved at det går et skarpt skille mellom en frivillige og terapeuter.

Ovenfor har jeg skissert hvorfor jeg velger å betegne kontrollen de frivillige utøver som *“uformell sekundærkontroll”*. Hvorfor bruker jeg ikke heller betegnelsen *“formell primærkontroll”*? Dette er imidlertid et tolknings spørsmål, og jeg vil presisere at dette er min tolkning, som selvfølgelig ikke behøver å være den (eneste) rette.

Noen vil innvende at *“formell primærkontroll”* er en mer dekkende betegnelse fordi beboerne i leilighetene ikke, eller i liten grad, omgås egen familie. Hermed vil de frivillige representere brukernes primærgruppe, altså *“ (...) grupperingen som anses som spesielt nære og med bånd som er særlig sterke”* (Christie 1997[b]:92). Men jeg mener å ha påvist under punkt 4.8, kapittel 4, at de frivillige hovedsakelig ikke anses for å være reelle venner av beboerne mens de er i Mottaksfasen. Dataene peker snarere i retning av at det finnes en *“kløft”* mellom beboere og frivillige, for å bruke Goffmans (1967) terminologi. Følgende sitat av en beboer underbygger dette:

«Det er noe spesielt med dem man ser på som fra *menneske til menneske*, og ikke som fra *beboer til frivillig*.» (Karim, min utheving)

Ut fra sitatet er det rimelig å anta at de frivillige betraktes som *en form* for personell - verken som terapeuter eller som venner eller familie. Mye tyder på at de frivillige generelt klassifiseres i en egen mellomliggende kategori. Dermed vil det finnes en kløft mellom beboere og frivillige, selv om denne vil være mindre dyp enn den som eksisterer mellom henholdsvis terapeuter og stoffbrukere. Illustrerende sier en frivillig at man etterhvert blir en "*profesjonell i gåseøyne*" (Ricardo), hvilket kan indikere at de frivillige betraktes og selv betrakter seg som en funksjon i krysningspunktet mellom det å være profesjonell og privat. Følgelig synes jeg det er problematisk å si at de frivillige utøver en "formell primærkontroll". Jeg mener det heller er en dekkende betegnelse på kontrollen foreldre eller øvrige familiemedlemmer utøver på deres nærmeste som følger behandling ved PH sentrene. Dette fordi de i høyeste grad tilhører brukernes primærgrupper, og utøver en form for formell kontroll, gitt at de har en rekke formelle retningslinjer å forholde seg til i interaksjonen (jf. Vedlegg). Dermed ser jeg det mer relevant å betegne de frivilliges kontroll som "uformell sekundærkontroll", selv om det i noen tilfeller vil dreie seg om "formell primærkontroll" (i de tilfeller beboer og frivillig virkelig er venner og føler gjensidig affekt for hverandre).

Så kan man spørre seg om det foreligger relevant materiale som peker i retning av at frivilliges implikasjon i brukernes behandlingsprosess er virkningsfull. Det vil drøftes i neste avsnitt.

6.3 Er de frivilliges tilstedeværelse virkningsfull?

Selv om jeg i denne oppgaven ikke skal fokusere på effekter og resultater, vil jeg unntaksvis gi en kort drøftelse omkring de frivilliges tilstedeværelse i de narkomanes behandlingsprosess mulige effekter.

Det bodde 39 narkobrukere i Bofellesskapet i den tiden jeg observerte. Av disse talte jeg 10 stykker som hadde bodd i leiligheter. Det vil i utgangspunktet si at omlag 26% av dem som

var der på det angjeldende tidspunkt hadde bodd i leilighetene. Dette er et relativt høyt tall, ettersom det på dagsentret kun befinner seg cirka 16 av omlag 100 narkobrukere. Jeg spurte dem om det var noen sammenheng mellom det å ha bodd i leiligheter med de frivillige, og det å komme videre i prosessen. Selv virket de overbeviste om at det hadde hatt noe å si for prosessen deres. Eksempelvis sier en:

«Deres kjærlighet til oss betyr mye for prosessen.» (Beboer, Bofellesskapet)

Her kan man skimte at de frivilliges implikasjon og omsorg har mye å si for fremdriften i behandlingsprosessen. Andre sa at det å bo i leilighetene var til hjelp når de kom til Bofellesskapet. Eksempelvis sier en:

«Det har hjulpet meg veldig i forhold til behandlingsprosessen. Bare det å bo i leilighet gjør det lettere å bo sammen med andre i Bofellesskapet. Jeg var allerede vant til å dele og samarbeide med andre mennesker. Det er positivt.» (Beboer, Bofellesskapet)

Informanten hevder at samværet med de frivillige har hjulpet ham veldig i behandlingen, og at fellesskapet i leilighetene er en medvirkende årsak til at han ikke har problemer i Bofellesskapet - iallfall ikke de samme som dem som kommer rett fra egen familie til Bofellesskapet. De har ofte vanskeligheter med å tilordne seg og ta hensyn til andre. I følge beboeren og andre med samme erfaring hadde samlivet i leilighetene hatt en positiv effekt. Det er kanskje en fruktbar hypotese at det å være i kontakt med de frivillige i leiligheter gjør at de fortsetter? På den andre siden kan det hende at jeg kom fram til et såpass høyt tall skyldes tilfeldigheter. Det er ikke sikkert at det er grunnet samværet med de frivillige at tidligere beboere opplever at de har lettere for å innordne seg i senere faser av behandlingen, eller at det er grunnen til at de fortsetter. Det kan hende at stoffbrukere som bor hjemme ikke er så motiverte, at de begynner i behandling som resultat av press hjemmefra og ikke fordi de selv ønsker det (jf. kapittel 3, punkt 3.4). Det er mer nærliggende å anta at narkobrukere som ikke har familie selv ønsker behandling, og ikke blir presset på samme måte. Dermed er de kanskje mer motiverte. En annen forklaring på at det var mange tidligere beboere i Bofellesskapet, kan skyldes at de soner. Som kjent fungerer leilighetene som alternativ til fengsel, og de som ikke

har familie som vil følge opp, eller av andre årsaker ikke kan være “følge”, må bo i leiligheter. Uansett må de som soner dom innom leilighetene. Derfor kan det hende at de som var i Bofellesskapet på det gjeldende tidspunkt var der i stedet for å være i fengsel, fordi de anså det som et bedre alternativ. Likevel skal man ikke se bort fra at fellesskapet i leilighetene kan ha positive effekter; beboerne bor side om side, og motiverer hverandre. På den andre siden kan dette argumentet brukes til det motsatte: Er det dårlig miljø i leilighetene, vil negative holdninger dominere, slik at flere forlater. En annen grunn til at de kanskje ser ut til å fortsette i behandling, kan være at de til stadighet møter eksmisbrukere blant den frivillige staben. Disse kan fungere som en rollemodell som motiverer til videre behandling. Selv mente en frivillig eksmisbruker at han hadde en slik funksjon:

“For dem er jeg en person de beundrer. Jeg går fram med et godt eksempel. De spør meg ofte om det var hardt, hvordan det var i Bofellesskapet, om det kostet meg mye å gjennomføre.” (Manolo)

I tråd med dette ble følgende sagt under gruppeintervjuet:

“Kommer det en som har vært i behandling, føles det som om vi er en mer. Det er altså ikke som en frivillig.” (Alexandro)

Av de to foregående sitatene kan man kanskje anta at det taler til PHs fordel å disponere eksmisbrukere innenfor den frivillige staben, fordi de fremstår som realistiske rollemodeller, og fordi de grunnet felles erfaringer kan kommunisere med beboerne på andre premisser enn en hvilken som helst annen frivillig. Dette underbygges i følgende sitat:

“Det gode ved brugen af eksnarkomaner er, at de behandlingssøgende ikke kan manipulere med dem, fordi de som oftest kan se igennem det forsvar, som narkomaner som regel benytter seg af, eksempelvis løgne.” (Kampmann og Mortensen 1994:75)⁴⁶

I og med at det ikke foreligger konkrete tall, er det vanskelig å fastslå hvorvidt frivilliges tilstedeværelse og følgelig utøvelse av uformell sekundærkontroll generelt har positive effekter. Det er med andre ord vanskelig å hevde med sikkerhet at oppfølgingen hjemme

hos øvrige stoffbrukere er mindre effektiv. Men det er grunnlag til å anta, på bakgrunn av uttalelser i feltet og antall som befant seg i Bofellesskapet når jeg observerte der, at kontakten med de frivillige hadde sine positive sider som hjalp brukerne til å tilpasse seg i Bofellesskapet og til å fortsette behandlingen.

6.4 Vurdering av kontrollens karakter

Under avsnitt 6.1 kommer jeg frem til at sosial kontroll primært er et negativt ladet ord. Å utøve kontroll innebærer at en av partene i den sosiale interaksjonen “går imot” den andre, ved å f.eks. sanksjonere eller avstraffe. Spørsmålet i denne sammenheng er om en kontrollør vil klientens verste når vedkommende går imot klientens ønsker?

I *Barnevern som samfunnsspeil* (1996) stiller Ericsson seg et liknende spørsmål, og kommer fram til at det muligens er lettere å definere henholdsvis “hjelp” og kontroll dersom man lar personene som utsettes for tiltakene definere handlingene. Videre hevder Ericsson (1996) at kontroll er noe som iverksettes med utgangspunkt i andres vurdering av situasjonen. Jeg antar at hun mener såkalte profesjonelles oppfatning av situasjonen, i og med at det ofte er de som har myndighet til å iverksette tiltak for å endre klienters situasjon. Herav blir det noe problematisk å definere PHs virksomhet. På den ene siden er behandlingen PH tilbyr «hjelp» i Ericssons (1996) forstand, i og med at utgangspunktet er frivillighet: Et fundamentalt kriterium er at brukerne selv ønsker behandling (jf. stiftelsesskriftet, kapittel 1, punkt 1.2). Men dette er ikke nødvendigvis ensbetydende med at narkobrukerne er enige i metodene som anvendes. Som vi tidligere har sett, synes mange beboere det er problematisk å forholde seg til reglene. Dermed vil reglene representere “(...) *noe andre definerer behovet for og tar initiativ til å sette i verk.*” (op.cit.:27). Dette innebærer at behandlingen kan anses for å være kontrollerende og ikke hjelpende, i og med at en del narkobrukere har problemer med reglene. Dermed ser vi at PH behandlingssopplegg kan sies å inneholde elementer av såvel kontroll som «hjelp». Et logisk spørsmål i denne sammenheng er derfor hvorvidt hjelp og kontroll er motstridende begreper?

---

⁴⁶ Dette vil selvfølgelig også gjelde for terapeuter som har en fortid som narkomane.

Selv om kontrolløren går imot at klienten skal ruse seg, er det ikke dermed sagt at han er imot klienten, eller at kontrollen er av negativ art. Vedkommende er kanskje bare mot at klienten ødelegger seg selv, og er i den forstand *for* klienten, dvs at kontrolløren ønsker å hjelpe klienten. Det eneste vedkommende er imot er rusing. Kontroll og hjelp vil være to sider av samme sak. Likevel er det betimelig å innvende at det er en form for tvang over det, i og med at de to impliserte parters interesser er motstridende. Kontrolløren vil argumentere med at tiltakene som iverksettes er "til klientens eget beste" - et argument som ikke bestandig er uproblematisk. For hva er egentlig klientens eget beste? Hvem definerer hva som er best for klienten; klientens egen mening, eller en terapeut eller en frivillig sin? Historien viser oss eksempler på at de grusomste overgrep, eksempelvis lobotomering, har blitt gjennomført med begrunnelse om at det ble gjort for klientens eget beste (Høigård 1993). At ting gjøres i det godes tjeneste, bidrar ofte til å legitimere og tilsløre overgrep (Skau 1996). Dermed blir det kanskje litt for enkelt å si at tiltak kan forsvares så lenge man gjør noe i troen på at det er til det beste for klienten. Her er det viktig å bemerke at jeg ikke på noe som helst tidspunkt vil bestride at PH gjør sitt ytterste for å gjøre noe positivt for narkobrukerne. De mener åpenbart at arbeidet de gjør kan forsvares moralsk og ideologisk, og er til stor nytte for dem som følger behandlingen. Og behandlingen har vært et lykketreff for hundrevis av mennesker som ved hjelp av PH har greid å fri seg fra et liv i narkorus, og det som følger i kjølvannet. Sett fra deres synsvinkel vil kontrollen de har vært utsatt for være ensbetydende med hjelp. Med andre ord vil den bedømmes som positiv. På den andre siden finnes det mennesker som ikke har hatt like stor nytte av behandlingen. Sannsynligvis mener disse at PHs behandlingsopplegg er kritikkverdig. Disse vil trolig ikke anse kontrollen som hjelp. Men vil kontrollen likevel kunne anses som hjelp? Slik jeg ser det vil det ikke bare komme an på hvem som definerer. Det kan tenkes at mennesker som stiller seg kritiske til PHs opplegg, har hatt utbytte av det - har fått mye hjelp - selv om de selv ikke ser det slik. Likeledes kan de som har hatt utbytte av behandlingen ha tilbøyeligheter til å glemme at de har blitt utsatt for kontroll som kanskje følte krenkende mens de gjennomgikk prosessen. Skal man følge Ericcsons (1996) argumentasjon vil man ikke kunne se det på denne måten. Derfor stiller jeg meg imidlertid noe undrende til hennes argumentasjonen. Dette fordi jeg mener kontroll og hjelp er to sider av samme sak, og man kan følgelig ikke atskille begrepene helt. Jeg mener at kontroll og hjelp er innbakt i alle sosiale relasjoner, på godt og vondt, og at det derfor er mer

fruktbart å analysere kontrollens art og om den er positiv eller negativ. I tråd med dette skriver Ericsson (1996) at man må vurdere *konkret* hvorvidt kontrollen man studerer kan sies å være av henholdsvis positiv eller negativ art. Her vil man kunne si at stoffbrukere med positive erfaringer fra behandling ved PH, vil verdsette PH høyt - følgelig vil kontrollen anses som positiv. Motsatt vil de som ikke har slike erfaringer anse PH for å være negativt. Herav vil det være vanskelig for en utenforstående å bedømme kontrollen som utøves ved PH sentrene. Da jeg kun har informanter innenfor den gruppen som trolig anser kontrollen for å være positiv; terapeuter og frivillige som selv har gjennomført behandlingen, ser jeg det ikke hensiktsmessig å fortsette denne drøftelsen videre.

DEL III

HVORFOR FRIVILLIG?

7. Kapittel: Teoretisk tilnærming til del III

7.0 Innledning

Christie (1998) påpeker at de fleste av oss har blitt like når det gjelder livets mål: Flesteparten søker å tjene penger. Han gjengir Østerbergs inndeling av institusjonene i samfunnet som består av fire områder; henholdsvis produksjon, reproduksjon, makt og politikk og institusjoner for bearbeiding av symboler og forståelse, og kommer frem til at produksjonen har gjort sitt inntog, invadert og kolonisert de øvrige institusjoner på en slik måte at man kan observere at samfunnet befinner seg i en mer eller mindre “mono-institusjonell situasjon”. Videre skriver han:

“Markedstenkningens hegemoni er så solid etablert at det på en måte blir usynlig. Det blir selvfølgelig, det får i Bourdieus ord en Doxisk karakter. Hvordan kunne det være annerledes?” (op.cit.:207)

Selv om det trolig finnes institusjoner og små steder der markedstenkningen ikke regjerer, kan man som Christie (1998) hevder se en generell tendens henimot økende profesjonalisering og kommersialisering. Følgelig kan det være interessant å studere hvorfor mennesker går inn i og fortsetter i et frivillig, ikke-lønnet engasjement. Likeledes hvorvidt man kan skimte ulike motivasjonsgrunner hos supportere og ordinære frivillige⁴⁷. Disse spørsmålene utgjør de overordnede problemstillingene i del III. I denne sammenheng kan man spørre: Hvilke sosiologiske begrep/teorier er egnet for å forklare og belyse ulike aspekter ved frivillig innsats? I følge Rotvold (1995) er det særlig relevant å se klienttettet frivillig engasjementet i lys av en transaksjonslogikk. Dette fordi:

“Den frivillige gir noe til klienten, og det motsatte gjør seg gjeldende for eksempel ved at den frivillige får fornemmelsen av å være til nytte og hjelp for andre, eller at arbeidet gir positive opplevelser, nye erfaringer og innsikt.” (op.cit.:50)

På bakgrunn av sitatet, kan man ikke utelukke at mennesker som melder seg til frivillig innsats gjør det ut fra et ønske om å “tjene noe på det”, selv om det ikke dreier seg om

---

⁴⁷ Jf definisjoner gitt i kapittel 1, avsnitt 1.7.4.

kompensasjon i form av penger. Slik jeg ser det er det mest nærliggende å tolke empiri vedrørende frivillig engasjerte i lys av bytteteori, for å se om det forholder seg slik eller ikke. Derfor vil jeg i det følgende analysere motivasjonsfaktorer ved de frivilliges engasjement i PH og drøfte dem ved hjelp av bytteteori. I dette kapittelet vil jeg gi en kortfattet presentasjon av bytteteori (eller transaksjonsteori som det ofte kalles), og drøfte den i lys av kritikken som har vært rettet mot denne teoretiske retningen.

7.1 Tilbake til utgangspunktet

I følge Østerberg (1993) oppsto sosiologisk teori blant annet for å overvinne mangler ved den rådende økonomiske teorien. En ankepunkt mot den økonomiske teorien var at den anla et individualistisk siktepunkt i analyse av forholdet mellom mennesker, ved å anvende «utilitaristisk handlingsteori⁴⁸». Utilitarisme er en moralfilosofisk oppfatning som kan sammenfattes i Benthams klassiske formulering: «Den størst mulige nytte til det størst mulige antall» (Andersen 1997 [b]). De «utilitaristisk» funderte teoriene utarbeidet av bl.a. Mill, Smith, Ricardo er sterkt inspirert av økonomiens syn på menneskers adferd (Moe 1994), som anser menneskene for å være rasjonelle vesener som søker å maksimere egen gevinst gjennom byttehandlinger på et marked (Repstad 1995). Dette er i tråd med det hedonistiske menneskesynet som Bentham bygde på. Når det gjelder utilitarismen, er det viktig å skjelne mellom utilitarisme som normativ teori om hva som er moralsk riktig på den ene siden og utilitarismens menneskesyn og handlingsteori på den andre (Andersen 1997 [b]). Østerberg (1993) definerer den utilitære handlingsteori slik:

«Den utilitære handlings teori består i å oppfatte mål/middelforholdet som den almene form for alle handlinger, slik at alle handlinger kan tolkes som nyttehandlinger.» (op.cit.:216)

---

⁴⁸ Nygaard definerer handlingsteori slik: «Sosiologisk handlingsteori dreier seg om forholdet mellom individ og samfunn, mellom subjekt og objekt.» (Nygaard 1995:11) Videre sier Nygaard (1995) at handlingsteorier søker å gi en helhetlig forståelse av hvordan individet påvirker samfunnet og vice versa.

Videre sier Østerberg (1993) at denne form for handlingsteori ble forsøkt forkastet ved alternative handlingsteorier utarbeidet av klassikere som Tonnies, Durkheim, Cooley med flere. Men i løpet av de siste tyve - tredve år har noen teoretikere forsøkt å skape et teoretisk fundament bestående av såvel sosiologisk som økonomisk teori. Det dreier seg om allmenne teorier om bytte og transaksjoner (op.cit.). Om disse teoriene skriver Østerberg:

«Selv om forskjellene mellom disse tilnærmingene kan være store, har de likevel til felles en oppfatning av den individuelle handling og av nytteaspektet ved handlinger, som beror på en tilbakevenden til nettopp det økonomiske synspunkt som sosiologisk teori opprinnelig hevdet å ha overvunnet.» (op.cit.:213-214)

Til tross for at nye former for «utilitære handlingsteorier» er en blanding av sosiologisk og økonomisk teori, kan man kanskje i tråd med forrige sitat av Østerberg, si at retningene til en viss grad representerer en form for tilbakevendelse til utgangspunktet. I det følgende vil det redegjøres for *deler* av denne teoretiske retningen. Retninger som spillteori vil jeg ikke redegjøre for, siden jeg ikke vil benytte dem senere i oppgaven. Likeledes når det gjelder nyere antropologisk transaksjonsteori. Jeg presiserer hermed at jeg forholder meg til klassikerne som hyppigst refereres til innenfor sosiologifaget.

7.2 Blau, Homans og Mauss

I sosialpsykologiske termer snakker man om «Exchange Theory», eller bytteteori. Den bytteteoretiske tradisjonen henter ikke bare inspirasjon fra utilitarismen, men også fra behaviorismen⁴⁹. I følge bl.a. Wallace og Wolf (1995), Moe (1994) og Grønmo (1997) utspringer tradisjonen fra to banebrytende verk: Homans *Social behaviour. Its elementary forms* (1961) og Blaus *Exchange & power in social life* (1996, første gang publisert i 1964). Nevnte verk setter premisser for hvorledes man kan analysere deler av det sosiale

---

⁴⁹ Hammerlin og Larsen (1997) redegjør for denne psykologiske retningen, og oppsummerer på følgende vis: «Som tidligere skrevet, er behaviorismen en materialistisk orientert teori, som betrakter mennesket som en organisme bestående av materielle fenomener der atferd blir sett på som helhetlige prosesser i kroppen. De ytre betingelsene er vesentlige, fordi forandringer forårsakes av det ytre. I stedet for å si at mennesket skaper miljøet, sier man at mennesker tilpasses miljøet og situasjonen (...)» (Hammerlin og Larsen 1997:104). I henhold til dette hevder Moe (1994) at behaviorismens program var å gjøre psykologien til en kausal vitenskap, uten spekulative begrep.

samkvem, tjenester og handlinger, der økonomisk kompensasjon er utelukket. Homans fremsetter en deduktiv teori om menneskers oppførsel generelt (Wallace og Wolf 1995). Han bygger på den behavioristiske psykologen Skinners⁵⁰ stimulus- respons modell (Grønmo 1997), og legger til grunn at menneskelig atferd kan jamføres med dyrenes prinsipper om straff og belønning. Belønning fører til at man gjentar handlingene, mens straff medfører økt sannsynlighet for at atferden forsvinner (Hammerlin og Larsen 1997). Begrunnelsen er identisk med Thorndikes effektlov (Gilje og Grimen 1995). Blaus posisjon avviker noe fra denne, og han er til en viss grad uenig med Homans, hvilket han formulerer slik:

“My main disagreement with Homans’ theory is rooted in this conception of the peculiar social nature of exchange, which implies that it cannot be reduced to or derived from psychological principles that govern the motives of individuals, as Homans aims to do.” (Blau 1996:ix)

I *Exchange & Power in social life* (1996) søker han å fremsette en generell teori som kan anvendes på sosiale bytterelasjoner der økonomisk kompensasjon er fraværende. Han konsentrerer seg om mikrososiale analyser av “...the process of reciprocity and imbalance that govern social life” (op.cit.:ix). Han ser med andre ord på “exchange as one particular aspect of most social behaviour.” (Wallace og Wolf 1995:319). Hovedformålet er å forklare mønstre, altså fremsette en teori av sosiale strukturer på makronivå, hvilket ikke er det samme som psykologiske mekanismer. Blau (1996) utvider Homans postulater om interpersonelle forhold, og fokuserer ytterligere på “prismekanismer” i forhold til menneskers mål ved vennskap og kjærlighet (Wallace og Wolf 1995). I følge Blau er forskjellen på sosiale og økonomiske bytterelasjoner som følger:

*«Social exchange is distinguished from strictly economic exchange by the **unspecified obligations** incurred in it and the **trust** both required for and promoted by it.»* (Blau 1996:8, mine uthevinger)

---

⁵⁰ Ivan Pavlov, sovjetisk fysiolog, bedrev en del hundeforsøk (klassisk betinging), og hevdet at funnene kunne generaliseres til å omhandle mennesker. Skinner viderefører og nyanserer dette ståstedet (Hammerlin og Larsen 1997).

Han belegger dette standpunktet ved å henvise til ikke-skriftkyndige kulturer, hvori markedsøkonomien ikke er instituert. I stedet for å bytte varer og tjenester mot penger, opprettholdes gjensidige sosiale relasjoner ved hjelp av tillitsforhold borgerne imellom. Dette er i tråd med analysen Mauss fremlegger i klassikeren ved navn *Gaven utvekslingens form og årsak i det arkaiske samfunn* (1995) (Jf kapittel5, punkt 5.3 om «totale ytelser»). Mauss (1995) gjengir og korrigerer en del av sosialantropologen Malinowskis arbeider, hvori byttet blir betraktet som iboende funksjon ved det sosiale samkvem. Byttet bidrar til opprettholdelse, solidaritet og gjensidighet i mellommenneskelige relasjoner. Malinowskis angrepssett er funksjonalistisk, og har blitt kritisert av f.eks. Mauss og Levi-Strauss. Dette fordi denne form for funksjonalisme representerer en psykologisk retning i forhold til byttehandlinger (Moe 1994). Såvel Mauss som Levi-Strauss mener individets handlinger «må betraktes som uttrykk for sosialitet, som uttrykk for en moralitet som eksisterer “*sui generis*”» (Moe 1994:105). Uansett angrepssett - funksjonalistisk eller strukturalistisk - er hovedpoenget at gjengjeldte tjenester skaper bånd mellom aktører, mens det i motsatt fall skaper ulikhet i status, og følgelig grunnlag for maktforhold. Og det er i tilknytning til maktanalyser at bytteteoriene hyppigst benyttes i sosiologiske arbeider, skriver Grønmo (1997), og henviser i denne sammenheng til arbeidene til Coock og Emerson, og til Hernes` arbeider i forbindelse med Maktutredningen som utkom i løpet av 1970-årene. Det er også et perspektiv som vil ligge til grunn for min analyse av interaksjonen mellom frivillige og stoffbrukere på PH (se kapittel 13).

7.3 Grunnlagsproblemer

Som Moe (1994) bemerker, fremstår bytteteorien ofte som et enkelt, lett anvendelig og uproblematisk teoretisk rammeverk. Dette kan til dels skyldes det Østerberg (1993) kaller “dagligtalens utilitarisme”. Denne manifesterer seg ved at mennesker har en hang til å anvende adjektiv som gir nytteassosiasjoner, eksempelvis givende, fruktbart, nyttig og så videre. Dette er likevel ikke ensbetydende med at alle handlinger er resultat av nøye overveide intensjonale, rasjonelle valg. I følge Østerberg (1993) er det særdeles komplisert å påvise at alle handlinger er målrettede, da man vanskelig kan dele opp en handling i henholdsvis intensjon og utførelse. De fleste handlinger blir til underveis. Selv om man ikke nødvendigvis har et bestemt

siktepunkt før en begår en handling, har man ofte en tendens til å angi motiver i ettertid. Slik jeg tolker Østerberg, dreier det seg om en form for “etterrasjonalisering”, der en ofte angir motiver som ikke har eksistert forut for handlingen. Dermed blir det blir det uhyre vanskelig, ja kanskje meningsløst, å snakke om rasjonalitet i forhold til handlinger. For å illustrere poenget, skriver Østerberg (1993) følgende:

“Å tenke på all handling som knyttet til mål og midler, å forestille seg at enhver aktør forfølger sine mål ved å anvende noen midler, viser seg å innebære en reduksjon av aktøren til en organisme som blir bestemt av miljøet. Med andre ord skjuler utilitarismen, hvis man tar den alvorlig, en dypereliggende determinisme og fører til en avskaffelse av handlingsbegrepet.” (op.cit.:262)

Følger vi Østerbergs resonnement, blir anvendelse av bytteteorier problematisk dersom man reflekterer over forutsetningene som ligger til grunn for teoriene. I likhet med andre, eksempelvis Arup Seip (1978), hevder han i *Fortolkende sosiologi* (1993) at teorien bygger på kapitiøse forutsetninger, i det teorien tar for gitt at aktørene er målrasjonelle og kalkulerende. Dette innebærer at refleksjoner omkring det bytteteoretiske ståstedet ikke frigjør oss fra sosiologiens grunnlagsproblemer (Moe 1994), eksempelvis hvorvidt mennesket er et rasjonelt og kalkulerende vesen. Skal vi tro idéhistorikeren Espen Schaanning, er dette et problem filosofer har strides om i nær 2000 år (Schaanning 1994). Det er forøvrig her de lærde strides, og følgelig på dette punkt kritikken rammer bytteteoriene sterkest (Wallace og Wolf 1995).

En kan spørre seg hvorvidt Homans og Blau forfekter at mennesker er målrasjonelle og egennyttige i *alle* henseender. Homans (1961) hevder blant annet at man gir et feilaktig bilde av menneskene ved å si at de utelukkende er egoistiske og selvcentrerte vesener som tenker langsiktig og målbevisst. På den andre siden mener han at vi i nær sagt *alle anledninger* søker utbytte, om ikke maksimalt, så iallfall noe. En kan spørre seg om Østerberg til en viss grad er enig i dette, i og med at han sondrer mellom to typer handlinger, henholdsvis den middelbare (handlingens hensikt er bestemt fra begynnelsen) og den umiddelbare (hensikt er ubestemt, og bestemmes når handlingen utformes) (Østerberg 1993). Bourdieu (1996) kommer med en alternativ handlingsteori. Slik jeg tolker Østerberg, er den i tråd med det standpunkt han forfekter i *Fortolkende sosiologi* (1993). Den kan oppsummeres på følgende vis:

*“Den handlingsteorien jeg foreslår (med begrepet om habitus), går ut på å si at de fleste menneskelige handlinger finner sitt grunnlag i noe som er noe helt annen enn intensjon: i ervervede disposisjoner som gjør at handlingen kan og må tolkes som orientert mot dette eller hint mål uten at en av den grunn kan si at den har en **bevisst** søken etter dette målet som sitt grunnlag...”* (Bourdieu 1996:84, min utheving)

Sammenfattende kan vi si at kritikken rettet mot bytteteorien går på uklarheten vedrørende den målrettede handling og den handlende aktørs rasjonalitet. Blau (1996) mener at man i det store og hele søker å maksimere egen gevinst, uten at det vil si at man skal få igjen akkurat det samme som “byttes”. Det som imidlertid skiller Østerberg og Bourdieu på den ene siden og Homans og Blau på den andre er at førstnevnte tar avstand fra den metodologiske individualisme og det å søke å forklare samfunnet ut fra grunnleggende postulater om individet. For å belyse dette vil jeg i de følgende avsnitt eksemplifisere med debattene som fant sted i Norge på 60-, 70- og 80 - tallet.

7.4 Positivism og bytteteori

På 60- og 70- tallet raste den såkalte positivismestriden⁵¹ innenfor de samfunnsvitenskapelige forskningsmiljøer i Norge⁵². Bytteteorien kan i stor grad sies å være en positivistisk rettet teori, og debatten som fant sted etter den såkalte maktutredningsforskningen i universitetsmiljøene på begynnelsen av 80- tallet vekket på en måte stridsånden innenfor forskningsmiljøene til live igjen. Maktutredningsforskningen ble igangsatt i regi av regjeringen Bratteli i 1972, med følgende siktepunkt: «Å undersøke “de faktiske, reelle maktforhold som eksisterer i samfunnet.”» (Andenæs m.fl. 1981:9). Kritikken mot teoriene brukt i disse forskningsarbeidene ble initiert av Østerberg, og man kan si at det finnes vesentlige likhetspunkter med den såkalte positivismekritikken. Før jeg redegjør for “positivismestrid nr.2”, vil jeg gi en kortfattet redegjørelse for kjernen i positivismedebatten.

---

⁵¹ I følge Løland (1981) startet positivismestriden med bidrag fra Hans Skjervheim og Dag Østerberg rundt tiårsskiftet 1950 - 1960. Positivism kan defineres slik: «(...) *naturvitenskapelige idealer for vitenskapelig virksomhet, lovforklaringer som hovedformål for vitenskapelige studier og forventningen om at vitenskapelig kunnskap kan være grunnlag for kontroll og forbedring av samfunnet...*» (Kalleberg 1996:27)

⁵² Slagstad (red.) gir en utførlig redegjørelse av debatten i verket *Positivism, dialektikk, materialisme* (1976).

7.4.1 Positivismedebatten

Slik jeg ser det utgjør kjernen i positivismestriden hvilket vitenskapelig ideal man forfekter: Hvorvidt en forsvarer den metodologiske kollektivismen eller den metodologiske individualismen, og hvilke metodiske tilnærminger som egner seg best til å forklare samfunnslivet.

Emile Durkheim anses for å være foregangsfigur for den såkalte metodologiske kollektivismen. Han mente at man skulle behandle fenomener i sin utvendighet, de sosiale fakta skulle behandles som ting. Med sosiale fenomener menes overindividuelle enheter, eksempelvis sosiale strukturer. Durkheim mente man ikke kunne forklare sosiale fenomener med utgangspunkt i det enkelte individ, siden sosiale fenomener er resultater av samhandling mellom individer (se bl.a. Ritzer 1993, Giddens 1995, Østerberg 1983). Helheten forklarer delene, gitt at sosiale fenomener er av overindividuell karakter. “(...) *sosiale fenomener er noe mer eller annet enn summen av individene, deres handlinger og egenskaper.*” (Gilje og Grimen 1995:186). Følgelig vil ikke sosiale strukturer kunne reduseres til enkeltindividets handlinger. På bakgrunn av dette går Durkheim under betegnelsen metodologisk kollektivist (op.cit.). En av hans samtidige, Max Weber, inntar en annen posisjon, som senere har gått under betegnelsen metodologisk individualisme.⁵³ I følge Weber må man se på det handlende individ for å forstå helheten. Dette ståstedet videreføres av filosofer som Popper og Sartre og av samfunnsforskere som Blau, Homans, Barth og Elster (Østerberg 1993). Som tidligere nevnt ønsker bytteteoretikerene som Blau (1996) å se den sosiale strukturen ved hjelp av bytter mellom enkeltstående individ. Det vil si at de ut fra variabler på mikronivå, søker å slutte forklaringer på makronivå.

Mens den metodologiske individualisten, eksempelvis Homans (1961), ser potensialet i å finne frem til lovene for en fellesmenneskelig natur, vil kollektivistene anse mennesket som et produkt av de samfunnsmessige betingelsene som omgir det, ved å vise til funksjonelle

---

⁵³ Østerberg hevder at betegnelsen “metodologisk individualisme” er forfeilet idet det snarere dreier seg om en ontologisk oppfatning vedrørende det sosiale liv: Enten troen på enkeltindividenes handlinger eller troen på overindividuelle handlende vesener (Østerberg 1993). Selv om jeg er klar over dette, og synes Østerbergs

forklaringer (Gilje og Grimen 1995). En del av våre samtidssosiologer, som Bourdieu, Giddens og Habermas, har forsøkt å bryte ned denne dikotomien, og går under betegnelsen syntese-teoretikere, uten at diskusjonen er avsluttet på det nåværende tidspunkt (se mer om dette i Nygaard 1995).

7.4.2 To vitenskapsfilosofiske posisjoner

Verken hermeneutikk⁵⁴ eller positivisme kan sies å representere konkrete metodiske tilnærminger⁵⁵. Det dreier seg snarere om to vesensforskjellige vitenskapsfilosofiske posisjoner eller idealer. I motsetningen til det positivistiske idealet som samsvarer med naturvitenskapens, der jakten på årsaksammenhenger og lovmessigheter står høyt på plakaten, fokuserer det hermeneutiske på førforståelse, forståelse, innlevelse og tolkning av fenomenet som studeres (Andersson 1982)⁵⁶. De som kritiserer positivismen hevder at samfunnsvitenskapen er en *forståelseslære* i motsetning til naturvitenskapen som er en *forklaringslære* (Slagstad 1976). I forhold til metodologisk kollektivism og metodologisk individualisme, ser man klart at positivismen er idealet for førstnevnte mens hermeneutikken er det for sistnevnte. Det er imidlertid noe vanskelig å plassere bytteteoretikerne i forhold til de vitenskapelige forskningsidealene. Dette fordi de inntar et standpunkt i tråd med den metodologiske individualismen (forklare makronivå ved hjelp av variabler på mikronivå) og samtidig ønsker å finne frem til iboende lovmessigheter vedrørende menneskers handlingsliv. Det er på dette punkt sentrale stridsspørsmål fra samfunnsforskningsdebatten på 60 - 70 tallet vekkes til live igjen. Østerberg og Løland tok stor avstand fra andre teoretikere, som Hernes og Engelstad, som forsvarte den bytteteoretiske retningen. Hernes forsvarte bytteteorien, og

---

innvending er adekvat, velger jeg å benytte termen, siden den anvendes i alle oppslagsverk. Dette for å unngå å forvirre leseren.

⁵⁴ «Ordet «hermeneutikk» stammer fra det greske substantivet *herméneia* som betyr *fortolkning, interpretasjon, utlegning.*» (Schaanning 1993:53). Gilje og Grimen (1995) definerer hermeneutikk på følgende vis: «Forsøkene på å klargjøre hva forståelse og fortolkning er, hvordan forståelse er mulig, og hvilke spesielle problemer fortolkning av meningsfulle fenomener reiser, har en ganske lang historie. Slike forsøk går under navnet *hermeneutikk.*» (Gilje og Grimen 1995:143)

⁵⁵ Riktignok snakker man om den hermeneutiske metode, uten at det representerer en konkret metodisk tilnæringsmåte. I følge Gadamer (i Wormnæs 1987) er hermeneutikk «*redegjøre for betingelsene for forståelse*» (op.cit:138). Med andre ord: et vitenskapsfilosofisk ideal.

Engelstad bruk av økonomiske modeller i den sosiologiske forskningen i tidsskriftet *Sosiologi i dag* (Løland 1981). Grunnen til kritikken rettet mot disse teoretiske ståstedene er at de i stor grad forsvarer den kvantitative og utvendige tenkningen omkring sosiologiske fenomen. Det skal riktignok bemerkes at kvantitativ forskning ikke er ensbetydende med positivisme. Likevel anvendes ofte positivisme synonymt med kvantitative metoder, og hermeneutikk med kvalitative metoder. Dette medfører ikke riktighet (*Samfunn og vitenskap* 1996), fordi kvalitative og kvantitative metoder ikke utgjør gjensidig utelukkende kategorier. Grønmo (1996) drøfter denne problemstillingen og kommer fram til at de ikke står i «*i et konkurrerende, men i et komplementært forhold til hverandre*» (op.cit.:106)⁵⁷. Det kunnskapssosiologiske og det metodiske plan må her atskilles. Den transaksjonssosiologiske eller bytteteoretiske tradisjonen bygger på amerikanske teoretikere, som sto for et positivistisk vitenskapssyn. Derfor kaller Østerberg denne retningen for nypositivisme (Løland 1981). Grunnen til at han ikke kaller dem positivist i tradisjonell forstand, er trolig at de er tilhengere av den metodologiske individualismen. Dessuten kan bytteteorien tolkes dithen at hovedformålet er å påvise kausale sammenhenger om menneskelig oppførsel, i alle fall hva angår Homans, hvilket er i tråd med den positivistiske målsetting.

Det er verdt å merke seg at Blau i den senere tid setter spørsmålsteget ved sitt teoretiske ståsted, hvilket han begrunner slik:

“The implicit assumption is that macrosociological theory rests on the foundation of microsociological theory. This is the assumption I have come to question. My assumption now is that macrosociological analysis involve different theoretical approaches and employ different concepts.” (Blau 1996:vii)

Han forkaster likevel ikke at bytteteoretiske tilnærminger på mikronivå kan være fruktbare, i den forstand at mikrososiologiske studier er viktige for studiet av mer intrikat og nyansert kunnskap om menneskelige relasjoner. Han mener at både mikrososiologiske og

---

⁵⁶ Andersson (1982) gir en klargjørende beskrivelse av de to tradisjonene. Selv om fremstillingen har vært kritisert for å være meget partisk (Larsson 1998, Prieur 1990 m.fl.), synes jeg verket egner seg som innføring i de to tradisjonene.

⁵⁷ Likeledes hevder Finstad (1997) at det ikke forholder seg slik at en som bedriver kvalitativ forskning aldri teller, eller at en som bedriver kvantitativ forskning aldri tolker.

makrososiologiske studier er viktige hver for seg, og hevder at “...one may hope that ultimately the two can be integrated” (op.cit.:xvi). Dette er i tråd med det nevnte under forrige avsnitt om målet til de såkalte syntese-teoretikerne.

7.5 Utgangspunkt for det følgende

I det foregående har vi sett at bytteteorien er befengt med åpenbare svakheter - den forutsetter en type aktør som i høyeste grad kan betviles (den nyttemaksimerende), og det er følgelig spekulativt om den er egnet til å si noe om handlinger. Likevel mener jeg det kan være et fruktbart angrepssett for å belyse ulike sider ved det frivillige virket, hvilket ikke er ensbetydende med å støtte seg til den teoretiske retningen. I tråd med dette hevder Løland (1981) at modellene kan ha forklaringskraft og er derfor brukbare som utgangspunkt for diskusjon og forskning, selv om han i artikkelen *Positivism, økonomisme og oppdragsforskning* (1981) påpeker grunnleggende svakheter og problematiske sider knyttet til denne teoretiske retningen. Moe (1994) drøfter også denne teoretiske retningen, og kommer fram til at byttebegrepet er “(selv)bedragerisk ved at det fokuserer mer på samhandlingens fremtredelse enn dens vesen.” (op.cit.:124-125). Med andre ord kan bytteteorien være egnet til å si noe om motivene bak handlinger (selv om dette også selvsagt kan betviles), men den er ikke så egnet til si noe om de faktiske handlingene. Derfor er bytteteorien av begrenset interesse for hele oppgaven, men av spesiell interesse som utgangspunkt for denne delen av oppgaven, hvor den sentrale problemstillingen er hva som driver de frivillige til å gjøre en innsats på PH. Hermed vil jeg drøfte om det grunnleggende postulatet, det vil si om man søker å maksimere egne gevinster, gjør seg gjeldende for deler av det empiriske materialet som ligger til grunn for oppgaven, og se på hva de frivillige eventuelt “får igjen” for å gjøre en innsats ved PH sentrene.

8. Kapittel: Hvorfor begynne som frivillig?

8.1 Tre utslagsgivende faktorer

På spørsmål om hvorfor de begynte som frivillige ved PH spriker informantenes begrunnelser. Dolores sier:

“Jeg har vært frivillig siden min sønn var ferdig med behandlingen (...) Jeg kom i kontakt med PH fordi jeg hadde et problem, min sønn var narkoman og trengte hjelp. Etterhvert som han ble ferdig, så jeg at de trengte folk, og jeg tilbød meg å gjøre frivillig arbeid.(...) jeg ville ikke meldt meg hvis det ikke hadde vært for den erfaringen jeg har hatt med en narkoman sønn. ” (Dolores)

Sitatet viser at Dolores begynte som frivillig grunnet egne erfaringer med narkotikaproblematikk. Manolo, som selv har gjennomført behandlingen begrunner hvorfor han begynte som frivillig slik:

“Grunnen til at jeg begynte som frivillig, er at jeg er syk. Jeg har aids, og kan ikke jobbe som andre. Derfor valgte jeg å være frivillig, for å fylle opp den tiden jeg har. Jeg har tid til det.” (Manolo)

Videre sier han:

«(...) da jeg var i Utslusningsfasen, ville jeg være frivillig for PH, men det fikk jeg ikke lov til. Jeg måtte først være borte fra PH, før jeg kunne komme tilbake for å være frivillig der. Det er i orden, det, det ville kanskje være litt for mye PH hvis jeg bare skulle være der. Man trenger å distansere seg litt fra det.» (Manolo)

Riktignok sier ikke Manolo eksplisitt at han begynte som frivillig grunnet den personlige erfaringen han har gjort seg med behandlingsprogrammet, men det fremkom senere i intervjuet på spørsmål om hvorfor han fortsetter som frivillig. Det vil imidlertid behandles senere, i kapittel 11. Man ser riktignok av det siterte at Manolo begynte som frivillig fordi han hadde kjennskap til PH. I likhet med Manolo og Dolores, springer også José Manuels frivillige engasjement ut fra den personlige erfaringen han gjorde seg ved PH. Han skildrer:

“For 12 år siden jobbet jeg i en forstad, og der kom jeg med en gang i kontakt med narkotikarealiteten. Jeg fikk kontakt med gutter som gikk inn og ut av fengsler, og jeg besøkte dem der. Jeg ville gjerne informeres om hvilke alternativer som fantes i det de

kom ut av fengsel, fordi de havnet nesten bestandig i en ond sirkel, de gikk ut og inn av fengsel. Jeg tok kontakt, og fikk informasjon om evangelistene, om det kommunale tilbudet, om patriarken og om PH. PH foreslo at jeg kunne dra en måned til Bofellesskapet for å finne ut mer om institusjonen. Det gjorde jeg, og det ble en meget god og ikke minst hard erfaring for meg. (...) Det som gjorde at jeg begynte som frivillig, var den personlige erfaringen jeg fikk ved å være beboer i Bofellesskapet. (...) jeg ble kjent med egne redsler, verdier, karaktertrekk. Det har hjulpet meg mye. (...) Jeg fant ut at det var en fin måte å leve på. Jeg fant ut at jeg ville bruke tid på det.” (José Manuel)

I kontrast til José Manuel som brukte lang tid på å bestemme seg for å gå inn i et frivillig engasjement ved PH, var det rene tilfeldigheter som gjorde at Sabine og Victoria begynte på PH: Sabine meldte seg på et utvekslingsprogram⁵⁸, mens Victoria, som er nonne, tilfeldigvis ble bedt om å jobbe ved PH da hun grunnet ryggplager ikke lenger kunne jobbe med gamle og syke. Ricardo kom også tilfeldigvis i kontakt med PH. Han sier:

“Jeg ville hjelpe andre mennesker. Jeg har bestandig likt å hjelpe andre. Jeg ba en sosionom om å informere meg om hvor jeg kunne henvende meg for å gjøre en frivillig innsats, og hun ga meg to alternativ, PH og Caritas. Jeg dro først til PH, fordi det var nærmest mitt hjemsted, og det overbeviste meg. (...) I begynnelsen var det som jeg tidligere har nevnt helt tilfeldig at jeg kom i kontakt med PH. Jeg ville bare melde meg som frivillig, uten å tenke på hvor det trengtes mest.” (Ricardo)

I likhet med blant andre Ricardo kjente heller ikke Cristina til PH på forhånd. Hun ble oppfordret eller anbefalt å begynne ved PH, slik det fremgår her:

“En venn av meg, som var supporter på PH, snakket kjempe positivt om PH. Jeg hadde holdt på med andre ting, men i det øyeblikket ville jeg gjøre noe som ikke ble belønnet. Jeg ville dele tiden min, føle meg nyttig og solidarisk med mennesker som trengte hjelp. Jeg kjente ikke til temaet, ikke i det hele tatt, men jeg stolte på denne vennen min. Han oppmuntret meg til å prøve det, fordi han trodde at jeg ville passe bra inn. (...) Utdannelse har alltid tiltrukket meg, og siden jeg er lærer, ville jeg prøve det på PH.”(Cristina)

Det samme gjelder for Antonio, som avtjente verneplikten sin som sivilarbeider ved PH. Han sier:

---

⁵⁸ Jf. kapittel 2, punkt 2.2.2.

“Broren min hadde jobbet på PH, i tidsskriftredaksjonen, så jeg kjente til PH. Jeg ba spesielt om å få være ved PH” (Antonio)

Oppsummerende oppgir informantene tre utslagsgivende faktorer for å begynne som frivillig på PH, henholdsvis *personlig erfaring med behandlingen* (Manolo, Dolores og José Manuel) *anbefaling* (Cristina og Antonio), mens de tre resterende kom av *tilfeldige grunner* i kontakt med PH (Victoria, Ricardo og Sabine).

8.2 Tolkninger av begrunnelsene

Lorentzen og Rogstad (1994) tok utgangspunkt i fem ulike dimensjoner som begrunnelser for å fungere som frivillig:

- Verdibegrunnelser (religiøs overbevisning, humanitære idealer, etiske forpliktelser m.v.)
- Læringsbegrunnelser (mulighet for å lære mer, om seg selv, om andre og om organisasjonen man er tilknyttet)
- Selvaktelsesbegrunnelser (vektlegging av aspekter som styrker eget selvbilde og sosial tilhørighet)
- Sosiale forventninger (påvirkning fra venner og omgangskrets, forventninger fra nærmiljøet)
- Arbeidsmarkedsbegrunnelser (søken etter relevante kvalifikasjoner i forhold til utdanning og arbeidsmarked)

Det vil imidlertid være vanskelig å betrakte de ulike begrunnelsene for gjensidig utelukkende kategorier, fordi mange frivillige gir flere begrunnelser for å gå inn i et frivillig engasjement. Selv om de frivillige som ble sitert under forrige avsnitt hovedsakelig gir grunner som kan klassifiseres innenfor en av kategoriene, kan man anta at det foreligger flere grunner enn dem som oppgis. Dessuten kan man antakeligvis tolke uttalelser deres på mange måter. Jeg vil i det følgende gi mine tolkninger av begrunnelsene de frivillige gir for å ha gått inn i engasjementene.

Sett med mine øyne er en rimelig tolkning at Victoria samt de som har personlig erfaring fra PH, Manolo, Dolores og José Manuel, gir verdibegrunnelser til svar på hvorfor de begynte som frivillige. Dolores og Manolo har gjennomgått behandlingen⁵⁹. De er følgelig overbeviste om at PHs opplegg gir resultater, blant annet sier Dolores: «*Jeg synes at PH som organisasjon fungerer meget bra.*». På bakgrunn av dette melder de seg til å gjøre en innsats av idealistiske (uegennyttige, immaterielle) årsaker, i tillegg til at Manolo sier han har tid å ofre.

Såvel Victoria som José Manuel begynte trolig også frivillig arbeid ut fra idealistiske motiver (verdibegrunnelser), da de er religiøst overbeviste. Interessant i denne sammenheng er at ingen av dem nevner katolisismen som årsak til å beskjeftige seg med frivillig virksomhet. Trolig ser de ikke noe grunn til å nevne det, i og med at det ligger oppe i dagen - hadde de ikke vært henholdsvis nonne og prest, ville de ikke hatt mulighet til å tilbringe like mye tid på PH. Victoria underbygger dette i følgende sitat:

“Jeg er frivillig på fulltid, det vil si at jeg er her hele dagen hver dag. Jeg er nonne, og kunne ikke vært her såpass mye dersom jeg ikke hadde kost og losji betalt.” (Victoria)

Når det gjelder Cristina kan man kanskje plassere hennes begrunnelse innunder det Lorentzen og Rogstad (1994) kaller sosiale forventninger, idet en venn påvirket henne til å begynne ved PH. Kanskje ville hun meldt seg til frivillig arbeid uansett, men det er lite trolig av hun hadde havnet på PH i og med at hun ikke «*kjente til temaet*», altså behandling av rusbruk.

Når det gjelder øvrige informanter, kan man muligens si at Sabine begrunner engasjementet ut fra læringsbegrunnelser: Hun er frivillig for å ta et hvileår etter artium, og søker å lære den spanske kultur og språk å kjenne. Kanskje kan dette også anses for å gå innunder arbeidsmarkedsbegrunnelser, i og med at hun opparbeider seg relevante kvalifikasjoner i forhold til fremtidige jobber, selv om Sabine ikke sier noe som kan peke i den retning.

---

⁵⁹ Dolores har riktignok ikke selv vært narkobruker, men hun har fulgt opp sønnen sin, hvilket er ensbetydende med å delta i familierapi.

Det er vanskelig å plassere Antonio innenfor disse dimensjonene. Man kan selvfølgelig si at han begrunner valget ut fra sosiale forventninger i og med at broren hans har jobbet på PH, men det er uvisst om han ville meldt seg som frivillig dersom han ikke skulle ha siviltjeneste. Jeg antar at han tok siviltjeneste fordi han av ideologiske grunner tar avstand fra militæret, hvilket jeg tolker som en verdibegrunnelse. Det foreligger også en mulighet for at han begynte som frivillig ved PH fordi han som psykologistudent ønsket relevant praksis i forhold til studiene (læringsbegrunnelser) eller i forhold til arbeidsmarkedet (arbeidsmarkedsbegrunnelser).

Sammenfatning

Tolkningene jeg har presentert i dette kapittelet peker i retning av at alle informantene, bortsett fra Sabine, angir bl.a. verdibegrunnelser for å gå inn i et frivillig engasjement. Riktignok dreier det seg om ulike begrunnelser, men slik jeg ser er de idealistiske hver på sin måte, eksempelvis religiøst funderte (José Manuel og Victoria) eller politisk fundert hvilket kanskje gjelder for Antonio. Med andre ord peker dataene hovedsakelig i retning av at de frivillige ikke gikk inn i et frivillig engasjement ut fra nyttemaksimerende betraktninger.

I de følgende kapitler skal jeg gå over til å se på hvorfor de fortsetter som frivillige ved PH sentrene.

9. Kapittel: Ansatte og frivillige

9.0 Innledning

I dette kapittelet vil jeg gå over til å se på hvorfor de frivillige fortsetter å gjøre dette arbeidet. Her kan det skytes inn at PHs frivillige stab er stabil og pålitelig, i følge såvel ansatte som frivillige. Mange frivillige har fungert som sådanne i årevis, noen helt siden sentrene åpnet på Mallorca i 1987. I denne sammenheng er det nærliggende å spørre hvordan fast ansatte ved PH følger opp sine frivillige, og om dette er en medvirkende årsak til at man forblir ved stiftelsen år etter år. Vi skal i det følgende først se nærmere på hva de frivillige sier om relasjonen deres med terapeutene, og deretter på deres forhold til administrasjonen.

9.1 Forholdet frivillige og terapeuter imellom

På spørsmål om de føler seg verdsatt av terapeutene, spriker de frivillige informantenes oppfatninger noe. Antonio hevder :

«Noen respekterer meg, verdsetter det jeg gjør. Ikke da jeg var i sivilteneste, da ble jeg ikke særlig verdsatt. Jeg fikk alle drittjobbene, som ingen andre ville ha. Nå er det annerledes.» (Antonio)

Utsagnet overfor indikerer at terapeutene opptre ulikt overfor frivillige som er i sivilteneste. Selv om man går under betegnelsen “frivillig” når man avtjener verneplikten ved PH, kan menige vanskelig anses som sådanne. Å være i sivilteneste innebærer «å være tvunget», som Antonio selv uttrykker det. Til sammenlikning med øvrige frivillige er mulighetene til å forlate vervet i alle fall begrensede. Sabine var også på et vis «tvunget», for som tidligere nevnt var hun med i et utvekslingsprogram. Til tross for at hun hadde bundet seg for 15 måneder, kunne hun forlate engasjementet før, men det er nærliggende å tro at ungdom i utvekslingsprogram blir ut perioden, så sant oppholdet ikke fortøner seg til å bli entydig negativt. Siden hun bodde på Dagsenteret (Mottaksfasen), og følgelig var lett å få tak i, kunne man tenke seg at PH ville benytte seg av henne hver gang det var behov for å få utført oppgaver, og andre frivillige ikke var tilgjengelige. Men i motsetning til Antonio, synes hun ikke hun ble utnyttet av PH:

“Jeg gjør med andre ord det de ber meg om, der det trengs en ekstra. Jeg kan ikke selv bestemme, selv om jeg har en fast arbeidstid og helgefri. (...) Dessuten er jeg disponibel til å steppe inn dersom noen er i knipe. Men nå sier jeg mer i fra dersom jeg heller vil ha fri. Før sa jeg alltid ja, på bekostning av egne planer.” (Sabine)

Ut fra sitatet ser det ikke ut som om hun føler seg utnyttet på noen måte, hun har både helgefri og fastsatte arbeidstider. Hun kan selv bedømme hvorvidt hun ønsker å “jobbe overtid”. Likevel ser det ut til at hun i begynnelsen ikke satte grenser på samme måten som på intervjutidspunktet, og det kan hende at hun ble utnyttet noe, selv om hun etter eget skjønn ikke ble det. I likhet med Antonio, ble hun satt til å utføre ulike oppgaver, men hun klassifiserer dem ikke som “drittjobber”, enten fordi hun ikke anser noen oppgaver for å være det, eller fordi Antonio måtte utføre andre oppgaver fordi han er mann, som f.eks. å sjaue varer. Om sitt forhold til terapeutene sier hun følgende:

*«Jeg har ikke så mye kontakt med dem. Det eneste jeg snakker med dem om er rene rapporter, om hvordan ting fungerer i leilighetene. Vi snakker ikke mer enn nødvendig. **De har mye jobb.** Det er normalt at de ikke skal oppføre seg på noen spesiell måte overfor meg. Kontakten jeg har med dem er verken positiv eller negativ.»* (Sabine, min utheving)

Det fremgår av sitatet at terapeutenes arbeidsdag er hektisk. I forbindelse med spørsmål om de føler seg verdsatt av terapeutene, påpeker nesten alle de frivillige informantene at terapeutene har et stramt tidsskjema å forholde seg til. Eksempelvis sier Ricardo:

*«(...) Grunnen til at man kanskje får inntrykk av at de ikke setter pris på en, er at de har **alt for mye å gjøre.** Men de er alltid høflige, og hilser pent, og det er det viktigste.»* (Ricardo, min utheving)

Senere i intervjuet sier han:

*“Forholdet jeg har til terapeutene er blandet. De begår mange feilgrep. De har mye å gjøre, **for mye å gjøre.** Mange ganger er det dobbelt booking, og andre ganger, når du har sagt at du ikke kan komme, ringer de og spør hvor det blir av deg... Det gjør at de kaster bort mye tid, mye av de frivilliges tid også for den saks skyld.”* (Ricardo, min utheving)

I likhet med Ricardo, blir Antonio irritert når ting ikke fungerer som det skal, selv om han er innforstått med at terapeutene har det hektisk:

“Likevel er det noen ganger at man blir irritert når det blir begått glipper. Som for eksempel at det foretas en dobbelt booking. Eller at den som skal ta vekten etter deg ikke dukker opp. Eller at det ikke er busskort i kofferten⁶⁰.” (Antonio)

En annen frivillig, Dolores sier:

*«Jeg snakker ikke med terapeutene utenom det nødvendige. De har **masse jobb**, og det skulle bare mangle at de skulle bruke tiden på å snakke med meg!»* (Dolores, min utheving)

Senere sier hun:

«...men det hender at de har dårlig tid, og går forbi meg uten å hilse. Det er ikke spesielt koselig. Når det skjer, tenker jeg at det ikke er noe å ta på vei for likevel, de har mye å gjøre, og jeg er ikke her for å tilfredsstille dem.» (Dolores)

Det fremgår klart av sitatene at Dolores ikke forventer at terapeutene skal vie mer tid til henne. I tråd med dette sier Antonio:

“Jeg gir det maksimale for dem (de som er i behandling, min anm.), ikke for terapeutene. Skulle jeg være der for å behage dem, ville jeg ikke vært der.” (Antonio)

Følgelig mener såvel Dolores som Antonio at det er betimelig at brukerne får terapeutenes oppmerksomhet. Så lenge brukernes interesser ivaretas tar de ikke på vei for at terapeutene overser dem.

Cristina uttrykker følgende i forhold til relasjonen til terapeutene:

«I perioder føler jeg meg ikke verdsatt, men jeg gjør det akkurat nå.» (Cristina)

Grunnen til at hun følte seg verdsatt på det angjeldende tidspunkt, var at hun ble spurt om å hjelpe til å koordinere den frivillige staben. Dessuten hadde hun mye ansvar i forbindelse med

10-årsjubileet. Dette ble oppfattet som en tillitserklæring fra PHs side, som fikk henne til å føle seg verdsatt. Likevel skriver hun litt senere at forholdet til terapeutene generelt er:

«Ganske distansert. Jeg har inntrykk av at de er så «inne» i det de driver med at de har satt det som har med kultur å gjøre i annen rekke.» (Cristina)

I likhet med de foregående utsagnene, ser vi at de frivillige ikke har noe spesielt godt forhold til terapeutene. Men det er ikke ensbetydende med at forholdet er anspent eller dårlig. Ut fra det siterte, kan man snarere anta at det ikke eksisterer noen relasjon. Selv hevder de at de ikke er tilknyttet PH for å behage terapeutene, og følgelig vil terapeutenes ros trolig ikke være av sentral betydning. Det er med andre ord ikke opp til terapeutene om den frivillige holder motivasjonen oppe. I tråd med dette hevder en frivillig:

“Motivasjonen må komme fra den frivillige selv, det nytter ikke at andre motiverer dem. De må selv finne ut om de får noe ut av det å være frivillig.” (Antonio)

På bakgrunn av det som hittil har kommet frem, ser vi at de frivillige innfinder seg med at terapeutene ikke har mye tid til overs og at terapeutene sjelden uttrykker at de setter pris på den enkelte frivilliges innsats. Likevel blir de frivillige provosert når terapeutene ikke gir dem tilstrekkelig informasjon, eller viser tegn til å ikke verdsette dem i form av at de har en noncharlant holdning til avtalene som er inngått med de frivillige. En ting er at de ikke roser og “godprater”, en annen sak er når de ikke holder orden på vaktlister. Det oppleves som mangel på respekt, og følgelig mangel på verdsetting. Mangel på respekt viser seg også når terapeutene ikke hilser, hvilket fremstår som mangel på vanlig høflighet. Det provoserer noen av de frivillige, eksempelvis uttrykker Antonio: “*Det er jo noen som ikke er særlig koselige, det er for eksempel noen som ikke hilser engang*”. I sammenheng med dette hevder en terapeut:

“(…) det har kommet meg for øret at en del av de frivillige som jobber på Mottaksfasen ikke bestandig har vært fornøyde. De har klaget over mangel på oppmerksomhet.” (Tony)

---

⁶⁰ Frivillige som ikke disponerer bil, tar som regel buss fra Dagsenteret til leilighetene sammen med beboerne. Den frivillige har en koffert som inneholder busskort og nøkler til leiligheten. Det er terapeutene som er ansvarlige for at det er busskort i kofferten.

Det medfører nok riktighet. Det finnes frivillige som har forlatt PH, grunnet følelse av å ikke bli satt pris på. Om dette sier Maria Teresa:

“(...) det oppstår til tider konflikter. (...) Det dreier seg om konkrete personer, og ikke komplotter av frivillige. Det er personer som søker oppmerksomhet, og som ikke får den anerkjennelsen de ønsker.(...) De går ikke fordi de virkelig vil, det er vel mer for å markere seg, for to uker etter er de tilbake, når problemet er løst, ...” (Maria Teresa)

Ricardo forteller sin versjon av en liknende episode. Han følte seg så forsømt at han valgte å forlate engasjementet en tid. Om episoden sier han:

“(...) grunnet en del misforståelser, ble jeg temmelig lei en tid. Det skjedde en hel rekke feilgrep. Det som fikk begret til å flyte over var at jeg ikke ble avløst av en nattevakt. Jeg trakk meg unna, for å tenke over om jeg ville fortsette som frivillig, men etter en fjorten dager uten å dra, fant jeg ut at jeg ville fortsette likevel. Terapeutene skjønnte meg godt. Da jeg kom tilbake ble jeg veldig godt mottatt, jeg fikk til og med et par kyss og all ting...” (Ricardo)

Kanskje ønsket Ricardo å markere seg ved å forlate vervet, slik Maria Teresa antydte i sitatet ovenfor? Han mente åpenbart at innsatsen hans ble lite verdsatt, og ble sint når vaktlistene ikke var fullstendige. Å ikke bli avløst, innebærer å gå “dobbel vakt”. Når de frivillige inngår avtale om å fungere som følge i leilighetene, blir de gjort oppmerksom på at de ikke kan forlate leiligheten med mindre de blir avløst av en annen frivillig. I dette konkrete tilfellet måtte Ricardo overnatte i leiligheten, hvilket innebar at han kom for sent til sin ordinære jobb dagen etter. Ut fra utsagnet ser det ut som Ricardo satt pris på å bli godt mottatt da han kom tilbake til PH, så det foreligger en mulighet for at det betyr noe for ham å bli verdsatt av PHs personale, hvilket kontrasterer med det som fremgår tidligere i forhold til de øvrige frivillige, som ikke ser ut til å legge vekt på oppmerksomhet og ros fra terapeutenes side.

Sjefen for de frivillige sier følgende om misfornøyde frivillige:

“Det finnes imidlertid en hel rekke tilfeller der den frivillige har vært misfornøyd. (...) Noen ganger forsvinner de fordi vi gjør feil, og ikke duller med dem. Dette fordi vi har alt for mye å gjøre. Det er vanskelig.” (José Maria)

På spørsmål om de kjenner frivillige som har forlatt vervet, og eventuelt hvilke årsaker som ligger bak, svarer de frivillige ulikt:

“(...) de (frivillige, min anm.) jeg kjenner har for det meste blitt. Men det er selvfølgelig mange som har besluttet å gi seg. Dette fordi de selv synes de har holdt på for lenge, eller at de har problemer. Ingen jeg vet om har dratt fordi de er lei, eller misfornøyde med organisasjonen. Men som sagt, jeg kjenner ikke alle de frivillige.”
(Dolores)

På den ene siden kan man anta at Dolores ikke har mye kjennskap til de øvrige. Det vil neppe medføre riktighet, fordi hun i løpet av en treårsperiode har vært på PH flere dager i uken. På den andre siden kan man anta at hun inne i et miljø der de frivillige er meget stabile. En annen mulighet er at hun blant øvrige frivillige anes for å være «mer» enn en ordinær frivillig. Dette fordi hun tar seg av kommunikasjonsgrupper⁶¹ med foreldrene. For å inneha en slik funksjon må man kjenne behandlingen til fingerspissene, i tillegg til å ha tre morgener i uken til disposisjon. På bakgrunn av dette kan det tenkes at få frivillige snakker med henne dersom de føler seg lite verdsatt av terapeutene. Det må finnes en forklaring på at hun, som er der såpass mye, ikke kjenner noen som har forlatt PH fordi de er misfornøyde med terapeutene. Dette fordi alle de andre informantene nevner at de har kjennskap til frivillige som slutter fordi de blir slitne og misfornøyde med organiseringen. Følgende sitat kan illustrere dette:

“Ja, jeg kjenner mange frivillige som har sluttet. Det er fordi de blir slitne. De trives ikke der. Det er dårlig koordinasjon av de frivillige som er i leilighetene. Noen ganger dobbelt booker de, andre ganger kommer ikke den som skal avløse deg. De utnytter de som er villige til å ta i ett tak, og dermed blir disse utbrent.” (Manolo)

Av dette sitatet ser man klart at frivillige forlater på grunn av dårlig administrasjon og utbrenthet. I tråd med sitatet sier en ansatt ved administrasjonen:

“Ja, jeg kjenner mange frivillige som har valgt å slutte. Mange slutter fordi de blir slitne. Mange føler seg ikke tilstrekkelig bakket opp. De klaget mye (...) Noen få har dratt fordi de ikke har følt seg verdsatte. Det er mangel på oppmerksomhet rettet mot de frivillige.” (Victoria)

---

⁶¹ Jf. definisjon i kapittel 1, punkt 1.7.4.1.

Begrunnelsene nevnt i de to sistnevnte sitat er entydige. Enten slutter folk fordi de blir slitne, lei av vervet, eller de slutter fordi de ikke blir tilstrekkelig verdsatt. *Disse frivilliges* motivasjon bygger etter alt å dømme i det vesentligste på den tilbakemelding de får fra PHs ansatte. Er denne ikke tilfredsstillende, forlater de PH. En annen grunn kommer frem i følgende sitat:

“(...) jeg kjenner folk som har gitt seg som frivillige. Det er mange som gjør det fordi de kommer til et metningspunkt, de blir slitne. Det er ikke det samme å jobbe som frivillig i PH som i andre ONG⁶². Det krever at du impliserer deg personlig. Det er mennesker som blir slitne av å se seg selv. Det er til å bli redd av, og noen blir det, de blir slitne og gir seg.” (José Manuel)

Man kan ikke overse at det å stadig bli konfrontert med livets harde realiteter, eksempelvis at det er vanskelig å slutte å bruke narkotika - kampen og tårene - medfører at mange blir veldig slitne. Dessuten kan det, som José Manuel uttrykker, være skremmende å bli minnet på egne svake sider eller traumatiske opplevelser. I tråd med dette nevner Haugland (1992) “at å møte seg sjøl i døra” også er en grunn til å avslutte det frivillige engasjementet i Kirkens SOS.

På den andre siden finnes det frivillige som føler seg verdsatt av terapeutene, og anser det for å være en selvfølge. Følgende utsagn vitner om dette:

«(...) Det er klart de verdsetter meg. Jeg er jo den eneste utskrevne som er frivillig. Eller; det er faktisk to andre jenter som er frivillige, men de har ikke faste vakter.»
(Manolo)

Likevel sier han tidligere i intervjuet at terapeutene: “...har for mye jobb. Påpasseligheten svikter. De bryr seg for lite”, uten at det ser ut til å affektere ham nevneverdig. Følgelig sikter han trolig til forholdet mellom frivillige og terapeuter generelt når han påpeker at terapeutene har det for hektisk og at de bryr seg for lite. Siden Manolo har gjennomført behandlingen, kjenner han kanskje mange terapeuter, både fra eget behandlingsopphold og kanskje også fra

---

⁶² ONG defineres som “Organizaciones No Gubernamentales para el desarrollo” (Cortina, 1997). På engelsk sier man NGO - Non Governmental Organization. I følge Cortina (1997) er det en absurd betegnelse fordi det i dag virker som de statlige er seriøse, mens de sivile kun er deres vedheng, hvilket (som regel) ikke medfører riktighet. Hun foreslår å endre betegnelse til “sivile organisasjoner” eller liknende. Jeg er ikke helt enig med henne - fremstår nødvendigvis ulike ONG som mindre seriøse enn statlige? Dersom det er tilfelle tror jeg neppe en navneendring vil medføre endring i menneskers oppfatninger.

lengre tid tilbake fra en felles erfaringsbakgrunn i et narkomiljø. Dette kan medføre at de tar seg mer tid til ham, og følgelig vil han ikke affiseres av deres tidspress.

På bakgrunn av de frivilliges uttalelser gjengitt før i avsnittet, kan man fastslå at motivasjonen ikke kan hvile på streben etter å tilfredsstille terapeutenes behov, eller følelsen av å føle seg verdsatt av denne gruppen. Dette kan kanskje gjelde vedkommende frivillige som selv har gjennomført behandlingen, men det er ingenting som tyder på at hans motivasjon for å fungere som frivillig er betinget av å tilfredsstille terapeutene. Videre kan man si at forholdet mellom frivillige og terapeuter generelt ikke er spesielt godt, de har i liten grad kontakt med hverandre. Følgelig ser ikke ut til at det eksisterer noe form for bytterelasjon mellom terapeuter og frivillige der den frivillige søker å gjengjelde terapeutenes oppmerksomhet, simpelthen fordi de frivillige ikke får mye oppmerksomhet fra denne gruppen.

Vi skal i det følgende se på terapeutenes oppfatning av hvorledes de hankses med de frivillige: Tar de seg nok av dem?

9.2 Altfor lite

På spørsmål om de setter av nok tid til de frivillige, er terapeutenes svar forbausende entydige. De er enstemmig i at de avsetter alt for lite tid til de frivillige funksjonærene. På spørsmål om han setter av nok tid til de frivillige svarer en terapeut:

“Nei, aldri. Jeg tror ikke det er mulig å dedikere nok tid på de frivillige. Man skulle alltid ønske at man hadde mer tid til å informere dem og til å snakke med dem. Men selv føler jeg at vi her på PDB⁶³ er meget flinke til å ta oss av de frivillige. Dette fordi vi har mer tid og færre narkomane.” (Tony, min utheving)

Som det fremgår av sitatet, jobber denne terapeuten på PDB. Underforstått sier han at de er flinkere til å ta seg av de frivillige der enn på PH. I likhet med terapeuten bak sitatet, hevder en terapeut som er ansatt på PJ⁶⁴, følgende:

---

⁶³ Jf. definisjon i kapittel 1, punkt 1.4.

⁶⁴ Jf. definisjon i kapittel 1, punkt 1.4.

*“(…) Jeg bruker mer tid enn før, det er sikkert, men det er mindre enn hva jeg skulle ønske jeg gjorde. Med en gang de frivillige begynner, bruker jeg mye tid til å informere dem, og presentere dem for andre frivillige. Når dette er gjort, blir det stadig mindre, de ber kanskje ikke om så mye. (...) **Det er ikke mulig å gi dem nok tid.** Men på den annen side, hadde vi gitt mer, ville de etter alt og dømme også krevet mer, sånn er det.” (Felix, min utheving)*

Til tross for langt færre stoffbrukere både på PDB og på PJ, føler ikke terapeutene at de avsetter nok tid til de frivillige. Det ligger implisitt i deres utsagn at de frivillige burde følges opp langt mer enn dagens praksis, men å følge dem opp i tråd med det ønskelige ville ikke kunne innfris. Grunnen til at de etter eget skjønn ikke vier dem nok tid, er fordi det simpelthen er umulig å sette av *nok* tid til de frivillige. Verdt å merke seg er at ingen av dem nevner tidspress som begrunnelse for å ikke avsette den tiden de selv mener er ønskelig. I motsetning til de ovennevnte terapeuter er “tidspresset” en dominerende faktor som ødelegger for at terapeutene ved PH kan vie tilstrekkelig med tid til de frivillige, iallfall hvis man skal tro følgende utsagn:

*“Vår arbeidsdag er bestandig tettpakket, det er så vidt vi får tid til det vi skal gjøre. **Vi kjemper alltid mot klokken.** I teorien skulle vi ha mer tid til å snakke og informere de frivillige, men i praksis blir det ikke til det. Vi gjør en hel rekke feil. Vi benytter oss av de frivilliges gode vilje og evne til å arbeide. Mange ganger finner vi ikke ut at vi begår feilgrep.” (Maria Teresa, min utheving)*

Terapeutene mener altså at de skulle hatt mer tid til å ta seg av de frivillige. Det samme sier sjefen for USE. Han mener det er vanskelig, fordi han ikke har nok tid til disposisjon. Til tross for å føle at de ikke strekker til, finnes det mennesker på PH med klare formeningene om hva som skal til for å motivere og gi god oppfølging av den frivillige staben. En frivillig koordinator sier:

“Man er nødt til å følge opp de frivillige. Er de syke, må man ringe eller besøke dem. Man må gi dem noe tilbake, ikke bare kreve av dem. Det mangler her. (...) Jeg prøver å ta vare på de frivillige jeg har ansvaret for. Jeg besøker dem hvis de er syke, jeg ringer og følger dem opp. Man må motivere dem.” (Victoria)

Dette behøver ikke bestandig å være lett, slik Maria Teresa antyder herunder:

“For oss er det vanskelig å vite hvordan vi skal gå fram, og hvordan vi skal følge dem opp. I tillegg har vi lite tid til disposisjon. Det kan for eksempel være at en frivillig synes det er koselig at vi ringer og spør hvordan det går med kona hans, dersom hun er syk, mens en annen kan bli sint og spørre seg: Hvorfor blander de seg i mine saker? (...) Det dreier seg om hundrevis av forskjellige personligheter.” (Maria Teresa)

Ut fra Maria Teresas utsagn kan man spore at det er vanskelig å vite hvor mye en terapeut skal involvere seg i den enkelte frivillige, hvilket bekrefter at det ikke finnes noe fastlagte retningslinjer for hvordan terapeutene skal opptre i forhold til de frivillige. Noen frivillige vil sette pris på at terapeutene er oppmerksomme på hendelser tilknyttet privatlivet deres, mens andre vil mene at det overhodet ikke er opp til terapeutene å følge dem opp dersom de ikke har det bra privat.

Oppsummeringsvis mener terapeutene at de vier altfor lite tid til de frivillige, og at de av praktiske årsaker ikke kan avsette mer tid til dem. De frivilliges uttalelser vedrørende terapeutene enorme arbeidspress under forrige avsnitt, forsterkes. Hvor mye tid de imidlertid hadde ønsket å avsette, er uklart idet de mener det simpelthen ikke er mulig å gi de frivillige nok oppmerksomhet. Videre fremstår det som vanskelig for terapeutene å vite hvor mye den enkelte frivillige ønsker at terapeutene skal involvere seg i dem.

På den andre side har vi administrasjonen. Vi skal i det følgende se på relasjonen de frivillige og administrasjonen imellom, og om de frivillige føler seg verdsatt av administrasjonen.

9.3 Frivillige og administrasjonen

De frivillige informantene som kommer til orde i denne oppgaven, tilhører hovedsakelig det området som går under betegnelsen “leilighetene”. Disse har en del kontakt med administrasjonen, nærmere bestemt en koordinator - Victoria - som selv også er frivillig, men som anses for å representere administrasjonen. Om egen funksjon sier hun følgende:

“Jeg er ansvarlig for de frivillige som er i leilighetene. Det har jeg vært i fire år. (...) I tillegg tar jeg meg av det juridiske. Jeg tar meg også av det sosiale, det er jeg som ordner med trygd, identitetsbevis, skilsmisser, omsorg for barna osv. Dessuten er jeg

også ansvarlig for det medisinske, det er jeg som finner frivillige leger til å ha tilsyn med de narkomane. Jeg ser til at de får medisiner. Når de er i Bofellesskapet er det jeg som ordner med medikamentene. I tillegg til det er det småting som fotokopiering og slike ting som skjer her på kontoret.” (Victoria)

Man kan trygt si at Victoria utfyller mange oppgaver. Derfor er det rimelig å anta at hun, i likhet med terapeutene, ikke har mye tid til de frivillige, som igjen vil medføre at hun ikke er i stand til å følge dem opp på tilfredsstillende vis. Frivillige som omtaler henne, er entydige i sin bedømmelse. Herunder følger illustrerende sitat:

“Jeg er fornøyd med den administrasjonen som er. Det er med andre ord å være fornøyd med Victoria.” (Antonio)

“(…) Victoria setter virkelig pris på meg. Hun uttrykker det hver gang vi snakkes (…) Hun er et orakel. Jeg ville blitt helt ødelagt av den jobben hun gjør. Hun “oververdsetter” meg.” (Ricardo)

“Victoria spiller en stor rolle, men hun kommuniserer ikke tilstrekkelig med terapeutene. Dermed oppstår problemer som dobbeltbooking og at folk ikke dukker opp.” (Manolo)

Av sitatene overfor ser det *ikke* ut til at Victoria vier for liten tid til de frivillige. Riktignok sier Manolo at hun ikke kommuniserer tilstrekkelig med terapeutene, men i og med at han mener hun spiller en stor rolle, tolker jeg utsagnet som at han mener hun gjør en viktig og kanskje bra jobb. Dermed kan man kanskje si at han i likhet med øvrige mener hun vier nok tid til de frivillige, selv om hun etter hans skjønn ikke samarbeider tilstrekkelig med terapeutene. Følgelig ser det ut som om disse tre frivillige, samt andre jeg snakket med under feltarbeidet, føler seg langt mer verdsatt av henne enn av terapeutene. Forøvrig snakker de bare i positive termer om arbeidet hennes. Det eneste ankepunktet mot hennes arbeid er deler av Manolos uttalelse ovenfor.

Sabine hevder også at hun føler at administrasjonen ved PH har fulgt henne tilstrekkelig opp. Hun har mest kontakt med sjefen for USE og svarer følgende på spørsmål om administrasjonen følger henne opp:

“Ja, jeg blir nøye fulgt opp. De bekymrer seg for meg. Jeg kan komme til José Maria når som helst. For eksempel sa jeg i forrige uke at jeg ikke ville være alene i Oblatas⁶⁵ når Pièrre (en annen frivillig utvekslingsstudent, min anm.) dro. Det aksepterte han umiddelbart, og fant en løsning på problemet. Dessuten hjalp de meg mye når jeg ikke kunne spansk. Det satte jeg pris på. Jeg ser også noen av de som er i administrasjonen privat.” (Sabine)

Ut fra sitatet sier Sabine at hun er fornøyd med administrasjonen, fordi de er påpasselige til å imøtegå hennes ønsker. I likhet med de siterte frivillige, hevder en av de frivillige som fungerer som sådan i fengsel, at han er meget tilfreds med administrasjonen:

«Av administrasjonen føler jeg meg oververdsatt. Det er riktignok slik at vi har jobbet mye... Administrasjonen stoler fullt og helt på oss.» (José Manuel)

Det er verdt å merke seg at han ikke bare føler seg verdsatt, men “oververdsatt”. I følge José Manuel, gjør han det bl.a. fordi han får tilbud om kurs og seminar. Representanter fra administrasjonen støtter ham alltid når han ønsker noe. Han begrunner PHs velvilje med følgende utsagn:

“Det har kostet oss mye å komme dit vi har kommet i dag. Og det har blitt veldig godt mottatt. (..) De stoler fullt og helt på oss.” (José Manuel)

Det skal riktignok tillegges at José Manuel ikke utfyller samme funksjoner som de øvrige. Som tidligere nevnt har han terapeututdannelsen, og har vært tilknyttet PH i 9 år. Det er kanskje en medvirkende årsak til det forhold han har til administrasjonen. Jeg vil driste meg til å påstå at José Manuel ikke betraktes som en frivillig, men som en del av administrasjonen, han deltar på møtene som avholdes av og med sjefene for de ulike seksjonen og er følgelig med på å planlegge nye strategier, slik det fremgår av følgende sitat:

“Vi er i gang med å planlegge hvilken rolle vi skal spille i det nye fengselet” (José Manuel, min utheving)

At han sier “vi” og ikke “de”, viser at José Manuel er med i administrative gjøremål, i motsetning til andre frivillige. Flesteparten av de andre frivillige anser enten administrasjonen

---

⁶⁵ Sabine sier Oblatas når hun refererer til Dagsenteret (Mottaksfasen) fordi det ligger i Oblatasveien 23.

for å være en enkelt person, fordi de bare kjenner av dem som sitter i administrasjonen. Eller så har de ikke noe forhold til administrasjonen i det hele tatt. I forhold til José Manuel ville det kanskje være rart dersom han kritiserte administrasjonen, siden han kan sies å være en del av den, og når man er del av noe vil man kanskje ikke ha tilbøyelighet til å kritisere det, i og med at det vil falle tilbake på egen person. På den andre siden vil man ofte være kritisk overfor enheter man deltar i. Uansett virker det som om han er mer enn fornøyd med administrasjonen.

Oppsummeringsvis viser dataene at de frivillige er fornøyde med administrasjonen. De føler seg verdsatt av administrasjonen, hvilket kan indikere at det eksisterer en form for bytteforhold mellom de berørte parter, som igjen kan virke inn på motivasjonen. Følgelig kan man kanskje si at administrasjonen representerer en motivasjonsfaktor.

9.4 Er ansattes oppmerksomhet viktig for frivillige generelt?

Lite oppfølging, stramme tidsplaner og tidvis åpenbar misnøye til tross: Kjernen i den frivillige staben er stadig like pålitelig, selv om noen blir borte i kortere perioder i protest (jf. avsnitt 9.1). En kan spørre seg hvorfor. Det finnes imidlertid klare indikasjoner på at terapeutenes påskjønnelser og motivering *ikke* ligger bak ønsket om å fortsette som frivillig. Dermed ser det ikke ut som det er viktig at de anerkjenner arbeidet de frivillige utfører. Rotvold (1995) viser i sin studie av frivillige tilknyttet Tromsø bymisjon, at det er viktig for de frivillige at personer fra Bymisjonen uttrykte takknemlighet og tilkjennega at de satt pris på innsatsen. I så måte avviker mine funn fra Rotvolds (1995). Det er rimelig å spørre seg om ikke funnene mine samsvarer med Rotvolds (1995), i den forstand at det kanskje også er viktig for mine informanter å bli verdsatt av representanter for PH. At de ikke blir det av terapeuter, oppveies kanskje av Victoria, som etter sigende “oververdsetter” dem? I alle tilfeller er det grunn til å anta at *andre* frivillige på PH legger større vekt på å bli verdsatt, siden nær sagt alle informantene har eksempler på frivillige som har forlatt PH grunnet mangel på oppmerksomhet fra terapeutenes eller administrasjonens side. Under avsnitt 9.1 sier José Manuel at mange slutter fordi de blir “slitne av å se seg selv” (møter seg selv i døra). For dem dette gjelder, ville kanskje ytterligere innblanding fra terapeutenes side, ved at de

frivillige fikk snakket med dem om det som tynget dem, kunne bidra til at de fortsatte som frivillige. Hadde materialet mitt inneholdt innslag fra denne gruppen, ville man kanskje kunne si at en vesentlig del av motivasjonsgrunnlaget for å være frivillig ved PH var betinget av terapeutenes oppmerksomhet rettet mot den frivillige staben. Kanskje er det viktig for frivillige *generelt* at representanter fra organisasjonen de er tilknyttet viser takknemlighet? Som nevnt i kapittel 2, punkt 2.2.1, foreligger indikasjoner på at de frivillige informantene jeg var i kontakt med stiller i en noe annen kategori enn øvrige. Dette fordi de har vært tilknyttet PH relativt lenge, er der ofte, og jobbet i sommerferien. Dermed kan man kanskje konkludere med at oppfølging, oppmerksomhet og takknemlighet vil være av betydning for å opprettholde en frivillig stab, skjønt det for mine informanter synes å være av sekundær karakter.

Videre skal vi se hvorvidt beboernes oppmerksomhet er av betydning for å fortsette som frivillig.

10. Kapittel: Beboere og frivillige

10.0 Innledning

De frivillige ofrer sin tid. Om de gjør det for eget velvære, eller grunnet en reell lyst til å tilføre andre mennesker et gode, i dette tilfellet rusfrihet, skal drøftes i neste kapittel. Uansett motivasjonsgrunner hos de frivillige, er det et uomtvistelig faktum at de narkomane ikke kunne gjennomført behandlingen ved PH på samme vis uten de frivilliges engasjement, tilstedeværelse og innsats. Dette gjelder særlig for dem som bor i leilighetene. I denne sammenheng er det rimelig å spørre om brukerne verdsetter de frivillige, og hvorvidt sistnevnte føler de seg verdsatt av brukerne.

10.1 Høyt verdsatt

Under oppholdet spurte jeg brukerne direkte om de verdsatte at frivillige ofrer sin fritid for å hjelpe dem i behandlingsprosessen. Kanskje ikke uventet, så var svarene entydig positive: Den frivillige innsatsen ble meget høyt verdsatt. Dette er svar jeg fikk av dem som var i behandling:

«Generelt vil vi gi de frivillige et godt skussmål.» (Karim)

«Uten de frivillige ville det være et stort tomrom.» (Lorenzo)

«De frivillige som er her er kjempe all righte.» (Pedro)

«Jeg føler dyp affekt til begge to (til de to frivillige som driver behandling i fengsel, min anm.)» (Alexandro)

Følgende sitat fra feltdagboken indikerer det samme:

“De respekterer de frivillige veldig, de tar jo av sin fritid for å være sammen med dem. De synes det er beundringsverdig.” (Sitat fra feltdagbok 5/6-97, som viser de refleksjoner jeg hadde gjort meg etter å ha snakket med en del mennesker i Bokollektivet.)

De siterte brukerne påpeker at de frivillige blir satt stor pris på og at de er fundamentale for behandlingen. Hadde jeg hatt muligheten til å snakke med dem som hadde forlatt PH, ville

kanskje svarene være stikk i strid med mitt materiale - det er ikke sikkert at de frivillige ville fått like god kritikk av dem som har avbrutt behandlingen. Men disse har jeg ikke data på, så det får stå som en hypotese uten verifiserings-, falsifiserings-, eller tolkningsgrunnlag. Derfor behøver ikke disse uttalelsene nødvendigvis å stemme overens med virkeligheten til *flertallet* av dem som er innom PH og da særlig dem som bor i leilighetene. Men ut fra de data som her foreligger, finnes det sterke indikasjoner på at de frivillige blir verdsatt meget høyt.

Er dette noe stoffbrukerne tenker over og uttrykker til daglig? Selv om svarene jeg fikk var entydige, så foreligger en mulighet for at et slikt ledende spørsmål (Verdsetter/satte du de frivillige?) ikke kunne besvares på annet vis. Spesielt fordi jeg, iallfall i begynnelsen, trolig ble regnet som frivillig (jf. kapittel 2, avsnitt 2.6.2). Dessuten ønsker jeg å problematisere dette aspektet fordi de frivillige ikke ser ut til å være overbeviste på dette punktet. Vi skal i det følgende se på deres syn på saken.

10.2 Noen tviler, andre er overbeviste

Føler de frivillige seg verdsatt av beboerne? På dette spørsmålet svares det følgende på vegne av den frivillige staben:

“Jeg vet ikke helt. Jeg tror ikke PH verdsetter dem nok. Det er ikke bare PH som ikke gjør det, de narkomane er heller ikke flinke til å sette pris på dem. De ser ikke at den frivillige ofrer sin fritid.” (Manolo, min utheving)

Manolo mener åpenbart at de narkomane verken ser at de frivillige gir av fritiden sin, eller er flinke til å uttrykke takknemlighet. Da jeg spurte ham om beboerne verdsatte hans tilstedeværelse, var tonen noe annerledes. Svaret var som følger:

“Jeg føler meg verdsatt. Jeg vet at de nyter det når jeg er der. De sier det ikke direkte til meg, men de sier det liksom likevel. De gir til kjenne at de verdsetter meg. De sier det på tull. Jeg er en person de beundrer.” (Manolo)

Ut fra sitatet ser man klart at han føler seg verdsatt. Man kan til og med tolke det som at han har en spesiell posisjon, ved at han har et annet forhold til beboerne enn øvrige frivillige, på grunn av hans tidligere liv. Føler de øvrige det på samme måte? Sabine sier følgende:

*“Jeg **tror** de setter pris på meg, men de sier det ikke direkte. De må jo nesten gjøre det, i og med at de trenger noen i leilighetene. Dessuten har jeg vært sammen med noen av dem i helgene, fordi jeg selv ville det. De sier stadig at vi skal lage i stand en fest før jeg drar tilbake til Tyskland.”* (Sabine, min utheving)

I likhet med Manolo, opplever ikke Sabine at beboerne sier direkte til henne at de setter pris på henne, men i motsetning til ham ser hun ikke ut til å være overbevist, idet hun «tror» at de verdsetter henne. Er det indirekte beskjeder som tyder på noe annet? Selv sier hun at hun antar det fordi de vil lage i stand en avskjedsmiddag for henne. Og det kan godt hende at det er en tillitserklæring; et stilltiende bevis på at de liker henne. På den andre siden kan det hende at de ser sitt snitt til å ha en fest og dermed vil hennes avreise kun være et påskudd, og ikke et bevis på verdsetting av hennes tilstedeværelse. I motsetning til det Manolo og Sabine hevder, uttrykker beboerne direkte at de verdsetter Antonio:

*“Med gutta er det fantastisk, **jeg føler meg virkelig verdsatt**. De har bedt meg om hjelp i mange situasjoner. (...) De sier jeg har hjulpet dem en hel del. Det var en som jeg ikke kjente godt, som besluttet å forlate PH som sa til meg at jeg hadde hjulpet ham en hel del - og det selv om jeg ikke hadde kjent fyren lenge - kanskje 15 dager, eller noe sånt (...)”* (Antonio, min utheving)

Ut fra Antonios uttalelse ser vi at han opplever å bli verdsatt, hovedsakelig fordi de gir direkte uttrykk for det. I likhet med Antonio sier Ricardo:

*“Jeg **tror** de setter stor pris på meg. (...) Noen sier direkte at de setter pris på meg, noen sier det motsatte. Det var for eksempel en som spurte meg om jeg ikke likte ham, fordi han synes at jeg ikke ga ham noe oppmerksomhet. Det var fordi jeg kjente de andre bedre enn ham, og jeg, selvfølgelig uten å ville det, snakket mer med de andre.”* (Ricardo, min utheving)

Man kan se at Ricardo føler seg mer eller mindre verdsatt, også fordi beboerne sier det direkte til ham. At noen⁶⁶ sier det motsatte, legger han ikke særlig vekt på, kanskje fordi det dreier seg om ytterst få tilfeller. Det foreligger også en mulighet for at han finner logiske forklaringer på beboernes uttrykk for mangel på verdsetting av hans tilstedeværelse, hvilket kan være grunnen

---

⁶⁶ I og med at han gir et eksempel på en beboer som uttrykte direkte at han satte lite pris på Ricardo, legger jeg til grunn at han har opplevd det flere ganger. Følgelig skriver jeg “noen” i stedet for “en beboer”.

til at han begynner med å si “*jeg tror de setter stor pris på meg*” - og ikke at han føler det eller vet det.

I motsetning til de andre frivillige informantene, har ikke Dolores tenkt på denne problemstillingen før hun får spørsmålet:

“Jeg har i grunn aldri tenkt på om de verdsetter meg, skal vi se...(nøler en god stund, min anm.). Jeg føler at noen verdsetter at jeg er der, og andre gjør det ikke, men jeg er der ikke for at de skal verdsette meg eller være takknemlige overfor meg.” (Dolores)

Dolores har ikke engang tenkt på om beboerne setter pris på hennes tilstedeværelse. Følgelig kan det ikke være viktig for henne heller: Hun hevder hun ikke er på PH for å bli verdsatt av beboerne. Hennes motivasjon er trolig betinget av helt andre faktorer, hvilket vil behandles og utdypes ytterligere i neste kapittel. På den andre siden sier hun jo at noen verdsetter henne, så det kan være en grunn til at hun synes det er fint å være i leilighetene. Hadde hun hatt følelsen av at de mislikte henne eller at samværet var forferdelig, ville hun kanskje ha tenkt over problemstillingen. Det er viktig å merke seg at hennes motivasjon åpenbart ikke er avhengig av hvorvidt hun settes pris på av beboerne eller ikke.

José Manuel og Pablo utfører som tidligere nevnt behandling bak fengselsmurene. På spørsmål om de føler seg verdsatt, svarer José Manuel følgende:

«Jeg vil skissere to typer fanger, som vi er i kontakt med. (...) For mange er vi et godt middel til å nå målet, og det er som kjent for enhver fange; å slippe ut.» (José Manuel)

Videre sier han at de vil verdsettes av fanger som får støtte av dem, hvilket vil omfatte de fangene som oppfører seg i tråd med de krav PH setter. Derimot vil de ikke bli verdsatt av dem som ikke greier eller ønsker å forholde seg til behandlingen. I tråd med dette hevder han:

«Av dem som blir hekta på PH, vil vi bli positivt verdsatt.» (José Manuel)

Selv mener han de «*ikke må hige etter å bli verdsatte*». Med dette mener han at de ikke bør fremstå som «*paternalistiske*»: De burde ikke “*sy puter under armene*” på fangene, og prate dem etter munnen. Selv har han fungert som fengselsprest, og skildrer det på følgende vis:

«Det å være fengselsprest er helt forferdelig. De (fangene, min anm.) tror vi er «veldigstøstre». Det eneste de gjør er å be oss om å kjøpe ting til dem. Jeg er ikke enig i at det er det riktige å gjøre i fengsel, men det er vanskelig å kutte med den rutinen der. (...) Vi er ikke der for å redde noen, de hjelper seg selv. Jeg jobber ikke som en som bare gir dem materielle ting. Det er ikke min stil. (...) Man må kreve noe av dem, det er det de lærer noe av. Ellers i livet får man ingenting gratis.» (José Manuel)

Ut fra sitatet ser vi at José Manuel ikke liker å gi fangene ting kun for å behage dem. Han mener det er feilaktig, og ønsker derfor ikke å være fengselsprest. Hadde han ønsket å bli verdsatt av fangene, hadde han sannsynligvis fortsatt som fengselsprest. På den andre siden kan man hevde at de to frivillige i fengsel, gir fangene en hel del, selv om det ikke handler om materielle goder. De gir dem muligheten til selvhjelp, og arbeider for at fanger som ønsker å slutte med narkotika slipper ut og får behandling. José Manuel virker overbevist over at han gjør det rette, og følgelig tar han ikke på vei dersom han ikke blir verdsatt av fangene. Likevel vet han av erfaring at han verdsettes av dem som kommer videre takket være deres hjelp.

Selv om de frivillige kanskje ikke får følelsen av å være verdsatt til daglig i form av direkte uttrykk for takknemlighet, hender det at de får høre det. Et eksempel på dette kan være en innvielsesfest i en ny leilighet jeg deltok på. Følgende sitat fra feltdagboken illustrerer handlingsforløpet:

“Det var en samling av frivillige, staff og beboere. De hadde gjort i stand med mat og drikke, skikkelig koselig. Det var cirka tretti mennesker der.

Det begynte med at en del frivillige og staff holdt taler. De sa gratulerer med ny leilighet, og at de håpet at de ville trives i det nye hjemmet sitt. De understreket det med at det var deres hjem.

Senere holdt de som bor der taler. Det var i begynnelsen lite følelser med i bildet, men etterhvert kom det helt klart fram at de setter utrolig stor pris på å få lov til å bo i en leilighet med frivillige. Uten de frivillige ville de fleste enten måtte sove i fengsel eller på hospits. Det er ikke særlig kos i forhold. De sa at det betyr mye for dem at de frivillige er der, og at den jobben de gjør er fundamental for deres prosess. Det kom klart fram at de var meget takknemlige i forhold til de frivillige. Det hele endte med at nærsagt alle holdt en liten tale. Alle var meget entydige; de var fornøyde med det tilbudet de fikk, samt en enorm lovprisning av de frivillige. Noen sa at de ikke alltid var like flinke til å uttrykke det.” (Sitat feltdagbok 26/5-97)

Oppsummeringsvis ser det ikke ut som om de frivillige er 100% overbeviste om at de blir verdsatt av beboerne. Det er kun Manolo og Antonio som uttrykker at de verdsettes uten forbehold - resten uttrykker seg i tvilstermer. Man kan i denne sammenheng spørre seg hvorfor de ikke er overbeviste. En problemstilling som også er relevant i dette henseende er hvorvidt brukerne underkommuniserer kritikk eller mangel på verdsetting av de frivillige, hvilket ble drøftet i kapittel 5, punkt 5.3. I neste avsnitt vil jeg komme med noen utfyllende betraktninger i forhold til bytteteori på dette punkt.

10.3 Gjeld?

I kapittel 5 kom det frem at beboerne ikke ville tilkjenne negativ omtale om eller klage på de frivillige, fordi det etter alt å dømme stred med “uskrevne regler”. Dette kan også ses i lys av bytteteori, og man kan spørre seg om det foreligger en bytterelasjon mellom frivillige og beboere. Det faktum at beboerne ikke ønsker å klage på de frivillige peker i den retning: Manglende lyst til å klage kan skyldes en følelse av å “stå i gjeld” til de frivillige. I lys av denne tolkningen kan man kanskje anta at beboerne i mangel av økonomiske midler til å betale tilbake tjenesten, eller gjøre de frivillige tilsvarende tjenester, vil kanskje en passende kontrareaksjon eller en måte å realisere et rettferdig bytte for å si det med Homans (1961), være å vise kameratslighet i den forstand at det blir en form for tabu å snakke stygt om de frivillige⁶⁷. Her kan man si at “gaven”- de frivilliges innsats - representerer mer enn selve tjenesten som utføres, den avspeiler en opprettelse eller opprettholdelse av relasjoner, slik Mauss (1995) understreker. Kanskje er det slik at beboerne opprettholder relasjonen til de frivillige ved å ikke klage på dem. En parallell til dette fremgår av Midrés studie “Å bli gammel” (1973 i Repstad 1995), om pleietrengende pasienter på aldershjem. Pasientene minsket følelsen av avmakt overfor sine hjelpere ved å vise dem takknemlighet. Blau (1996) er også inne på samme tankegang idet han hevder at:

---

⁶⁷ I følge Homans (1961) blir et rettferdig bytte, «distributive justice» «(...) realized when the profit, or reward less cost, of each man is directly proportional to his investments... » (op.cit.:264).

“(...) a time-consuming service of great material benefit to the recipient might be properly repaid by mere verbal expressions of deep appreciation, since these are taken to signify as much as the material benefits” (op.cit.:95)

I forhold til det materialet som her analyseres er det kanskje mer nærliggende å si at de gjengjelder de frivilliges tjenester i form av å ikke snakke stygt om dem, snarere enn å uttrykke *direkte* til de frivillige at de er takknemlige. Uansett peker dataene i retning av at beboerne enten er *oppriktig takknemlige* for de frivilliges innsats (hvilket uttrykkes direkte til meg), og at de derfor ikke vil «svartmale» de frivillige. Eller at de føler seg *forpliktet* til å tie om enkelte frivillige eller situasjoner de ikke er fornøyd med, fordi de står som mottakere i en bytterelasjon uten andre måter å “nedbetale gjeld” (eller realisere et «rettferdig bytte») på enn å vise takknemlighet. I sistnevnte tilfelle er det betimelig å anta at de frivillige sanser at brukerne ikke setter så stor pris på deres tilstedeværelse, skjønt de i liten grad uttrykker det direkte.

Oppsummeringsvis kan en tolkning av at de frivillige til en viss grad tviler på om de blir verdsatt av beboerne skyldes at de har en fornemmelse av at beboerne ikke bestandig setter pris på dem. At beboerne ikke uttrykker dette direkte på noe som helst tidspunkt kan imidlertid skyldes at de står i “gjeld” til de frivillige, i tråd med drøftelsen ovenfor. Følgelig ser simple postulater om gjengjeldelse ut til å ha relevans i forhold til datamaterialet som her foreligger.

10.4 Egoistisk fase

En annen grunn til at det kan reises tvil om beboernes verdsetting av de frivillige refereres hyppig av terapeutene: Mottaksfasen og fengsel er de to fasene der misbrukeren er minst bevisst på det som foregår. I følge terapeuter og frivillige er egoismen meget fremtredende i disse fasene. De narkomane fungerer kun for seg selv, så lenge de selv har det fint, er alt bra, har de det ikke, er alt galt. De har ikke mye overskudd til å bry seg om eller med andre, skal man tro uttalelser fra såvel den ulønnede som den lønnede staben. Illustrerende sitat følger herunder:

“Mottaksfasen er en egoistisk fase. De er ikke i stand til å stanse og tenke over at mennesker er der for å hjelpe dem. De er nok takknemlige i forhold til de frivillige, men de tenker ikke så mye over det.” (Manolo)

I takt med dette sier en ansatt ved administrasjonen:

“(…) Men det er ikke så ofte de uttrykker slikt [at de setter pris på de frivillige], ikke i Mottaksfasen. Det er annerledes når de kommer lenger. De verdsetter dem mer når de kommer til Bofellesskapet. Senere, når de er i Utsluningsfasen, bruker de frivillige til å resosialisere seg.” (Victoria)

Ut fra sitatene kan man tyde at hovedgrunnen til at beboerne svært sjelden uttrykker verbalt at de setter pris på den frivilliges tilstedeværelse og implikasjon skyldes tilstanden de fleste befinner seg i når de er i Mottaksfasen. Smerten og tankene om eget liv overskygger det å stanse opp og reflektere over andre. Når jeg spør dem direkte, svarer de med største selvfølgelighet at de verdsetter dem høyt. Likeledes uttrykker de det i talene de holder på innvielsesfesten - hvilket kan peke i retning av at de virkelig verdsetter de frivillige. På den andre siden er det viktig å ha i mente det som kom frem under forrige avsnitt.

Av det som står skrevet ovenfor, kan det kanskje virke som om ingen beboere reflekterer eller uttrykker at de verdsetter de frivillige. Det er ikke korrekt. Det er noen som allerede i Mottaksfasen er overstrømmende når de roser den frivillige, hvilket bekreftes av de frivillige som sier at de får høre det direkte av beboerne. Men det hører trolig til unntakene. Derimot snus situasjonen totalt på hodet, hva angår de som har kommet lengre i behandlingen. De kan ikke få rost de frivillige nok. En beboer i Bokollektivet sier:

«De bryr seg som om vi var deres familie. Nei, de bryr seg mer enn en vanlig familie» (Bernardo)

I likhet med dette hevder en annen, også beboer i Bokollektivet:

«De dullet med oss som om vi var i familie. De ga oss små ting så vi følte oss skikkelig bortskjemte. For eksempel tok de oss med på kafé og spanderte på oss, eller kjøpte en avis til oss.»

Det er imidlertid bestandig lett å idyllisere fortiden. Kanskje glemmer man det man ikke likte. På den andre siden vil noen kun huske det negative, selv om mine informanter ikke gjorde det.

Man kan spørre seg om det er logisk at informantene har positive erfaringer. Det er muligens ikke så rart at beboere i Bokollektivet, eller i Mottaksfasen for den saks skyld, som jeg snakket med, er entydig positive. Det dreier seg jo om dem som greier seg. Dermed skrives det hovedsakelig om mennesker som (foreløpig) passer inn i systemet og trives i behandlingen PH tilbyr. Det er en åpenbar svakhet med materialet som her analyseres. Hadde jeg møtt mennesker som ikke var i behandling, ville jeg nok sittet igjen med et annet inntrykk. Menneskene i behandling vil etter alt å dømme gi PH et så godt skussmål som mulig, trolig også for å rettferdiggjøre eget behandlingsopphold i forhold til en ukjent student. José Manuel tar opp dette i forhold til hvorvidt det frivillige teamet i fengselet blir verdsatt. Han sier:

«De som soner i Mottaksfasen, vil nok gi oss gode karakterer, men det er ikke sikkert de gjorde det mens de sonet i fengsel. Da var vi kanskje noen drittsekker fordi vi krevet noe av dem og sa sannheten til dem.» (José Manuel)

Som José Manuel påpeker, er informantenes verdsetting av de frivillige personavhengig i tillegg til at det beror på hvilket tidspunkt man snakker med dem. Derfor vil de svarene jeg fikk fra informantene kanskje ikke være representative, siden jeg utelukkende snakket med dem som sonet i Mottaksfasen, beboere i leilighetene eller øvrige i senere behandlingsfaser.

Sammenfatning

Oppsummeringsvis peker dataene mine i to retninger. For det første i retning av at beboerne verdsetter de frivillige, ut fra svar på direkte spørsmål om de verdsetter de frivillige. På den andre siden kan dette problematiseres, og man kan kanskje anta at det foreligger en form for bytterelasjon mellom beboere og frivillige, der beboerne føler seg forpliktet til å verdsette de frivillige gitt at de frivillige står på “giversiden”. Imidlertid er det lite som tyder på at det å bli verdsatt av beboerne utgjør hele motivasjonsgrunnlaget hos de frivillige. Dette fordi noen frivillige verken er sikre på om de blir verdsatt, eller ønsker å bli det. I ett tilfelle har den frivillige ikke engang tenkt på om de verdsetter hennes tilstedeværelse. Følgelig må det være andre faktorer som ligger til grunn for ønsket om å utfylle en frivillig funksjon ved PH. Hva sier de frivillige selv? Det vil behandles i neste kapittel.

11. Kapittel: De frivilliges begrunnelser

11.1 Beboernes syn på hvorfor man er frivillig

Dette kapittelet skal omhandle de frivilliges egne begrunnelser for å bedrive frivillig virksomhet. Men før det, anser jeg det relevant å presentere hvilket begrunnelser beboerne antar at ligger til grunn for å utfylle et ikke-lønnet engasjement på PH, for å se om deres vurderinger sammenfaller med de frivilliges. En beboer sier:

“Det er ulike motiver for å være frivillig, noen har hatt sønner og døtre her, og de kommer for å hjelpe, de kommer fordi de er takknemlige.” (Beboer)

En annen trekker frem egoistiske aspekter:

“Det som motiverer de frivillige er å få personlig velvære.” (Beboer)

I likhet med foregående sitat sier en tredje beboer:

“Mange frivillige kommer kun for å føle seg bedre selv. Andre for å få erfaring. Det er slik på andre områder, de gjør det for egen vinning.” (Beboer)

I motsetning til sitatene ovenfor understreker en fjerde beboer nestekjærighet:

“(...) en person som kommer frivillig kommer for å hjelpe oss, ikke for å hjelpe seg selv.”
(Beboer)

Av sitatene ser vi at det finnes ulike oppfatninger om hvorfor de frivillige fortsetter - av takknemlighet, for å få personlig velvære, for å få erfaring og for å hjelpe beboerne. Med unntak av en beboer, er det enighet om at de frivillige kommer fordi de *selv* får noe igjen for engasjementet. Følgelig er det dekning for å si at beboerne ikke mener de frivilliges primære drivkraft bygger på en higen etter å gjøre dem en tjeneste.

11.2 Frivillig gjenytelse eller tvungen innsats?

Noen supportere har kommet til PH og bedt om hjelp i en fase av livet preget av vanskeligheter, enten i forhold til eget eller et nært familiemedlems narkobruk. En del supportere fungerer som frivillige mens de selv mottar hjelp. Et sentralt spørsmål i denne sammenheng er *hvorfor* de tilbyr seg til frivillig arbeid. Problemstillingen vil drøftes med utgangspunkt i følgende sitat:

“Mauss and other antropologists have called attention to the significance and prevalence of the exchange of gifts and services in simpler societies. “In theory such gifts are voluntary but in fact they are given and repaid under obligation....” (Blau 1996:89)

Selv om Mauss (1995) sikter til mindre siviliserte samfunn, mener jeg sitatet kan ha en viss relevans i forhold til de frivillige supporterne tilknyttet PH. De samfunn Mauss (1995) skriver om har ikke instituert markedsøkonomien, men baserer seg på gaven som institusjon, ved at man bytter tjenester og gjenstander med hverandre. I og med at behandlingen er gratis og den frivillige arbeidskraften ikke lønnes økonomisk, er det etter mitt skjønn mulig å trekke paralleller til slike samfunn. En problemstilling som tvinger seg frem her er hvorvidt det fremstår som *obligatorisk* for supportere å gjengjelde tjenesten deres familiemedlem får eller har fått (gratis behandling av stoffbruk) med frivillig innsats. Denne problemstillingen gjør seg særlig gjeldende i forhold til bytteteori: Som nevnt i kapittel 7, punkt 7.2, kjennetegnes det sosiale byttet i følge Blau (1996) ved en underliggende norm om gjensidighet. Videre sier han at det sosiale byttet skiller seg fra det økonomiske ved at det sosiale byttet medfører *uspesifiserte forpliktelser*, eksempelvis forventning om gjengjeldelse i fremtiden. I det følgende skal denne problemstillingen belyses nærmere.

Som tidligere nevnt, finnes det ikke finnes tallmateriale som kan bekrefte hvordan fordelingen mellom supportere og ordinære frivillige er blant de frivillige på PH (jf. kapittel 1, punkt 1.7.4). Sjefen for den frivillige staben José Maria, sier følgende om supportere:

«Vi hadde trengt flere foreldre til frivillig arbeid. Du kan fri til foreldrene for at de skal gjøre en innsats, men når sønnen eller datteren avslutter behandlingen, vil vi at

*de også skal slutte. En ny fase i livet deres begynner, og de skal nyte den uten å være her mer. Dessuten er ikke foreldrene frivillige i samme forstand. **Det er ingen altruistiske motiver i deres innsats, det er fordi de har ett mål: Å få en rusfri datter eller sønn.**» (José Maria, min utheving)*

I tråd med dette hevder Victoria:

*«Foreldrene stiller kanskje opp dersom det går bra med sønnen eller datteren deres. Da sier de at de vil gjøre noe frivillig, men går det dårlig med dem, da svikter de.(...) Hvis det går bra med deres pårørende gir de ett minimum. **Det er sønnen eller datteren som er hovedmotivet for å være frivillig.**» (Victoria, min utheving)*

I sitatene ovenfor pekes det på at foreldrene ikke er frivillige i samme forstand som øvrige såkalte ordinære frivillige - deres motivasjon bygger utelukkende på vedkommende de står nær sin progresjon, og er i så måte egoistisk motivert. I parentes kan nevnes at “egoisme” defineres som det motsatte av “altruisme” (Andersen 1997 [a]), altså ensbetydende med selvishet og egenkjærlighet og henspeiler på handlinger begått uten take på andres ve og vel (Fremmedord 1993)⁶⁸. I forhold til sitatene ovenfor uttrykker såvel José Maria som Victoria at supporterne søker å maksimere egen gevinst, hvilket tilsier at supporterne har helt klare motiver for handlingene. Utsagnene er helt i tråd med det bytteteoretiske perspektivet (se f.eks. Blau 1996). En supporter uttrykker helt eksplisitt at han ønsker å få noe igjen for innsatsen han gjør:

«Den eneste lønnen vi [supportere] ønsker oss er å se dem [familiemedlemmer] ferdige med behandlingen.» (Supporter)

Men hvordan forholder det seg i de tilfeller familiemedlemmet enten avbryter eller avslutter behandlingen? Jeg fikk referert to konkrete tilfeller som er relevante i denne sammenheng. Det ene omhandlet en far som sluttet idet datteren ble utskrevet. Likeledes når det gjaldt moren til en som døde etter en overdose. Dette underbygges i følgende sitat:

“Mange mister motivasjonen når et familiemedlem avslutter behandlingen. Når vedkommende er i ferd med å avslutte, begynner de å svikte.” (Manolo)

---

⁶⁸ Begrepet altruisme blir ofte forbundet med sosiologens far, Comte, og har vært et velbrukt begrep innenfor samfunnsvitenskapene siden dens spede begynnelse - for å belyse relasjonen mellom individ og kollektiv, gaveutvekslingsriutaler mv. (Andersen 1997 [a]). I følge Durkheim defineres altruisme som en overidentifikasjon med det kollektivet man deltok i, og derfor en mulig årsak til selvmord (Durkheim 1995).

Det vi hittil har sett, ser ut til å stemme overens med det bytteteoretiske perspektivet til fingerspissene: Supporterne gir av sin fritid for å få noe igjen, eksempelvis en rusfri sønn, datter, venn eller liknende. Men selv om det gjelder for en stor del av supporterne, finnes det unntak, som kanskje bekrefter regelen, eller gjør at det bytteteoretiske perspektivet har begrenset relevans i forhold til materialet. Victoria forteller:

«Det er foreldre som blir etter at barnet deres har mislykkes i behandlingen, eller at de ikke har avsluttet den.» (Victoria)

Det samme hevder en terapeut:

«(...) Det er foreldre som har barn som har sprukket og som enten er på gata eller i fengsel, som fortsatt tilbyr seg som frivillig. De ser at PH fungerer for andre, og selv om det ikke gikk bra for deres barn, ser de at de kan være til nytte for andre.» (Maria Teresa)

Til tross for noen unntak, mener representanter fra administrasjonen (José Maria og Victoria) at supportere er mindre stabile, fordi de etter deres skjønn i all hovedsak motiveres ut fra egoistiske motiver. En innvending mot dette, kan være at institusjonens personale etterrasjonaliserer (jf. kapittel 7, punkt 7.3), dvs angir det motiv som fremstår som det mest logiske i ettertid. Men sammenfaller deres argumentasjon nødvendigvis med supporterne? En kan bare spørre seg om supporterne i utgangspunktet hadde noe konkret mål idet de gikk inn som frivillige. Kanskje ønsket de bare å avlaste de fast ansatte, gitt at de har mye å gjøre (jf. kapittel 9, punkt 9.1), uten å tenke på at de selv mottok gratis behandling? Siden det finnes foreldre som forblir til tross for at eget familiemedlem har forkastet eller gjort seg ferdige med behandlingen, kan man ikke uten videre si at *alle* supportere *kun* fungerer som frivillige for å få avkastning i form av rusfritt familiemedlem. Det vil følgelig være en feilslutning å betrakte alle supportere som utelukkende egoistiske i dette henseendet, hvilket innebærer at bytteteoriens postulat om at nyttemaksimering kun vil gjøre seg gjeldende i noen tilfeller.

Det faktum at mange supportere gjør en innsats utelukkende mens de selv mottar en tjeneste gjør at man kan stille spørsmål om hvorvidt tjenestene deres er "*repaid under obligation*", slik Mauss (i Blau 1996) påpeker. Følgende sitat peker i den retning:

“Mange har familiemedlemmer som har gjennomført behandlingen. De er der nesten av tvang, de er der for å nedbetale en gjeld, i og med at behandlingen ikke koster noe. De blir lei etterhvert. Dette fordi de er der for å betale tilbake og ikke fordi de selv har lyst.” (Antonio, mine uthevinger)

Litt senere uttrykker han noe av det samme:

“Noen av de som har familie der, ser nesten ut som om de er tvunget til å være frivillige. En sa en gang: «Vet ikke hva jeg gjør her, eller hvorfor jeg er her lenger. Jeg har gitt tilbake det jeg har fått for lenge siden..»” (Antonio, min utheving)

Antonios erfaring viser at mange supportere ikke er der av reell lyst til å fungere som frivillige, men fordi de føler seg pliktige til å gjengjelde det de selv har mottatt. Det er kanskje verdt å bemerke at José Maria uttrykte eksplisitt ovenfor at det *ikke* er hensiktsmessig at mennesker forblir ved PH etter at familiemedlemmet utskrives derfra. Narkotikabruken og behandlingen er en fase av livet de ønsker å bli ferdige med. Deres liv skal gå videre, og det kan lett bli at de stagnerer ved å fortsette å være tilknyttet PH som frivillige. Det er med andre ord ingen oppfordring fra PHs side at supportere skal bidra eller at de skal fortsette etter utskrivelse. Likevel finnes det mennesker som åpenbart mener foreldrene burde føle seg forpliktet til å bidra:

“Foreldrene impliserer seg for lite. Det er få som er frivillige. Og det er ikke positivt. De skulle være der mer, de betaler jo tross alt ikke for å ha en sønn eller datter i behandling.” (Ricardo)

Følgelig kan imidlertid en del supportere, i tråd med Antonios oppfatning sitert overfor, av ulike årsaker føle at de *må* gjenytte noe for PH, og i så måte føle seg *tvunget* til å melde seg til frivillig innsats. Dersom ordinære frivillige, enten Ricardo eller andre som deler hans oppfatninger, sier dette direkte til supportere eller det kommer sistnevnte for øret, kan det hende at de føler seg forpliktet til å melde seg til frivillig innsats, selv om det ikke er ment slik fra administrasjonens side. Jeg stiller meg likevel noe tvilende til å trekke en slik konklusjon - selv om det kanskje vil fortone seg slik for enkelte supportere. Riktignok kan det faktum at mange velger å avslutte engasjementet på samme tidspunkt som eget familiemedlem være en indikator på at de føler seg forpliktet til å fungere som frivillige,

fordi de etter alt å dømme ville fortsatt som frivillige hvis andre motiver, som nestekjærlighet (ønsket om å hjelpe andre i deres behandlingsprosess), lå til grunn for å gjøre en frivillig innsats. På den andre siden foreligger det en mulighet for at supportere som slutter som frivillige samtidig med eget familiemedlem gjør det av helt andre grunner. Eksempelvis kan det være vondt å stadig konfronteres med et behandlingssystem som tilhører fortiden, fordi man stadig kan komme til å minnes egne problemer relatert til rusbruk. For dem som har familiemedlemmer som har avbrutt behandlingen kan det kanskje fremstå som vanskelig å motivere andre rusbrukere, hvis de har mistet illusjonen om et rusfritt liv for eget familiemedlems vedkommende. Endelig kan det hende at de slutter etter oppfordring fra det lønnede personalet. Dermed er det ikke sikkert at sammenfallende tidspunkt mellom eget familiemedlems utskrivelse og avslutning av det frivillige engasjementet henger sammen med at man føler seg tvunget til å gjengjelde tjenesten PH gir dem mens man drar nytte av behandlingen. Det kan faktisk hende at de *ikke på noe som helst tidspunkt* har følt seg *forpliktet* til å fungere som frivillige. Hadde det imidlertid fremstått som et krav fra PHs side at supportere måtte gjøre en innsats, ville den frivillige staben etter alt å dømme vært betydelig større.

11.3 Takknemlighet

Som nevnt under forrige avsnitt, fortsetter noen supportere å gjøre en innsats ved PH-sentrene etter at de selv eller familiemedlemmet er utskrevet, hvilket gjør seg gjeldende i forhold til to av mine informanter, henholdsvis Manolo og Dolores. Man kan spørre seg om grunnen til at de fortsetter som frivillige skyldes at de ønsker å gjengjelde hjelpen de selv har fått, og/eller om de føler seg *forpliktet* til å gjengjelde den. Manolo snakker om at han er frivillig ved andre organisasjoner, og fremhever:

*“Likevel føler jeg at jeg står i **gjeld** i forhold til PH, i og med at jeg selv har fullført behandling der. Jeg er **takknemlig** overfor dem, og føler at det er en måte å **betale tilbake** det de har gitt meg.”* (Manolo, mine uthevelser)

I likhet med Manolo sier Dolores:

*“Jeg fikk selv hjelp i en fase i livet, da jeg trengte det. Jeg vet hvor mye det betyr, man kan si at det er en **utveksling av hjelp**, jeg fikk det i sin tid, nå gir jeg det tilbake. Jeg*

gjør det i en viss grad også av takknemlighet. Det er fint å få råd når en selv er i krise.” (Dolores, mine uthevelser)

Av sitatene fremgår det at de er takknemlige overfor PH og viser det i form av å fungere som frivillige - de gjengjelder med andre ord den hjelpen de selv har mottatt ved å hjelpe andre i situasjoner som er ekvivalente med dem de selv befant seg i tidligere. Verken Manolo eller Dolores uttrykker eksplisitt at de er *tvunget* til å være der. Riktignok sier Manolo at han føler at han står i gjeld til PH - hvilket kan tolkes dithen at han føler seg forpliktet. I lys av denne tolkningen kan man si at bytteteoriens postulat om at tjenester medfører “*unspecified obligations*” (Blau 1996) i fremtiden gjør seg gjeldende - Manolo ønsker å “tilbakebetale” mens Dolores “utveksler” den hjelpen hun selv har mottatt, hvilket kanskje kan anses for å være en plikt de selv påfører seg.

I og med at Manolo er ansvarlig for en av leilighetene, spurte jeg ham om han noen ganger følte seg presset til å ta vakter, hvorpå han svarte:

“Ja, hver gang noen svikter. Hvis noen ikke dukker opp, må det ordnes, og gitt at jeg er ansvarlig, må jeg ta i ett tak.” (Manolo)

Av sitatet fremgår det at han føler seg presset. Han fortsetter å fortelle:

“Jeg er flink til å si fra dersom jeg mener jeg har fått nok. Men før jeg har fått nok, gjør jeg det selv om det irriterer meg - sånn er det bare.” (Manolo)

Til tross for at han ikke er redd for å si fra dersom han er lei av å ta vakter, bevitner sitatet at han tar en rekke vakter uten å ville det selv. Her kan man spørre: Dreier det seg om en plikt, i og med at han føler han står i gjeld til PH? En grunn til at han kan føle seg forpliktet er at han er syk, og følgelig ikke har noe ordinær jobb å passe. Selv begrunner han iallfall engasjementet slik:

“Hvis jeg hadde jobbet, ville jeg nok ikke kunnet være frivillig, iallfall ikke i den grad jeg er i dag. Det er for mye hvis du jobber til åtte om kvelden, for å så dra til en leilighet og være der hele natten.” (Manolo)

Så han motiveres ikke utelukkende av et ønske om å betale tilbake, men han fungerer kanskje også som frivillig for å ha noe å gå til. Såvel Dolores som Manolo angir flere motivasjonsgrunner, hvilket vil drøftes nærmere i avsnittet nedenfor, men takknemlighet er den første grunnen de kommer på. Derfor er det kanskje nærliggende å anta at det utgjør hovedmotivet for å fungere som frivillige?

Oppsummeringsvis kan det ikke fastslås at supporterne jeg intervjuet opplever det som obligatorisk å fortsette som frivillige ved PH etter egen/eget familiemedlems utskrivelse. Dersom man tolker uttalelsene deres dithen at de på et vis føler seg forpliktet, er det snarere en selvpåført plikt. Derfor kan man spekulere i om en del supportere på et vis vil føle seg tvunget til å yte en innsats ved å påføre seg selv denne plikten.

11.4 Ikke bare takknemlighet

Selv om såvel Dolores som Manolo trekker frem takknemlighet - ønsket om å gjengjelde den hjelpen de selv har fått - som en årsak til at de fortsetter som frivillige, er det ikke det eneste motivet, hvilket fremgår klart herunder:

“Grunnen til at jeg fortsetter er at jeg ser at jeg gjør noe godt for andre, samtidig som jeg gjør det for meg selv. (...) For meg er det rene terapien.” (Dolores)

Ut fra sitatet ser vi at Dolores mener at hennes innsats er viktig fordi hun hjelper andre. Verdt å merke seg er at hun også trekker inn egen gevinst, hun føler at det er “rene terapien”. Dette gjentar hun i intervjuet:

“Det (å være frivillig, min anm.) har hatt mye å si for meg som person, jeg føler meg mer realisert, bedre som menneske. Jeg hjelper andre samtidig som jeg hjelper meg selv. Det er rene terapien.” (Dolores)

Jeg antar at hun mener at det er terapi i den forstand at hun får det godt med seg selv ved å gi av egen fritid: Hun får overskudd av å dele selvpoplevde erfaringer med dem som er i behandling og derved bidra til at andre kommer videre i behandlingsprosessen. Under

intervjuet understreker hun at egen gevinst står sentralt i forhold til motivasjonen. Eksempelvis sier hun:

*“Jeg er frivillig fordi jeg er fornøyd med meg selv og det jeg gjør (...) Du er frivillig fordi du liker det, **du er det for å tilfredsstille deg selv, det er ikke for å få noe igjen for det.** Likevel blir jeg veldig glad når det går bra med noen av gutta. I dag for eksempel, var det en i leiligheten som hadde pakket sakene sine og ville dra. Jeg snakket lenge med ham, og det så ut til at alt gikk bedre. Ser jeg ham neste uke, blir jeg glad. Det er sånne ting som jeg verdsetter.”* (Dolores, min utheving)

Av det siterte er det tydelig at hun verdsetter at beboerne følger behandlingen, og at hun selv kan aktivt bidra til at de fortsetter på PH. Men det kommer i baktevjen når hun snakker om hva som motiverer henne, i og med at det ikke repeteres eller understrekes i samme grad som egen gevinst. Litt senere sier hun:

*“Det er positivt med frivillig arbeid. (...) [jeg tror] at det er viktig at folk gjør noe uten tanke på egen fordel, for andre som har problemer. (...) **Det å være frivillig er å gjøre noe mot seg selv.**”* (Dolores, min uthevelse)

Det er unektelig noe selvmotsigende i det Dolores sier: På den ene siden er hun frivillig for å hjelpe andre samtidig som hun hjelper seg selv. Senere understreker hun: *“Det å være frivillig er å gjøre noe mot seg selv”*. Med andre ord får hun noe igjen for engasjementet. På den andre siden sier hun at det å være frivillig *ikke* gjøres for å få noe igjen. Kanskje er det riktig å tolke Dolores uttalelser dithen at man ikke engasjerer seg for å få noe igjen for det. Altså er ikke hensikten å bli belønnet (verken økonomisk eller sosialt), selv om det i praksis fortoner seg annerledes i og med at hun får mye igjen for det på det personlige planet. Altså: Intensjonen er å gjøre noe uten å få noe igjen, og gjør man ikke det er det greit i og med at det er noe man gjør for seg selv. Man belønnes ved at man får velvære av å gi. Det er imidlertid langt fra sikkert at det er dette hun mener, men det er slik jeg tolker henne.

Manolo svarer følgende på spørsmål om hvorfor han fortsetter som frivillig:

“Det er fint [å være frivillig], man vet at det er verdt noe, man vet at det hjelper. (...) Grunnen til at jeg fortsetter som frivillig, er at jeg vil hjelpe. Jeg har nytt godt av behandlingen, den har hjulpet meg, fungert.” (Manolo)

Tankegangen hans er åpenbart at han ønsker å gjøre mot andre som andre igjen har gjort mot ham, i tråd med det han sier i avsnittet ovenfor i forhold til takknemlighet. Han forventer riktignok ikke at størsteparten av beboerne skal gjennomføre behandlingen slik han har gjort, hvilket fremgår av følgende sitat:

“Jeg er fornøyd om en eller to av ni klarer seg. Jeg tar det ikke inn over meg når noen drar. Det er jeg allerede inneforstått med.” (Manolo)

Kanskje er Manolo realistisk fordi han tidligere har erfart at mange sprekker under behandlingsopphold. En annen tolkning av utsagnet er at han ikke tar på vei dersom noen beslutter å forlate PH fordi han har få illusjoner i forhold til beboerne. Det ser ikke ut til at hans motivasjon hviler på å få flest mulig rusfrie, men snarere på å “nedbetale egen gjeld”, “fylle tiden” og å være til nytte og hjelp for dem som følger behandlingen.

Av det som hittil har fremkommet i forhold til supportere, utmerker tre motivasjonsgrunner seg foreløpig. For det første ønsket om å *gjengjelde* tjenesten de selv har mottatt, for det andre *personlige gevinster* og for det tredje ønsket om å *hjelp* andre. Det skal her bemerkes at argumentene sammenfaller med beboernes angitt under punkt 11.1.

I det følgende vil jeg presentere de ordinære frivilliges begrunnelser for å bedrive frivillig arbeid og se om disse sammenfaller med supporterens.

11.5 Ordinære frivilliges begrunnelser

På spørsmål om hvorfor han fortsetter som frivillig svarer Ricardo:

“Min motivasjon bygger på egoisme - jeg stortrives sammen med gutta i leilighetene. Det styrker meg. Det er noe jeg gjør i tillegg til min vanlige jobb, og jeg liker det kanskje mer. Jeg føler at jeg gjør noe nyttig. Det som motiverer er å se at mange av dem som forlater kommer tilbake. Fy søren så glad man blir når noen kommer tilbake! Du vet jo hva som venter dem på gata.” (Ricardo)

Ricardo sier det rett ut: Han fortsetter av egoisme, fordi han trives med beboerne. Dessuten blir han kjempeglad når det går bra med beboerne - særlig hvis beboere som har avbrutt

behandlingen endrer mening og kommer tilbake til PH - da blir henrykt! Dette viser at han ikke kun motiveres ut fra egoistiske grunner, men også av et ønske om at beboerne skal ha det bra. Her kan man kanskje innvende at det ligger en form for egoistiske interesser bak gleden over å gjenforenes med beboere som tidligere har brutt behandlingsforholdet - det styrker kanskje selvbildet hans at folk kommer tilbake og ønsker å fortsette behandlingen, slik at Ricardo kan holde kontakten med beboere han setter pris på. Det bekrefter også trolig at det frivillige engasjementet hjelper, hvilket henspiller på at hans tilstedeværelse er nyttig. At han liker samværet i leilighetene like godt hvis ikke bedre enn egen jobb er kanskje logisk: Det ville være rart om man valgte å vie fritiden sin til noe man ikke trivdes med. Det samme gjelder for Antonio:

“Hovedgrunnen til min motivasjon er at det tilfredsstillende meg, jeg har det fint der.”
(Antonio)

Likeledes sier Victoria:

“Jeg føler at jeg får realisert meg selv her, det er de sekundære gevinstene med den jobben jeg gjør. Jeg liker jobben min. (...) Jeg ser at den jobben jeg gjør er viktig.”
(Victoria)

Victoria omtaler det frivillige virket som jobben sin, i motsetning til f.eks. Ricardo. Grunnet hennes religiøse kall, er det hennes hovedbeskjeftigelse. Hun trekker frem “de sekundære gevinstene” (at det frivillige virket styrker henne som person) først. Deretter nevner hun at jobben hennes er viktig, og jeg går ut fra at dette er “den primære gevinsten”, hvilket vil være ensbetydende med å hjelpe rusbrukere mot en rusfri tilværelse.

José Manuel angir tre motiver på spørsmål om hvorfor han fortsetter som frivillig:

“Personlig føler jeg at jeg modner av å være i kontakt med gutta. Jeg setter spørsmålstegn ved min måte å leve på, ærligheten, verdiene mine. Dette er fundamentalt for meg. For det andre tror jeg at jobben jeg gjør er nyttig. Jeg ser at jeg er respektert. Jeg ser at jeg har egenskaper til å få kontakt med dem. Jeg føler meg kompetent til å gjøre det jeg gjør. Jeg ser at jeg hjelper. For det tredje fungerer det meget bra å jobbe i team med Pablo. Vi utfyller hverandre. Jeg vet ikke om jeg ville greie det alene, eller på egen hånd.” (José Manuel)

José Manuel sammenfatter alle de øvrige frivillige sine argumenter: At jobben gir ham noe i form av at han utvikler seg på det personlige plan, at jobben er nyttig og egne ferdigheter til å få kontakt med de narkomane. I tillegg påpeker han positive aspekter ved å jobbe i team. At andre ikke nevner teamwork skyldes at de bestandig jobber alene. Det er kanskje verdt å merke seg at han først nevner at engasjementet styrker han som person, i likhet med de øvrige.

11.6 Hekta

Vi har nå sett at det er meget viktig for de frivillige å selv bli tilfredsstilt av jobben de gjør på PH. Men hva tilfredsstiller dem ved det frivillige virket? Det fremgår av Hauglands (1992) studie av de frivillige tilknyttet Kirkens SOS at det er tabubelagt å begrunne sitt engasjement med at de har behov for fellesskap og tilhørighet. Problemstillingen herunder er hvorvidt dette også gjelder for de frivillige tilknyttet PH og om miljøet er en motivasjonsfaktor for å bedrive frivillig arbeid. Om det frivillige engasjementet sier Antonio:

«Det å være vernepliktig gjorde til at jeg ble «heкта». Jeg likte det så godt, så nå vil jeg fortsette.» (Antonio)

Herav manifesterer det seg klart at Antonio ble meget tiltrukket, ja nærmest avhengig av PH ved å avtjene verneplikten der. Videre sier han:

«Jeg er «heкта». Før var jeg der tre ganger i uken, nå er jeg der en gang i uken. (...) Den solidariteten⁶⁹ som eksisterer mellom dem (beboerne, min anm.) smitter. Det er som om noe mangler dersom jeg ikke er der. Det som er «der ute» tilfredsstiller deg ikke. Man trenger den kontakten man har med dem. Det er som en familie, jeg har det bedre med dem en med min egen familie. Det ville være tungt å bryte kontakten med dem, man er følelsesmessig involvert. Jeg ville ikke hatt det bra dersom jeg hadde brutt kontakten med dem.» (Antonio)

Det fremgår klart av sitatet at Antonio føler en tilhørighet til beboerne. Han mener det eksisterer en annen form for fellesskap i leilighetene enn i samfunnet for øvrig - og dette

---

⁶⁹ I følge Schmid (1997) anvendes solidaritet i dagligtalen om forskjellige typer samhold i grupper. Jeg antar at Antonio legger samme betydning i ordet når han anvender det - altså blir solidaritet ensbetydende med samholdet beboerne imellom.

samholdet betyr mye for ham. Følgelig mener han at miljøet er bra, det tiltrekker ham såpass at det ville vært smertefullt å leve uten. Videre sier han at fellesskapet fungerer som en familie, og at han trives bedre sammen med beboerne enn med hans egen. Riktignok kan dette indikere at han ikke har bra familieforhold, men det er likevel en tankevekker at han har det såpass bra sammen med beboerne. I parentes kan nevnes at tidligere beboere (som befant seg i Bokollektivet på det tidspunktet jeg var ved PH) kom med analoge kommentarer (jf. kapittel 10, avsnitt 10.4 og kapittel 6 punkt 6.3), som underbygger det Antonio sier vedrørende kontakten frivillige og beboere imellom. Utsagnene bevitner et verdsatt fellesskap, en samværsform som fremstår som meget spesiell, både fra beboernes som fra den frivilliges side - en følelse av tilhørighet som kan sammenliknes med familierelasjoner. I likhet med Antonio, ser Ricardo ut til å være "hekta" på samværet i leilighetene:

"Når jeg ikke har vært i leiligheten på en stund føler jeg ubehag. Jeg savner gutta. Da må jeg avlegge dem en visitt." (Ricardo)

Ubehaget han føler kan likne en form for abstinenser. Det er ikke godt for ham å ikke ha kontakt med dem som bor i leilighetene, fordi han savner dem etter at det har gått en viss tid. Derfor ville det være vanskelig for ham å bytte arena for å bedrive frivillig virksomhet. Om dette sier han:

"Nå ville det imidlertid vært vanskelig for meg å bytte organisasjon, fordi jeg trives såpass godt med PH. Jeg er fornøyd med den kontakten jeg har med gutta. Og med andre frivillige som ansatte ved PH. Med tiden blir du glad i personer, og jeg føler tilhørighet til PH. Det vil ikke si at jeg ikke kommer til å «utvide» innsatsen, og melde meg et annet sted." (Ricardo)

Sitatet bevitner at han føler en form for tilhørighet til PH fordi han trives sammen med såvel frivillige som beboere. Dette sammenfaller med det Antonio sa ovenfor: At han trives grunnet solidariteten som eksisterer mellom beboerne. At miljøet på PH representerer en betydelig faktor i forhold til motivasjon blant de frivillige, understrekes også av en annen frivillig tilknyttet familieterapiseksjonen. Hun sier:

«Mange ganger spør jeg meg selv hvorfor jeg gidder, og kommer alltid til at det er verdt det, det er bra å være her.» (frivillig)

I likhet med henne, har også Cristina spurt seg hvorfor hun fortsetter som frivillig. Om dette sier hun:

“Jeg har ofte spurt meg selv hvorfor jeg fortsetter. Det er sant at jeg har gjennomgått mange vanskelige perioder, såvel grunnet min personlighet som det å måtte innfinne meg med mange personer. Men til tross for perioder der jeg har fått nok, full av motløshet, finnes det noe jeg blir veldig tiltrukket av. Jeg tror det er filosofien som overbeviser meg, miljøet, det å se den innsatsen gutta viser. Det er en konstant lærepenge/forelesning, jeg har lært veldig mye, som har hjulpet meg i forhold til min personlige vekst.” (Cristina)

Ut fra sitatet kommer det klart frem at Cristina seriøst har vurdert å forlate vervet. Hun begrunner valget om å fortsette med at det er noe som “tiltrekker” henne og henviser hermed bl.a. til miljøet og atmosfæren på PH. Likeledes sier Manolo at det er en spesiell atmosfære ved institusjoner der frivillige engasjerer seg. Dolores omtaler dagsenteret som “sitt andre hjem” - hun sier at hun føler seg som hjemme når hun er der, fordi hun trives og har vært mye på Dagsenteret over en lengre periode. Sett fra José Manuels ståsted er det viktig for motivasjonen at det fungerer såpass bra å jobbe sammen med Pablo - hvilket viser at han verdsetter det kollegiale samarbeidet, og følgelig det man kan betegne som arbeidsmiljøet. Den eneste som ikke eksplisitt sier at miljøet på PH er en viktig motivasjonsfaktor, er Sabine. Hun forteller riktignok at hun vurderte å dra hjem til Tyskland før “kontrakten” utløp, men hun besluttet å bli tiden ut fordi administrasjonen (spesielt José Maria) hele tiden bekymret seg for henne, hvilket hun verdsatte spesielt høyt før hun behersket språket. Dette kan tolkes dithen at hun verdsetter miljøet på PH.

Følgelig er det nærliggende å anta at miljøet representerer en vesentlig motivasjonsfaktor i og med at de frivillige henviser til det når de forteller hvorfor de fortsetter på PH. En annen grunn til å tro at miljøet er av fundamental betydning oppdaget jeg under en samtale med Ricardo året etter jeg var ferdig med feltarbeidet. Jeg sporet en radikal forandring i hans omtale av beboerne. Han virket desillusjonert og veldig lei seg. Miljøet i leilighetene hadde angivelig forandret seg, og han valgte følgelig å være der langt mindre enn tidligere. Om dette sier han:

“Før gikk jeg alltid ut med gutta. Mange ganger dro vi på stranden eller på kafé. De visste at når jeg kom, måtte de ha aftensmaten klar, eller ha noe som var lettvin å forberede, fordi vi vanligvis tilbragte kvelden utenfor leiligheten.” (Ricardo)

Han fortalte at ting var blitt annerledes, det var bl.a. noen som hadde gått inn på den frivilliges rom og stjålet sprøyter (jf. kapittel 3, punkt 3.3), i tillegg til at han ikke følte han nøt samme respekt lenger. Videre forteller han:

“Men nå oppfører de seg ikke bra. (...) Nå savner jeg dem ikke. Det finnes ikke noe forhold mellom oss mer. Det er ikke slik som før.” (Ricardo)

Det fremgår klart av foregående sitat at han ikke har samme forhold til beboerne lenger, hvilket han overhodet ikke legger skjul på. Det er åpenbart at det gode miljøet i leilighetene fungerte som en drivkraft for Ricardos engasjement, siden han ble umotivert når miljøet etter hans skjønn forverret seg. Følgelig tok han ikke mange vakter lenger. Derfor vil det være rimelig å konkludere med at miljøet har hatt mye å si for hans motivasjon til å bedrive frivillig virksomhet. Videre er det nærliggende å si at forholdet han har til beboerne er preget av en form for bytterelasjon. Dette fordi forutsetningen for å anvende bytteteori om sosial interaksjon er styrt av at begge parter søker å maksimere eget utbytte av samhandlingen. Blau (1996) begrenser sosialt bytte til handlinger som er avhengige av gjengjeldende reaksjoner fra andre og som slutter når de ventede reaksjoner ikke kommer. For Ricardos vedkommende ser det ut til å passe utmerket - når han trivdes med beboerne, tok han dem stadig med ut på kafé og lignende, mens han nesten slutter å fungere som følge i leilighetene når han føler at miljøet i leilighetene ikke er tilfredsstillende.

Oppsummeringsvis foreligger det ingen indikasjoner på at det er tabubelagt blant de frivillige å si at de har behov for den tilhørighet og det fellesskapet de får gjennom å være frivillige ved PH, hvilket står i kontrast til Hauglands (1992) studie. Her skal det riktignok bemerkes at Haugland (1992) fokuserer på kristne mennesker, som etter alt å dømme begrunner vervet ut fra praktisering av tro, som igjen trolig gjør det illegitimt å begrunne engasjementet med egne behov. Det er kanskje mer rom for dette i en organisasjon som ikke er religiøs?

11.7 Å føle seg spesielt nyttig

Vi har tidligere sett at såvel Ricardo som José Manuel begrunner det frivillige engasjementet med at det er tilfredsstillende å gjøre noe *nyttig*. Dette er kanskje viktigere for informanter som trekker fram egen personlighet som et positivt bidrag til at ting går for seg på riktig vis i leilighetene. Eksempelvis skildrer Antonio:

*“Mitt bidrag til PH har gitt gutta en hel masse. De sier jeg har hjulpet dem en hel del. (...) Det gjør at du vil fortsette, **du føler deg tvunget**, i og med at du betyr noe for dem. Jeg er følelsesmessig meget involvert. **Jeg er borte en stund, og de demoraliseres**. Jeg ser det klart, de er slappere nå, og de innrømmer det selv også. Noen av de som følger opp tar ikke så nøye på reglene. Jeg legger skikkelig vekt på dem, det hjelper dem. De må jo følge behandlingen.”* (Antonio, mine uthevelser)

Ut fra sitatet fremgår det eksplisitt at han motiveres av å føle seg betydningsfull - han uttrykker til og med at dette medfører en form for tvang, fordi beboerne etter alt å dømme ville bli skuffet dersom han hadde besluttet å forlate vervet. Videre sier han:

“Her om dagen var jeg i en leilighet, og etter at måltidet var inntatt, begynte de å røyke. Da sa jeg fra at vi måtte spise frukt. De vil ikke spise frukt, for det blir mer å vaske opp. En annen ville nok ikke engang visst det.” (Antonio)

Ut fra sitatet ser man at han trekker frem egne kunnskaper i forhold til rutinene i leilighetene som en positiv ressurs. I motsetning til andre frivillige vet han (i følge ham selv) hvordan hverdagen organiseres. Det faktum at andre i større grad manipuleres av beboerne skyldes trolig ikke at de er likegyldige, men at de ikke kjenner reglene i samme grad som ham. Videre fremgår det at beboerne “demoraliseres” hvis han har vært borte en stund. I likhet med Antonio, føler Manolo at hans tilstedeværelse er betydningsfull fordi beboerne, som han selv uttrykker det, «*friker ut*» når han ikke er tilstede. Han illustrerer dette med å si at frivillige han avløser, ofte sier: «*Du skal se hvordan det står til - Texas*» (Manolo) når han kommer på vakt. Med “Texas” ligger det underforstått at beboerne ikke oppfører seg i tråd med behandlingens fastsatte regler. Videre forteller Manolo at alt er bra etter at vaktskiftet er over, hvilket indikerer at hans egen tilstedeværelse gjør at beboerne forandrer oppførselen. Her kan det kanskje innvendes at ulike frivillige vil ha ulike situasjonsdefinisjoner - det Manolo ser på som “Texas” vil kanskje være langt mer graverende enn hva øvrige frivillige legger i termen.

Selv mener Manolo at det skyldes at beboerne “*har en annen respekt*” for ham. Med andre ord oppfører ikke beboerne seg på samme vis når andre frivillige følger dem opp. Det slående er at han i likhet med Antonio føler at beboerne er avhengige av ham for å følge behandlingen på ønskelig vis.

Man kan tolke deres uttalelser dithen at de anser egen innsats og væremåte som et middel til at brukerne endrer innstilling. Det foreligger faktisk en mulighet for at de har rett i det de sier - de har jo vært der lenge og har, etter eget skjønn, god kontakt med brukerne. Likevel kan det lyde noe suspekt at de regner andres frivillige innsats for å være mindre effektiv. Spesielt fordi de ikke nevner hverandre. Når Antonio ikke er i leilighetene, er kanskje Manolo der. Det vil si at begge tror at beboerne «demoraliseres» eller «friker ut» når de selv ikke er tilstede, selv om den ene ofte er tilstede når den andre har fri. De motsier med andre ord hverandre, og det foreligger en mulighet for at de overvurderer egen innvirkning på beboernes oppførsel. Uansett er det verdt å merke seg at de trekker frem egen personlighet som ressurs, og at det kan være en medvirkende årsak som bidrar til å opprettholde motivasjonen.

Sammenfatning

Sammenfattende ser det ut til at en vesentlig motivasjonsfaktor for å fortsette som frivillig avhenger av at miljøet er inspirerende. Det ser faktisk ut til at dette er den mest sentrale drivkraften for å fortsette som frivillig. Verken påskjønnelser fra terapeuter, beboernes ytringer om takknemlighet eller annet viser seg å være av så stor betydning for de frivillige i mitt materiale som miljøet. Miljøet er selvsagt avhengig av aktørens fremtreden - det er nærliggende å anta at frivillige tilknyttet leilighetene ville forlatt vervet dersom beboerne hadde vært antipatiske. Denne mistanken kan sies å bli bekreftet for Ricardos vedkommende. Det er umulig å si om dette også gjelder de andre frivillige, da det ikke foreligger data som peker i denne retningen.

I det påfølgende kapittel vil jeg samle trådene og si noe sammenfattende om de frivilliges motivasjonsgrunner i lys av begreper som egoisme, altruisme og solidaritet.

12. Kapittel: Oppsummerende diskusjon om de frivilliges motivasjonsgrunner

12.0 Innledning

Som nevnt i kapittel 8, tok Lorentzen og Rogstad (1994) utgangspunkt i fem ulike dimensjoner som begrunnelser for å fungere som frivillig: Verdi-, lærings-, selvaktelses- og arbeidsmarkedsbegrunnelser, samt sosiale forventninger. Et annet utgangspunkt for å analysere frivilliges begrunnelser for å gjøre en innsats er fire typer handlingslogikker Rotvold skisserer i *Forpliktende frivillighet* (1995). Jeg vil her falle for fristelsen og anføre et lengre sitat:

“Transaksjonslogikk: Gi (tap) for å få (mer). Motivert av ønsket om personlig vinning. (...)

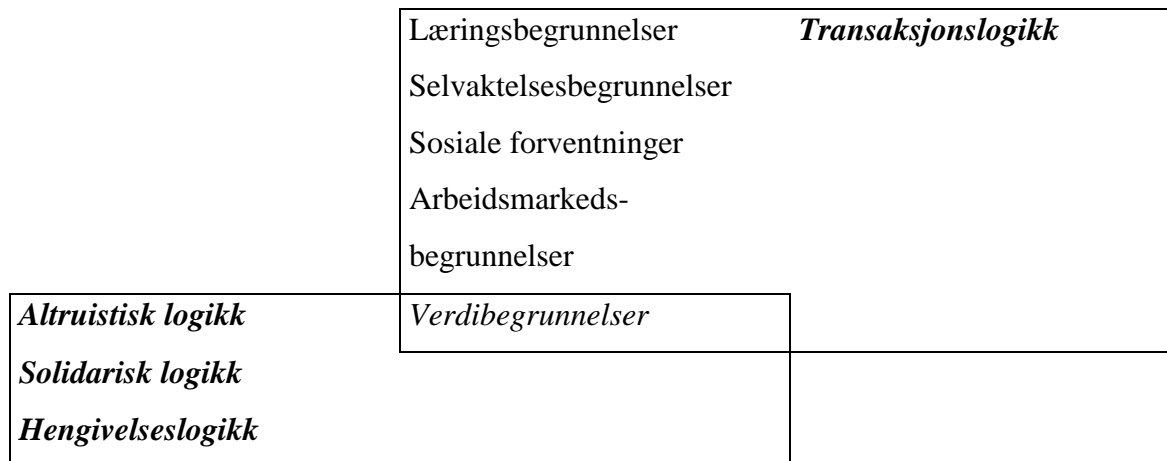
Altruistisk logikk: Gi (tap) for at andre skal få (mer), noe som er motivert av en religiøs/moralsk pliktfølelse som for eksempel nestekjærligheten. I tillegg kan det være motivert av sosiale forventninger og normer angående det å hjelpe andre.

Solidarisk logikk: Gi tap for å styrke fellesskapet man selv er en del av sammen med de andre motivert av omtanken for felles goder eller det eksisterer sosiale normer om å bidra til fellesskapet.(...)

Hengivelseslogikk: Gi (gevinst) for å oppløftes til noe høyere, der det å gi kun og kun det, forvandles til det å få i kraft av vår emosjonelle tilknytning til fellesskapet....” (op.cit.:51-52)

Slik jeg ser det kan Lorentzen og Rogstad (1994) fem begrunnelser sies å være ulike varianter av det Rotvold (1995) velger å kalle transaksjonslogikk, som er i tråd med det bytteteoretiske perspektivet. Dette fordi alle begrunnelsene de tar utgangspunkt i kan sies å ha sitt utspring i egoistiske motiver, der aktøren gir noe for å få noe igjen, eksempelvis gi frivillig innsats for å lære, for å få jobb i fremtiden, for å få mer selvtilit, for å tilfredsstille omgangskretsen (for å nyte høyere sosial status), og for å gjennomføre i praksis det man tror på enten man er religiøs eller idealistisk på annet vis. Her kan det riktignok innvendes at verdibegrunnelser kan tolkes dithen at mennesker gjør frivillige tjenester uten å egentlig søke å maksimere egen gevinst - men at de gjør det fordi de ønsker å tilføre andre et gode. Følgelig kan man si at de resterende handlingslogikker som Rotvold (1995) skisserer kan være ensbetydende med det Lorentzen og

Rogstad (1994) kaller verdibegrunnelser. Dermed mener jeg at termen verdibegrunnelser kan tolkes på to måter: På den ene siden som selviske/egoistiske begrunnelser og på den andre siden som uegennyttige/altruistiske begrunnelser. Skjematisk kan tankegangen min fremstilles slik:

Jeg vil i det følgende benytte meg av de ulike handlingstypologiene⁷⁰ og begrunnelseskategoriene for å si noe mer om de frivilliges argumenter for å fortsette som frivillige. Problemstillingen i det følgende vil derfor være hvorvidt man kan si at mine informanter handler utelukkende ut fra en transaksjonslogikk, der de utelukkende søker å maksimere egen gevinst, eller om det ligger en altruistisk eller solidarisk handlingslogikk til grunn for å fortsette som frivillige.

12.1 Bare egoisme?

I det forrige kapittel viste det seg at mennesker tilknyttet PH, enten som ansatte ved administrasjonen, som brukere av institusjonen, som frivillige eller som supportere, angir *egoistiske* motiver for at andre fungerer som frivillige eller når de argumenterer for eget virke. Det dreier seg om forklaringer i tråd med en transaksjonslogikk der de frivillige kun engasjerer seg som frivillige fordi de får utbytte i forhold til egen personlige vekst: Victoria blir “realisert”, Dolores sier at “det er rene terapien”, osv. Videre gir alle informantene uttrykk for at de får utbytte av det frivillige virket fordi de trives grunnet det gode miljøet: Såvel

Antonio som Ricardo er “hekta” (selv om Ricardo på et senere tidspunkt hadde endret mening), José Manuel mener “jobben med gutta er nydelig”, Manolo sier at det er noe spesielt med atmosfæren.

I følge Lorentzen og Rogstads (1994) landsomfattende spørreundersøkelse av frivillige i Norge, viste det seg at jo sterkere de *selviske begrunnelsene* for å utføre frivillig arbeid var, desto større var innsatsen. Deres funn stemmer overens med mitt, da alle informantene oppgir selviske grunner (tilfredsstillelse av egne behov) for å være tilknyttet PH, og som vi tidligere har sett tilhører informantene den gruppen frivillige som er mest ivrige⁷¹. Dette kan riktignok problematiseres: En innvending er at det er vanskelig å si at selviske begrunnelser kategorisk er hovedmotivet for å fungere som frivillige. Selv om de egoistiske motivene betones i langt større grad, og nevnes først når de svarer på spørsmål om hva som gjør at de fortsetter som frivillige, er det ikke dermed sagt at det utgjør det *viktigste* motivasjongrunnet. Hermed er det kanskje viktig å merke seg at flesteparten av informantene⁷² nevner følelsen av å være nyttig som et sentralt moment i forhold til hva som driver dem til å fortsette ved PH. Dette er et motiv som kan sies å være altruistisk. Andersen (1997 [a]) skriver at man innenfor bytteteorien har forsøkt å vise at altruisme er et utslag av taktisk egoisme. Trolig sikter han bl.a. til Blau (1996), som skriver følgende:

*“An apparent “altruism” pervades social life; people are anxious to benefit one another and to reciprocate for the benefits they receive. **But beneath this seeming selflessness an underlying “egoism” can be discovered; the tendency to help others is frequently motivated by the expectation that doing so will bring social rewards.**”*
(op.cit.:17, min utheving)

I henhold til det som kom frem i forrige kapittel, kunne det være fristende å konkludere med at de frivilliges motiver for å bedrive innsatsen *kun* er egoistisk motivert, siden de altruistiske

---

⁷⁰ Jeg vil imidlertid ikke behandle hengivelseslogikk. Dette fordi ingen av informantene snakker om religion. Det er likevel grunn til å tro at religion ligger til grunn for enkeltes motivasjon, spesielt for Victoria og José Manuel. Men siden de ikke nevner det, går trolig hengivelseslogikken innunder den altruistiske logikken.

⁷¹ Interessant å merke seg i denne sammenheng, er at Lorentzen og Rogstad (1994) hevder at selvaktelse er en meget viktig motivasjonsfaktor hos mennesker som ikke har lønnsarbeid. Følgelig er det kanskje logisk at mine informanter begrunner det frivillige engasjementet på denne måten, gitt at kun en av dem er lønnsarbeidstaker.

⁷² Dolores, Victoria, Manolo, José Manuel og Ricardo og Antonio. Verken Cristina eller Sabine trekker frem det å være nyttig i forbindelse med hva som gjør at de fortsetter som frivillige ved PH.

motivene (nestekjærlighet, tanken på beboernes ve og vel) kanskje, i tråd med Blaus (1996) oppfatning, tildekker en underliggende egoisme som egentlig er hoveddrivkraften. Sett med mine øyne vil det være for bombastisk og kanskje feilaktig å trekke en slik konklusjon, fordi det vil innebære å utelukke og overse en del av informantenes utsagn. Særlig fordi størsteparten av de frivillige, som nevnt i kapittel 8, *gikk inn i engasjementet* ut fra en altruistisk eller hengivelses- eller solidarisklogisk tankegang, i og med at de oppga verdibegrunnelser for å begynne som frivillige ved PH. Den eneste som eksplisitt begrunnet valget transaksjonslogisk var Sabine, som hadde en bevisst målsetting om å lære språket og kulturen å kjenne gjennom et utvekslingsprogram. Forøvrig sier hun ingenting som peker i retning av at hennes motivasjonsgrunner har endret seg fra hun begynte som frivillig til intervjuetidspunktet. De andre informantene ser imidlertid ut til å ha endret motivasjonsgrunner med tiden. På intervjuetidspunktet overskygges verdibegrunnelsene av de selviske begrunnelsene. Men har de frivilliges drivkraft *virkelig* endret seg? Man skal ikke utelukke at motivene for å bedrive frivillig virksomhet har forandret seg, hvilket gjør seg spesielt gjeldende i Ricardos tilfelle. Han begynte fordi han ville hjelpe andre, men sluttet å frekventere leilighetene like ofte ettersom han ikke følte han fikk så mye ut av samværet med beboerne. Dette taler for at de altruistiske motivene har blitt erstattet av egoistiske. Når det gjelder de resterende informantene, kan det hende at drivkraften fortsatt bygger på verdibegrunnelser, til tross for at det ikke nevnes (eller fremheves i samme grad) når de svarer på hvorfor de *fortsetter* som frivillige. De har allerede oppgitt disse grunnene tidligere i intervjuet når de svarte på spørsmål om hvorfor de *begynte* som frivillige. Kanskje var det så selvinnsyende for dem at de ikke så noe grunn til å gjenta seg selv?

Oppsummeringsvis vil jeg ikke konkludere med at de frivilliges drivkraft er utelukkende egoistisk (les: gis en transaksjonslogisk begrunnelse), selv om dataene som foreligger på Sabine og Ricardo utvetydig peker i den retning.

12.2 “Relativ altruisme”

I følge Smith (1981 i Haugland 1992) kan man skille mellom absolutt og relativ altruisme. Den “absolutte altruisme” eksisterer antakeligvis kun som en teoretisk konstruksjon innenfor

det idealtypiske antagoniske begrepsparet altruisme/egoisme. Derimot omfatter “relativ altruisme” handlinger som innbringer “(...) *en indre psykisk tilfredsstillelse eller psykisk belønning ved det å gi uten å forvente noe tilbake.*” (Haugland 1992:107). Definisjonen stemmer overens med tolkningen jeg la frem av Dolores` begrunnelser for å være frivillig (jf. kapittel 11, punkt 11.4). I likhet med Dolores angir andre frivillige også flere motiver for å fortsette som sådanne. Følgelig virker det rimelig at de frivillige gir uten å forvente noe tilbake, eksempelvis ros fra terapeuter og administrasjonen og anerkjennelse og takknemlighet fra beboerne, men at det å gi innbringer en indre psykisk tilfredsstillelse - som gjør at de fortsetter å tilby sin innsats⁷³. To aspekter synes her å sammenfalle: de frivillige handler 1) ut fra en transaksjonslogikk og 2) ut fra en altruistisklogikk. Spørsmålet i denne sammenheng er hvorvidt dette nødvendigvis innebærer en konflikt.

Slik jeg ser det er det vanskelig å fastslå eksakt hvorvidt informantene handler ut fra en egoistisk eller altruistisk handlingslogikk, idet man henviser til idealtypiske konstruksjoner som ikke kan dekke det sosiale liv - virkeligheten er langt mer sammensatt og kompleks enn hva teoretiske begreper kan fange opp. Kanskje kan man heller si at det dreier seg om to begreper som til tross for å være antonymer også kan være komplementære. Dermed mener jeg at det er fullt mulig at de frivillige handler ut fra ønske om å være til nytte for andre *samtidig* som de søker å tilfredsstille egne behov. Hermed vil de frivilliges motivasjonsgrunner trolig kunne sies å falle mellom de to begrepene, og man kan følgelig kanskje anta at det dominerer en form for “relativ altruistisk motivasjon” blant de fleste av de frivillige informantene.

12.3 Solidaritet

Man kan også spørre seg om noen informanter, da spesielt supporterne, handler ut fra det Rotvold (1995) betegner som solidarisk logikk. I følge Schmid (1997) gjenspeiler begrepet *solidaritet* i sosiologisk terminologi sammenslutninger av individer eller grupper som jobber for en bestemt interesse eller mot bestemte mål, og er i så måte det Schmid (1987) karakteriserer som “fornuftbestemt samhold”. I følge Løchen (1990 i Rotvold 1995) skiller

---

⁷³ Dette synes åpenbart ikke å gjelde Ricardo.

solidaritet seg fra altruisme ved at man bidrar til et fellesskap man selv er en del av. Slik jeg ser det går det an å tolke solidaritet og følgelig også solidarisk handlingslogikk på to måter. For det første kan det tolkes som en mer egoistisk motivert form for handlingslogikk, der man bidrar til et fellesskap fordi man *selv* får utbytte av det. Dette hadde uten problemer sammenfalt med supporterernes motivasjonsgrunner dersom de *kun* hadde tilbudt frivillig innsats for å bidra til løsning av eget problem, hvilket hadde manifestert seg ved at de hadde forlatt vervene umiddelbart etter egne problemer enten var løst, eller de så at de ikke lot seg løse. Men slik vi så i kapittel 11, punkt 11.2 , forekommer det (dog sjelden) at supportere forblir ved PH etter at familiemedlemmene har fortatt sentrene. Og selv om supportere slutter å stille opp samtidig som eget familiemedlems avbrudd/utskrivelse kan dette skyldes andre faktorer enn at supportere ikke lenger ønsker å bidra fordi det ikke gagnar dem selv lenger. Dermed vil det være feilaktig å si at supportere utelukkende handler ut fra en solidarisk handlingslogikk i tråd med denne tolkningen av termen.

Det går også an å tolke den solidariske handlingslogikken dithen at den er rettet mot kollektivet (her PH) uten at det gagnar en selv personlig, bortsett fra at man jobber mot en bestemt målsetting som i dette tilfellet vil være rusfrihet og styrking av fellesskapet (at PH kan gjennomføre behandlingen). Denne tolkningen vil kanskje være mer nærliggende i forhold til mine informanter. Manolo og Dolores har løst problemene sine (Manolo er rusfri likeledes hva gjelder Dolores sin sønn og svoger), og de er i så måte ikke frivillige for å bidra til løsning av *egne problemer*. I likhet med de ordinære frivillige som inngår i materialet, står de sammen om et ønske om å bekjempe narkotikaproblematikken og å styrke det fellesskapet de selv tar del i, i tillegg til at de alle setter pris på miljøet og ønsker å være en del av det. I lys av denne tolkningen er den solidariske handlingslogikken på den ene siden altruistisk (ved at man søker å hjelpe de narkomane/gjøre noe med narkotikaproblemene i samfunnet) og på den andre siden egoistisk (ved at man søker å styrke fellesskapet man er del av). Hermed viser det seg at også denne handlingslogikken kan tolkes i tråd med den “relative altruismen”: Man gir uten å forvente noe tilbake personlig men det å gi styrker fellesskapet (ved at det bidrar til å komme nærmere målet, her et narkotikafritt samfunn), og gir i så måte “psykisk tilfredsstillelse”.

Sammenfatning

Oppsummeringsvis er det vanskelig å plassere de frivilliges argumentasjon innenfor ulike begrunnelser og handlingstypologier. Dette fordi mange vil falle innunder flere, hvilket kanskje bekrefter at kategoriene jeg har valgt ikke er gjensidig utelukkende. Likevel peker dataene i retning av at de frivillige handler ut fra en form for transaksjonslogikk, men at deres begrunnelser ikke er altoverskyggende egoistiske, så et visst innslag av altruistisk handlingslogikk og solidarisk handlingslogikk gjør seg gjeldende i forhold til de handlingene de begår. Etter mitt skjønn fanges disse tre handlingslogikkene, samt de fem begrunnelsene angitt av Lorentzen og Rogstad (1994) opp i begrepet “relativ altruisme”, hvilket jeg anser for å være et dekkende begrep som favner om de frivilliges begrunnelser for å fortsette som sådanne ved PH. Avslutningsvis kan ikke bytteteorien sies å være fullstendig dekkende i forhold til det tolkete materialet.

13. Kapittel: Makt

13.0 Innledning

I følge Grønmo (1997) anvendes bytteteoretiske perspektiver generelt sett hyppigst i analysen av maktforhold. Dette fordi et sentralt spørsmål når man anvender bytteteori er hvilken av de involverte parter som er i besittelse av makt. Her er følgende Blausitat relevant:

“A paradox of social exchange is that it serves not only to establish bonds of friendship between peers but also to create status differences between them.”
(Blau 1968:455)

Videre er makt nærliggende å se på i forhold til sosial kontroll, slik Balvig (1992) bemerker. Dette fordi man må ha makt for å utøve kontroll (Søiland 1991). I kapittel 6 kom jeg frem til at de frivillige utøvde sosial kontroll. I tråd med denne argumentasjonen må de frivillige ha makt over beboerne. Har de det? Hvordan manifesterer eventuelt denne form for makt seg? Før disse problemstillingene drøftes, vil jeg se nærmere på maktbegrepet.

13.1 Et maktspørsmål

Blant andre påpeker Arup Seip m.fl. (1978) og Brante (1997) at diskusjonen omkring maktbegrepet er gammel. Det finnes utallige syn på hvordan man skal definere makt, på maktbegrepets gyldighet, samt på hvem som er i besittelse av makt. Det er trolig derfor Hernes (1975) skriver at det er et maktspørsmål hvordan makt defineres. Likevel synes det å være enighet om at Webers (1990) definisjon av makt er den tradisjonelle. Den er som følger:

“(...) et eller flere menneskers sjanse til å sette gjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand” (op.cit.:53)

Som Skau (1996) presiserer er denne definisjonen verdinøytral og den henspiller ikke på bestemte forhold eller handlinger, de trenger ikke engang å eksistere, idet Weber (1990)

fokuserer på sjansen (muligheten) til å gjennomføre egen vilje. Denne definisjonen samsvarer delvis med Hernes (1975 i Arup Seip 1978), hvor han skriver at “*makt er evnen til å realisere sine interesser*” (op.cit.:39). Her er det viktig å merke seg at han henviser til en bestemt ferdighet, en *evne* til å gjennomføre egne mål. Verdt å bemerke er at Hernes definisjon er utelukkende rasjonalistisk, og den bygger på et utilitaristisk menneskesyn. Dette standpunktet er omstridt, og selv om jeg i en del sammenhenger er tilbøyelig til å anse mennesker som nyttemaksimerende og kalkulerende, mener jeg det er en feilslutning å utelukkende anse dem for å være det bestandig. Følgelig mener jeg, i likhet med Arup Seip (1978), at Hernes (1975) definisjonen av makt er utilstrekkelig, fordi man kan utøve/inneha makt uten å være klar over det. Dessuten kan makt utøves til andres beste uten tanke på egen gevinst. I tråd med dette henviser Arup Seip (1978) til Hobbes ved å si at makt over noen er legitimt, hvis og bare hvis den makten utøves mot samtykker. Denne måten å se på makt og maktforhold, minner om Bourdieus (1996) definisjon av symbolsk makt. Symbolsk makt utøves ved å få andre til å tro på sin verdensoppfatning, en form for magisk makt som anerkjennes, reproduseres og opprettholder en viss orden (Bourdieu 1996). Forskjellen er imidlertid at den symbolske makten ofte er ubevisst. Jeg mener en slik form for makt tilkjenner seg ved PHs sentre ved at brukerne disiplineres til å forandre egen identitet og til å dele den oppfatning institusjonen har på narkobruk som noe forkastelig i tråd med det rådende samfunnssyn. Alt som har med narkobruk å gjøre skal viskes ut fra brukernes hjerne, slik at de i løpet av behandlingsprosessen deler PHs verdiforankring (jf. Kapittel 3, punkt 3.6). Her er det viktig å ikke glemme at PH er frivillig, i alle fall teoretisk sett (jf. kapittel 3 punkt 3.4), og at disiplineringen etter alt å dømme skjer med narkobrukerens samtykke. Den er i så måte legitim.

Videre kan man spørre seg om det å ha/utøve makt bestandig er negativt. Det virker unektelig som om ordet tillegges en negativ konnotasjon, til tross for at flere forfattere som redegjør for begrepet motsetter seg dette (Skau 1996, Arup Seip m.fl. 1978). Jeg er tilbøyelig til å ha det samme syn på makt som på sosial kontroll: For det første vil det komme an på hvem som definerer maktaspektet. For det andre vil det kun være mulig å

vurdere hvorvidt makten kan anses som henholdsvis negativ eller positiv når man har med enkelte konkrete tilfeller. Dermed vil jeg ikke begi meg ut på noen drøftelse av dette i forhold til PH, men henviser leseren til å lese konklusjonen kapittel 6, under punkt 6.4.

13.2 Teoretisk tilnærming til analysen av maktforhold

I *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten* (1990) refereres det til Emerson (1962). Sistnevnte påpeker at makt normalt tillegges personer eller grupper og at man i så henseende anser makten de er i besittelse av til å gjelde i alle situasjoner, hvilket han anser som et lite fruktbart utgangspunkt gitt at det ikke gjenspeiler virkeligheten. Det innebærer at man unnlater å “(...) måtte spesifisere to viktige forhold, nemlig: 1: Hvem har makt over hvem? 2: Hva er makten basert på?” (Wadel 1990:81). Videre hevder Wadel (1990) at man med Emersons utgangspunkt oppdager at makt ikke tillegges det enkelte individ, men egenskaper ved *sosiale relasjoner*. I tråd med dette skriver Emerson (1962) følgende:

“Social relations commonly entail ties of mutual dependence between the parties. A depends upon B if he aspires to goals or gratifications whose achievement is facilitated by appropriate actions on B’s part.” (Emerson 1962:32)

Fra dette utleder han en formel som lyder slik: $P [power]_{ab} = D[dependence]_{ba}$. Altså er A's makt over B basert på hvor avhengig B er av A. Hermed presenteres fire strategier hvorved B kan redusere eller frata A makt (Wadel 1990). De kan gjengis på følgende måte:

- (1) Bytte tjenesten som tilbys med en annen som er ønsket fra vedkommendes side, hvilket vil medføre et gjensidig bytte.
- (2) Få den ønskede tjenesten andre steder, forutsatt at det finnes andre alternativer, og dette vil også medføre gjensidig bytte, dog med en annen part.

- (3) Tvinge den andre part til å gjøre dem tjenesten, i dette tilfellet vil man oppnå dominans over sistnevnte.
- (4) Lære seg å leve uten tjenesten (ensbetydende med det økonomene kaller monopol).

Foreligger ingen av de skisserte alternativer, vil en ha med en relasjon der forutsetningene for makt generelt foreligger (Blau 1996). Med utgangspunkt i Emersons (1962) maktanalyse vil jeg i det følgende forsøke å si noe om makt og avhengighet i forhold til relasjonen frivillige og beboere imellom.

13.2.1 Mektig eller likevektig?

Vil noen av de fire alternativene skissert i forrige avsnitt gjelde for de narkomane ved PH? Jeg tar det siste punktet først:

Kan brukerne leve uten tjenesten PH yter? Et alternativ til å gå inn i behandling er å fortsette å ruse seg, som i mange tilfeller vil være ensbetydende med dramatiske konsekvenser for den narkomane, eksempelvis fengselsopphold, prostitusjon, bostedsløshet og siste og ytterligste konsekvens døden. Følgelig er dette alternativet kanskje ikke så fristende, og det kan rett og slett være umulig for stoffbrukeren å leve uten PHs tjenester, i og med at vedkommende kan risikere å dø etter overdose.

Et alternativ er selvsagt å slutte med narkotika for egen regning, uten å følge noen form for behandling. En kan kanskje anta at en narkoman som virkelig vil slutte med stoff kan vil greie det på egenhånd. Selv er jeg tilbøyelig til å hevde at det er vanskelig. Dette kan imidlertid skyldes at jeg er "sosialisert inn i en kultur" der behandlerne har stor interesse av å fortelle meg at det er nær sagt umulig å bli rusfri uten kvalifisert hjelp, gitt at de søker å legitimere eget virke og opprettholde tilstrømmingen av stoffbrukere. Så det er kanskje mulig likevel. Følgelig kan man si at punkt fire delvis oppfylles.

Når det gjelder punkt 3, altså hvorvidt stoffbrukerne kan tvinge de frivillige til å gjøre dem tjenester (f.eks. følge dem opp i leilighetene, gi dem undervisning, kjøre dem til

legen), anser jeg det som lite sannsynlig. De frivillige er som ordet indikerer, tilknyttet PH fordi de har lyst til å vie deler av fritiden sin på PH, og kan følgelig ikke tvinges til å følge opp rusbrukerne. Dermed kan man si at punkt 3 i Emersons skjema oppfylles.

Når det gjelder muligheten til å få tjenesten andre steder (punkt 2): Finnes det alternative og tilsvarende behandlingstilbud til PH? PH har ikke monopol på behandling av rusbruk på Mallorca. Men det er ikke ensbetydende med at brukerne får *samme* form for behandling ved andre behandlingssentre. Såvidt meg bekjent finnes det ikke andre institusjoner som tar i bruk samme metoder som PH, som strekker seg over en like lang tidsperiode og som er gratis. Øvrige institusjoner på Mallorca er enten døgnklinikker av begrenset varighet f.eks. Puig dels Bous, Patriarken⁷⁴ eller dyre private klinikker (som kun pengesterke misbrukere har mulighet til å benytte seg av). Jeg har som tidligere nevnt valgt å sette fokus på beboerne i leilighetene, som av ulike årsaker ikke bor sammen med egen familie. Det er følgelig nærliggende å anta at de i svært begrenset grad har tilgang på økonomiske midler slik at de kan betale for behandling ved private klinikker. Narkomane bruker ofte mesteparten av pengene sine på stoff, og dersom en rusbruker ikke har nettverk rundt seg til å følge ham/henne opp, er det lite trolig at noen vil stille som garantister for at stoffbrukeren kan legge seg inn på en privat klinikk. Uansett vil brukerne ikke kunne få samme form for behandling noe annet sted, hvilket i seg selv ikke utelukker at det eksisterer alternativ. Imidlertid utelukkes *tilsvarende* alternativ og man kan derfor si at PH har en form for monopol.

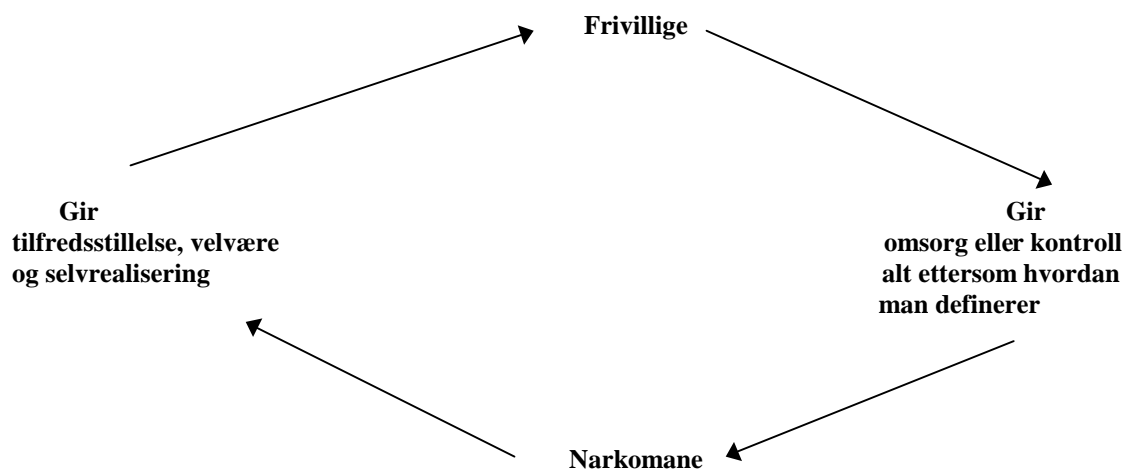
På bakgrunn av det som hittil har fremkommet i dette avsnittet, kan man foreløpig konkludere med at punkt 2, 3 og 4 (delvis) i Emersons skjema oppfylles - den ønskede tjenesten (PHs behandling) kan ikke fåes andre steder, de frivillige kan ikke tvinges til å være der og brukerne kan som regel ikke lære seg å leve uten tjenesten.

---

⁷⁴ Noen av brukerne på PH fortalte at de hadde vært på Patriarken. De sa de ikke hadde positive erfaringer derfra, fordi mye av behandlingsmetoden var å selge tidsskrifter. Følgelig brukte de mye tid på det. Dette er kanskje ikke så forunderlig, tatt i betraktning at den nå avtroppende grunnleggeren Lucien Engelmajer, ble mer interessert i å tjene penger enn i å behandle og hjelpe stoffbrukerne (*Rus & avhengighet* 4/1998).

Når det gjelder å bytte tjenesten mot noe annet den frivillige ønsker, så vi i kapittel 11 at man kunne anse relasjonen frivillige og beboer imellom for å være en form for bytterelasjon: Eksempelvis hevdet Victoria at hun føler seg realisert, Dolores` utbytte kan minne om terapi, José Manuel føler han gjør noe viktig som gir ham personlig velvære. Følgelig kan man si at beboerne gir de frivillige noe i bytte for fritiden som stilles til førstnevntes disposisjon. Dermed kan man kanskje si at beboerne bytter en tjeneste de frivillige ønsker fra deres side. Her kan det innvendes at beboerne ikke gjengjelder dem med en tjeneste - det dreier seg snarere om noe den frivillige selv får ut av relasjonen med beboerne. Likevel kan det sies at resultatet er at beboerne gir de frivillige noe i kraft av å omgå dem. Det er følgelig kanskje rimelig å si at beboerne gjør de frivillige en form for tjeneste ved at de simpelthen er til stede og interagerer med de frivillige.

Etter mitt skjønn, ser det følgelig ut som de frivillige på et eller annet vis er avhengige av det beboerne gir dem og viceversa. Dette kan skjematisk fremstilles i følgende modell:

Blau (1996) skriver at gjensidig avhengighet og likhet i styrke indikerer mangel på makt. På bakgrunn av ovennevnte er det kanskje slik at begge parter er avhengige av hverandre - men foreligger det likhet i styrke?

I motsetning til brukerne, som er avhengige av de frivillige for å gjennomføre behandlingen, er trolig de frivillige kun avhengige av beboerne så lenge de synes relasjonen er tilfredsstillende - så lenge det frivillige virket gir dem noe. Følgelig vil de narkomane være langt mer avhengige av de frivillige enn de frivillige er av dem. Dette fordi de frivillige kan leve slik de ønsker det uten å ha kontakt med de narkomane - mens de narkomane ikke vil kunne jobbe mot en rusfri tilværelse dersom de frivillige svikter. Likevel kan man innvende, eller iallfall spørre seg, om de frivilliges livskvalitet ville blitt betydelig forverret dersom de hadde avsluttet engasjementet. Dette medfører at man kan snu hele problemstillingen på hodet å spørre: Har beboerne makt over de frivillige, dvs er de frivillige like avhengige av beboerne som beboerne er av dem? Det er kanskje nærliggende å stille seg dette spørsmålet, siden noen frivillige gir sterkt inntrykk av at de trives veldig med engasjementet, Antonio sier f.eks. at han er "hekta", hvilket taler for at relasjonen er gjensidig på et vis, og det er derfor kanskje verdt å spørre seg om beboerne til en viss grad har "taket" på de frivillige fordi de gir dem velvære og tilfredsstillelse. Likevel indikerer Ricardos avstandstaken fra det frivillige virket grunnet manglende tilfredsstillelse (jf. kapittel 11, punkt 11.6) at de frivillige kan greie seg uten å frekventere PH. De frivillige står fritt til å melde seg til andre frivillige organisasjoner, hvilket gjør at det foreligger en mulighet for at de kan få "realisert seg", "bli tilfredsstilte" og "føle seg nyttige" uavhengig av PH dog kanskje ikke i samme grad. Uansett har de langt flere valgmuligheter og er derfor ikke i samme grad avhengige av beboerne.

Videre er ofte den narkomane, i motsetning til den frivillige, sosialt stigmatisert. Dette innebærer at den frivillige har større sosial anseelse, og er i så måte sterkere enn brukerne. Dessuten kommer den frivillige eksplisitt for å hjelpe den narkomane i behandlingsprosessen, det er den frivillige som utad *gir* den narkomane noe, altså er den frivillige på "giversiden"- hvilket gjør at man har å gjøre med et tilfelle av "*unilateral supply of important benefits*", som i følge Blau (1968): "*is a basic source of power*". Et aspekt som underbygger at de frivillige sitter med en del makt, er det faktum at

beboerne ikke ønsker å kritisere de frivillige (jf. kapittel 5, punkt 5.3) og at de frivillige hovedsakelig ikke betraktes for å være venner av beboerne (jf. kapittel 4, punkt 4.8). I tråd med dette er følgende Blausitat relevant:

“A person who gives others valuable gifts or renders them important services makes an implicit claim to superior status by obligating them. A benefactor is not a peer but a superiour on whom others depend.” (Blau 1968:455)

I forhold til mitt materiale kan man si at dette også manifesterer seg ved at de frivillige på et vis forplikter beboerne til å vise dem respekt, gjør de det ikke kan en logisk konsekvens være at sistnevnte slutter å fungere som følge. I så henseende manifesterer en ulikhet i styrke seg i og med at den frivillige kan få beboerne til å “oppføre seg” slik vedkommende selv ønsker. En frivillig sier:

“Jeg har ikke følt meg truet. Og hvis jeg hadde det, vet jeg hva jeg ville gjort. Jeg ville forlatt åstedet umiddelbart. Jeg er der ikke for å være redd.” (Ricardo)

Selv om ikke beboerne får fortalt at Ricardo, og trolig flere med ham, ville forlatt dem dersom han hadde følt seg truet eller vært utilpass, er de sannsynligvis klar over at de frivillige er der for å ha det fint. De er der jo på egen fritid, og skulle de ikke like seg, ville de ikke fortsette å komme, hvilket gjør seg gjeldende i Ricardos situasjon (jf. kapittel 11, punkt 11.6). Følgelig kan den frivillige til en viss grad definere hvordan vedkommende ønsker at samhandlingen skal forløpe seg. Men det spiller kanskje ikke så stor rolle dersom en enkelt frivillig slutter å fungere som følge, strengt tatt er de er ikke prisgitt den *enkelte* frivillige for å kunne gjennomføre behandlingen. Verre er det dersom *flere/alle* avslutter de frivillige vervene sine, slik at beboerne ikke får gjennomført behandlingen. Likevel vil man på bakgrunn av det foregående ikke kunne fastslå at det foreligger likhet i styrke med henhold til frivillige og beboere.

Sammenfattende kan man kanskje si at min analyse ikke oppfyller alle Emersons punkter til fingerspissene. Hermed vil det kunne diskuteres om det foreligger en helt og holden maktrelasjon mellom de berørte parter, selv om jeg åpenbart er tilbøyelig til å

hevde det. Spørsmålet som tvinger seg frem i denne sammenheng er hvorvidt skjemaet er idealtypisk. Forholder det seg slik, vil jeg kanskje ut fra min analyse kunne si med sikkerhet at det foreligger en helt og holden maktrelasjon, i og med at det skal en del til for at representasjoner fra virkeligheten sammenfaller til punkt og prikke med idealtypiske konstruksjoner.

Sammenfatning

Oppsummeringsvis kan man si at de frivillige sitter med en del makt: makt til å definere hvordan samspillet skal være innenfor de rammer terapeutene har satt, makt til å kunne forlate vervet når de måtte ønske det, og dessuten vil de etter alt å dømme komme bedre ut av det enn beboerne dersom de velger å forlate PH, fordi beboerne ikke kan følge behandlingen på ønskelig vis uten at frivillige følger dem opp. Dette fordrer selvfølgelig at mange frivillige slutter samtidig og at PH ikke får substituert dem innen rimelig tid. Videre mener jeg å ha påvist at relasjonen mellom frivillige og beboere kan tolkes som en gjensidig relasjon. Dog er den ikke likevektig.

DEL IV

AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER OG OPPSUMMERING

14. Kapittel: Betydningsfull frivillighet

14.0 Innledning

Jeg har i det foregående drøftet ulike aspekter ved de frivillige som er tilknyttet PH. Det sentrale har vært å se hvordan de frivillige selv begrunner at de fungerer som sådanne, og hvilken betydning dette har for relasjonen til stoffbrukerne. I denne delen av oppgaven er tiden inne for å avrunde. I denne sammenheng vil jeg eksponere og oppsummere noen betraktninger omkring hvilken betydning den frivillige innsatsen har for PH og aktørene tilknyttet sentrene.

14.1 Hva betyr de frivillige for PH?

Sjefen for USE gir følgende forklaring når han redegjør for hvilken betydning de frivillige har:

“De frivilliges innsats er fundamental. Hvis det ikke var for dem, ville ikke PH fungert. Da ville den jobben de gjør måtte gjøres av profesjonelle eller ansatte mennesker, og siden vi har et budsjett på 200 millioner (pesetas min.anm), kan man raskt konkludere med at det ikke hadde gått.” (José Maria)

Av sitatet fremgår det at de frivillige er absolutt nødvendige sett ut fra økonomiske betraktninger. Det er kanskje verdt å merke seg at PHs budsjett for 1997 er omtrent det samme som Veksthusets for 1997 (cirka 10 millioner kroner). I motsetning til Veksthuset som hadde 59 beboere, var omlag 200 narkobrukere tilknyttet PHs behandling fordelt på de tre fasene og i fengsel⁷⁵.

Jeg ble tidlig i feltarbeidet gjort oppmerksom på at gjennomførelsen av en omfattende del av tilbudet avhenger av de frivilliges innsats: Eksempelvis ville ingen fått grunnskoleeksamen på PH hvis ikke frivillige lærere hadde undervist på fritiden sin, dessuten ville ikke PH hatt noe tilbud til fengslede. Ei heller hadde familiene til stoffbrukere i behandling i Mottaksfasen hatt muligheten til å assistere på kommunikasjonsgruppene hvor de avgir rapport om hvordan tilværelsen forløper seg i forhold til eget familiemedlems prosess, og hvor de får råd og vink fra en supporter som har vært i deres situasjon tidligere. Likeledes når det gjelder de foredrag

---

⁷⁵ Opplysningene om Veksthuset fikk jeg i en telefonsamtale med Arnfinn Børresen, som er ansatt der.

som holdes på dagsenteret hver tirsdag av frivillige foredragsholdere. Når det gjelder dem som bor i leiligheter, sier Maria Teresa følgende:

“Det er en hel rekke narkomane som ikke kan regne med familien sin, og hadde det ikke vært for at de frivillige stiller opp og er i leiligheter med dem, ville de ikke kunne gjennomføre behandlingen.” (Maria Teresa)

Herav kommer det klart frem at den frivillige innsatsen er grunnleggende for PH, spesielt for dem som bor i leilighetene, hvilket har blitt pekt på med jevne mellomrom i løpet av oppgaven. Videre sier Maria Teresa at den frivillige staben er:

“Absolutt nødvendig. De er helt nødvendige for institusjonen, det ville ikke vært mulig å ha samme infrastruktur som i dag uten dem. (...) De utgjør et nødvendig tillegg til behandlingen, i det de stepper inn der de betalte terapeutene ikke kommer til.” (Maria Teresa)

At de frivillige fyller et tomrom som terapeutene ikke er i stand til å fylle, understrekes også av Tony:

“De frivilliges ytelser er grunnleggende, de er absolutt nødvendige for PH og PDB. Det utgjør et supplement til det terapeutiske som er meget nødvendig. Terapeutene har ikke kapasitet til å følge opp så mye, så de frivillige er kjempeviktige, da de utfyller den delen der terapeutene ikke strekker til.” (Tony)

Følgelig står de frivillige for en del av behandlingen som ikke terapeutene har kapasitet til å følge opp. Deres innsats utgjør ikke bare et supplement til behandlingen. Kanskje kan man snarere si at de har en nødvendig funksjon som ikke kommer i tillegg til behandlingen, men utgjør en del av behandlingen. De fyller et tomrom som det betalte personalet ikke er i stand til å fylle, sett ut fra et økonomisk synspunkt. Spørsmålet som melder seg i denne sammenheng er hvorvidt de frivillige også er nødvendige sett fra en ikke-økonomisk synsvinkel. Det er neste avsnitts tema.

14.1.1 Innsats som ikke kan lønnes

Utfyller de frivillige en funksjon som *ikke* kan lønnes med penger? En narkobruker sier følgende:

«Den jobben de gjør kan ikke lønnes med penger»

Det er uvisst om stoffbrukeren som siteres mener at det ikke finnes tilstrekkelig med penger til å lønne dem og at man følgelig ikke kan hyre lønnet personale til å utføre de oppgaver de frivillige gjør. På den andre siden er det mulig å tolke utsagnet dithen at narkobrukeren mener at innsatsen ikke lar seg betale, fordi det dreier seg om en form for innsats som *ikke kan* lønnes med penger. Kan man si at det dreier seg om kjærlighet? Narkomane som har kommet lenger i prosessen betegner de frivilliges engasjement og tilstedeværelse som sådan (jf. kapittel 6 punkt 6.3). Dette skyldes kanskje at de frivillige i liten grad får opplæring, og følgelig har relativt frie tøyler i forhold til hvordan samkvedet med beboerne skal være. Dermed kan kontrollen de utøver plasseres i skjæringspunktet mellom primær (privat) og sekundær (profesjonell), hvilket jeg tidligere i oppgaven har redegjort for (jf. kap 6, punkt 6.2).

At de frivillige har betydning utover det økonomiske, påpekes også av terapeuter, eksempelvis sier Felix:

*«De frivillige gir en **uuttalt beskjed** til ungdommene. De viser at de bryr seg om dem, som vanligvis er marginale, hatet av samfunnet. De gir noe av seg selv, helt gratis, uten å kreve noe igjen for det. De synes det er utrolig at mennesker vil være snille mot dem, i og med at de ikke har gjort noe godt selv. Eksempelvis kan nevnes at når vi var på leirskole med ungdommene for noen dager siden, kom det fram at de var skikkelig takknemlige for at frivillige hadde gjort det mulig at de kunne dra. Folk hadde mobilisert seg for at ungdommene kunne dra på tur. Dette ved å oppdrive sykler osv. » (Felix, min utheving)*

I sitatet påpeker Felix et aspekt man kan kalle “latent” ved de frivilliges arbeid: De gir ut signaler til rusmisbrukerne som har mye å si for behandlingen. Mennesker som bryr seg om dem uten å kreve noe tilbake, bevitner en holdning som strider med “doxa”, for å bruke Bourdieus terminologi - det er rett og slett ikke vanlig at mennesker går inn og hjelper i “monoinstitusjonelle” samfunn (der markedstenkningens hegemoni råder), for å si det med Christie (1998). Også Víctor Arias (som angivelig er ansatt til å koordinere frivillige innenfor PHs sentre på landsbasis) mener brukerne blir: *“forbauset over at de frivillige kommer for å samarbeide uten å tjene så mye som en krone, det er vanskelig for dem å tro det i begynnelsen.”*

(<Proyecto Hombre: “Los voluntarios son un modelo para los toxicómanos”> 3.avsnitt.). I følge Tony er dette aspektet trolig det viktigste i forhold til de frivilliges funksjon innenfor PH:

“Noe av det viktigste er at de narkomane blir klar over at det finnes mennesker med helt andre verdier enn dem selv. Det er viktig for dem å se at mennesker tar av sin fritid for å hjelpe. Det er viktig at de ser at det finnes solidaritet i denne verden.” (Tony)

Essensen i sitatet er den samme som i Felix uttalelse gjengitt ovenfor: Det frivillige virket er fundamentalt fordi det understreker at mennesker bryr seg om narkomane, hvilket kan være meget positivt for de narkomane som kanskje føler seg utstøtt av samfunnet. At terapeutene ikke kan gi denne “lydløse beskjeden” er i og for seg innlysende: De er betalt for å behandle dem, hvilket til en viss grad utelukker at de gjør det interessefritt i samme grad. Så selv om det ikke finnes tall som kan bekrefte hvorvidt de frivillige har positiv eller negativ innvirkning på behandlingsprosessene, ytrer beboerne at de frivilliges tilstedeværelse har vært viktig for dem (jf. kapittel 6, punkt 6.3), hvilket kan tolkes i retning av at den “lydløse” beskjeden er av stor verdi.. Dog skrives dette med forbehold om at brukerne kan ha underkommunisert negativt ladet informasjon om de frivillige som følge av å føle seg takknemmelige overfor dem (jf. kapittel 5, punkt 5.3 og 10, punkt 10.3).

14.1.2 Viktige for institusjonen

Et annet viktig aspekt ved å ha en frivillig stab, påpekes av Gabriel de Torres, som er ansvarlig for “det kulturelle” ved Ce.I.S:

“Vi kan si, at for oss er den frivillige arbeidskraft meget viktig, fordi det er denne virkelighet, der gjør det muligt for os at følge med i samfundets ændringer, for ikke at blive fjerne, ikke standse op i et program eller en metode, i en behandling, der er utarbejdet af os alene. Af den grund er den frivillige arbeidskraft meget vigtig”
Gabriel de Torres (siteret i Kampmann 1995:135-136)

I motsetning til ansatte ved PH, betoner han dette aspektet som det viktigste ved å ha en frivillig stab. Det skal riktignok bemerkes at han taler for den italienske foregangsmodellen, men i og med at denne samsvarer i det aller vesentligste med PH, anser jeg det relevant å ta med i betraktningen. Kjernen i Gabriel de Torres uttalelse er at den frivillige staben fungerer som

garantister for at behandlingen ikke blir virkelighetsfjern og selvtilstrekkelig (Kampmann og Mortensen 1994). I tråd med dette står det å lese i *Memoria 1990* (1991) at den frivillige staben bidrar til å skape et nettverk av forskjellige svar og alternativer PH kan forme seg etter. Til tross for at jeg i kapittel 3 kom frem til at PH kan føyes til i rekken av moderne disiplineringsinstitusjoner og langt på vei samsvarer med de punktene Goffman (1967) lister opp for at en institusjon kan betraktes som “total” - “demper” trolig de frivilliges tilstedeværelse de autoritære trekkene. Kløften mellom dem og brukerne er ikke så stor, hvilket manifesterer seg klart ved at det ikke utvikles et like distant og kanskje fiendtlig forhold til denne delen av personalet (jf. kapittel 4). Men det er ikke dermed sagt at relasjonen stoffbrukere og frivillige imellom er likevektig (jf. kapittel 13)

Dessuten bidrar de frivillige til at behandlingen gjøres kjent for allmennheten: Det finnes nær sagt ingen spanjoler som ikke har kjennskap til PH. I tillegg til at det finnes mange sentre og det er laget en rekke tv-reportasjer om PH, har PH også trolig blitt kjent ved at de 2200 frivillige tilknyttet de ulike sentrene på landsbasis (<*Proyecto Hombre: “Los voluntarios son un modelo para los toxicómanos”*> 1. avsnitt.) forteller familie, venner og bekjente om PH.

Videre kan man spørre seg om ikke den frivillige arbeidskraften kan bidra til noe positivt for narkomane i samfunnet *generelt* og ikke bare for dem som er tilknyttet PH. Det er neste avsnitts tema.

14.1.3 Avkreftelse av stereotype fordommer

Mange frivillige som kommer til PH har ikke kjennskap til verken narkomane eller narkomani. I tråd med dette hevder en frivillig:

“Jeg hadde et negativt konsept i forhold til narkomane. Dette har imidlertid forandret seg.” (Ricardo)

I likhet med Ricardo, sier en frivillig lærerinne:

“Egentlig ville jeg drept dem alle sammen (de narkomane, min anm.). Men ikke de som er her. De prøver jo. Dessuten er de så skjønne.” (Jovanca)

Ut fra sitatene ser man at de frivilliges holdninger til narkomane, iallfall dem som de selv har kommet i kontakt med, har endret seg ved å omgås dem på PH. Trolig forholder det seg slik Bernth (1984) skriver: De som *ikke* har et personlig forhold til narkomane slutter seg til det stereotype bildet fremstilt i media, og har følgelig “ (...) *en eller anden forestilling om, at narkomaner er voldelige og brutale og bryder inn hos ordentlige mennesker og stjæler.*” (op.cit.:196). Når man kommer enkelte narkomane nærmere, finner man ut at det ikke nødvendigvis forholder seg slik: Det sammensatte ved individet trer frem og man finner formodentlig ut at narkomane har vidt forskjellige personligheter, livssyn, erfaringer og meninger, og dermed også “(...) *selvfølgelig som alle andre mennesker behov for ømhed, kærlighet og et sted at høre til.*” (op.cit.:196). Følgelig gir kanskje de narkomane som kommer i kontakt med frivillige på PH dem noe verdifullt i form av at de frivilliges fordommer avkrefte, og sistnevnte får et nytt bilde av narkomane. Dette kan igjen virke positivt utad, da den frivillige snakker om stoffbrukerne i positive ordelag til sin omgangskrets, som igjen kanskje revurderer synet på stoffbrukere. Følgelig mener jeg at også de narkomane gir ut en “lydløs” beskjed til de frivillige, som kan ha positive konsekvenser utad. Igjen kan man skimte en form for vekselvirkning i tråd med modellen angitt i kapittel 13 under punkt 13.2.1, hvor jeg mente at rusbrukerne ga de frivillige noe verdifullt (f.eks. selvrealisering) og viceversa (f.eks. omsorg).

14.2 Oppsummering /Avslutning

Sammenfattende kan man kanskje betrakte de frivilliges tilstedeværelse som *givende*. For det første for PH som institusjon, fordi de utfyller viktige funksjoner. Den frivillige staben bidrar til å holde kostnadene nede, slik at PH kan tilby stoffbrukerne et omfattende behandlingstilbud, til tross for et lavt budsjett. Videre bidrar de frivillige til at PH har kontakt med allmennheten, og som følge av dette endrer metoder med jevne mellomrom. Endelig gjøres PH kjent for befolkningen.

For det andre er de frivilliges tilstedeværelse etter alt å dømme *givende* for personene tilknyttet sentrene. Givende i den forstand at såvel frivillige som stoffbrukere *verdsetter* den

andre parts tilstedeværelse, men også fordi den ene parten *gir* den andre det vedkommende selv har nok av.

På den ene siden gir de enkelte frivillige av sin fritid, hvilket både bidrar til en annen form for relasjoner enn dem som vanligvis oppstår mellom klientell og personell ved såkalte totale institusjoner. Dermed sender de frivillige ut signaler om medmenneskelighet og aksept. Dessuten bidrar deres tilstedeværelse til at de narkomane får muligheten til å jobbe mot en rusfri tilværelse hvilket de ved innskrivelsen på PH setter som mål. På den andre siden bidrar kontakten med stoffbrukerne til at de frivilliges fritid blir givende - de trives på PH, deres selvbilde styrkes og tilværelsen blir beriket. Av dette kan man kanskje slutte at det frivillige engasjementet er *givende* for alle de impliserte parter, idet man kan betegne relasjonen som en form for gjensidig avhengighetsrelasjon. Avslutningsvis mener jeg følgende sitat fra Freire illustrerer kjernepoenget i oppgaven:

“Ingen redder andre, ingen redder seg selv, men vi redder hverandre sammen.”

Litteraturliste

Andenæs, Kristian, Tom Johansen og Thomas Mathiesen (red.) (1981): *Maktens ansikter*.

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Andersen, Heine (1997 [a]): «Altruisme». I: *Sosiologisk leksikon*. Olav Korsnes, Heine

Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget

Andersen, Heine (1997 [b]): «Utilitarisme». I: *Sosiologisk leksikon*. Olav Korsnes, Heine

Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget

Andersson, Sten (1982): *Positivism kontra hermeneutik*. Gøteborg: Korpen

Arup Seip, Jens (1978): "Ekskurs. Gudmund Hernes maktmodell. En kritikk". I: *Hva er makt?*

Søkelys på studiet av makt og Maktutredningen. Jens Arup Seip, Yngvar Løchen og Beatrice Halsaa Albrektsen. Oslo Universitetsforlaget

Balvig, Flemming (1992): "Social kontrol". I: *Sociologi - en grunnbok til et fag*. Heine

Andersen (red.). København: Hans Reitzels Forlag

Bernth, Lis (1984): *Også et liv*. Viborg: Nørhaven Bogtrykkeri a/s

Binder, Terje (1974): *Stoffmisbruk, ideologi og behandling*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Biong, Stian (1998): "Metadonbehandling av opiatmisbrukere". I: *Tidsskriftet Sykepleien*, nr. 9

Blau, Peter M (1968): "Interaction: Social Exchange". I: 1. *Begrepsdannelse og grunnlagsproblemer* 2. *Analytiske perspektiver*. Del 1, mellomfag.

Pensumtjenesten, Universitetet i Oslo: Institutt for Museum og Antropologi

- Blau, Peter M (1996): *Exchange & power in social life*. New Brunswick og London: Transaction Publishers
- Boger, Hans (1995): «Narkotikapolitikk og moral.» I: *Nordisk Tidsskrift for kriminalvitenskap* , August, 82 årgang. Nr. 3
- Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolisk makt*. Oslo: Pax Forlag
- Brandth, Berit (1996): «Gruppeintervju: perspektiv, relasjoner og kontekst» I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.) Oslo: Universitetsforlaget
- Brante, Thomas: «Makt ». I: *Sosiologisk leksikon*. Olav Korsnes, Heine Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget, 1997
- Christie, Nils (1982): *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget
- Christie, Nils (1989): *Bortenfor anstalt og ensomhet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Christie, Nils (1997[a]): “Straffens geografi”. I: *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap*. Mai, 84 årgang, nr. 2
- Christie, Nils (1997[b]): «Sosial kontroll» I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag
- Christie, Nils (1998): “En plass for alle”. I: *Nordisk Tidsskrift for kriminalvitenskap*. Oktober, 85 årgang. Nr. 3-4

Christie, Nils og Kjetil Bruun (1996): *Den gode fiende. Narkotikapolitikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Cohen, Stanley (1994): *Den sociale kontrolls nye former. Kriminalitet, straff og klassifisering*. København: Hans Reitzels Forlag

Cortina, Adela (1997): "Artikkel i ABC 4.4.1997". I: *Proyecto*. No.22

Durkheim, Emile (1995): *Selvordet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Emerson, Richard (1962): "Power-dependence-relations" I: *American Sociological Review*, 27

Ericsson Kjersti (1991): «Penis på sprit». I: *Materialisten* nr. 1 / 2

Ericsson, Kjersti (1996): *Barnevern som samfunnsspeil*. Oslo: Pax forlag

Etzioni, Amitai (1966): *Moderna organisationer. Organisationens mål, organisationens struktur, organisationen och dess sociala omgivning*. Stockholm: Bokforlaget Aldus/Bonniers

Fangehandboka. Juss-buss' veiledning i fengselsspørsmål (1993). Gjøvik: Gjøvik Trykkeri A.S

«Fenomeno de las drogodependencias». < <http://wwwcovadonga.airastur.es/proyecto-hombre/fenomeno.htm> > [skrevet ut 31/7-98]

Finstad, Liv (1990): *Den betalte familie*. Oslo: Pax forlag

Finstad, Liv (1991): «Forskning om sosialt arbeid». I: *Materialisten* nr. 1 / 2

- Finstad, Liv (1995): *Metodeforelesning*, 24/8-1995. Institutt for kriminologi
- Finstad, Liv (1997): «Kriminologiens kvalitative kunnskapskilder». I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag
- Finstad, Liv og Anne Lise Gjetvik (1990): *Varetektsfanger forteller*. Oslo: Institutt for kriminologi og Strafferett. KS - serien nr. 3
- Fog, Jette (1996): «Begrundelsernes koreografi. Om kvalitativ ikke - statistisk representativitet». I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.) Oslo: Universitetsforlaget
- Foucault, Michel (1994): *Overvåkning og straff. Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal
- Fremmedord. Blå Ordbok* (1993). Oslo: Kunnskapsforlaget, H. Aschoug & co (W. Nygaard) A/S og A/S Gyldendal Norsk forlag
- Furuholmen Dag (1987): *Boka om veksthuset. Problemet er ikke å slutte med heroin. Problemet er å begynne et nytt liv*. Skien: J.W. Cappelens Forlag as
- Furuholmen, Dag og Arne Schanche Andresen (1993): *Fellesskapet som metode. Miljøterapi og evaluering i behandling av stoffmisbrukere*. Gjøvik: J.W. Cappelens Forlag as
- Gamella, J.F (1997): «20 Años de Heroinomanía. Balance de una crisis de drogas». I: *Proyecto. No.22. Junio 1997*
- Garland, David (1990): *Punishment and modern society. A study in Social Theory*. Oxford: Clarendon press

Giddens, Anthony (1995): *Sociología*. Madrid: Alianza Universidad Textos

Gilje, Nils og Harald Grimen (1995): *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. En innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget

Goffman, Erving (1967): *Anstalt og menneske*. [u.s]: Jørgen Paludans forlag

Goffman, Erving (1992): *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax forlag A/S

Grønmo, Sigmund (1996): «Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen». I *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.): Oslo: Universitetsforlaget

Grønmo, Sigmund (1997): «Bytteteori». I: *Sosiologisk leksikon*. Olav Korsnes, Heine Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget

Hammerlin, Yngve og Egil Larsen (1997): *Menneskesyn i teorier om mennesket*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS

Hammersley, Martin og Paul Atkinson (1996): *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: Ad notam Gyldendal

Hauge, Ragnar (1990): *Kriminalitetens årsaker. Utsnitt av kriminologiens historie*. Oslo: Universitetsforlaget

- Hauge, Ragnar og Lene Østby (1998): *Narkotikabruk i kommunene (1993-1996)*,
Rusmiddeldirektoratet og Statens Institutt for alkohol- og narkotikaforskning⁷⁶
- Haugland, Berit (1992): *Det profesjonelle medmenneske. En analyse av frivillig arbeid i kirkens SOS*. Universitetet i Oslo: Institutt for sosiologi
- Haugsgjerd, Hilde (1992): *Løvetann. Bak murene på Bredtveit kvinnefengsel*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard)
- Hellevik, Ottar (1994): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hernes, Gudmund (1975): *Makt og avmakt. Et utgangspunkt for kartlegging av de faktiske maktforhold i det norske samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget
- Holme, Idar Magne og Bernt Krohn Solvang (1996): *Metodevalg og Metodebruk*. Otta: Tano A.S
- Holter, Harriet (1996): «Fra kvalitative metoder til kvalitativ samfunnsforskning». I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.) Oslo: Universitetsforlaget
- Homans, George Caspar (1961): *Social behaviour. Its elementary forms*. New York: Harcourt, Brace & World, Inc.
- Hughes, John A. og Svend - Axel Månsson (1988): *Kvalitativ sosiologi*. Lund: Studentlitteratur
- Høigård, Cecilie (1993): "Ditt eget beste. Psykiatriens systemfeil". I: *Materialisten 4-93*, 21

årg

Høigård, Cecilie og Liv Finstad (1986): *Bakgater, om prostitusjon, penger og kjærlighet*.

Oslo: Pax forlag

Haagensen, Kjell og Per Ole Johansen (1991): "Økonomisk kriminalitet - en innføring".

I: *Studier i økonomisk kriminalitet*. Per Ole Johansen (red.) Oslo: Institutt for kriminologi, 1991. (KS- serien nr.1-91)

Indahl, Marie (1995): *Stoff til ettertanke. Intervjusamtaler med 5 norske menn dømt for narkotikalovbrudd*. Universitetet i Oslo: Institutt for Kriminologi

«Instruks for forhold mellom klient/pasient og ansatt i Rusmiddeletaten» (1998). *Oslo Kommune, Rusmiddeletaten*

Johansen Per Ole (1973): *Hvite gutter og Grønne forskere*. Oslo: Universitetsforlaget

Johansen, Per Ole (1998): "En sta jævel?". [Intervju] I: *Stud Jur 6/1998, 63 årgang*

Jones, Kathleen og A.J. Fowles (1984): *Ideas on institutions. Analysing the literature on long-term care and custody*. London, Boston, Melbourne og Henley: Routledge & Kegan Paul

Kalleberg, Ragnvald (1996): «Forskningsopplegget og samfunnsforskningens dobbeltdialog».

I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.) Oslo: Universitetsforlaget

Kampmann, Ulla (1995): *Italiensk narkobehandling*. København: Munksgaard, Rosinante

---

⁷⁶ Det fremgår ikke klart i rapporten når den ble gitt ut, på baksiden står det imidlertid OPPL500.3.98. Etter samtale

- Kampmann, Ulla og John Mortensen (1994): *Prosjekt menneske. Om det italienske narkobehandlingsprogram*. Viborg: Nørhaven A/S
- Kokkinn, Judy (1998): *Profesjonelt sosialt arbeid*. Otta: Tano Aschehoug
- Kristiansen, Isabel Cardona (1998): *Drøft betydningen av forskerens personlige erfaringer i en forskningsprosess*. Oppgitt eksamen, kriminologi hovedfag. Universitetet i Oslo: Institutt for Kriminologi
- Kvale, Steinar (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal A/S
- Kvalitative metoder i samfunnsforskning* (1996). Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg (red.). Oslo: Universitetsforlaget
- Landstein Hamsund, Hanne (1995): "Noe og noen å komme ut til". I: *Nøkkelen. Medlemsblad for Foreningen for Fangers Pårørende*. Nr. 1, Årg 3
- Larousse, dictionnaire analogique* (1991). Paris: References Larousse
- Larsson, Paul (1998): «Er kriminologien en kyklop?» I: *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap*, 85 årgang, nr. 1
- Ljøkjell, Trond Rune (1994): *Kvinner med prostitusjonserfaring i møte med et hjelpetiltak. En brukerundersøkelse ved pro- sentret*. Universitetet i Oslo: Institutt for Kriminologi
- Lorentzen, Håkon (1988): *Mellom byråkrati og bevegelse. De frivillige organisasjonenes rolle i sosialsektoren*. INAS rapport 1988:3

---

med en ansatt i Rusmiddeldirektoratet fikk jeg bekreftet at rapporten ble utgitt i 1998.

Lorentzen, Håkon (1993): *Frivillighetens integrasjon. Staten og de frivillige velferdsprodusentene*. Institutt for samfunnsforskning

Lorentzen, Håkon og Jon Rogstad (1994): *Hvorfor frivillig? Begrunnelser for frivillig sosialt arbeid*. Institutt for Samfunnsforskning. Rapport 94:11

Lorentzen, Håkon og Sigrud Stang (1990): *Narkotikaproblemer. Håndbok i frivillig organisering for familie og pårørende*. Ad Notam Oslo

Løchen, Yngvar (1976): *Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus*. Oslo: Universitetsforlaget

Løland, Tom (1981): "Positivism, økonomisme og oppdragsforskning". I: *Maktens ansikter*. Kristian Andenæs, Tom Johansen og Thomas Mathiesen (red.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Mathiesen, Thomas (1989): "Kontrollens kretsløp". I *Makt og langkølle, søkelys på politiet*. Heiberg, Turid, Ivar Johansen, Stein Lillevolden, Thomas Mathiesen, Bente Oftedal Roli, Harald Stabell og Øyvind Østberg. Oslo: Tiden Norsk Forlag A/S

Mathiesen, Thomas (1995): *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax Forlag

Mauss, Marcel (1995): *Gaven utvekslingens form og årsak i det arkaiske samfunn*. Fagernes: Cappelen Akademisk forlag AS. [Norsk utgave, oversatt av Thomas Hylland Eriksen]

Memoria 1990 (1991): [Årsberetning] Madrid: Asociación Proyecto Hombre

Memoria 1993. (1994): [Årsberetning] Madrid: Asociación Proyecto Hombre

Memoria 1995. (1996): [Årsberetning] Madrid: Asociación Proyecto Hombre

Memoria 1996. (1997): [Årsberetning] Madrid: Asociación Proyecto Hombre

Miller, E.J og G.V Gwynne (1972): *Å leve i institusjon. En undersøkelse av livet på institusjonene for fysisk handicappede og unge kronisk syke.* Oslo: Gyldendal norsk forlag

Moe, Sverre (1994): *Sosiologi i hundre år.* Oslo: Universitetsforlaget

Morén, Kikki (1998): *Kvalitative metoder i kriminologien; muligheter og begrensninger.* Oppgitt eksamen, kriminologi hovedfag, [upublisert]. Universitetet i Oslo: Institutt for Kriminologi

Morken, Kristin (1990): "I grenselandet mellom frivillig og offentlig omsorg: Krisesenterbevegelsen og dens krisesentre for mishandla og voldtatte kvinner". I: *Frivillig organisert velferd - alternativ til offentlig?* Kunhle og Selle (red.)

Møen, Atle (1997): "Idealtipe". I: *Sosiologisk leksikon.* Olav Korsnes, Heine Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget

NESH (1996): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora.* Den Nasjonale Forskningsetiske Komité for Samfunnsvitenskap og Humaniora

Nygaard, Thomas (1995): *Den lille sosiologiboka, en innføring i sosiologisk handlingsteori.* Oslo: Universitetsforlaget

Oliva Gil, José og Luis Caballero Martínez (1994): "Dossier. La cocaína". I: *Proyecto.* No.

Pedersen, Willy (1996): "Overgrepet, rusen, ensomheten". I: *Rusmidler og veivalg*. Pedersen, Willy og Helge Waal (red.). Fagernes: Cappelen Akademisk forlag AS

Prieur, Annick (1990): *Om dybdeintervjuer - på bakgrunn av en undersøkelse om menn som kjøper sex*. Oslo: Universitetsbibliotekets trykkeri

Prieur, Annick (1994): *Iscenesettelse av kjønn*. Oslo: Pax Forlag

Projecte Home 10 anys (1997). Brosjyre utarbeidet av Ernst&Young

«*Proyecto Hombre: "Los voluntarios son un modelo para los toxicómanos"*» <<http://www.servicom.es/solidarios/312.htm>>[skrevet ut 16/2-98]

Repstad, Pål (1984): «Etablering av vennskap ved offentlig hjelp». I: *Privat eller Offentlig velferd?* Håkon Lorentzen (red.)

Repstad, Pål (1987) : *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget

Repstad, Pål (1995): *Sosiologiske perspektiver på helse- og sosialinstitusjoner*. 3. Utgave
Otta: Tano A.S

Ritzer, George (1993): *Teoría sociológica clásica*. Madrid: Impresos y revistas, S.A

Rotvold, Gunn-Hilde (1995): *Forpliktende frivillighet. -En studie av det frivillige fellesskapet i Tromsø Bymisjon*. Universitetet i Tromsø: Seksjon for sosiologi/sosialpolitikk, Institutt for Samfunnsvitenskap

Rus & Avhengighet Nr 4/1998

Rus & Avhengighet Nr 5/1998: «Tema: Selvhjelp - flukt eller løsning?»

Rusmidler og veivalg (1996). Pedersen, Willy og Helge Waal (red.). Fagernes: Cappelen Akademisk forlag as

Said, Edvard W (1994): *Orientalismen. Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oslo: J.W. Cappelens forlag

Samfunn og vitenskap. Samfunnsfagenes fremvekst oppgaver og arbeidsmåter (1996). Fredrik Engelstad, Carl Erik Grenness, Ragnvald Kalleberg og Raino Males. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Schmid, Herman (1997): "Solidaritet". I: *Sosiologisk leksikon*. Olav Korsnes, Heine Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget

Schmidbauer, Wolfgang (1986): *De profesjonelle hjelpere, nestekjærlighet som vare*. Hans Reitzels Forlag

Schaanning, Espen (1993): *Kommunikative maktstrategier*. Rapporter fra et tårn. Oslo: Spartacus Forlag

Schaanning, Espen (1994): *Den onde vilje. En kriminal - filosofisk pamflett*. Oslo: Spartacus forlag AS

Skau, Greta Marie (1996): *Mellom makt og hjelp. En samfunnsvitenskapelig tilnærming til forholdet mellom klient og hjelper*. Oslo: Tano Aschehoug

Skjervheim, Hans (1974): «Deltakar og tilskodar». I: *Skriftserie*. Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi; 6

Skjørten, Kristin (1994): *Voldsbilder i hverdagen. Om menns forståelse av kvinnemishandling*. Oslo: Pax Forlag

Slagstad, Rune (red) (1976): *Positivism, dialektikk, materialisme. Den norske debatten om samfunnsvitenskapens teori*. Oslo: Universitetsforlaget

Smith-Solbakken, Marie og Else M. Tungland (1996): "Stoffmisbruker - talent eller klient?". I: *Rusmidler og veivalg*. Willy Pedersen og Helge Waal (red.), Fagernes: Cappelen Akademisk forlag

Soave, Lucio F (1994): «Grupos de Autoayduda» I: *Proyecto*. No. 10

Solberg, Anne (1996): «Erfaringer fra feltarbeid». I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.) Oslo: Universitetsforlaget

Sollund, Ragnhild (1994): *Kvinne og flyktning - annen rangs borger?* Universitetet i Oslo: Institutt for kriminologi

Sollund, Ragnhild (1996): *Asylmottaket - en total institusjon?* Universitetet i Oslo: Institutt for kriminologi. Stensilserien nr. 84

Sollund, Ragnhild (1999): "Forskningsetiske og vitenskapelige betraktninger om forskning på voldsdømte flyktninger". I: *Årsrapport for Institutt for kriminologi 1998*. Universitetet i Oslo: Hustrykkeriet Jur.fak

Sosiologisk leksikon (1997). Olav Korsnes, Heine Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget

Spansk-dansk ordbog (1982). Munksgaard: Europrinte, Portugal

- Strømme, Nina (1998): *“To fluer i en smekk?” Ullersmoprojektet - et eksempel på bruk av innsatte i kriminalitetsforebyggende arbeid.* Universitetet i Oslo: Institutt for kriminologi
- Sundin, Bertil (1972): *Individ, institusjon, ideologi - anstaltens sosialpsykologi.* Oslo. Gyldendal Norsk Forlag
- Sykes, Gresham M. (1958): *The society of captives. A study of a maximum security prison.* New Jersey: Trinceton University Press
- Søiland, Svend (1991): *1) Gi en fremstilling av Cohens synspunkter på utviklingen av sosial kontroll. 2) Diskuter relevansen av disse synspunktene for norske forhold.* Oppgitt eksamen, kriminologi hovedfag. Universitetet i Oslo: Institutt for Kriminologi
- Tranøy Joar (1993): *I sinnssykehusets vold. Innlagtes motstand mot legemlig behandling ved Gaustad sykehus.* Oslo: Pax forlag A/S
- Wadel, Cato (1990): *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten.* Flekkefjord: Seek A/S
- Wadel, Cato (1991): *Feltarbeid i egen kultur. En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning.* Flekkefjord: SEEK A/S
- Wallace, Ruth A. og Allison Wolf (1995): *Contemporary sociological theory, continuing the classical tradition.* New Jersey, Englewood Cliffs: Prentice Hall
- Weber, Max (1990): *Makt og byråkrati. Sentrale verker av «byråkratiteoriens» far og den betydeligste samfunnsforsker i nyere tid.* Oslo: Gyldendal

Widerberg, Karin (1994): *Kunnskapens kjønn. Minner, refleksjoner og teori*. Oslo: Pax forlag
A/S

Wikan, Unni (1995): *Fattigfolk i Kairo*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Wormnæs, Odd (1987): *Vitenskapsfilosofi*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Østerberg, Dag (1983): *Emile Durkheims samfunnslære*. Oslo: Pax Forlag

Østerberg, Dag (1993): *Fortolkende sosiologi I*. Oslo: Universitetsforlaget

Østerberg, Dag (1994): *Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse*. Trondheim:
Cappelen Akademisk Forlag A.S

Vedlegg

Grunnleggende regler ved PH

IKKE TILLATT: Inntak av narkotika eller alkohol, voldelig adferd og seksuelle relasjoner med andre som også er i behandling.

FELLES FORPLIKTELSER (bruker og oppfølger)

- Personen som er i Mottaksfasen skal bestandig være i følge med en person som har vært i kontakt med den ansvarlige terapeut. Det samme gjelder hvis han/hun er hjemme, på tur, sporter etc, det være seg enten det dreier seg om familie eller venner.
- Alkohol og medisiner skal holdes innelåst.
- Bruker skal si fra til terapeuten hvis han/hun bruker en eller annen form for medikamenter
- Maten skal tilberedes “uten en dråpe alkohol”.
- Røyke maksimum 1 pakke sigaretter om dagen og den må være personlig: Det er den som følger opp som er ansvarlig for å oppbevare og dele ut tobakken, hvilket også gjelder for de sigaretter som ikke røykes opp i løpet av dagen.
- Nøkler til bil, motorsykkel etc. som tilhører husstanden skal holdes utilgjengelig for brukeren. Likeledes penger, verdifulle gjenstander, bankkort, bankbøker, etc.
- Det er den som følger opp som skal slå telefonnumre, ta telefonen, og lukke opp døren og callingen hjemme.
- Brukeren kan kjøre i de tilfeller der familien aksepterer det og når han/hun har følge.
- Man disponerer ikke TV på rommet.
- Siestaen (middagsluren) gjøres i de tilfeller det er enighet med terapeuten om det.
- Bruker skal kun omgås mennesker som er utenfor narkomiljøet og kutte båndene med dem som har relasjoner “med”.
- Unngå miljøer, steder, bøker, filmer, dokumentarer etc som har med narkotika å gjøre eller handler om narkotika.

PERSONLIGE FORPLIKTELSER

- Bruker skal stå opp senest klokken 08.30 på ukedager, og klokken 10.00 i helger og fridager for å ha tid til gjøremålene. Dette skal gjøres det på eget initiativ: slå på og av vekkerklokken, stå opp når den ringer.
- Bruker skal gjøre rent rommet: feie, tørke støv, vaske gulvet og re opp sengen (ikke strekke lakenet) hver dag og etter å ha stått opp hvis ikke annet er rådført med terapeuten på forhånd. Etter familiens ønsker kan man erstatte feiing eller vasking av gulv med støvsugning eller mopp etc.
- Barbere seg hver morgen.
- Dusje og vaske baderomsmøblene og feie og vaske badegulvet.
- Forlate alle askebegre rene før man forlater hjemmet eller går og legger seg.
- Vaske redskaper som ble brukt til frokost før man går ut.
- Dekke på og ta av bordet etter middag og kveldsmat. Feie kjøkken- og spisestuegulvet hvis det brukes. Vaske gulvet etter middag eller kveldsmat etter behov, vaske redskap som er benyttet og sette dem tilbake på plass før man går ut av huset. Hvis mer enn syv personer er samlet til bords, kan de få hjelp men initiativet er opp til personalet.
- Drikke maksimum 3 kopper kaffe om dagen.

TIL ORIENTERING

- Hvis man skal til spesielle steder eller feiringer (bryllup, dåp, etc.), skal dette diskuteres med terapeuten på forhånd.
- Som vi har vist tidligere, er det den som følger opp sitt ansvar å finne ut hvem han/hun snakker med i telefonen. Hvis bruker mottar brev, skal den som følger opp finne ut hvem avsenderen er og hva brevet inneholder (det er ikke det samme som å lese brevet, for det er å “ødelegge den enkeltes personlige intimitet”)

(Min oversettelse)

Epilog

Så har jeg kommet til veis ende. På veien har jeg blitt hjulpet av såvel gamle kjente som nye bekjentskaper. Jeg hadde ikke tenkt å følge tradisjonen med å skrive ned “klisjeaktige takksigelser”, men jeg er litt sentimental i skrivende stund, så det får stå sin prøve.

Først og fremst vil jeg rette en takk til alle menneskene tilknyttet PH for å ha tatt meg vel imot og latt meg få studere deres virke - ta del i deres entusiasme og pessimisme, drømmerier, ideer og tanker. Jeg vil også takke Raghild Sollund for å ha veiledet meg størsteparten av hovedfaget. Ellers vil jeg takke Liv Finstad. Selv om veiledningsforholdet ble opprettet relativt sent i prosessen, har det vært utrolig inspirerende og lærerikt - tusen takk for råd og vink og oppmuntring.

Den som har lidd mest under hovedfaget og som fortjener en stor takk og mye oppmerksomhet fremover, er min aller kjæreste, John-Egil Kristiansen. Dernest fortjener også de beste venninnene mine, Helen Ditlev-Simonsen, Jannicke Gram, Eva Hannisdal, Tonje Heier, og Henriette Høyskel, en takk for å ha fått meg til å koble av, dog ofte i særdeles ukultiverte former.

Videre vil jeg takke familien min, mamma Liv Skaug, og lillesøster Christina Cardona. Likeledes den spanske delen av familien: pappa Melitón Cardona, og hans kone Maite de Ulibarri Cardona for innløsning i løpet av feltarbeidet. Det familiemedlemmet som fortjener en *helt spesiell takk*, er min farmor, Concepción Torres. Uten henne ville prosjektet aldri sett dagens lys. Det var under et av mine stadige besøk hos henne jeg kom på idéen om å studere PH, og jeg skal ikke stikke under en stol at temaet ble valgt fordi jeg ville få flere påskudd til å besøke henne oftere.

Sist men ikke minst vil jeg takke mine medstudenter for inspirasjon og hjelp underveis, deriblant Herdis Dugstad, Bente Grambo, Janne Helgesen og Helene Oppen Grundhus for koselige middagskollokvier.

